Principiile politicei

(după Dr. F. de Holtzendorff)

de

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

Editura proprie.

Sibiiu, 1899.
„Tipografia", societate pe acțiuni.

Prețul 2 fl. v. a. **Pentru România 5 lei.**

Principiile politicei

(după Dr. F. de Holtzendorff)

de

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

Editura proprie.

Sibiiu, 1899.

„Tipografia“, societate pe acțiuni.

Prefață.

În cartea aceasta e tratat acel ram al științei, despre care nu se poate spune apriat, de e într'adevĕr *știință,* sau e *artă;* anume: **politica.**

Se știe, că sub *politică* înțelegem *doctrina vieței de stat,* adecă: complexul regulelor, după cari se guvernează statul și popoarele ce compun statul. Își are deci și politica, întocmai ca celelalte *doctrine,* principiile sale fundamentale; și măiestría bărbatului de politică residă în *aplicarea corectă* a acestor principíi, asupra raporturilor date din stat.

Cum însĕ *aplicarea* principiilor politice nu se poate învĕța din carte, ci ea depinde totdeauna dela genialitatea bărbatului de stat, dela istețimea politicianului: urmează dela sine, că politica e mai mult *artă* decât *știință.* De aceea se și zice: »*arta de a guverna*«, — și nu »*știința de a guverna*«.

Principiile politice însĕ *se pot învĕța* din carte; de aceea politica e totodată și *știință.* Politica e *artă* și *știință* deodată.

În cartea de față e vorba de **principiile politicei.** *Holtzendorff* le scoate din însuși scopul statului. După *Holtzendorff trei* sûnt scopurile de stat: scopul de *putere națională* în afară, scopul *de drept individual* și scopul *social-cultural.*

Aceste trei scopuri are deci să le țină în vedere bărbatul de stat în *acțiunile sale politice,* pentru-ca politica să-'i fie corectă și rodnică. Pentru-că politica e o *acțiune continuă;* și arta grea e tocmai de a ști duce acțiunea astfel, ca evenimentele, ce necontenit să primenesc, să nu atingă întru nimic firmitatea convingerilor înăscute cu privire la formațiunea *dorită* a vieței de stat.

O astfel de politică se numește **politică ideală,** a cărei năzuință este, de a ajunge la o desăvîrșită perfecție în organisația de stat. Stă deci în contrast cu **politica reală,** care ține în vedere *trebuințele practice* și aduce totdeauna convingerile în consonanță cu împrejurările date, din cari scoate, — când poate, — foloase trecătoare. De aceea se numește și *politică de interese.*

Fundamentala cerință a *politicei ideale* rămâne însă pentru totdeauna: *firmitatea de caracter la cel întrat în luptele politice și perseverență în luptă, până la sfîrșit;* un lucru, care nu se poate învăța din carte, nu poate fi donat nimenui și nu poate fi impus nimenui. Trebue să se nască în om și cu omul deodată.

Natural, că principiul acesta se refere numai la *guvernații* ce luptă pentru dobândirea unui

sistem *mai bun* de guvernament, şi nici-de-cum la *guvernanţi,* cari ar putè fi stăpâniţi, dacă nu de alte principii, cel puţin de principiul italianului *Muratori,* stabilit la 1749 pe seama regenţilor, — şi în înţelesul acestui principiu ar putè: »*sĕ se mulţumească cu lâna oilor şi sĕ nu le mai ceară şi pielea*«.

Dacă va fi, şi întru-cât va fi cartea aceasta de folos cetitorului; şi cetitorul întru-cât va putè scoate învĕţătură din ea pentru *viaţa noastră politică:* are sĕ judece însuşi cetitorul. Eu 'i-o dau în firma convingere, că e *bună şi de folos.* Ideile cuprinse în ea sûnt ideile eruditului profesor dela universitatea germană din *Berlin* şi *Münchem,* **Dr. Franţ de Holtzendorff,** (1829—1889), devenit celebru prin scrierile sale de mare valoare, între cari e şi cartea aceasta.

Sibiiu, 20 Iulie n. 1899.

T. V. Păcăţian.

Principiile politicei.

Cartea ântâia.

Ființa politicei.

I.

Politica e — știință.

De cuvêntul »*politică*« se leagă și acum, neîntrerupt, diferite contemplațiuni și idei. Mai ușoară e înțelegerea, dacă înainte de toate remarcăm două distincțiuni principale, conform cărora »*politica*« e: *artă* sau *știință*.

Dacă *politica* poate fi acceptată, în sensul ultim, ca *știință,* a fost de multe-ori obiect de dubietate, însă fără temeiu suficient.

Aristoteles 'și-a scris »*politica*« mai mult ca o *doctrină de stat* sau *știință de stat,* și conformitatea nominațiunei alese de el, nici n'a fost combătută serios nici-odată. Cearta asupra existenței unei *politici,* ca știință hotărît limitabilă, s'a născut abia cu începerea folosirei cuvêntului și pentru lucruri divergente de concepția *aristoteliană*.

Pe lângă desvoltarea progresivă a științei omenești și a cuprinsului ei, era imposibil ca totalitatea experiențelor, aparițiilor și cunoștințelor referitoare la stat, să fie cuprinse sub titlul general al *unei* științe de stat. De aici vine, că locul ei 'l-au luat »*științele de stat*«, ca pluralitate, ear' în Francia »*științele morale și politice*«.

Mohl zice, cu drept cuvênt, că e nescusabilă și neînțeleasă confusie de idei, dorința, de a revenì în timpurile noastre asupra nominațiunei genuine. Titlii singuraticelor ramuri de știință, aparținătoare științelor de stat, s'au dat în număr divergent, când mai mare, când mai mic, după-cum era în preponderanță afecțiunea pentru contopirea materiilor afine, sau pentru desbinarea celor eterogene. Între științele de stat, în periferia lor extinsă, în cadrul căreia s'a ridicat de multe-ori cuvênt pentru desfacerea unui special teritor mai mare pe seama *științelor sociale,* — numerăm:

Doctrina universală de stat, cuprinzênd în sine caracterele, formele acțiunei și formațiunile dreptului, pretutindenea demonstrate, ale stărei sociale omenești, derivată din ființa și determinarea de scop a statului.

Dreptul public, care conține normele referitoare la raporturile puterei de stat față de cetățenii supuși ei, fie sub raportul prudenței, moralei și proporționărei generale (dreptul public *universal),* fie sub raportul afirmărei faptice, în cadrul anumitelor state (dreptul public *positiv).*

Dreptul popoarelor sau *internațional,* cu normele pentru comunicarea statelor independente între olaltă, separându-se și aici, în expunere, din partea unor publiciști, aceleași puncte de vedere ale prudenței de o parte și ale afirmărei positive de altă parte.

Știința economiei naționale, cu principiile de cari e normată producțiunea, folosirea și împărțirea bunurilor materiale, în societatea organisată în formă de stat, fie sub raportul eficacității generale, existentă în comunicația oamenilor, fie sub acela al conduitei forței de stat, pusă în fața lor.

Ştiinţele financiare, cu regulele pentru acoperirea tuturor lipsurilor în stat şi administrarea averei statului, basată pe unirea principiilor economiei naţionale cu principiile dreptului administrativ.

Ştiinţa poliţială, cu principiile conform cărora se face conservarea binelui public în societatea organisată în stat, sau apărarea ei contra pericolelor generale ce o ameninţă. (Definiţia lui *Mohl,* cea mai înaltă autoritate literară pe terenul acesta, e următoarea: *dispunere de întreaga forţă de stat, întru promovarea intereselor permise omeneşti, cari nu pot fi suficient satisfăcute prin forţarea singuratică a celor mai deaproape interesaţi).*

Alţii ear', pentru a completa tabloul, mai adaugă:

Doctrina moralei de stat;

Istoria statelor;

Statistica raporturilor în stat.

Limitarea acestor disciplini, una faţă cu alta; cuprinsul lor ştienţific şi problema pe care au să o deslege, în teorie; metoda; chiar şi aparţinerea unora dintre ramurii de ştiinţă menţionaţi, la ştiinţele de stat: formează încă obiect de ceartă. Se ştie, că *poliţia* e formulată în peste treizeci de definiţiuni deosebite; nu e mirare deci, că aşa numita *ştiinţă poliţială* de odinioară s'a desfăcut tot mai mult în *drept administrativ, politică economică, şi politică culturală.*

Nu e scopul nostru să întrăm în aceste controverse. Lăsăm de pildă cu totul nerelevat, oare ştiinţa economiei naţionale aparţine ştiinţelor *de stat* sau ştiinţelor *sociale,* sau chiar, după-cum

voesc unii, ştiinţelor *naturale*. Din discuţia asupra chestiei, — de interes eminamente dialectic şi metodologic, — pare a se ştî cu siguranţă, conform stărei actuale, numai atât, că o ageră limitare a terenelor singuratice, în acel înţeles, ca una şi aceeaşi materie sĕ fie clasificată la o singură disciplină, spre tratare exclusiv teoretică, e — curată imposibilitate pe lângă legătura ce o au toate, prin mijlocirea fundamentului comun al statului. Pe lângă împărţirile recomandate de scopurile practice doctrinare, vine mult pusă în cumpĕnă conproprietatea teoriilor, pe extinderi mari de teren. În cadrul ştiinţelor de stat, fiecare disciplină, care caută sĕ se emancipeze prin crearea unei gospodăríi proprii, e necesarmente ştiinţa auxiliară a celorlalte. Fiecare condiţionează, pentru a fi pe deplin înţeleasă, pe ceealaltă. Toate cer, ca statul sĕ fie considerat în *totalitatea existenţei sale.*

Ori-cât de diferite ar fi totdeauna pretensiunile unei ştiinţe speciale faţă de ceealaltă, — şi fiecare dintre ele nutreşte în representanţii sei afecţiunea, de a pune cât de sus problema odată aleasă, — cea mai mare lipsă de claritate şi cea mai vie neînţelegere există cu privire la »*politică*«, în forma de ştiinţă specială în cadrul comun al *ştiinţelor de stat.*

Ca bine stabilit poate fi considerat numai faptul, că usul modern al limbei s'a îndepărtat tot mai mult de vechea determinare a noţiunei, care acorda politicei o însemnătate egală cu totalitatea ştiinţelor de stat. Chiar şi conştienţa, devenită mai clară, a timpului present, despre o deosebire între *drept, morală* şi *politică,* cari îşi fac deodată apariţia în stat, — s'ar pune în calea

vechei nominațiuni și ar provoca necesitatea unei terminologii speciale.

. În chestia limitărei politicei, ca specială știință de resort, pe lângă cele-ce în general sûnt numĕrate între științele de stat, earăși se deosebesc mult părerile. Fără a ne ocupa cu variațiunile mai puțin cunoscute a uneia și aceleiași teme, trebue sĕ remarcăm între definițiuni, în special, douĕ grupări principale.

Gruparea întâia: politica însemnează *teoria vieței de stat* și a variabilităților ei, în contrast cu știința dreptului, ca teorie a stărilor din stat.

»Dreptul stă în raport cu politica, întocmai ca pacĭnica determinare a raporturilor cu mișcarea vie din ele, ca corpul cu spiritul eficace dintr'însul. Politica, în formă de știință, ia în privire eminamente curentele și mișcările vieței de stat«. (Bluntschli). De acord sûnt cu părerea asta și: *Fröbel, Zöpfl, Escher.*

Dar' în contra părerei, s'ar putè multe obiecționa, în interesul *clarității*. Grea ar fi, după definiția asta, înainte de toate, ținerea la distanță a istoriei de drept și a istoriei de stat, cari asemenea ne arată statul în mișcare; ear' față de ele, ținerea la distanță a — *politicei*. De altă parte, pare că de fapt, din multe părți, istoria, cel puțin a timpurilor noi și mai noi, întru-cât se ocupă cu raporturile staturilor între olaltă, sau cu desvoltarea raporturilor mai noue constituționale, e considerată ca sinonimă cu *politica*.

Dubioasă ar fi mai departe și compararea părței condiționate din vieața de stat, cea *juridică*, cu cea mișcătoare (motrice), adecă *politică*. Nu toate stările existenței de stat au caracter

juridic. De altă parte, anumite părți ale științei de drept trebue privite numai din punctul de vedere al activității și al mișcărei personale. Teoria procedeului judițional și a administrației de stat, se poate numì *teoria acțiunilor practice de drept, în stat.*

Gruparea a doua: politica însemnează știința despre mijloacele, prin cari scopurile statelor se ajung în realitate, pe cât numai se poate de perfect.

Mohl dă politicei *acest* înțeles, contra căruia, acum de curênd, mai ales *Bluntschli* a luptat, în înțelesul »*prudenței de stat*«.

Deosebirea principală între determinarea din urmă și cea dintâiu consistă în faptul, că scopul practic, care arată calea acțiunei, scopul teoriei politice, se observă mult mai bine la *Mohl,* decât în doctrina mișcărei, plăsmuită mai mult ca abstractă, a forțelor eficace de stat, avută în vedere de *Bluntschli.*

Bluntschli (în dicționarul de stat) obiecționează lui *Mohl,* că definiția e prea îngustă, atunci când e vorba în ea numai despre mijloacele statului, nu și despre scopurile însăși. Și fără îndoială, trebue sĕ concedem, că ori-ce discuție asupra *mijloacelor* activității de stat, cere precisarea *scopurilor* statului.

Pe lângă aceasta, nu se poate nega, că pe basa definiției a doua, evident că și dreptul positiv poate fi clasificat între mijloacele cu cari se ajung, pe cât numai se poate de exact, scopurile statului. Pentru-că nimeni nu trage la îndoială, că scopul de drept aparține problemelor statului și că de acordarea ajutorului judițiar, în chestiuni de litigiu, trebue sĕ se îngrijească statul.

De altcum, simpla cunoaștere a mijloacelor acomodate n'are mare importanță, fiindcă înșirarea lor ne-ar învăța a cunoaște simplu diferite lucruri puse lângă olaltă. Pentru unul și același scop de stat pot fi în general recomandate eventual douăzeci de mijloace și căi, fără a se putè stabilì un avantaj, teoreticește determinat, al unuia față de celalalt, care să se potrivească pretutindenea.

De aceea, definiția lui *Mohl,* pare-că are trebuință de o completare. Politica, în forma ei de știință, are înaintea noastră de obiect și cuprins:

întrebuințarea corectă și eficacitatea mijloacelor, de fapt disponibile, în afară de justiție, spre împlinirea scopurilor de stat; sau, ce e tot una: *realisarea scopurilor de stat, exoperată pe basa raporturilor date, în afară de justiție.*

Decisătoare este pentru noi, nu existența, ci *întrebuințarea* mijloacelor disponibile și eficacitatea lor întrù executarea scopurilor de stat. Foarte potrivit numește *Schleiermacher* politica practică: »*acțiune eficace*«.

Pentru stat și scopurile sale ideea acțiunei e dar' suprema noțiune, dela care trebue să se purceadă în politică, ear' nu »*procesul vieței de stat*«, cu care are a face și istoria.

Din partea științei de drept forța de stat ni-se presentă ca *suverană;* va să zică se presentă ca suprema și independenta voință-totală a poporului, ear' din partea politicei, ca o putere a voinței, care se restrînge de fapt prin stările date de lucruri și prin transmisiunile istorice, și e determinantă cu privire la hotărîrile sale.

Subiectele în acțiune, pe cari are să le presupună sau să le țină în vedere politica, ca știință,

sûnt deci: *forța de stat,* cu *organele sale,* personal cooperatoare, în guvernamentul de stat. Ele sûnt purtătorii facultății acțiunei politice, pretutindenea presenți, și deși nu exclusivii, dar' totuși necesarii purtători. Li-se mai adaogă, în prima linie, ca subiecte mai puțin eficace, în general, în acțiunile de stat: *partidele politice,* și poate chiar și alte comunități corporative, cum sûnt: comunele autonome.

De altcum, diferența între cele trei definiții ale politicei, date de noi, residă mai mult în *forma* expresiunei decât în chestia însași. Chiar și *Bluntschli,* după-cum însuși observă, ține cont de materiile științei politice numai într'atât, »întrucât ele sûnt îndreptate spre anumite scopuri din vieața publică, sau se folosesc ca mijloace întru ajungerea scopurilor de stat«.

Teoria politică, stând în legătură cu necesitatea permanentei, neîntreruptei activități a organelor, determinate a întra în acțiune pentru stat, — are sĕ-'și limiteze conținutul, în scopul separărei sale de cătră alte științe afine:

Întâiu: negativ, prin separarea dreptului positiv și a justiției, — aceasta din urmă putênd fi numită deasemenea o acțiune organisată de stat. Dreptul însuși, poate fi admis, ce e drept, ca obiect al modului de contemplațiune politică, — în teorie, — întru-cât eficacitatea sa faptică în vieață, ear' nu afirmarea sa însași are sĕ fie examinată. Determinarea de scop, căreia are sĕ-'i servească dreptul positiv, trebue sĕ se facă observabilă, pe lângă aceasta, și în jurisprudență, și servește la interpretarea legei. De altcum raportul dintre politică și știința de drept reclamă o lămurire detailată, care însĕ se va putè da abia

în desvoltările ce vor urma mai târziu. Fără îndoială că, din contră, însușirile, formele și metodele legislațiunei, aparțin predominant politicei.

Al doilea: positiv, prin consonanța acțiunilor referitoare la scopurile statului cu raporturile faptice și cu starea de lucruri din present. O teorie generală politică, care se întinde peste raporturile unei țări singuratice, și nu ține în vedere numai statele speciale, cum e: Germania, Englitera, Francia, — e prin urmare posibilă numai pe lângă presupunerea unor fapte, date ca generale. Fiindcă astfel de fapte *există*, fără îndoială, într'un anumit cerc, pentru lumea statelor europene, aflătoare în analoage raporturi culturale și forme de stat, — pot fi stabilite și principii pentru acțiunile de stat, în cari se dau regule de valabilitate generală, cu privire la atitudine.

Ori-ce teorie politică e pendentă de stările date de lucruri din *stat* și *societate*, prin urmare, politica modernă e pendentă de *raporturile europene de astăzi* și de starea de lucruri din fiecare stat singuratic, considerate la olaltă.

O teorie politică poate fi aplicată în general pentru statele aflătoare în cultură analogă numai atunci, când sûnt date pretutindenea la perfecție toate presupunerile faptice considerabile. Mult mai des e *negativ* resultatul observațiunei politice, în demonstrarea generalisărei neadmisibile a experiențelor făcute în statele singuratice.

Politica vremurilor trecute și a statelor dispărute are pentru teoria, aplicabilă astăzi, numai valoarea pe care o are istoria dreptului pentru priceperea dreptului, valabil în ziua de astăzi.

Basată cu totul pe alte presupuneri decât ale noastre, politica statelor grecești, a lumei

romane și a evului mediu, poate forma numai obiect de contemplațiune și expunere *istorică*. De cel mai prețios resultat al istoriei politicei trebue considerat faptul, că noi învețăm a înțelege însemnătatea variațiunilor întrate în faptele vieței sociale și învețăm a deosebì ceea-ce *a fost* de ceea-ce *va fi*.

Cu cât istoria epocei în care trăim noi înșine va pune mai mult mâna pe mijloacele scrutărei și ale expunerei, cu atât mai mare are să-'i fie însemnătatea pentru teoria politicei. Din desvoltarea acum premergĕtoare se poate trage conclusia cea mai temeinică, cu privire la faptica însemnătate, solididate sau variabilitate a stărilor și instituțiunilor de cari sûntem încunjurați.

Invers: cu cât e mai mare îndepărtarea timpurilor, a căror vitalitate ne-o expune istoriografia, cu atât mai rar se ivește casul, ca teoria politicei se poată fi îmbogățită cu analogia folositoare a faptelor și evenimentelor ce au existat.

Pe lângă subiectele acțiunei politice în stat, politica, în formă de știință, trebue necesarmente să nomineze acele fapte ale stărei sociale presente, a căror existență poate fi considerată de întemeiată, sau, poate fi presentată ca dubioasă, întrucât dela aceasta e condiționat succesul acțiunei statului.

E chestie absolut de oportunitate, că această parte descriptivă a stărilor date să fie ori nu supusă, din motive exterioare, unei expuneri separate, totodată intuitive. În tot casul ea formează o bază indispensabilă pentru desvoltarea științifică a principiilor politicei. Fapte eminamente determinante, totodată prejudițioase, ale politicei, sûnt:

Mărimea, extinderea, limitarea, compunerea și puterea productivă a teritorului de stat.

Frecuența, cultura, ocupațiunea, avuția, caracterul populațiunei.

O politică, ce s'ar incumeta să nu țină cont de aceste fapte, n'ar fi nici artă, nici știință de stat. Ar fi cel mult un fel de *artă poetică,* al cărei scop didactic ar consista în întrunirea oamenilor, cum ar putè sau cum ar trebuì ei să fie. Indicarea, cum pot fi atinse ultimele și cele mai înalte scopuri ale statului, fără a ținè cont de stările existente de lucruri, se numește, poate nu fără măgulire — *politică ideală.* Dacă însă prin aceasta s'ar zice, că idei sau scopuri ideale n'au în viață nici o realitate: ar fi o rătăcire mare. *Ideile devenite eficace în spiritul poporului sînt fapte importante și însemnate în viața de stat, a căror desprețuire și necunoaștere ar da naștere celei mai mari ignoranțe politice. Politica* aceasta așa numită *ideală,* care propriu zis nu e politică ci mai mult *poesie,* consistă în faptul, că măiestrii ei, atât prin necunoașterea faptelor fisice și a legilor, precum și prin desprețuirea ideilor, în general dominante, *stabilesc ținte de desvoltare, cari stau cu totul în afară de conștiența de datorință omenească sau de sfera puterei de stat.* Aci aparține poesia de stat a lui Plato, în republica sa; pretențiile religionare ale multor bisericani față de stat; utopia lui *Tomas Morus,* și numeroase creațiuni de natură romantică.

Importanța astorfel de opuri, în istoria literaturei universale, nu se poate nega. Ba ele pot să ajungă, ca republica lui *Plato,* la o însemnătate epocală, ca imbold pentru activitatea cugetărei omenești și pentru scrutarea filosofică. E posibil

să umplă de îngrijiri timpurile lor, pentru confusiunile la cari dau prilej. Întru-cât însă intenția a fost a produce în general ceva mai mult decât *poesie de stat,* autorii nu pot pretinde să fie numărați între cei-ce au înțeles ființa *acțiunilor de stat.*

Al treilea: ca problemă positivă a științei politice poate fi luată în fine:

determinarea mai deaproape a raporturilor acțiunei de stat, intermediare între scopurile precisate ale vieței de stat și între starea reală de lucruri. Și anume, este a se face determinarea aceasta din punctul de vedere al eficacității experimentate, sau al neeficacității acțiunei.

De aceea, nici nu e necesar să examinăm, ce ar putè întreprinde un bărbat de stat, — cam aproximativ, pentru-ca să delăture foametea, calamitatea financiară sau invasia cu care amenință inimicul puternic, — cu mai mari sau mai mici prospecte de succes. Nu e de interes științific a discuta, că oare în fața unei mulțimi revoltate, e mai bine să proclami statarul sau să pui pe primarul unui oraș mare să-'i adreseze o vorbire împăciuitoare; e mai bine să aplici bunătate și conciliantă, sau forță și energie. În astfel de chestii și pentru astfel de casuri *nu există teorie;* pentru-că totul depinde dela raporturile speciale și caracteristice ale casului singuratic. Și tocmai astfel de casuri și procedeuri sûnt acelea pe cari le are în vedere cel-ce-'i aplicat a trage la îndoială existența unei științe politice. Dar' problema însemnată, poate cea mai însemnată a teoriei politice, este de a cerceta:

Ce resistență sau ce sprigin primesc acțiunile de stat prin stările date ale unei comunități;

prin urmare, dela cari momente generale, de natură faptică, atîrnă eficacitatea funcțiunilor de stat, știute și voite?

Din natura organelor de stat, puse în acțiune; din ființa forțelor întrupate în ele, și în legătură cu aceasta, din suma cunoscută a stărilor de lucruri în stat, cari pot fi luate în seamă, — *au sĕ se desvoalte legile acțiunei politice.*

Cu ajutorul statisticei 'i-s'a făcut posibil teoriei politice se poată cunoaște, cu totul altcum ca mai de demult, basele și presupunerile eficacității de stat, se poată pĕtrunde în legătura chestiilor de stat, lucruri cari secolilor de mai naințe le erau denegate. Firește, că ar fi greșeală sĕ se creadă, că statistica singură ar fi în stare se garanteze o calculare sigură a resultatelor politice. Ori-cât de capabilă de o perfecționare ar fi știința aceasta, — fie că o luăm de știință independentă, pentru sine existentă, sau de disciplină auxiliară, ori de metodă a stabilirei faptice: e invederat că nu-'i va reuși nici-odată sĕ înfățișeze în modul ei particular toate nexurile causale ale vieței de stat sau sociale, sau sĕ reducă la propria ei mĕsură aritmetică toate legalitățile. Cel puțin se poate zice, că până acum problema aceasta n'a fost deslegată.

Un teren larg de fapte aparține *psichologiei.* Priceperea ei e inevitabilă acolo, unde acțiunea politică are sĕ țină cont de cuprinsul conștienței națiunilor organisate în stat, sau a anumitelor clase sociale, cari stau în strînsă legătură. Dispoziții, sentimente, patimi, convingeri, opinii religioase, prejudiții: se prefac, — prin rĕspândirea generală în corpul poporului, — în prea însemnați factori ai vieței publice. Întru-cât pot fi

ele supuse unei înfluențări plănuite a acțiunilor de stat, și ce grad de soliditate sau de mobilitate le revine: este una dintre cele mai grele chestiuni. La deslegarea ei lucrează *psichologia popoarelor*.

Istoria, statistica, psichologia popoarelor, sûnt prin urmare mijloacele de a precisa faptele cari se pot cerceta politicește, și din cari, luate la olaltă, se poate trage conclusia finală cu privire la ajungerea anumitelor scopuri. Sûnt mijloace, cu ajutorul cărora trebue sĕ se clădească teoria politică, pentru a se putè vedè și cunoaște:

ce limite se pun totdeauna acțiunei libere a organelor de stat;

ce raporturi de schimb se pot presupune între libertatea omenească, îndreptată spre scopurile statului, și între faptele existente;

întru-cât existentele stări de lucruri sociale pot fi considerate de neschimbăcioase sau de reformabile?

Problema libertății omenești, către stat, e cercetată mai din aproape din partea politicei decum putea sĕ se facă până acum.

O reprivire asupra istoriei desvoltărei de până acum a ideilor politice ne arată, că secolii de mai nainte, după-ce au rupt-o cu autoritatea absolută a sistemelor bisericești, au taxat prea sus capacitatea de prestațiune a organelor de stat, întru ameliorarea stărilor sociale. Pentru toate miseriile, toate progresele, pentru foamete și înavuțire, pentru virtuțile și viținrile omenești, ba chiar pentru apariția cometelor, era regulă sĕ se facă responsabil guvernul statului. De aici lungul registru de scrieri, — astăzi în mare parte uitate, — în cari se încerca secolul XVII. și XVIII.

să determine însușirile morale și intelectuale ale principilor, ca prin existența lor să se garanteze fericirea popoarelor și a statelor. De aici descrierile îngrozitoare ale tiranilor ideali. Oameni distinși scriau cu zel despre educarea prinților, fără a fi luat învățătură din zădarnica încercare a lui *Fenelon*. Chiar și *Voltaire* căzuse în greșeala aceasta.

În timpul mai nou pare-că direcția contrară e mult mai covîrșitoare în aprecierea raporturilor. Nu e mic numĕrul celor-ce consideră guvernele deopotrivă neputincioase pentru a face bine și pentru a face rĕu. Legile făcute de oameni, să aibă valoare numai într'atât, încât poartă în sine însușirea unei legi naturale a societăței omenești, a cărei desvoltare, cum se crede, are să vină dela sine. Istoria apare, prin urmare, ca *un șir de fapte împlinite,* la a căror provocare, persoana omenească și voința celor mai mari bărbați de stat, e numai *aparent* părtașe.

Astfel se clătina legea imputațiunei politice, deopotrivă între extremele unui cult eroic și între orbul fatalism. Pentru present e de necesitate, a se găsi în resultatele, înainte calculabile ale acțiunei politice, o cumpĕnă pe seama *responsabilităței* acelora, cărora le revine executarea acțiunilor de stat; a afla limitele *negligenței, împlinirei de datorință,* și a *meritului*.

Teoria politică trebue să caute o cumpĕnă, care ne dă putința de a ne opune aroganței celor-ce vreau să vestească înainte, într'un nesfîrșit șir de combinațiuni politice, succesul planurilor lor, — precum și de a respinge desconsiderarea căreia nu-'i impune agerimea geniului politic și pĕtrunderea adâncă personală în nexul lucrurilor. Chiar și aceea e de sigur un mare resultat, că

cu ajutorul statisticei, anumiți factori ai vieței publice au primit, aproximativ, caracterul calculabilității și singuratice obiecte anumite au fost câștigate pe partea prevederei politice.

Determinarea de raporturi între acțiunea politică, și între stările date sociale, natural că nu poate fi considerată de nemodificabilă. E supusă schimbului, când mai greoiu, când mai accelerat, mai ales întru-cât aparține terenului unui proces spiritual de desvoltare.

O aseměnare a spiritului național din statele orientale, cu cultură europeană, ar ajunge pentru a demonstra, ce resistență și promovare poate afla aceeași acțiune de stat, în unul și același period, la națiuni desvoltate în mod divergent, și de ce durată inegală sûnt epocele de desvoltare în vieața popoarelor.

Cultura politică se măsoară după *energia spiritului național,* când e vorba de împlinirea datorințelor cetățenești, de înțelegerea și caracterul scopurilor de stat. Întru-cât poate conta conducerea afacerilor publice la aceste aptitudini, se cercetează, deși numai în mod aproximativ, eminamente prin compararea corpurilor popoarelor, mai mult sau mai puțin desvoltate.

În fine, se mai naște întrebarea la locul acesta, că oare cari obiecte singuratice pot fi subordonate contemplațiunilor teoriei politice?

În Germania nu vor exista nici două manuale de politică, a căror cuprins să fie întru toate consonant, — un simptom, lămurit suficient prin diversitatea părerilor, asupra ființei și a chemărei politicei.

În general se poate răspunde la întrebarea de mai sus astfel: toate procedeurile, aparițiile,

acțiunile vieței omenești, pot fi numai într'atât obiect, — științificește valorabil, — de politică, întru-cât stau în legătură cu determinarea de scop a statului, sau poartă în sine un raport oare-care cu vieața publică.

Aplicabilitatea teoriei politice asupra obiectelor speciale, se poate deci decide abia după precisarea scopurilor de stat. De aceea, expunerea lor e pentru cuprinsul teoriei politice o întrebare prealabilă, căreia trebue negreșit să 'i-se dee răspuns. Acest punct însemnat e reservat unei demonstrări ulterioare, care va urma.

S'a accentuat mai sus, că în anumite direcții chiar și dreptul privat poate fi supus modului politic de contemplare. Același lucru se poate afirma și despre *dreptul positiv* în general.

Din punct de vedere politic, ar trebuì aici să se examineze totdeauna dacă e recomandabilă sau nu menținerea ori abrogarea unei legi, ca *acțiune de stat*. Particularitatea metodei politice consistă, prin urmare, numai în *scopul legislativei*, căreia îi aparține delăturarea unei stări de drept, recunoscută ca desavantajioasă, sau restabilirea unei stări noue de drept. *Ori-ce act al legislativei e acțiune liberă de stat*. Înainte de a se putè pune acest act la cale, trebue examinată nu numai partea etică și juridică a dreptății și consecințele măsurilor proiectate, în cadrul normelor existente, — ci raporturile temporare ale publicațiunei; recomandabilitatea generală a unei stări de transiție, cum e la plătirile făcute după o valută schimbată; probabilitatea unei executări asigurate în contra elementelor renitente: trebuesc asemenea precumpănite. Și tocmai aici se arată natura politică a legislativei, a cărei regule compun *politica*

legislativă, ocupând chestia *codificațiunei* primul loc între ele. Din punct de vedere politic, *legea cea mai rea e și cea mai neexecutabilă.*

Pentru dreptul penal, acest mod de apreciere a legilor existente, din punctul de vedere al menținerei, abrogărei sau modificărei lor a devenit atât de important, încât eficacitatea avantajioasă sau păgubitoare a legilor penale 'și-a aflat chiar exponenții sei proprii, la specialul titlu: *politica criminală (penală).*

Abundența cea mai mare, din parte obiectivă, se acordă teoriei politice în obiectele *administrației de stat.* Marea majoritate a acțiunilor administrative se apreciază, în dreptul public, din punctul de vedere al admisibilității lor, pe basa competenței și a organisației existente a autorităților administrative. Afară de aceasta, încă și potrivit raporturilor lor cu drepturile recunoscute ale singuraticilor cetățeni. Deasupra părței *juridice* se ridică acî partea *politică.* Pe când partea juridică, conform desei sale aparițiuni, în stări normale de lucruri pare a fi laterală, sau, pe lângă un drept administrativ, bine desvoltat, așa ar trebuì sĕ apară, — eficacitatea politică a actelor administrative, sub determinarea de scop a acelora, vine hotărît pe primul plan.

În legătură cu terenul principal al administrației de stat, se vorbește, tocmai pentru aceea, de o politică *financiară, impositară, economică, comercială* sau *militară.*

Aici se poate pune întrebarea: cât de departe are sĕ se extindă teoria politică generală asupra obiectelor singuratice? Care raport, între politică, în formă de știință, și între ramurile singuratice ale doctrinei administrației de stat, poate fi acceptat?

Oare, de pildă, doctrina finanțelor, trebue și ea tratată în — *politică?*

În general, respunsul la întrebările acestea nu e atât de greu după-cum se presupune de regulă. Politica nu se poate pune în alt raport cu politica financiară sau economică, decât în acela în care se pune întregul cu părțile sale.

Dacă partea politică a administrației financiare se unește într'o disciplină ajunsă la existență independentă a *științei financiare* cu momentele de drept public ale acesteia, în mod tradițional, — împărțirea aceasta, reclamată fiind de scopuri practice doctrinare și de împărțirea de muncă, trebue să rămână cu totul nealterată. Același lucru să refere și la *politica economică* și la *știința polițială*.

Aceste ramuri, particular numite, ale științei de stat, întru-cât principiile de drept public trebuesc deslușite, s'ar putè numì asemenea după metoda jurisprudenței, *politică specială,* în raport cu teoria generală politică.

Pe lângă recunoașterea acestei desmembrări de către corpul întreg al științei politice, ar mai rămânè de precisat, până la ce măsură mai pot fi ținute în vedere obiectele administrației, în general, în afară de științele speciale numite (finanțe, poliție), în *teoria politică?* Oare politica poate să înfățișeze, cel puțin ceea-ce e mai principal și mai important, din ramurile *speciale?*

Pe calea separărei teoretice puțin se poate face în direcția aceasta. Materialul cum voim să-'l împărțim; în tratament, până la cari limite se poate continua cu împărțirea muncei; și că în puncte singuratice nu s'ar putè face earăși o concentrare a elementelor rășlețe: sûnt chestíi,

cari aparțin instituțiunilor instrucțiunei juridice dela universități și academii.

Mancitatea educației juridice din periodul timpurilor de față residă eminamente în prea desvoltata tendență de a împărți în mod excesiv *unilateralitatea* și *specialitatea,* până-când mai nainte era preponderantă afecțiunea pentru abstracțiuni și categorii generale filosofice. Tot mai mult începe să dispară conștiența aparținerei și unității funcțiunilor exclusiv de stat. Aici cred eu a găsi motivul, de ce politicei, ca știință, 'i-se dorește asemenea o posiție centrală, în cadrul confederației singuraticelor științe de resort, înrudite.

Problema ei prin urmare ar trebui să fie de a expune basele comune ale obiectelor separate ale științei speciale politice (finanțe, poliție, armată), sub raportul acțiunei eficace de stat. Ar fi de datorința ei, să arate raporturile de afinitate între terenele principale ale administrației de stat și între gradele ei mai apropiate sau mai îndepărtate. Foloasele unei astfel de tratări, s'ar putè vedè, pentru considerația politică în faptul, că prefacerea afecțiunei în simplă rutină și regulamentare, ar avè un contrapond și eficacitatea funcțiunilor de stat s'ar ridica în mĕsura în care s'ar lărgì pĕtrunderea în consonanța chestiilor de stat.

Pentru procedura corectă a guvernului e de importanță cunoașterea tuturor particularităților cari trebue avute în vedere; mult mai importantă e însĕ *ochirea peste întregul.* Ori-ce afacere a statului, științificește poate fi isolată în scopurile scrutărei. Înarmarea de pildă ne ofere o parte de specială știință financiară, economică și internațională a contemplațiunei. În momentul în car

ajunge obiect al contemplațiunei științifice politice, decisĕtor devine punctul de vedere, nu al *unui* special cerc de interese, ci al *unității de stat*.

Dacă politica, în formă de știință singulară, cu scopul de a califica acțiuni de stat de natură procesuală, nejuridică, are adevĕrată valoare, atunci în complexul științelor de stat 'i-s'ar da, pentru scopul doctrinar, cam următoarea posiție:

Premergĕtoare ei trebue sĕ ne închipuim disciplinele, în cari presupunerile date de noțiune, materiile, obiectele și barierele eficacității de stat sûnt generale, ca: doctrina universală de stat, dreptul public, dreptul internațional, statistica, psichologia popoarelor, istoria mai nouă de stat.

Următoare ei avem sĕ ne închipuim disciplinele, cari conțin o specialisare continuată a obiectelor și acțiunilor politice, sau a combinărei lor cu dreptul administrativ, cum sûnt: științele financiare, știința economiei naționale și politica economiei naționale, știința polițială.

Pentru moment nu se poate nega, că limitarea politicei, în plăsmuirea ce 'i-s'a dat, n'ar fi nesigură. În general există înțelegere asupra faptului, că teoria politică spre ce are sĕ-'și îndrepte privirea. În lipsa unei tradițiuni solide și pe lângă constituirea independentă, urmată de sute de ani, a statisticei și a economiei naționale, pe basa irevocabilului drept corporativ al științei, politica se alimentează când cu științele dinaintea ei, când cu cele dinděrĕtul ei.

De ací resultă desavantajul dublu, că priceperea politică a instituțiunilor, tratate în mod curat de drept public, e influențată, și că la tratarea materiilor speciale ale administrației, punctele de vedere cari conduc întregul, sĕ perd.

La universitățile germane, întru-cât am putut noi observa, se vĕd următoarele:

Nesiguranța limitărei materiei arată, că pe lângă afecțiunea cea mare pentru compunerea de manuale, existentă, cum dovedește experiența, în Germania, dela Dahlmann (al cărui op nu e complet) nici unul dintre cei-ce propun politica n'a compus un compendiu complet. Numai în Elveția, în ale cărei școale superioare sûnt mai puțin representate disciplinele singulare, a făcut *Escher* din Zürich excepțiune, compunând un compendiu. Și apoi *Waitz,* cu normativul seu.

În prelegerile academice despre politică se pare că există astăzi deodată trei direcții:

una *istorică*, adusă în prevalență pe basa analogiilor istorice, care învață valoarea constituțiilor și în generalitatea cuprinsului stă foarte aproape de ideile aristoteliane, în ale științei de stat;

una *juridică-filosofică de drept,* care caută sĕ susțină eminamente consonanța cu dreptul, și ia în considerație teorii etice;

una *statistică-administrativă de drept,* care precumpĕnitor respectează stările date de stat, cari se pot statisticește demonstra. Această diferențiare de direcții se explică foarte ușor, când luăm în considerare, că în Germania s'au ținut prelegeri, sau se mai țin, sub același titlu, de cătră istorici (Siebel, Waitz, Traitschke, Riehl), de cătră filosofi de drept (Ahrens, Roeder) și de cătră juriști (Mohl, Bluntschli).

Ca ultima și cea mai supremă țîntă teoretică a literaturei politice, numește *Mohl* (în istoria științelor de stat):

»*cuprinderea tuturor formelor de stat, eșite 'n iveală într'un' sistem mare*«.

Notați bine: o politică a tuturor formelor de stat, cari au existat istoricește și există de present pe lume! Că se va naște cândva un om capabil s'o facă aceasta, — o va trage la îndoială nu numai cei cari cred în eficacitatea ulterioară a regulelor lui *Darwin,* și cred în *prăsirea* ființelor superioare. De s'ar scrie cândva o astfel de carte, ar putè sĕ aibă numai douĕ însușiri, cari din capul locului ar trebuì s'o facă nefolositoare pentru politica practică: ar fi sau o îngrămădire nestrăbătută de specialități, sau o abstracție în gradul suprem dela raporturile reale de viață. Omenirea ar trebuì sĕ primească cu totul altă considerație înainte de a putè fi vorba de un sistem de politică, folositor și aplicabil la toate statele din lume.

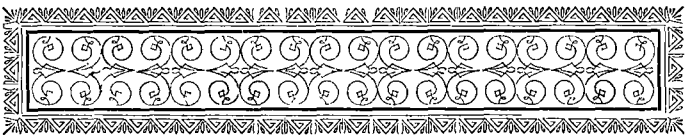

II.

Politica e — artă.

Foarte des se folosește cuvêntul »*politică*« exclusiv în sensul »*artei de stat*«. *Bluntschli* e de părerea, că politica e »*mai mult artă decât știință*«. Cam la fel sĕ exprimă și *Burke,* zicênd: »politica e artă de supremă demnitate și însemnătate, fiindu-'i succesul pendent de fundamentalul studiu al istoriei și de adânca cunoaștere a naturei omenești«. Alții sûnt de părerea, că politica poate fi considerată *numai* ca artă și că nu există o știință a politicei.

Concepția din urmă e basată pe enorme rătĕciri. Ori-ce știință se preface în *artă,* dacă expunerile adevĕrurilor sale 'și-au făcut întrarea în lume. Trigonometria devine arta mĕsurărei; științele juridice, în aplicarea lor asupra anumitelor acțiuni procesuale, — devin artă de apĕrare, sau artă de acusare, desvoltată atât de mult în timpul mai nou; teologia e arta oratoriei eclesiastice; filosofia arta dialecticei sau a conferențierei.

La Romani, științele de drept, în aplicarea lor practică, erau de egală însemnătate cu expunerea

artistică a *bun*ului și a *drept*ului moral. Mecanica ne dă basele artei mașineriei; patologia, fisiologia și anatomia, arta vindecărei etc.

Dar' chiar și artele frumoase sûnt astăzi avisate sĕ-'și croiască o basă teoretică. Ori-ce artă, fără deosebire, — întru-cât merită numele acesta, — sĕ lovește de principíi tari, de experiențe, strîns legate în lăuntru și aranjate în mod științific, de cari nu se pot ferì persoanele chemate sĕ creeze lucrări de artă. Colorarea și perspectiva în pictură nu mai e condițională exclusiv de simpla inspirație și genialitate.

Cu cât e mai bogată istoria desvoltărei percursă de exercițiul unei arte, cu atât mai importantă e partea ei teoretică. Când se afirmă, că acțiunile de stat sûnt a se asemna necondiționat capacităței personale a politicianului, nu se spune alta decât că, pentru musică — acustica, ear' pentru pictură — optica, sûnt lucruri indiferente.

Rătĕcirea, care presupune o artă de stat *suverană,* independentă de toate revelațiunile științifice, — se basează pe simpla ceartă de cuvinte pentru o *terminologie,* sau isvorește din priceperea insuficientă a problemelor adresate științei. Cei-ce credeau a putè afirma lipsa de valoare a politicei teoretice, ca știință a acțiunilor libere de stat, au avut de bună-seamă în vedere șirul abstracțiilor, pe cari filosofia, — neîngrijorată de adevĕrata vieață, — le-a proclamat ca adevĕruri absolut valabile, fără considerare la loc și timp. Sau că aveau în vedere ridicula ignoranță, care crede, că poate *rubrica* și *clasifica* toate aparițiile concrete ale vieței de stat, ca-și-cum ar fi sĕ deschizi numai tabla de materíi a unei cărți de

școală, unde e vorba de a »*lucra corect și reglementar*« tema aparținătoare guvernelor de stat.

În fața acestor exagerări e cu totul motivată accentuarea, că forțele personale și facultatea judecății joacă în politica practică un rol decisător. Cel-ce scapă din vedere momentul acesta, poate fi acusat că are o pricepere mancă pentru lumea faptelor. Ori-ce teorie, proiectată pentru viață și pentru a putè fi aplicată, trebue necesarmente sĕ aibă în vedere persoanele întrate în acțiune, cu diversitatea lor de facultăți.

Un lucru e cert: toate monografiile și tratatele unui secol n'ar fi în stare sĕ dee cuiva capacitatea de a conduce un stat mare, dacă 'i-ar fi denegată istețimea, agerimea, și voința fermă, acel șir lung de facultăți intelectuale și morale, fără care nu se poate nici închipuì, nici executa o acțiune de stat de oare-care importanță. De altă parte, e tot atât de cert, că cel mai însemnat talent de bărbat de stat, avisat numai la propria inspirație și supus simplului seu sentiment propriu, numai întêmplător va nimerì calea adevĕrată. Cum și de unde își câștigă bărbatul de stat suma experiențelor și a revelațiilor, cari îi dau materia resoluțiilor și pregătirile acțiunei, e o chestie care vine pusă pe al doilea plan. Știința de stat o poate el încunjura cu atât mai puțin, cu cât mai pe larg sûnt desvoltate raporturile de vieață în statele noastre culturale, și cu cât e mai scurt timpul ce-'l are de a le putè face toate pe basa observațiunilor și experiențelor proprii.

Raportul dintre teoria politică și arta de stat nu se poate lămurì mai bine decât provocându-ne la valoarea științelor militare pentru arta rĕsboiului. Cunoștința strategiei, tacticei, istoriei rĕsboaielor,

fortificației, ne dau basa presumțiunei, în favorul unui beliduce.

Știm, că talentul de a propune purtarea rĕsboiului, mare sau mic, și cea mai largă cunoștință a procedeurilor rĕsboinice istorice, nu dau niměnui capacitatea de a comanda și câștiga lupta. O simplă păcăleală reușită a oficerului nestudiat, sau norocul întêmplător, care a permis odată unei persoane, de nici o importanță, sĕ câștige jocul hasardat, — permit un drept și mai mic asupra încrederei noastre. Vieața celor mai mari beliduci și bărbați de stat din timpurile mai noue, ne face sĕ vedem cât de extinse și cuprinzĕtoare erau studiile planurilor și întreprinderilor cari formau basa lor, sau în ce mod, cu probată cunoștință de oameni, știau ei sĕ valoreze la loc potrivit experiențele altor persoane.

După-cum ființa artei militare consistă astăzi în faptul, că toate cunoștințele și observațiunile, toate invențiile și perfecționările technice, — ale chemiei în compunerea materiilor explosive și aprinzĕtoare, ale fisicei în alcătuirea ghiulelelor, ale telegrafiei și ale construirei de căi ferate, ale chirurgiei etc., — sĕ refer la *un* singur scop de a le valora în momentul decisiv; și după-cum însĕ, pe lângă această magazie de experiențe îngrămădite, cari ar putè ordona și unui stat modern militar sĕ conserve științele naturale, în interesul seu propriu: succesul unei operațiuni belice, depinde totuși dela capacitatea beliducelui, de a ști valora în momentul decisiv materialul adunat în decurs de decenii, — *tot așa stă chestia și cu politica teoretică.*

Tocmai rĕsboaiele anilor 1866 și 1870 au arĕtat în mod clar valoarea instrucției teoretice pentru scopuri militare.

Armata, care în lipsă de praxă pe câmpul de rĕsboiu, se părea la început că stă înderĕtul duşmanului, a zdrobit trupele superioare din Austria şi Francia, evident pentru aceea, că statul-major prusian posede mĕsura cea mai mare de consideraţie ştientifică militară. Fără o mĕsură critică de teorie, multe experienţe personale sûnt cu totul fără valoare.

Foloasele teoriei politice consistă în aplicabilitatea principiilor şi experienţelor sale asupra modului de tratare a afacerilor de stat. De altă parte, arta în proiectele politice şi în executarea lor, se manifestă eminamente în capacitatea de a deosebì, la ori-ce cas dat, casurile aplicabilităţei unui principiu politic general de casurile neaplicabilităţei sale, de a cunoaşte exact casurile regulei şi ale excepţiunei, şi de a face în acest sens, modificări cărora au sĕ fie supuse întreprinderile proiectate.

Buchez, recunoscênd această valoare a teoriei, a propus îmbinarea politicei teoretice cu *arta de stat,* cu ajutorul unei ştiinţe speciale, întitulată *politica practică,* ceea-ce ar corĕspunde matematicei aplicate, divergentă de matematica curată. Întru-cât sub politica teoretică s'ar înţelege aceea-ce numim noi în Germania *doctrina universală de stat,* n'ar fi nimic de obiecţionat în contră-'i.

Conform definiţiei ce 'i-am dat noi, politica, în formă de ştiinţă, poartă în sine tot aşa scopul aplicabilităţei ca şi jurisprudenţa. De aceea, noi punem numai politica ca *ştiinţă,* în faţa politicei ca *artă* (adecă: în faţa acţiunilor succese de stat, corĕspunzĕtoare scopurilor de stat).

Sĕ încercăm determinarea mai precisă a raporturilor dintre ambele noţiuni.

Raporturile enorm de schimbăcioase ale timpului și locului, ale terenului de operațiune, pe cari bărbatul de stat poate fi constrîns a le accepta, nu trebue trecute nici-odată cu vederea din partea teoriei, prin urmare nu trebue nici-când — exhauriate.

În fața acestor limite naturale, teoria politică trebue să fie tot atât de modestă în formularea teselor, utile legislativei, ca și jurisprudența. Mai de demult se putea crede, că legea ar fi în stare să țină înainte cont de toate casurile posibile și să le decidă. Oameni de valoare, ca *Justinian* și *Frideric-cel-Mare,* erau pentru interzicerea interpretărei legilor, susținênd, că isvorul certelor juridice și a dubiosităților s'ar putè închide. Presentul e scutit de această neînțelegere. Începem tot mai mult a înțelege, că valoarea practică a legislativei e esențial reclamată de însușirile individuale ale persoanelor judecătoare. O încercare de a pune la cale cu precauțiune legislatorică toate întêmplările vieței, nu numai că n'ar reuși, ci ar fi chiar păgubitoare, fiindcă cu îngrămădirea răpitoare de minți a particularităților, — ea ar contribuì la influențarea forțelor personale.

Din același motiv are să se mărginească și teoria politică la clarificarea raporturilor causalității, cari sûnt de importanță generală pentru acțiunile de stat, fiindcă empiricește se pot dovedì îndeajuns, și empiricește se pot motiva. Din contră, trebue lăsate la o parte toate momentele, cari, pe lângă cursul obicĭnuit al lucrurilor, nu se pot înainte calcula cu privire la eficacitatea lor. Cel mult se poate face provocare la existența lor, pentru a face să apară gradul de positivitate sau nedumerire, care poate să fie presupus în momentul acțiunei.

Cu expunerile acestea s'a atins totodată și aceea ce poate fi acum determinat asupra cuprinsului concret al politicei, în calitatea ei de știință a artei de stat. Presupunem, că limitele elementelor calculabile și necalculabile, cari influențează eficacitatea acțiunilor de stat, nu pot fi neschimbăcioase, de aceea, raportul dintre teoria politică și praxa de stat, nu mai e acela de mai nainte.

În general s'ar putè aștepta, ca terenul recunoașterei teoretice, conform cursului desvoltărei spiritului omenesc, sĕ se lărgească în mĕsura în care metodele științifice ale observațiunei ne dau dominație asupra faptelor, cari mai nainte erau detrase din cercul observațiunei sigure.

Întru-cât aceasta se *poate* concede, urmarea ar fi, ca momentul artistic în acțiunile de stat, despre a cărui eficacitate nu ne putem da seamă înainte, — sĕ se micșoreze tot mai mult. Expunerea aceasta negreșit că nu trebue demonstrată cu severitate. Ea nu e decât o *ipotesă*. Căci cu extinderea metodei noastre științifice asupra faptelor vieței de stat, nesupuse până aici legei causalității, s'ar dovedì posibilă descoperirea de fapte, până aici rĕmase cu totul neobservate, sau cel puțin recunoașterea lor, deocamdată ca factori desconsiderați ai politicei. Ținênd cont de mulțimea de obiecte ale activității spiritului omenesc, fără îndoială, că trebue sĕ lămurim procesul de desvoltare, presupus de noi, al micșorărei, tot mai mult vĕdită a momentului artistic individual.

Arta vindecărei avea, în anticitate și în evul mediu, nume distinse de înregistrat, înainte de a se fi putut reduce diagnotisarea morburilor la principii științifice, cu a căror demonstrare a reușit știința mai nouă medicală. Operația albeței

de ochiu, se putea face încă înainte de a se fi recunoscut fiinţa acestei boale. În evul mediu se vindecau anumite boale fără cunoştinţe anatomice şi fisiologice. În definitiv nu poate fi negat, că anatomia patologică a făcut în direcţia aceasta progrese enorme, şi ne dă în mână un cântar critic pe seama premergĕtoarei prestaţiuni artistice medicale. Greşelile grave ale artei medicale, cari în lipsa unei teorii medicinale, mai nainte nu puteau fi dovedite, sûnt supuse astăzi unei sancţionate responsabilităţi penale.

O paralelă ne ofer, pe terenul ştiinţelor de stat, resultatele scrutărilor economice şi statistice, de o sută de ani. Ori-cât de mult ar mai trebuì făcut ştientificeşte; ori-cât de numĕroase ar fi chestiile de ceartă, rĕmase sau ivite de nou în urma ori-cărei perfecţionări a ştiinţei: ştiinţei de stat 'i-se opun, prin aceasta, teoreticeşte totdeauna limitele *responsabilităţei*.

Cel puţin din partea *negativă*, s'au câştigat de multe-ori solide resultate observatorice pentru caracterisarea greşelelor politice. Teoria politicei are deci chiar şi de aceea o eminentă importanţă pentru praxa de stat, că reduce în mod simţitor probabilitatea greşelelor şi ingerenţelor politice. Pentru a face aseměnare cu periodurile de mai nainte, ar ajunge sĕ menţionăm, că politica vechei poporaţiuni a primit o corectură însemnată în statistica timpurilor mai noue, întru-cât adecă experimentele acestea nu s'au dovedit cumva a fi cu totul neîntemeiate.

Micşorarea valoarei momentului personal şi artistic în conducerea afacerilor de stat, s'ar putè demonstra şi cu modificările căror a fost supusă oratoria sau retorica în cursul vremilor. Vorbirile

rostite în Atena, sau în forul roman, în favoarea unui acusat, sau rostite de *Cicero* în senat contra lui *Antoniu,* n'ar putè produce astăzi nici aproximativ efectul de care au fost acompaniate la timpul seu. Trebue sĕ zicem dar': idealurile retoricei unui *Demostenes* şi *Cicero,* rĕmân neatinse numai pentru-că raportul de dependenţă al cercului de ascultători faţă de orator, s'a micşorat necontenit în afaceri judiciare şi de stat, în mĕsura în care a progresat recunoaşterea teoretică. În faţa unui tribunal din *Prusia,* retorica ciceroniană ar fi folosită hotărît în defavorul clientului apĕrătorului, şi ar provoca, poate, cel mult, o îndrumare la ordine.

Retorica adevĕrată era în anticitate *arta de a vorbì cu efect,* în adunările cari aveau sĕ aducă hotărîri, sau în faţa tribunalelor judecătoreşti; la nici un cas nu era, cum se credea mai târzíu, arta formală de *a vorbì în limbaj frumos.* Din retorică s'a născut în anticitate politica şi jurisprudenţa, în direcţiile lor teoretice. Între adevĕraţii oratori poporali, şi între dirigenţii şcoalelor retorice de mai târzíu, instituite eminamente în scopul formalei perfecţionări, — era firesţe o deosebire, cam la fel cu aceea dintre câmpul de luptă şi curtea casarmei.

Schimbarea gradului de educaţie a laicilor în raport cu biserica, a trebuit din acelaşi motiv sĕ coboare dela înălţimea de mai nainte influenţa oratoriei eclesiastice. Cu cât e mai puţin educat cercul de ascultători de pe banca curţilor cu juraţi sau din adunările politice, cu atât mai adânc va putè sĕ străbată în general eficacitatea formei artistice de vorbire, luată singură pentru sine. *O scupcină sêrbească,* compusă din multe

sute de representanți ai poporului, va [illegible] în suspine și lacrămi când se vor face, unui principe ucis, panegirice.

Murmure, strigări de »*bravo*« și ilaritate generală, — acestea sûnt expresiile sentimentelor în parlamentarismul bine desvoltat. Nu se poate nega, că cuprinsul obiectiv al oratiunei câștigă preponderanță, în statele noastre moderne, asupra formei artistice de predare, stee aceasta ori-cât de sus, și facă-se ori-cât de des constatarea, că lipsa de formă oratorică poate se pună știința cea mai temeinică la umbra plictiselei nimicitoare.

Retorica, odinioară, în ființa antică de stat, importantă parte alcătuitoare a artei de stat și a praxei juridice, — în zilele noastre a devenit, cu schimbarea formelor de stat și cu înmulțirea sau generalisarea științei teoretice, un moment, în mare parte *lateral* al valoarei personale, cel puțin în raport cu trecutul. Eficacitatea unei puternice vorbiri asupra unei importante afaceri de stat, era în anticitatea clasică de astfel, că simpla vorbire putea fi numită chiar un act de stat. Era o putere revoluționară, pe limba unei persoane de renume. E deci ușor de înțeles, cum de școalele retorice erau totodată școalele artei de stat.

Cu toate acestea, importanța darului oratoric va rămânè și astăzi la înălțimea sa, dacă din partea obiectivă va fi provĕzută cu cunoștințe temeinice. Natural, că mult mai important decât cuvêntul rostit în cerc restrîns de ascultători e astăzi *cuvêntul scris în presă,* a cărei putere crește mereu.

Cuvêntul și tiparul pot sĕ ajungă în viitor la valoare și mai mare, dacă:

Se întăreşte spiritul publicităţei faţă de rutina secretă oficială, şi dacă:

Se permite, ca convingerea claselor poporului, pline de consideraţie şi capabile de prestaţiuni politice, să iee locul mijloacelor constrîngente, curat exterioare, — ca cel mai durabil şi mai sigur instrument al actelor domniei de stat.

În state libere, ar fi atunci arta de stat eminamente *arta* de a modela în lupta opiniilor convingerea poporului, şi a o determina la acţiune, în sensul scopurilor de stat.

Apĕrând noi însemnătatea şi valoarea politicei teoretice, faţă de cei-ce afirmau, că eficacitatea acţiunilor de stat e condiţionată *numai* de darul plăsmuitor al personalităţei bărbatului de stat, — nu intenţionăm la nici un cas să ignorăm existenţa *artei de stat*.

Să o determinăm mai amĕnunţit.

Nu ori-ce acţiune practică de stat trece de acţiune artistică. Aproape cele mai multe acte ale conducerei de stat, dacă rĕmâne existent un drept de alegere pe seama guvernelor, cu privire la modul executărei lor, — *sûnt simple repetiţii în cadrul unei praxe acceptate*. Întocmai ca la justiţie, se ivesc şi pe terenul administraţiei de stat un numĕr mare de casuri, zilnic repetite, inclusiv acelea, cari, unei exercitări tîmpite oficiale par a fi zilnice, fără însĕ a fi de fapt. Această categorie se »*tranşează*« în mersul regulat de afaceri al autorităţilor. Tratarea lor e atât de puţin *artistică*, ca multiplicarea mecanică a unei compoziţii originale. Urzitorul, care a creat *întâiu* praxa administrativă durabilă, ca recunoscută de bună chiar şi pentru chestii de mică importanţă, poate să ridice pretenţia de a fi considerat de

politician. Simpla imitare a moştenirei sale nu are însĕ nici un drept la aceasta.

În consideraţia acestor casuri, cum sûnt de pildă dispoşiţiile necontenit reînoite, chiar şi în timpuri de linişte, ale poliţiei, cu privire la menţinerea siguranţei publice; numirile, aproape cele mai multe, în personalul funcţionarilor de mijloc şi de rînd; acordarea concesiunilor: mulţi publicişti s'au obicĭnuit a vorbì despre o politică *inferioară,* ca deosebire pentru politica *înaltă.*

Alţii earăşi nu vreau sĕ recunoască lucrurile acestea ca aparţinĕtoare politicei, de care ei leagă o anumită noţiune de *eleganţă* a acţiunei.

Ambele contemplaţiuni sûnt îngrijitoare. Deşì casurile înşirate ca exemple nu tradează nici o urmă de acţiune *artistică* de stat, totuşi, conform noţiunei lor, ele sûnt acte de politică practică. În chestíi politice nu se poate face distingere, ca la vênătoare, între modul superior şi inferior de exerciare, conform poşiţiei de rang sau zoologice a animalului luat la goană.

Îndeosebi greşit ar fi dacă s'ar crede, că tratarea corectă a acestor afaceri, numite »*inferioare*«, ar fi mai puţin importantă decât deciderea obiectivă a unui cas mai rar. De cea mai mare importanţă pentru om sûnt lipsurile ce sĕ repetează zilnic. O administrare defectuoasă şi nepractică a afacerilor, la cari sûnt părtaşe, zi de zi, cele mai numĕroase clase de popor, ar trebuì înşirată între cele mai mari defavoruri ale vieţei de stat.

Dacă *aceste* activităţi politice, cu privire la obiectele lor, nu pot fi numite cu siguranţă »*inferioare*«, atunci nu se potriveşte nici de ceealaltă parte, ca tot ce se întêmplă în ministerele statului, sĕ se numească în general, *politică su-*

perioară. Aici încă sûnt chestíi, cari se »*tranşează*« în mod mecanic. Afară de aceasta, trebue sĕ ne gândim totdeauna, că ceea-ce astăzi pare ministerelor foarte important, mâne devine de o importanţă foarte neînsemnată. Poziţia persoanelor întrate în acţiune nu coincide deci, la nici un cas, cu importanţa, mai mare sau mai mică, a obiectelor tratate.

Distincţia, între politică *superioară* şi *inferioară*, îşi are rădĕcina într'un anumit sentiment neclarificat. Ştientificeşte nu face parale. Acelaşi lucru se poate zice despre părerea, care neagă cu totul actelor inferioare administrative caracterul politic, şi totodată le detrage drepturile administrative de onoare.

Cu mult mai de mare importanţă e, a examina în mod amĕnunţit: în ce putem găsi şi cum putem recunoaşte momentul artistic al acţiunilor de stat?

În scopul acesta trebue de fapt sĕ se facă distincţie între actele repetărei permanente a unei anumite forme de activitate, deja existente, şi între iniţiativa sau creaţiunea originală, fie prin o nouă aplicare a formei existente de activitate, fie prin înaugurarea unei forme de activitate încă neexistentă. Partea *artistică* a acţiunei politice, poate sĕ apară, deşi rar, şi pe treptele inferioare ale diregĕtoríilor. Un funcţionar subordonat, isolat de ori-ce ajutor, care avisat la propria sa responsabilitate, într'un moment decizĕtor, prin aplicarea cu isteţime a mijloacelor ce-'i stau la dispoziţie, descopere şi suprimă încă în germenele ei o mare calamitate ce era sĕ se descarce asupra ţĕrei: *poate* sĕ provoace impresia *genialităţei* şi a *artei*. De regulă, toate afaceă-

rile administrative, curente și regulat repețitoare, sûnt procedeuri technice, curat *exterioare,* în tot casul basate pe recunoașterea teoretică, câștigată din experiență; un lucru, despre a cărei existență funcționarii inferiori poate-că nu știu nimic și care s'ar putè numì *technologia* politică

Cu totul altcum sûnt însè acțiunile, cari apar ca noue aplicări a unei noue existențe, sau ca *inițiative a forței productive,* în chestiuni de stat. În ele se arată foarte clar natura *artistică* atunci, când resultatul eficacității politice, în ceea-ce s'a întêmplat, se dovedește a *corëspunde prevederei.* Direcția acestei activități artistice de stat poate fi, lucru de sine înțeles, foarte divergentă, anume: întemeierea de nou, sau întărirea unei instituții de stat, ajunsă sè se clatine; delăturarea cu succes a unei stări de lucruri, recunoscută de periculoasă și desavantajioasă, în contra resistenței ce se pune intereselor și puterilor spriginitoare de stat; asigurarea unui teritor de stat amenințat, în contra coaliției inimicilor externi; evitarea unui rësboiu iminent, fără renunțare la prestigiul statului; inventarea și instituirea de noue forme de administrație, corëspunzëtoare trebuințelor schimbate.

Criteriul unei prestațiuni *creatoare,* și de aceea *artistice* de stat, residă deci, necesarmente, înainte de toate, în *schimbarea stărilor de lucruri din stat, așa ca sè fie clar observabilă, ca resultat al intervenției personale.*

Dar' singură această determinare, ca curat exterioară, e insuficientă, pentru-că cuprinde în sine și actele de *distrugere.* Schimbarea trebue demonstrată ca *potențare permanentă istorică a*

forţelor statului, în procesul seu intern de vieaţă, sau a posiţiei sale în afară.

Pe timpul executărei însaşi, poate fi atacat caracterul ori-cărei schimbări politice efectuite. Nu există nici o reformă, care s'ar putè pune la cale *fără contrazicere şi violare de interese existente.* Când s'a creat confederaţia germană, s'a accentuat, că oare forţa militară a Germaniei, în raport cu instituţiunile de odinioară ale alianţei, sĕ fie *mărită* ori *micşorată?* Reformaţia a fost timbrată, nu e mult de atunci, din partea unei foi rom.-catolice, de opera unui »*călugăr murdar şi mincinos*«. Cincizeci de ani în urma creaţiunilor sale, a fost ocărît *Stein,* sub decursul desbaterilor parlamentare asupra fiinţei de stat de nou construită sub conducerea sa, ca un călcător de lege, — revoluţionar, care ar fi trebuit făcut responsabil pentru excesele, adevĕrate sau închipuite, din anii mişcărei condusă de el. *Hill,* a fost declarat de nebun când a propus un porto-postal ieftin, in *penny.*

Puterea creatoare, care formează fiinţa prestaţiunei unui bărbat de stat, şi afară de aceasta îşi află cântarul în faptul unui proces de vieaţă, permanent întăritor, în stat, — conform naturei sale, n'a întrat nici-odată în istoria desvoltărei omeneşti — *fără intermediare.* Ori-ce idee, chiar şi când e considerată de revelaţie supranaturală, trebue, de cele mai multe-ori, încet pregătită, înainte de a ajunge la domnie în vieaţă. Sub această restrîngere naturală se înţelege deci şi faptul, că iniţiativa activului bărbat de stat n'are sĕ se refere totdeauna la câte o idee *nouă,* şi de regulă nici nu se poate referì decât numai la modul de executare, întru realisarea ideei.

Ideea unității germane s'a născut nemijlocit din spiritul poporului, sub durerile de naștere ale persecuțiunilor politice și judiciare. Dar' nici un program de partid nu conținea ideea, că desfacerea trecătoare a Sudului de către Nord va duce la crearea unui nou imperiu.

Semnele personalității, capabile de acțiune politică în stil mare, se manifestă în mai multe puncte; înainte de toate în faptul, că caracterul ei trebue să unească și totodată să cuprindă în sine însușiri la aparență opuse: *constanță, firmitate în decisiune, și mobilitate în executarea decisiunilor.*

Cu ajutorul primei însușiri e posibil, ca ceea-ce e recunoscut de corect, să fie menținut în mijlocul șovăielilor altora; ca inevitabila contrazicere a celor dubioși și îndoielnici să fie tolerată; ca să se facă opoziție celor-ce ar vrea mai bucuros să rămână toate baltă, pentru-că să feresc de responsabilitatea personală la întreprinderi nereușite și pentru-că toate le țin de îngrijitoare, ear' în lupta opiniilor, principiar au obiceiul să *recomande pasivitatea ca cea mai avantajioasă conduită.* Resoluția unui distins bărbat de stat seamănă cu eroul din »*Ierusalimul salvat*« al lui *Tasso,* care pe lângă toate înspăimêntările și ademenirile vrăjitoarei, înaintează spre țintă.

Posibilitatea abstractă a unei rătăciri sau neisbutiri n'are să impună unui bărbat de stat resolut, dacă a exhauriat toate mijloacele unei examinări conștiențioase.

De altă parte, se recere pentru isbutirea planurilor adânc combinate *expansivitatea de voință,* care se potrivește la ori-ce fapt schimbat, și care înrolează chiar și împrejurările neprevăzute,

în momentul în care să ivesc în consonanța lucrurilor, așa după-cum e influența lor, conturbătoare sau promovătoare. Numai așa se poate închipui, că voința, sub decursul executărei unei dispoziții suficient chibzuite, rămâne pretutindenea potrivită faptelor.

Îndrăzneală și precauțiune; îndemânare la ori-ce moment și codire; sinceritate și tăcere; retragere și prevenință; încredere și neîncredere, pe temeiul maturelor cunoștințe de oameni: pentru toate acestea trebue să existe și să fie dresată capacitatea și talentul, un lucru, care, natural, se poate ajunge numai prin *varietatea vieței*.

În fața neexperienței apare enigmatică și neînțeleasă eventuala eșire la iveală a diferitelor însușiri în conduita bărbatului de stat. Contrazicerea aparentă e totodată reflexul unei unități superioare a caracterului bărbatului de stat, în raportul seu cu faptele de cari să știe atîrnător. Critica istorică n'are să taxeze numai *succesele* unui bărbat de stat, întru-cât ele pot fi *lui* atribuite, ci tot atât de bine și *pedecile* pe cari avea să le învingă. S'ar putè aproape zice: mărimea forțelor personale ale bărbatului de stat se manifestă eminamente în *desprețuirea materialului ce 'i-se opune*. Oameni ca un *Cavour* apar vrednici de admirat, numai pentru-că știu să conducă, când scrupulii legitimi și plini de bigotism ai unui potentat, când iritațiile revoluționare ale spiritului poporului, — spre *un* singur scop.

Pentru *astfel* de supreme fapte în arta de stat natural că nu poate exista teorie, pentru-că ele apar în istorie ca evenimente singuratice. Și recomandarea, sau examinarea teoretică a lucrurilor, n'ar avè nici o influență asupra formațiunei

dispoșițiilor extraordinare de caracter. În momentul executărei acțiunilor mari, foarte mult depinde dela »*pĕtrunderea ageră*«, până aici nedescoperită, care pare a fi un dar încredințat omului, în mod trecĕtor, din partea providenței. Chiar nici momentul în care trebue începută o importantă acțiune de stat, nu se poate determina înainte. Nici o teorie nu poate determina categoriile temporare, în cari acțiunea întreprinsă ar putè fi numită prea pripită sau prea întârziată.

Cu aceasta nu se zice însĕ, la nici un cas, că politica teoretică n'ar avè valoare importantă chiar și pentru cel mai mare bărbat de stat. Ea conține, pentru bărbatul de stat, peatra de probă a observațiilor proprii; amplificarea acestora, din partea pe care el însuși n'o poate vedè și n'o poate experia. E o înțeleaptă sfătuitoare în momente de chibzuire și meditare, — premergĕtoare decisiunei definitive, — care hrănește, poate, nedumeriri, a căror învingere finală nu poate însĕ decât se întărească energia convingerei. Nici un bărbat de stat nu e atât de sigur, ca sĕ nu-'și întărească verosimilitatea succesului cu casuri de precedență. Decisĕtoare, pentru succesul întreprinderilor mai grele, e *facultatea distingerei*, care cunoaște la moment casurile în cari e neaplicabilă tesa de experiență și prin urmare trebue tratate ca niște casuri fără precedență. Politicianii miopi, întră în acțiune fără a cunoaște regula; ear' politicianii doctrinari, pentru cari școala face mai mult decât vieața, taxează regula prea sus, în detrimentul casului singular. Toate depind deci dela taxarea *corectă* a îndepărtărei dintre regulele generale ale experienței și dintre particularitățile casului dat. Observarea a tot ce ne dă, ca re-

gulă, experiența examinată și metodicește aranjată, — acoardă cel puțin îndemnitate morală celui însărcinat cu deslegarea unei probleme grele.

De altcum va fi totdeauna bine să ne aducem aminte de greșelile politice în cari au căzut chiar și bărbați mari de stat. De multe-ori e aproape de neînțeles, cum politiciani consumați cad deodată *în una și aceeași greșeală*. Va ajunge să ne revocăm în memorie, cum aproape pretutindenea în cercurile superioare ale diplomației engleze și franceze (inclusiv a împăratului Napoleon) și ale experților militari, — învingerea statelor de Sud în resboiul civil din America-de-Nord, și a armatei *austriace* în 1866, era considerată de — *neîndoioasă*.

Puterea intelectuală a capacității bărbatului de stat se tradează, nu numai prin formațiunea și bogăția științei, ci poate chiar mai mult prin darul de a recunoaște momentan existența, importanța și conexiunea faptelor cari nu sûnt recunoscute de ochiul de rînd, ear' înainte de toate, a faptelor *psichologice,* eficace ca motive de acțiune, atât în omul singular, cât și în spiritul poporului. Pentru politică nu există pe terenul psichologic o *doctrină de dovedire,* cu putere obiectiv legătoare. Chestiile disputate ale făptuirei, nu se pot decide aici nici cu ajutorul majorităților, nici cu sentențe judecătorești. Precisarea finală a faptelor importante politice rămâne, în cas de litigiu, lăsată în grija convingerei subiective. Cu cât mai mare este primejdia de a se face greșeală, cu atât mai urgentă e pretinderea unei nepreocupațiuni personale, întru examinarea faptelor, dintre cari nici una nu trebue negată, de frică sau din aversiune, nici

una nu trebue crezută, din speranță sau predilecție.

În proporție puțini oameni posed capacitatea de a se isola, în scopurile observației faptelor politice, de motivele *dorinței* și ale *temerei*. De aici permanenta asigurare, în toate discuțiile camerilor, că fiecare partid are, pentru opiniile sale, *majoritatea poporului la spate*.

Între acțiunile guvernului, în cari prepondereză în mod neîndoios partea technică exterioară a repetărei continue, și între actele a unei perfecte *arte* de stat, (expresia genialității), există un teren vast pentru acțiunile *mijlocíi* de stat, pe care a-'l străbate și a-'l stăpâní, formează pentru bărbatul de stat problema cea mai grea.

Deși Englitera dela finea secolului 17 n'a mai trecut prin crise violente, a căror însemnătate s'ar putè aseměna cu zguduirile continentale din urma revoluției franceze; deși acolo continuitatea, relativ pacînică a desvoltărei parlamentare în vieața de stat, a fost supusă în acest period numai unor zguduiri ocasionale: totuși nu poate nimeni nega, că un mare numĕr de distinși bărbați de stat au aflat destul teren pentru o inițiativă productivă; așa, cei doi *Pitt, Burke, Fox, Canning, Wellington, Peel, Cobden,* și mulți alții.

Sĕ află deci în mare rătĕcire cei-ce cred că libertatea politică a unui popor ar fi nefavorabilă afirmărei capacității bărbatului de stat. O putere exerciată *fără contrazicere,* și favorul unei autorități *înăscute,* formează mai mult o primejdie decât o împintenare pe seama persoanelor distinse. Susceptibilitatea contra criticei exerciate în mod onest, provocată numai din partea ființei libere de stat, e un semn neîndoios pentru *slăbiciunea*

de caracter. În epoca de față e greu de crezut, că cineva ar putè pretinde *procură generală pentru a isprăvì fapte mari*. Pe lângă aceasta, obicĭnuința cu autoritatea necondiționată a unui bărbat conducĕtor de stat, are de urmare aproape totdeauna *o stare de slăbiciune în caracterul poporului*.

De altcum la toți bărbații de stat mai distinși, pe lângă individualitatea bine desvoltată, care face asupra noastră impresia unui ce neplăcut, se manifestă anumite trăsĕturi fundamentale *comune*, dela cari pare-că depinde eficacitatea lor. Din atențiunea ce li-se dă, poate sĕ învețe și *teoria politică*.

În țĕrile cu cea mai bogată experiență politică, cum e: *Englitera, America, Olanda,* biografiile însemnaților bărbați de stat ocupă de fapt un loc atât de înalt în literatura politică, încât e absolut cu neputință a face asemĕnare între raporturile desfacerei cărților germane și acelea din statele numite. Afecțiunea, până acum predominantă, a poporului german, francez și italian pentru abstracții *politice,* se observă și în afecțiunile *literare*.

Unul dintre semnele generale ale considerației bărbatului de stat residă în cunoașterea conexiunilor dintre diferitele forțe, cari operează în stat, și a raporturilor dintre singuraticele teritorii ale administrației de stat. Înainte de toate bărbatul de stat va ști, că *ori-ce influențare a sa trece peste obiectul cel mai apropiat al administrației de stat*.

Un ministru, familiarisat la perfecție cu toate particularitățile resortului seu, încă nu poate fi numit pentru aceasta bărbat de stat.

Va trebui să recunoască şi el, că *virtuositatea* nu e de egală însemnătate cu *arta*. Dacă, de pildă, cineva, pus în fruntea afacerilor de stat afirmă cu seriositate, că politica internă se poate separa de conducerea afacerilor externe; că instituţia înarmărei se poate separa de administrarea finanţelor; că organisaţia constituţiei judiciare se poate separa de formele administraţiei aşa chip, ca una se poată rămâne, în permanenţă *bună*, ceealaltă în permanenţă *rea*: nu face alta decât rosteşte o *scusă* într'o momentană încurcătură, sau arată că-'i lipseşte ori-ce pricepere în ale statului.

Chiar şi numai din acest motiv pare a fi nepractică conducerea de stat *colegială*, curat specialistă, cu ajutorul şefilor de resort, egal îndreptăţiţi şi uniţi într'un minister (cabinet) complet; fiind mai mult de dorit superioritatea unui *premier* (prim-ministru), ca representant al *unităţei administrative*.

Pentru teoria politicei naşte de aici misiunea de a expune conexiunea chestiilor de stat în eficacitatea lor reciprocă, şi prin aceasta a demonstra caracterul defectuos al tuturor acţiunilor de stat, *plănuite unilateral*. Pe calea aceasta am fost deci conduşi la necesitatea unei concentrări de regule politice într'o ştiinţă, care să conţină singuraticele ramuri ale studiului politic. Esenţial este pentru teoria politică *principiul*, că faptele vieţei de stat provin din alte fapte şi n'au să fie considerate de *consecinţe ale oare-cărei categorii logice*.

În desfacerea progresivă a ştiinţelor de stat într'un şir de discipline speciale, dintre cari fiecare reclamă pentru sine o afirmare independentă şi

o valoare supremă pe lângă celelalte, residă explicarea desconsiderărei teoriei, manifestată din partea așa numiților *practiciani*.

În nici una din discipline n'a eșit la iveală direcția aceasta absolut unilaterală așa de bine ca în *economia națională*, care a ridicat de multeori pretenția de a forma *ea*, cu teoriile ei, singurul cântar admisibil pe seama acțiunilor de stat. O bună parte de vreme se credea, că interesul *național-economic*, în sine luat, e de egală importanță cu *interesul de stat*. E greșită favorisarea punctului de vedere economic, în contul intereselor *etice*.

Dacă sûnt corecte aceste concepții, se pot deriva din ele multe aplicări folositoare, la a căror înșirare renunțăm la locul acesta. Câteva indicațiuni fugitive reclamă totuși puțin loc.

Pentru perfecționarea *funcționarismului de stat*, dela a cărui considerație depinde negreșit foarte mult desvoltarea raporturilor de stat, s'ar naște, cu împărțirea crescândă a teritorului științific de muncă, tot mai mult necesitatea unei instruiri condensate, ca să se poată satisface chemărei de a se arăta în mod intuitiv conexiunea activității de stat în ramurile ei mai importante.

Trebue egalisată opunerea bruscă teoretică ce se face instrucției juridice și științifice de stat. Foarte des, tocmai cei-ce sûnt pătrunși de autoritatea spirituală a științei, cad în închipuirea piezișă, că separărei doctrinei, și împărțirei disciplinelor în secțiuni corăspunde separarea analoagă în viața adevărată. După părerea noastră se află deci în drept și cei-ce au tras la îndoială convenabilitatea specialelor facultăți științifice de tat, și separarea lor de cătră jurisprudență.

O altă aplicare, scoasă din expunerile de până aici, s'ar putè câștiga pe seama compunerei *corpurilor noastre legiuitoare*. Ar fi o chestie vrednică de examinare mai amĕnunțită, că oare, din punctul de vedere al stărilor de lucruri din present, la constituirea representanțelor de popor n'ar fi admisibilă o determinare mai detailată a raportului dorit ideal între știința specială de resort și între experiența generală politică?

Până în momentul de față există între aceste douĕ elemente un contrast, care împedecă eficacitatea fiecăruia dintre acesti doi factori. Deoparte se observă, cum oameni de specialitate, cu misiune pentru eficacitatea politică, aproape pretutindenea renunță la aducerea în consonanță a științei lor proprii cu priceperea generală, — de ceealaltă parte se dă a se înțelege, că cei-ce se pot lăuda cu o specială dexteritate practică consideră posederea unei științe vaste de o presumțiune pe seama netrebnicíei politice.

Și totuși, nici unul dintre aceste douĕ elemente nu poate lipsì cu desĕvîrșire din camerile noastre!

O adunare, care s'ar compune astăzi exclusiv din specialiștii unei și aceleiași categoríi, sau a mai multor teritorii administrative, bine isolate unul de altul, — n'ar fi cu nimic mai puțin acomodată pentru eficacitatea parlamentară, decât adunarea compusă numai din »*caractere demne de încredere*«.

III.

Conexiunea ştiinţei şi a artei de stat în procesul politic.

Productul practic al ştiinţei şi al forţei politice, luat în sine, este: *capabilitatea pentru posiţia de prognosticare, cu privire la eficacitatea acţiunilor de stat.* Problemele mai grele ale vieţei de stat, seamănă foarte mult cu boalele interne, asupra naturei cărora sĕ ceartă medicii câtă vreme pacientul sĕ află în tratament. Adevĕrul se poate stabili abia după obducţie. Cu toate, că această ulterioară constatare nu mai e de nici un folos pentru decedatul, totuşi pentru ştiinţă nu rĕmâne perdută. Tot aşa şi în *politica practică.* Chestiile de litigiu, foarte des sĕ decid abia ulterior, când istoriograful vine sĕ descompună întregul complex de fapte, în mod critic, şi sĕ dovedească conexiunea lor. Aproape pretutindenea ni-se ascund dinaintea ochilor, în momentul acţiunei, împrejurările singuratice. Nu putem prevesti nici-odată întreprinderilor mai însemnate reuşire *neîndoioasă* în toate privinţele. Afecţiunea pentru prorocíe în afaceri

de stat încurcate, e aproape totdeauna semnul *îngâmfărei* sau al *nepriceperei*.

Tot așa dovedește preocupațiune, cel-ce unui bărbat de stat îi reproșează necunoașterea faptelor constatate abia mai târziu, cari în momentul acțiunei nu puteau fi știute cu positivitate. Numai un singur lucru pare a avè aici perfectă îndreptățire: dela cei-ce guvernează, *se așteaptă* să străbată cu ochiul în viitor, și *se pretinde* să aibă un grad superior de precauțiune, față de cei guvernați.

Ori-ce problemă politică să poate reduce de altcum la un anumit proces de desvoltare, a cărui ținere în vedere e de mare importanță.

Stadiile procesului, cari se percurg în politica practică, le putem clasa în următorul chip:

1. Chestia *de principiu*.
2. Chestia *de oportunitate*.
3. Chestia *technicei*.

Să vedem întâiu: *chestia de principiu*.

La ori-ce acțiune liberă de stat (legalmente neprecisată), trebue examinat, înainte de toate, de e admisibilă ea din punct de vedere *de drept* și *moral* și dacă succesul intenționat stă în consonanță cu scopurile generale de stat și cu ținta de desvoltare a actualei epoce, precum și a unei ființe comune determinate, naționalicește și istoricește bine limitate.

Din principiu trebue respins ori-ce act de stat, care e contrar dreptului existent, moralei și scopurilor de stat, sau trece *peste* acestea din urmă. Exerciarea actelor de caritate, sub raporturile generale omenești, fără deosebire de confesiune, profesie de credință politică și naționalitate, e o pretensiune a umanității. E o chemare

curat cosmopolită a omului singular sau a asociației libere. Punerea mijloacelor statului la dispoziție pe seama miseriei popoarelor străine, n'ar însemna însĕ alta, decât o trecere *peste* scopurile statului, așa cum se presentă ele în conștiența timpului de față și probabil se vor presenta și mai departe, câtă vreme se presupune existența unui drept mai apropiat al cetățeanului față de puterea de stat.

Însemnătatea principiilor politice se manifestă deci mai mult în direcție *negativă,* prin oprirea inaugurărei acțiunilor, cari sub impulsiunea folosului momentan ar putè fi puse la cale de guverne ușuratice. De ceealaltă parte, ceea-ce pentru stat e principiar necesar în direcție positivă, trebue sĕ fie, conform ideei, regulat și ordonat prin lege.

În momentul în care e recunoscută admisibilitatea intențiunei urmărite de conducĕtorii statului, precum și convenabilitatea ei cu privire la scopurile statului, — afacerea supusă examinărei întră în alt stadiu.

Fiindcă noi avem eminamente a face cu *principiile politicei,* ne încumbă chemarea de a examina raportul politicei cu principiile dreptului și ale moralității și în fine cu scopurile de stat.

Înainte de a începe lucrarea aceasta, trebue însĕ sĕ anticipăm unele demonstrațiuni asupra caracterului general al chestiilor de *principiu* și de *oportunitate.*

Greutățile cari trebuesc învinse în stadiul ântâiu, nu trebuesc taxate prea ușor. Sĕ presupunem, că admisibilitatea principiară a unei acțiuni de stat e afirmată și totodată combătută. Cine are sĕ decidă? Legea e interpretată în mod

divergent din ambele părți. Pentru unii *permite*, pentru alții *oprește*. Și apoi, înainte de toate, cât de diverse sûnt vederile asupra ultimelor scopuri și ținte ale vieței de stat!

Una din cele mai grele probleme ce se pot imagina 'i-se pune de sine științei politice, prin greutățile acestea. Ei îi încumbă misiunea de a desvolta scopurile de stat din conștiența corpului poporului. *Doctrina despre scopurile de stat e fundamentul întregei politici teoretice.*

Deocamdată sĕ recunoaștem faptul simplu, că tocmai aici, unde ar fi de dorit sĕ existe cea mai mare înțelegere, se manifestă cea mai mare diversitate de păreri. Ideile puse astăzi în curs asupra scopului de stat, examinate mai deaproape, se dovedesc a fi extrem de neclare și confuse, se contrazic și sûnt cu totul incompatibile una cu alta. Pentru majoritatea oamenilor statul n'are alt scop, decât împlinirea dorințelor lor proprii, sau satisfacerea intereselor sociale. Erau anumite epoce, în cari oamenii meditau mai puțin ca astăzi asupra scopului de stat; dar' n'a existat nici una, în care sĕ fi meditat în mod atât de divergent. Lucrul s'ar putè ușor definia astfel: *în diferența ideilor asupra scopurilor de stat residă semnul compunerei, sau mai mult a separărei partidelor politice din present.*

Când asupra unui lucru opiniile sûnt prea numĕroase și prea îndepărtate una de alta, se zice de obiceiu și în general, că lucrul e *nesigur* și nu se poate cunoaște.

De aceea e ușor de înțeles, cum clase întregi de politiciani sceptici nu dau nici o importanță *chestiei de principii* și rîd în față pe cei-ce vorbesc de principii politice. În ochii acestora, pro-

vocarea la principii nu e decât pretext pentru acțiune. De altfel reproșurile obicinuite ale partidelor se concentrează în ocara făcută pentru »*lipsa de principii*« sau pentru »*călărirea pe principii*«.

Între aceste două stânci se scurge apa îngustă pe care trebue se plutească politica modernă. In lipsa de scopuri de stat, acceptate în general, ea va fi deci expusă necesarmente totdeauna *unei imputări*. Chiar de aceea se evită, în present, stabilirea expresă în legea însași a punctului ei principiar de plecare. Codurile penale moderne nu ne spun, de pildă, dacă au luat de basă scopul *intimidării*, al *resplătirei* sau al *corecționărei*.

Conform țintei pe care o urmărește, sau pare că o urmărește un guvern, ca resultat final al principiilor sale, se caracterisează politica de:

a) politică de *rĕsboiu*, de *pace*, de *neutralitate* (cu privire la raporturile exterioare); de:

b) politică *dinastică*, *națională* sau de — *cabinet*; de:

c) politică *revoluționară* sau *legitimistă*.

Politica, care n'are curajul sĕ-'și destăinuiască principiile, sau în genere nu știe ce *poate* și ce *trebue* sĕ voiască, se numește cu predilecție politica »*mânei libere*«, politica »*juste milieu*«. Deosebirea fundamentală între maximele de stat engleze și franceze, consistă în faptul, că bărbații de stat din Englitera din capul locului n'au fost aplecați sĕ stabilească *regule generale* pe seama acțiunei, pe când în constituțiile franceze s'au formulat principii generale, încă de pe vremea revoluției; un exemplu, care a fost imitat orbește și în Germania, la 1848, când s'a proclamat principiul: »*întreaga putere emană dela popor*«.

Presupunênd acum că am trecut peste stadiul acesta, — vom întra:

În al doilea, în cercul *chestiei de oportunitate.* Pe basa intenţiunei deja politiceşte aprobată şi recunoscută de admisibilă şi corĕspunzĕtoare statului, se naşte chestia *mijloacelor* disponibile pentru acţiune, chestie, care, presupunem, că din partea admisibilităţei ei de drept şi morale, a fost în general supusă unei examinări prealabile principiare. În acest al doilea stadiu avem sĕ examinăm numai eficacitatea şi convenabilitatea acţiunilor de stat, după resultatele lor. Aici e la loc precauţiunea şi calculul; transmiterea resultatului verosimilităţei teoriei politice asupra obiectelor influenţate de acţiunile de stat.

Atacul la care trebue sĕ se aştepte din capul locului ori-ce proiect discutabil, e de natură dublă: sau se obiecţionează, că succesul intenţionat nu se poate ajunge în casul concret ori că poate sĕ se întêmple tocmai contrarul dela ceea-ce se voeşte, — sau că se poate ajunge numai ca resultat al desavantajiilor şi al păgubirilor, cari ar întrece foloasele aşteptate.

Chestia *oportunităţei* apare relativ în formaţia ei cea mai simplă, la redactarea unei legi, asupra misiunei căreia şi a utilităţei ei generale, factorii, în mod decisiv cooperatori, sûnt deja de acord. Şi totuşi câtă discuţie asupra uneia sau celeilalte dispositii! Câte nedumeriri, — întru-cât timpul le permite.

Relativ simple sûnt mai departe şi chestiunile cari se refer la alternativa, de se poate executa o anumită dispositie proiectată, ca predominant avantajioasă, sau de are sĕ fie părăsită ca predominant desavantajioasă. Cu totul încurcate

sûnt însĕ tratativele la cari, în acelaşi scop, concurează între olaltă o sumă mai mare de dispoziţii, pe seama cărora trebue determinată pe lângă aceasta şi ordinea în care urmează una după alta, sau unde, în cas de ineficacitate a acţiunilor de stat, trebue luată o eventuală hotărîre.

În general se poate presupune, că în raport cu numĕrul persoanelor, cari iau parte la discuţie, creşte şi numĕrul propunerilor de ameliorare, cari numai se pot imagina. Adunări mari sûnt din motivul acesta cu totul incapabile sĕ stabilească într'un singur cas, din punctul de vedere al oportunităţei, combinarea unui şir de acţiuni, cari taie una 'ntr'alta. Chiar şi colegiile mai mici nu o pot face aceasta, atunci, când faptele cari condiţionează succesul acţiunei se schimbă repede, cum e casul foarte des pe terenul politicei externe sau al purtărei de rĕsboaie.

Dieta austriacă n'a fost în stare sĕ dee lui *Beust,* primului şi singurului ei trimis, instrucţiuni pentru conferenţa din 1864 dela Londra. Beligeranţii din 1866 au şters din mintea lor ori-ce amintire despre decedatul consiliu austriac de rĕsboiu. Ceea-ce nu se poate determina îndeajuns prin instrucţiuni date din vreme de cătră elemente cu pricepere specială, poate cu atât mai puţin sĕ fie *ordonat,* din punctul de vedere al oportunităţei, prin decisiunile unei adunări mari şi mixte. Fiecărui guvern, — fără deosebire că e *republican* sau *monarchic,* — trebue deci sĕ-'i rĕmână reservată iniţiativa pe terenul acţiunilor facultative de stat. Influenţa naturală a adunărilor legislative în sistemul parlamentar de guvernament, sĕ nu fie deci nici-odată îndreptată într'acolo, ca adunările acestea sĕ intenţioneze a guverna ele

înșile, ear' în scopul acesta să ceară, pentru executare, organe independente și sub ori-ce împrejurări condescendente; — ci direcția influenței să fie aceea, de a da *imbold* când se observă o esitare păgubitoare sau o întrelăsare din partea guvernului, de a da *informații* cu privire la procedeuri a căror însemnătate se trece cu vederea de a exercia *control* ulterior asupra celor întêmplate. Lucrul principal e deci *critica obiectivă*.

Față cu »*magistratus majores*«, republica romană a înțeles această tesă corectă și a pus-o în practică. De altă parte tesa n'a fost înțeleasă de îndelungatul parlament al lui *Cronwell,* nici de adunările revoluționare din *Francia*. Adunările mari democratice manifestă aproape totdeauna o afecțiune neînvinsă pentru *retorică* și pentru acțiunile *eruptive,* urmate ei, — succesul lor însĕ depinde dela întêmplătoarea putere a *primei ciocniri*. De aceea e motivată părerea, că republicele, guvernate în mod radical, nu sûnt părtașe de încredere în politica exterioară.

Certele atât de des obveniente între representanțele popoarelor și guverne, — întru-cât sûnt ținute în vedere afaceri administrative și nu se discută principii politice, — se basează în mare parte pe faptul, că sau autoritățile cari au procedat în mod volnic declină dela sine responsabilitatea ulterioară în fața criticei publice, sau camera a făcut încercare de ingerență în afacerile curente, la timp nepotrivit. Deoparte încercarea, de a detrage criticei publice terenul conducerei generale de stat, separându-'l în afară de afacerile legislative și de controlul financiar, de altă parte afecțiunea defectuoasă, de a trata chestii de oportunitate după analogia deducțiilor

juridice, și a se amesteca unilateral în mersul afacerilor.

Gradul *consultărei* asupra lucrului care are să se întêmple, trebue necesarmente să se separeze în discuția publică de gradul *executărei*. Ființa celei dintâiu pretinde o *multilateralitate de păreri*, ca resultat al discuției; ființa celei din urmă *unitatea* fără contrazicere, a tuturor organelor de stat, amestecate în mod practic. Întrucât nu e vorba cumva de a pune stavilă unei acțiuni aproape primejdioase a guvernului, — dovedește o necunoaștere a acestei unități, necesară la toate acțiunile de executare, tot omul care, pentru a pune la cale ceva și mai bun, încearcă se întrerupă procesul, odată mișcat din loc, al desvoltărei lucrurilor, prin o adaptare întârziată.

Sistemul *preventiv* al guvernelor, față de eventualele abusuri cu drepturile cetățenești, trebue condamnat și ca sistem parlamentar față de acțiunile guvernului de o oportunitate dubioasă. Imputarea partidelor, auzită atât de des, că o anumită chestie, încă neterminată, putea *altcum* să fie pusă la cale; lipsa de reținere dela exerciarea criticei premature: întărește deci, după-cum arată experiența, spiritul birocratic, și afecțiunea pentru încunjurarea cooperărei parlamentare, în casuri, în cari ajutorul parlamentului era poate foarte necesar. Cu cât e mai mult representată într'o adunare legislativă simpla știință teoretică, fără adaosul necesar al exercițiului practic, cu atât mai puțin se poate aștepta o tratare cuvenită a chestiei de oportunitate.

Dacă e, cum s'a accentuat mai sus, greșeală, ca în primul moment al acțiunei de executare

să dispui asupra mersului lucrurilor, astfel ca fiecare parte a lui să fie precisată înainte, în mod deobligător, — atunci o încercare de natura aceasta, în stadiul acțiunei începute, e mult mai desavantajioasă. Modificări și abateri dela planurile corecte la început, cari foarte rar se pot evita, trebue lăsate în grija responsabilității acționistului însuși, dat fiind că numai în casuri rare și cu deosebire favorabile reușește executarea cu acurateță a unei întreprinderi, în ordinea intenționată, la fel cu programul unui concert instrumental.

Din expunerile acestea, făcute în general, urmează, că în chestia oportunității persoanele executive să aibă asigurat un teren mai liber de acțiune. Față cu convingerile dominante despre scopul de stat și principiile stabilite din partea statului, judecata *personală* a oamenilor cu vază, în sine luată, n'are nici o importanță. Nimeni nu poate pretinde cu seriositate, ca din încredere față de o anumită persoană să acceptăm sau să respingem principii politice. În chestii de oportunitate joacă fără îndoială un rol însemnat în politica practică *încrederea* în persoanele întrate în acțiune. Desvoltarea libertății politice, într'o afirmare superioară, nu poate schimba aici nimica. De aceea în Englitera e considerată de inevitabilă conformitatea, ba chiar necesitatea conducerei personale, nu numai în conducerea afacerilor de stat, ci chiar și în ce privește activitatea partidelor mari. În Francia și în Germania, direcția predominantă democratică a claselor de mijloc sociale, a pus ideea posiției de încredere personală în conducerea partidelor cu mult îndărătul ideei de egală îndreptățire, nu numai a persoanelor ci și a opiniilor.

De aici se explică, cum de oameni neînsemnați, provocându-se la drepturile universale omenești, consideră de sfântă datorință expunerea opiniilor chiar și după exhauriarea tuturor momentelor însemnate de discuție. Astfel de greșeli sûnt scusabile. Dar' e de condamnat ignorarea, că succesul importantelor acțiuni de stat depinde dela libertatea și considerația persoanelor conducĕtoare, cel puțin în aceeași mĕsură, ca dela *corectitatea obiectivă a proiectelor.*

Nu trebue taxată prea jos experiența, că persoane, în sine acomodate, chiar și atunci când s'ar putè forța, — în chestíi de oportunitate n'au sĕ fie constrînse în a urma sfaturile altora, contra considerației și a convingerei proprii, căci e evident, că neîncrederea în eficacitatea mijloacelor împotrivitoare convingerei proprii *slăbește energia executărei* și prin aceasta micșorează valoarea naturală a însușirilor personale, în detrimentul causei. În state libere e de sine înțeles, că potențărei influenței personale în tratarea chestiilor de oportunitate trebue sĕ-'i corĕspundă o potențare a responsabilității de drept și politice, și că îndeosebi principiul responsabilității ministeriale e indispensabil.

Sĕ ne întoarcem acum la cea din urmă parte a procesului politic, la punctul:

Al treilea, chestia technicei. Sĕ presupunem, că e dat scopul unei clădiri; că e fapt împlinit mărimea edificiului, stilul de clădire, raporturile de înălțime și adâncime, împărțirea localităților. Mai rĕmâne determinarea materialului, după însușirile sale exterioare, deciderea isvorului de procurare, acceptarea și clasarea muncitorilor, exploatarea raporturilor favorabile sau nefavorabile ale

temperaturei, supravegherea activităţei congruente a diferitelor ramuri de muncă. Această posiţie *triplă, ântâiu:* a *proprietarului,* în favorul căruia cade resultatul muncei; *al doilea,* a *antreprenorului,* care are sĕ compună planurile şi proiectele, şi al treilea a *personalului,* care primeşte executarea particularităţilor, — ne arată aproximativ forma, în interiorul ei compactă, în particularităţi însĕ diferită, a funcţiunei politice. O parte technică are fiecare chestie politică; şi numai în aceea residă deosebirea, că oare partea aceasta trebue sĕ fie spĕcial examinată în fiecare cas singuratic, şi că pentru formaţiunea ei cu totul nouă, trebue mai ântâiu lămurită ori nu? Aparatul technic, pentru majoritatea funcţiilor politice, e permanent în toate corpurile de stat bine organisate; e *organisaţia ramurilor administrative şi funcţionarismul.* Cu cât e mai dibaciu acesta în totalitatea sa, cu privire la comunitatea păturilor organisate în mod hierarchic, cu atât mai uşoară e executarea actelor politice, din partea lor technică.

Organisaţia funcţionarismului; însuşirile sale intelectuale şi morale; şi în consecinţă, aplicabilitatea sa şi pentru misiuni politice nou născute, — e un interes de stat de prima ordine. Multe din afacerile bine combinate şi bine pregătite întimpină naufraj în cursul executărei, din imposibilitatea de a câştiga ori stăpâni mijloacele technice. Fără o magistratură, teoreticeşte fundamental instruită, e nescusabilă şi periculoasă ori-ce reformă energică în legislativă. În Englitera se explică din lipsa de educaţie *juridică* faptul, că nu se poate ajunge la o codificare energică a materiei de drept.

Dacă ne gândim la noua întemeiere a unei ființe de stat, cum a fost cea rusească sub *Petru-eel-Mare,* și la mijloacele pe cari a trebuit întâiu să le câștige pentru scopurile sale, căutând să atragă capacități din întreagă Europa; la planurile de reformă ale lui *Iosif II. din* Austria; la încurcările neisbutite ale uniunei Americei-de-Nord, de a introduce, sub decursul rĕsboiului civil, obligativitatea generală de a sta sub arme: ne va fi clar, că în lipsa unui popor matur pentru guvernarea de sine, funcționarismul permanent reprezentă instrumentul indispensabil al *tuturor* desvoltărilor politice. Nimeni n'a înțeles mai bine și n'a exprimat mai des, decât împĕratul Nicolau I. din Rusia, că voința domnitorului absolutist nu poate face nimic față cu »*vis inertiae*« a unui funcționarism *indolent, venal,* și în cele intelectuale *nedesvoltat.*

Nu există decret de putere, care ar putè produce acel spirit pe care 'l-a dat tradiția seculară funcționarismului din *Prusia,* și pe care 'l-au observat și Francezii când, spre mirarea noastră, au început să vorbească despre »*genie administrateur*« al acestui spirit. Pe lângă fragilitatea simțului de onoare, care numai încet se desvoaltă primind formațiunea unei transmisiuni ereditare, după-ce valoarea personală a funcționarului e recunoscută de sus, — se adaogă recerența elasticității spiritului, a unei istețimi înalte și a capacității de a cunoaște și a prețuì tot ce e nou.

Puține aparițíi sûnt atât de admirabile ca faptul, că ziua dela *Königgrätz* a determinat toate statele militare din Europa să schimbe sistemul de înarmare, după-ce arma prusiană decenii de-arîndul a fost presentată funcționarismului

militar de pe lângă toate cabinetele și dată le-a fost ori-ce ocasiune se facă probe cu ea și s'o observe chiar și în rĕsboiul danez din 1864. Trufia n'a permis funcționarilor numiți sĕ dubiteze, că perfecția însași n'ar fi fost atinsă deja de mult.

Rutina lipsită de spirit e. incomodă oricărui progres. Chiar și sforțarea, reclamată de examinarea lucrurilor mai importante, 'i-se pare a fi un rĕu. Fiecare crede a se afla în posesiunea lucrului celui mai bun. Acestei emoții naturale funcționarismul e înclinat sĕ cedeze cu atât mai mult, cu cât mai sever e isolat de vieața publică și de imboldurile acesteia, și cu cât mai privilejiat este față de critisarea acțiunilor sale oficiale. Astfel se naște tot mai mult în cadrul castei funcționare desprețuirea inteligenței laice, cu toate-că istoria științelor de stat ne spune, că de multe ori cele mai însemnate impulsuri de legislativă reformătoare au fost date de cercuri cari stau în afară de cercurile nemijlocit interesate. În obicĭnuința cu detailurile purtărei de afaceri se perde de multe-ori priceperea pentru lucruri generale, și sensibilitatea pentru rĕul ce apasă pe alții. Representanții științei curat technice, vĕd de multe-ori numai »*greutățile practice*« cari așteaptă inovația, fără a simți coarda care îi împintenă sĕ le învingă.

Ceea-ce s'a spus cu privire la resolvarea chestiilor de oportunitate, se refere, chiar în mĕsură potențată, și la modalitățile technice referitoare la executare. Corporațiile politice sûnt puțin capabile de o decisiune finală, deși pe seama criticei necesarmente trebue sĕ rĕmână neatins dreptul de a fi ascultată; și, aproape pretutindenea în statele noastre culturale se

găsesc oameni, în afară de cercul funcționarilor, a căror considerație, în chestiuni speciale, ar putè fi valorată.

Existența acestor trei stadii de chestiuni, de *principii*, de *oportunitate* și de *technică*, se poate demonstra în politica practică, fără nici o greutate, în ori-ce cas singular.

Sè luăm, ca exemplu, organisația militară, odinioară *prusiană*, acum *germană*. Când ea s'a întrodus fără sancționarea parlamentului, și a ajuns obiect de litigiu între guvern și corpul legiuitor, — s'a presentat ca *chestie de principii*, în concepția autorității regale, de a cărei slăbire au purtat de grije aceia, cari considerau retractarea pașilor odată făcuți cu toată seriositatea, — poate o dispositie, în sine luată, de puțină însemnătate, — de o amenințare morală a *principiului monarchic*. S'a presentat apoi în raportul de reorganisare față de stările vechi legale, pe cari se basa sistemul vechiu de *apĕrare*. S'a arĕtat și în contrastul față de recunoscutul drept financiar al parlamentului. În fine, s'a mai manifestat și în ideea, că miliția, în existența ei de mai nainte, însemna o îngreunare a politicei de *cabinet*, și o garanție pentru *libertățile publice*.

Chestia *oportunității* era considerată numai din partea oponenților, cari nu puteau accepta asprimea formulărei sau îndrumarea la punctele de vedere ideale, deoparte ale principiului monarchic, de altă parte ale scopurilor democratice de desvoltare, pentru cari chestia violărei positive de lege părea a fi decizĕtoare fără a se fi cerut însĕ din partea lor o întoarcere la stările vechi de lucruri, ca condițiie de egalisare. Punctul de

vedere al oportunităților culmina în trei chestíi de discuție:

1. Dacă dau instituțiile noue o întărire militară Prusiei, la eventuale conflicte rĕsboinice, — sau din contră, sistemul de miliție acordă mai mare desvoltare de forțe *din afară?*

2. Dacă noul sistem formează o ușurare, prin concedierea celor din anii vechi, sau o îngreunare a sarcinelor militare, prin extinderea serviciului — *în reservă?*

3. Dacă țeara e în stare sĕ supoarte sau nu plusul mijloacelor bănești, fără a-'și ruina în mod simțitor forțele economice de viață?

Aici s'a dovedit apoi, că punctele de vedere ale oportunității se încrucișează în modul cel mai variat.

Puterea utilității politice în vieața de stat s'a manifestat aici astfel, că oponenții cei mai declarați ai nouelor stări de lucruri n'au putut sĕ rĕmână pe lângă punctul de plecare al *negațiunei* principiare, ci s'au vĕzut siliți sĕ pună în discuție chestia eventualei eficacități a nouelor instituțiuni, ear' principiile politice, apĕrate din partea lor, sĕ le presente ca pe cele mai corĕspunzĕtoare, din punct de vedere *militar*.

Durere, zace în natura discuției politice, că contrarii principiari ai unei acțiuni de stat în general nu pot fi capacitați asupra oportunității acesteia, pentru că ei n'au urechi pe seama motivelor contrarilor, nici atunci, când posibilul succes al demonstrărei lor îl formează contrastul principiului odată acceptat.

Sĕ ne închipuim că, fără schimbare esențială în constituirea unei camere, — aceiași oameni ar fi ocupați o vieață întreagă cu discuția asupra chestiei

de oportunitate. Resultatul, existând diferențe principiare, n'ar fi altul decât *zero*.

Să presupunem acum, — un lucru care în asemenea împrejurări va fi totdeauna combătut, — că fiecare din partidele întrate în luptă rămâne *bona fide* pe lângă vederile sale, și va fi destul de evident, că o schimbare de opiníi va putè provoca numai intervenirea unor fapte cu totul noue, în eficacitatea lor — puternice.

Chestia *technică* s'a ivit în organisația militară: în formațiunea singuraticelor corpuri technice, în cifrele existenței lor, în câștigarea elementelor acomodate pentru ocuparea locurilor de suboficeri și în numëroase alte puncte; înainte de toate însă în precisarea *timpului de serviciu*. Și tocmai punctul din urmă ne arată, cum o afacere oare-care poate fi considerată din o parte numai ca *technică*, din ceealaltă parte numai ca *principiară*. Judecata curat militară era aceea, că fără un serviciu permanent de trei ani, instruirea soldatului ar fi o problemă, din punct de vedere technic, *nedeslegată;* o tesă, care formulată cu atâta trufie, 'i-se părea laicului de necrezut. În locul ei se arëtase, din contră, afecțiunea de a deslega timpul de serviciu cu chestia *oportunității*, astfel, — că: oare serviciul mai lung ca doi ani, cu eventualele sale avantajíi, nu e cumva întrecut de desavantajiile mult mai mari, politico-economice?

La exemplul ales de noi s'ar putè adaoge foarte ușor și altele. Pentru legislativă, există partea *principiară* în raportul unui proiect de lege, față de basele etice și față de determinarea generală de scop a vieței de stat; chestia *oportunității* în raportul atingerei așa numitei »*ratio*

legis« față de comunicația cetățenească, — ear' chestia *technică* în redactarea și în cuvintele legei, cu considerație la congruența juridică sau la înțelegerea populară a expresiunei.

Toate trei chestiile: cea *principiară*, a *oportunității*, și cea *technică*, se pot demonstra, teoreticește, pretutindenea. În praxă prevalează când una, când alta; una poate fi discutată, ceealaltă nu. De altcum, toate trei chestiile taie una într'alta. În cas singuratic poate fi îndoielnic, dacă un anumit moment într'o intenționată acțiune de stat, poate fi pus mai mult pe o parte sau pe ceealaltă. Pentru critica științifică e în tot casul de importanță luarea mai exactă în privire a succesivelor stadii de desvoltare în deslegarea problemelor practice.

Aceste deosebiri s'au ivit și în discuțiile parlamentare, înainte de a se fi recunoscut pretutindenea perfect de bine basa lor naturală. Împărțirea discuției în discuție *generală* și *specială*, corĕspunde întru toate chestiilor *de principiu* și de *oportunitate*. Pentru chestia *technicei* e corĕspunzĕtoare pregătirea materialului în comisiuni și secții.

Parlamentarismul însuși poate fi apreciat din aceste trei puncte de vedere: al restrîngerei, acordate *în principiu*, puterei absolute a domnitorului; al *oportunității* funcționărei date representanților de popor, și în fine al *technicei*, al doveditei prestațiuni în discuțiile urmate asupra anumitelor afaceri de stat.

O deosebire esențială între modul de tratare englez și cel continental, residă de altcum în procurarea informațiunilor necesare pentru a decide chestii mai importante de oportunitate.

Pe când cunoașterea perfectă a faptelor, e pe continent aproape, sau *exclusiv* chestia guvernelor și a raporturilor oficiale, de multe-ori foarte unilaterale, — în Englitera se face ea conform analogiei procedeului de dovedire judiciară, prin comisii parlamentare însărcinate cu anchetarea, în cari față de faptul existent sûnt respectate, deși nu în mod egal, dar' cel puțin în același timp, interesele guvernului, ale propunătorului și ale partidelor. Publicarea și răspândirea acestor rapoarte speciale, cu ajutorul librăriilor, e în afară de aceasta un mijloc important pentru promovarea unei educații mai înalte politice.

Revenind asupra obiectului celui mai apropiat al contemplațiunilor noastre, — să examinăm acum ținuta psichologică a persoanelor întrate în acțiune politică.

Neîntrerupta exerciare a minței, prin cugetare, și obicinuința acțiunei, desvoaltă aproape pretutindenea facultățile persoanelor într'o direcție unilaterală.

Un interes ușor de explicat atrage pe technic imediat la greutățile executărei și-'i cere răsgândire asupra particularităților multiple. Angajează o conversație cu el și vei experia, că obiecționările sale încep la ultima parte a problemei politice. El ridică contrazicere *prejudiciară* cu privire la neexecutabilitatea technică. Prima sa privire e acordată — *preliminarului*. Repetarea sau întrelăsarea unei dispositii sûnt conclusiile cele mai dese, inițiativa și inovația cele mai rari la cari ajunge. O judecată technică, deamnă de crezământ, e chiar și de aceea de mare valoare, pentru-că cuprinsul ei *negativ* taie firul lămurirei altor puncte. Judecăți dubioase

technice au de regulă o eficacitate *suspensivă;* un lucru potențat în casul când opiniile technicilor se contrazic.

Sûnt cunoscute greutățile ce se ivesc la construirea de vapoare militare cu solzi, în urmarea continuei schimbări a resultatului luptei experimentale dintre lespedea de fer și ghiuleaua tunurilor.

La aprecierea acestor lucruri nu trebue însĕ sĕ se treacă cu vederea, că pe seama bărbatului de stat poate sĕ se ivească necesitatea de a alege, din motive de oportunitate, în momente critice, mijloace de puțină nădejde, sau chiar *dubioase*. Nu trebue sĕ perdem din vedere, că alegerea se face în general numai între calamități mai mari sau mai mici. În mijlocul rĕsboiului civil, n'avea timp uniunea americană sĕ aștepte opinia, că oare care fel de vapor cu solzi ar fi cel mai bun. Îi era de datorie sĕ aleagă *un* sistem din cele diferite, chiar cu primejdia de a întra în curênd o perfectă devalorare a vapoarelor comandate.

În aceeași situație s'ar afla un beliduce, care în fața unui iminent rĕsboiu amenințător află că inimicul posede o armă, din punct de vedere technic, mai perfectă. Trecerea dela un sistem technic la celalalt reclamă timp! În cele din urmă va trebui sĕ se zică, că e mai bine a te lupta *la sigur* cu o armă mai puțin perfectă, decât *la nesigur,* cu una mai perfectă.

Aproape cele mai multe misiuni politice ale administrației curente sûnt de așa natură, că în contra lor nu se pot ridica obiecționări prejudiciare, referitoare la neexecutabilitatea lor technică.

Examinarea raporturilor de oportunitate în fiecare cas concret e deci simburile politicei practice.

În respectarea și aprecierea corectă a acestei părți reside deci eminamente cântarul criticei politice a acțiunilor și a persoanelor.

Nimeni nu poate fi recunoscut de politician numai pentru-că în mod viu stabilește ținte îndepărtate, pe cari le recomandă altor generații spre executare; dar' nici pentru-că a aflat o perfecționare technică, din care alții trag foloase. *Napoleon I.* a fost un mare beliduce, deși nu a inventat nici o armă nouă. *Napoleon III.*, n'a fost de loc beliduce, deși se zice că 'i-a succes sĕ construiască o *mitraileză*.

Nu excelența intențiunilor, ci producerea succesului prevĕzut e taxametrul politic care trebue aplicat la bărbății de stat.

Tocmai prin aceea se deosebește judecata morală de cea politică, că cea dintâiu se poate mulțumi cu însușirile morale și cu intențiile omului, cea din urmă *nu*. Când vorbim despre bărbați *mari* de stat, presupunem negreșit existența calității *morale* a intențiilor lor, căci în sferele spirituale, ideea mărimei omului e legată de aparținerea sa la una din lumile morale. Presupunênd această basă, — pe care nu ne-o putem închipuì ca neexistentă, — *succesul e deci justificarea politică a tuturor acțiunilor admisibile de stat;* mărimea succesului nominează *dimensiunile considerației bărbaților de stat,* cari singuri, sau în comunitate cu alții, *'i-au provocat apariția.*

Deci valoarea *supremă* a principiilor politice nu se poate nega; dar' tesa pusá de noi trebue totuși accentuată, din motivul, că cântarul ideilor unilaterale de partid este aproape pretutindenea acela de a căuta ca firmitatea profesiei de cre-

dință și credința cătră program să fie nu numai onorate, ca însușiri morale, ci și recunoscute, ca *capacități politice,* și numai după vrednicía de încredere să se măsoare, în privința aceasta, poziția politicianului.

Din desfacerea procesului politic, în formarea judecății și în executare, resultă de altcum, că chestia principiilor aparține pretutindenea *teoriei,* cea *tcchnică,* în cas singular, numai *praxei,* ear' în chestiile de *oportunitate*, combinația organică e dată *momentelor teoretice și practice.*

De altcum se poate discuta asupra temei, că oare o anumită acțiune de stat trebue examinată numai din punctul de vedere al *oportunității,* pe basa raporturilor date, sau și pe basa unui *principiu ideal.* Și atunci se dă casul, că pe când dintr'o parte se aduce recunoștință bărbatului de stat pentru succesul avut, din ceealaltă parte 'i-se fac imputări pentru pretinsa sau adevĕrata călcare de principii. Unul consideră de *chestie de principiu* ceea-ce altul consideră de *chestie de oportunitate.* În cadrul uneia și aceleiași partide politice, divergența de opinii, în asemenea chestíi, provoacă o — *descompunere.*

Cearta asupra momentului, că oare motive de oportunitate sau formularea principiilor politice are să determine procedeul practic al partidului în chestiuni de nou ivite, sau mai bine zis, că principiile conced oare sau nu achitarea *utilității:* produce, conform experienței, dușmăníi ulterioare, atunci când cearta se poartă între amici politici și tovarĕși de partid. De așa natură erau controversele cari au întrodus la 1866 descompunerea în partidul, — odinioară unitar, — *progresiv* din Prusia. Dacă *constituția federa-*

tivă, în formațiunea ei stabilită mai în urmă, este a se accepta sau a se respinge: era pentru unul o supremă chestie *democratică de principiu,* pentru altul, în prima linie, chestie de *oportunitate.* Aceia, cari la ultima votare au respins proiectul constituției federative, vedeau în el nu numai o contrazicere față de *principiul* valabil al constituționalismului și față de consecințele cuprinse în acest din urmă, pentru responsabitatea ministerială și pentru perfectul control financiar, — ci și o definitivă desmembrare a Germaniei, cu un cuvênt, vedeau o *contrazicere* față de scopurile supreme ale desvoltărei libertăților înalte politice.

În fața acestora se afla concepția celor-ce cu privire la scopurile de desvoltare, naționale și politice, erau de acord cu contrarii constituției federative, — dar' cari au înțeles nesuccesul unei ținute curat negative și pe lângă aceasta erau convinși, că atingerea acelor scopuri îndepărtate nu e abandonată, nici nu e prorogată prin aceasta la o îndepărtare nedeterminată.

Ca apariție obicinuită în vieața publică, ne arată earăși experiența, că în partidele așa numite *extreme* (a legalității, a ultramontanismului, a socialismului), sûnt predominante *convingerile principiare* de cuprins *moral*-de-drept, ear' în partidele *mijlocii* (liberale, conservative), prevalează aprecierea raporturilor *oportunității.*

Cartea a doua.

Principiul de drept și moral al politicei.

IV.

Raportul dreptului positiv cu politica.

Determinarea legalităţei dispoşiţiilor politice în mod exact, e una din cele mai grele probleme ale stiinţei. Epoca actuală se deosebeşte de secolul premergĕtor între altele şi prin faptul, că din partea părţilor litigante, punctul de vedere al dreptului e folosit cu predilecţie în toate afacerile mai importante de stat. Astăzi nu există guvern atât de rĕu, nu există partid atât de închipuit, care sĕ nu caute a declina dela sine imputarea unei încălcări de drept.

Nu se poate încunjura deci nicăiri în teoria politică chestia *dreptului,* ca o parte esenţială a chestiei tuturor principiilor politice. Dar' chestia, pentru a putè ajunge la resultate solide, trebue împărţită, făcêndu-se deosebire între dreptul de valoare positivă al unui stat şi între temeliile generale morale, înrădĕcinate în conştienţa poporului.

Mersul cercetărilor următoare are sĕ fie îndreptat în prima linie spre: *raportul dreptului positiv cu politica.*

O unitate superioară de drept şi politică se anticipă chiar în cuprinsul expresiei limbistice: *ştiinţele de drept şi de stat.* Mult mai bună ca cea germană e numirea franceză, care a legat într'un mănunchiu complexul tuturor normelor acţiunei omeneşti, referitoare la individ şi la stat, sub numirea de: *ştiinţe morale şi politice,* pe când în Germania s'ar părè că ştiinţele de drept şi cele de stat stau în nemijlocită contrarietate. Se deosebeşte dreptul de politică într'adevĕr esenţial, şi chiar prin natura sa, sau numai prin semnele exterioare ale eficacităţei sale?

Sĕ pornim dela noţiunea legei, pentru a ne înţelege ântâiu de toate asupra însemnătăţei dreptului positiv. Calea care ne duce în direcţie contrară, care trece dela noţiunea dreptului la noţiunea legei, e la tot casul cea mai usuală şi poate şi metodiceşte cea mai corectă. Dar' reclamă desvoltarea filosofică a unor ante-noţiuni, la cari trebue sĕ renunţăm la locul acesta. Pentru scopul intuiţiei, calea inversă, aleasă de noi, e cea mai recomandabilă. Ea corĕspunde chiar şi desvoltărei istorice a spiritului omenesc, care a pornit dela legea perceptibilă în mod sensitiv şi numai mai târzíu a învĕţat a face deosebire între lege şi drept.

Legea e o noţiune care exprimă raportul unei conexiuni necesare între causă şi efect. E o noţiune de causalitate. Când vorbim despre legile naturei, exprimăm resultatul vecĭnic înainte determinat al unui procedeu recunoscut de lumea materială. Moartea omului e o lege a naturei, tot aşa ca şi eficacitatea luminei, căldurei, electricităţei. Aparíţiile, după părere, cele mai schimbăcioase ale naturei, cum e *timpul,* se basează

pe solidă legalitate, manifestată în cooperarea direcției vêntului, presiunei aerului, umezelei relative și a împărțirei căldurei. O lege a naturei, odată recunoscută, ne permite prevestirea evenimentelor necesare cu o positivitate neresturnabilă. *Starea socială,* în care, parte voim parte sûntem siliți sĕ trăim cu alții, corĕspunde *naturei* omenești și cerințelor înăscute în noi. Pentru menținerea, regularea și desvoltarea acestei stări sociale, — abstrăgênd dela excepția unei societăți începĕtoare și nedesvoltate, — e neîncunjurat de lipsă: împărțirea omenirei în corpuri singuratice sociale, adecă *popoare* și *state,* și determinarea înainte a raporturilor dintre popor, stat și individ, cu privire la acțiunile omenești. Această predeterminare cuprinde în sine *legea dreptului,* pe când conviețuirea socială a oamenilor se poate numì *legea naturei.*

Legea dreptului ne spune, că cutare și cutare acțiune trebue sĕ aibă *cu necesitate* cutare și cutare efect. Vedem deci, că natura omenească e strîns legată în expresiile sale de vieață, *fisicește* și *de drept,* căci statul, în general, este în același timp legea naturei și suprema lege de drept a vieței omenești.

Necesitatea eficacității dictate acțiunilor omenești de cătră legea dreptului, anume: pedeapsă pentru crime, împlinirea contractelor, dreptul ereditar garantat pe seama celor mai deaproape rudenii, — se poate realisa numai astfel, dacă voinței renitente a singuraticului 'i-se opune puterea preponderantă a unei voințe comune, în mod constrîngent. Fără posibilitatea unei constrîngeri *nu există lege de drept.* Singuraticele legi de drept, aplicate la diversele raporturi ale oamenilor între

sine, conțin deci: un »*trebue*« pe seama oamenilor, garantat prin constrîngere, în cadrul societății organisate ca stat.

A treia categorie de ordine stăpânește asupra noastră prin *legi morale*. Pentru scopurile noastre ele sûnt îndeajuns caracterisate când le numim: legile unui »*trebue*« liber, neasigurat prin constrîngere.

Încet-încet noțiunea legei s'a transmis și altor numëroase raporturi omenești, d. e. legea credinței, legea cugetărei, legea frumseței etc.

Dintre toate legile însĕ *legile de drept* sûnt cele mai vechi în conștiența omenească; dintru început singurele legi înțelese și cuprinse cu mintea. Că natura e supusă legilor, o recunoaște omul mult mai târzíu. Ear' legea morală, în a ei independență, o înțelege omul cu totul târzíu. Dacă putea fi înțeleasă, în general și peste tot, am fi atins un grad de cultură, superior celui de astăzi.

Legea dreptului, întru-cât 'i-se arată constrîngerea exterioară în mod nemijlocit, e *pozitivă*, în cunoscuta ei ființă dublă, ca: lege scrisă sau drept consvetudinar.

Forța superioară, care constrînge pe individ sau majoritatea indivizilor și de a cărei existență e condiționată natura pozitivă a legei de drept, se numește *putere de stat*, ear' activitatea ei o numim *guvern*. Guvernanți și guvernați sûnt prin urmare puși față în față în raport dublu de îndreptățiți și totodată îndatoriți. Determinarea prealabilă a acestui raport reciproc se cuprinde în partea legilor de drept care formează dreptul public, pe când raporturile prin lege stabilite ale indivizilor între sine formează cuprinsul *dreptului privat*.

Legea poate da voinței, ce reclamă afirmare pe calea constrîngerei, trei formațiuni:

ca *oprire* (eventual: urmarea de drept a *nulității,* ca resultat al unei acțiuni omenești);

ca *oferire* (eventual: urmarea de drept a constrîngerei);

ca *acordare* (urmarea de drept a constrîngerei, după-ce s'a luat decisiune pentru cel îndreptățit).

Dreptul public, îndeosebi însă *dreptul de stat,* ne presentă organele puterei de stat și ale guvernului din următoarele trei puncte de vedere:

al *oprirei* anumitelor acțiuni, de pildă confișcarea de avere, compunerea judecătoriilor constituite din comisari, încassarea de noue imposite, fără consentimentul contribuabililor;

al *oferirei* unor anumite acțiuni, d. ex. convocarea periodică a representanților poporului, sau depunerea jurămêntului din partea ministrilor, pe constituție;

al *împuternicirei* de a decide liber ce ar fi să se facă; d. ex. presentarea proiectelor de legi, disolvarea camerelor, urcarea dărilor etc.

Toate raporturile de drept se pot deci grupa în înțelesul acestei împărțiri. Deosebită valoare științifică, în sine luat, n'au aceste semne de separare. Dar' sûnt de importanță pentru raportul general al politicei cu dreptul. Vedem, că politica își are basele sale de drept în legile cari conțin pe seama guvernului sau pe seama organelor de stat împuternicirea de a stabili mai detailat ce are să se facă. In politică nu se poate presupune nici-odată o *îndatorire* de a comite sau a întrelăsa necondiționat acte de stat, ci din

contră, numai o hotărîre liberă pe basa împuternicirei existente.

Acolo, unde sûnt prescrise în dreptul constituțional periodele *anuale* financiare, supuse aprobărei parlamentare, nu poate forma nici-odată chestie politică întrebarea, de trebue ori nu convocate camerele în cursul unui an; dar' e negreșit chestie politică aceea, că în cursul terminului precisat în lege, oare când, mai curênd ori mai târzíu, odată sau mai de multe-ori, sĕ se facă convocarea camerelor?

Nu este lege care sĕ oblige guvernul la disolvarea camerelor înainte de expirarea periodului legislativ. Dar' ca drept de liberă întrebuințare, ca împuternicire, îndreptățirea guvernului de a face disolvarea e de supremă importanță; și e chestie curat politică, dacă are sĕ se folosească ori nu guvernul de ea, și dacă există motivele cari permit presupunerea oportunității disolvărei.

Conexiunea politicei cu știința de drept consistă deci hotărît în legătura interioară a legilor facultativ *îndreptățitoare,* cu cele absolut *interzicĕtoare* sau *ordonatoare.*

Cu privire la această parte a cercetărilor noastre s'ar putè aborda chestia: oare nu s'ar putè cumva determina înainte raportul dintre guvernanți și guvernați, astfel, ca sĕ fie vorba numai de îndatoriri reciproce, bine determinate, — ear' ori-ce *împuternicire* sĕ fie delăturată?

De multe-ori s'a abordat această chestie. Pentru a o combate trebue sĕ întrăm mai adânc în scopurile statului și sĕ demonstrăm, că acestea nu pot fi nici-decum exhauriate cu forma *dreptului positiv,* — o problemă care aici încă nu poate fi resolvită.

Deocamdată să ne ajungă faptul, că în toate timpurile a fost simțită sau recunoscută imposibilitatea de a satisface scopurilor statului numai cu legi absolut ordonatoare sau interzicătoare. Pretutindenea s'a simțit necesitatea de a lăsa, ca multe decisiuni de importanță să fie pendente în stat de împrejurările casului singular. Pentru a alege unul din cele mai simple și mai vechi raporturi, ne provocăm la războaiele între state. Nu 'i-a trecut nimănui prin minte să ceară, ca legea unui stat singular să oprească sau să recomande războiul, în casul când se comite o anumită încălcare de drept din partea altor națiuni. Pretutindenea a fost și este o *chestie politică* întrebarea, dacă trebue să se poarte războiu sau să se mențină pacea. Depinde dela împrejurările casului singular, dela tăria inimicului, dela conciliența sa în cas de amenințare, dela afecțiunea sa pentru o aplanare pacinică a punctelor de neînțelegere, — ca să se facă ori nu us de dreptul de războire, pretutindenea existent, al statelor suverane.

Ne putem imagina, ca deciderea în chestii de războiu și de pace să fie scoasă în monarchii din șirul prerogativelor domnitorului și supusă unui drept codeterminant al legislaturei; dar' nu ne putem imagina, că întrebarea, dacă și pentru-ce să se poarte războiu, s'ar putè cândva decide a priori prin lege.

Tot așa stă chestia și cu alte multe raporturi din viața interioară de stat. Numai cât absoluta inoportunitate a prevestirei legale se manifestă rar în mod atât de pregnant și de clar ca în exemplul ales din partea noastră.

Dacă facem comparație între drept și politică, cu privire la chemarea lor, vom afla că:

1. dreptul, în aplicarea sa, e condiționat de ideea necesității precisate în lege. Pentru judecător chestia e deci a examina simplu, oare poate fi supus aplicării legei casul, care deoparte e afirmat, de ceealaltă parte negat, și — după-cum bine se observă: dacă e *prevĕzut* casul în lege ori nu;

2. politica, în aplicarea ei, e condiționată de ideea oportunității neatinsă de lege. Pentru subiectele exercierei politice de drept, chestia e de a examina, cari dintre diversele, de altcum admisibilele norme ale tratării, pot fi întrebuințate. Cas de discuție politică e dar' acela, care în lege nu poate fi prevĕzut la nici un cas.

Limitele naturale ale legei, cu privire la cuprinsul seu ordonator sau interzicĕtor, sûnt deci limitele precauțiunei omenești în aplicarea unei norme generale și nemodificabile.

Ori-ce afecțiune de a dispune prin lege asupra viitorului, trebue să țină în vedere limitele acestea. Inoportunitatea, care s'ar ivi la aplicare, 'i-se opune în mod admoniator. Dreptului aparține suma oportunităților sau necesităților constante, egale în aplicare, a vieței de stat. Politicei aparține șirul oportunităților variabile, cari se manifestă mai ales în categoriile limitelor teritoriale (teritorul de stat, provincia, județul, comuna) și ale timpului.

De aici resultă deci și metoda teoretică pentru știința de drept, în raportul ei cu politica.

Complexul întreg de legi al unui stat poate fi supus din capul locului unei multiple examinări, pe temeiul cercetărei științifice.

Ântâiu examinărei *dogmatice,* încât se intenţionează stabilirea, că oare ce există şi poate fi aplicat ca *drept positiv,* — în care scop, ori ne servim de metoda comentativă, explicătoare de texte de legi *(exegesa),* ori luăm calea deducţiilor sistematice, a derivaţiunei din anumite principii cari trec de generale, pentru a demonstra conclusiunile singuratice.

Mai departe examinărei *istorice,* prin analisarea anatomică a dreptului positiv în rădăcinile sale istorice, gândindu-ne la ceea-ce zicea Göthe: »*presentul nu poate fi înţeles fără a cunoaşte trecutul*«.

Sau examinărei *filosofice,* eruând, că din punctul de vedere al raţionalităţei, ce poate fi numit drept positiv. În fine, examinărei *politice,* astfel, că ori dovedim oportunităţi constante, cari reclamă formaţiune de drept, ori constatăm defectuositatea unei instituţiuni positiv date de drept, prin eficacitatea din present. Adevěratul şi în părţile sale perfect de armonic alcătuitul *drept legal,* trebue sĕ fie consonanţa resultatelor date de examinarea tuturor metodelor aplicabile. În realitate însĕ nici un drept positiv nu e perfect în totalitatea sa. Din acest indiscutabil fapt al imperfecţiei sale vom face în capitolul următor unele conclusiuni.

Chiar şi la locul acesta se vede, că politica nu se poate dispensa de cunoştinţa de drept. Din mancitatea legilor se naşte pentru ea partea însemnată a problemelor practice. Efectele defectuoase, opuse prevederilor genuine ale legiuitorului, pe cari le are legea şi lacunele evidente ale legei, sûnt obiecte necesare pentru acţiunea politică.

Între dreptul positiv și politică, există o intermediare, accentuată deja mai sus: *acțiunea legislaturei*.

Pentru a putè controla eficacitatea legilor în aplicarea lor, este o esențială cerință statistica judiciară, extinsă și perfectă, stabilită pe basa unui anume plan, pe seama prevĕzĕtoarei conduceri de stat. Prin asĕmĕnările pe cari e datoare sĕ le facă cu raporturile din alte state, câștigăm pĕtrundere, afară de aceasta, în multe alte stări sociale, înrudite cu justiția. Cel-ce a dat atențiune, fie și numai scurtă vreme, acestor fel de lucruri, va concede, că în special statistica de stat ne-a dat surprinzĕtoare lămuriri despre eficacitatea greșită a instrucției poporale, despre starea educației poporale, despre desavantajiile morale ale lipsei de educație și de economiseală, despre resultatele executărei de pedepse și capacitatea prestațiunei institutelor corecționale. O statistică a justiției, făcută după un plan unitar, ca reoglindare a justiției însași, și ca peatră de încercare pe seama legislativei, e o cerință esențială pentru conducerea de stat, basată pe recunoașterea proprie. Nu se pot ușor înșira, până la exhauriare, motivele, din cari politicianul are sĕ-'și formeze starea de drept o țĕrei sale. Cel mai urgent interes al seu este, sĕ cunoască legile pe cari trebue sĕ le accepte și stimeze ca bariere ale acțiunilor sale, sĕ cerceteze unde residă limita împuternicirei facultative. Căci după expunerile făcute, nu poate exista nici o îndoială asupra faptului, că politica n'ar fi legată, conform noțiunei sale, de legea ordonătoare sau interzicĕtoare. Interesul ei propriu și suprem este, de a găsì o limită solidă pe seama operațiilor sale, eventual a 'și-o

stabilì singură. Certele pentru limitele dintre acțiunile legalmente necesare și dintre cele legalmente libere, trebue recunoscute fără esitare ca grele calamități. Deasa lor apariție în present, ne permite firește să concludem existența nesiguranței de drept și a nesiguranței politice, — deopotrivă.

Avem acum să examinăm mai deaproape raportul jurisprudenței și al judecătorului cu legile existente, pentru a presenta diversitatea modului de vedere, curat politic.

Contemplația juridică emanează necesarmente dela presumpția generalei aplicabilități a dreptului existent. Oportunitatea concretă, sau îndreptățirea subordonărei unuï cas singuratic — legei, nu-'i ținută în seamă de ea. Acesta-'i înțelesul cunoscutei tese: *fiat justitia, pereat mundus.* Dacă valoarea, lipsită de ori-ce considerație, a unei pretensiuni ce s'ar putè amîna, duce pe debitor la ruină; dacă pedepsirea efectuită, pentru un delict aproape neînsemnat, asupra tatălui de familie, poate provoca miserie morală pe seama soției și a copíilor: sûnt chestíi cari nu privesc pe judecător. El se supune consecințelor unei voințe superioare. Eroii tragediilor, *Othello,* tatăl *Emiliei Galotti, Macbeth,* sûnt pentru judecător în momentul apariției lor în fața tribunalului, simpli candidați de eșafod și de temniță, nimic alta. Afirmările, că în codul după care judecă s'ar afla inclarități și contrazicerile, le respinge dela sine. Modul seu de interpretare caută verigi potrivite cu cari să poată lega la olaltă aceea-ce e incompatibil. Legiuitorul e considerat de judecător ca infailibil. Metoda sa e metoda derivărei singularului din totalitate; și destul de

semnificativ sûnt numite excepțiile cari în casuri singulare opun legea unei regule de drept, — cu numele de: *drept inconsecvent.*

În totală contrazicere cu vieața adevĕrată se află tesa, că dreptul trebue sĕ-'l cunoască ori-cine, deși judecătorul din zilele noastre știe, că nici chiar el însuși nu cunoaște dreptul în totalitatea sa la perfecție, sau că din ceea-ce a știut multe a uitat. Cel-ce ani de-arîndul ca judecător a avut a face numai cu chestíi de drept civil, tradează de multe-ori o mare nesiguranță în chestíi penale, — și viceversa. În această presupunere, că adecă fiecare, chiar și cel-ce nu știe cetì și scrie, — în state în cari învĕțămêntul nu e nici măcar obligător, — sĕ cunoască și sĕ fie *dator* a cunoaște suma tuturor legilor, rĕmase moștenire din secolii trecuți și aflate în colecții complete poate numai în biblioteci private judecătorești, — și că purtarea sa sĕ se judece cu această mĕsură: *residă cea mai mare dintre toate ficțiunile, cari se pot imagina.*

Adevĕrul e, că chiar și numai încercarea de a cunoaște aproximativ întregul complex și cuprins de legi, ajunge ca misiune pentru o vieață întreagă de om. Și totuși trebue sĕ fie convins fiecare expert despre *necesitatea* unei astfel de ficțiuni, căci legea nu poate altcum sĕ-'și conserve puterea obiectivă asupra acțiunilor omenești. Nu necesitate, ci curată întêmplare ar fi valoarare practică a dreptului atunci, când judecătorul, în fiecare cas dat, ar trebuì sĕ cerceteze ântâiu dacă a fost ori nu cunoscută părților din proces existența cutărei legi. Ce enormă importanță are ficțiunea numită, se poate conclude din exemplul, că administrația coloniilor din Australia emanează dela

o ficțiune de drept, în urmarea căreia trebuiau să fie cunoscute statutele parlamentare, publicate pe vremea lui *Tudor,* tuturor hordelor sălbatice din țeara, pe teritorul căreia abia înainte cu optzeci de ani 'și-a pus Englezul piciorul pentru prima-dată.

Asupra întregului mod de cugetare al judecătorului exerciază această ficțiune de drept, — care formează basa activității sale, — cea mai nemărginită influență. Însemnătatea lucrurilor faptice și concrete din viață scade în ochii sei. Totul are să se plece în fața domniei legei; o sentență, ușor de înțeles, când luăm în considerare neverocitatea supremei ficțiuni numite.

Știm foarte bine, că s'a făcut din multe părți încercarea de a se mai micșora întru câtva contrastul dintre pretensiunea juridică de a cunoaște legile și dintre faptul generalei (numai ca excepție neexistentei) necunoștințe de legi, afirmându-se, că *legea e efluxul generalei conștiențe de drept.* Pentru treptele inferioare culturale ale evoluțiunilor de odinioară și poate pentru unele puține legi din zilele de astăzi, s'ar putè admite lucrul acesta; în total însă presupunerea e de combătut. Legi foarte numeroase s'au născut din considerații de oportunitate, pe cari foarte puține persoane le înțeleg!

Alte *ficțiuni* mai conține și procesul.

Legea, care pretinde cunoașterea dreptului la măsurarea responsabilității pusă în sarcina cetățeanului, se contrazice chiar ea însași prin introducerea representărei *prin advocat,* la pertractări procesuale în litigii de *drept privat.* Dependentă de multe, dar' în definitiv de *necesare* acte de formă, judecata într'un litigiu de drept poate

în cele din urmă să cadă în favorul părţei care, după presupunerea judecătorului însuşi, se află în nedrept. O teorie de dovedire bine precisată poate să constrîngă pe judecător să iee de adevărate fapte, pe cari el le ţine de false; să considere de nedovedite pe altele, cari lui îi erau destul de evidente şi fără teoria obligătoare. Prin întrarea în *putere de drept* a unei sentenţe sau decisii judecătoreşti e adusă la tăcere ori-ce îndoială. Dacă judecătorul, cu un minut mai târziu îşi recunoaşte greşeala: are să rămână pe lângă ea dacă 'şi-a rostit odată cuvêntul. Din această operaţie a chemărei judecătoreşti şi a modului de gândire juridic se naşte îndatinarea, de a reduce momentul individual şi concret în aparitiile vieţei, la categoriile abstracte ale legei, ca la o autoritate supremă. Şi totuşi, autoritatea aceasta e numai o *regulă medie,* care se aplică, conform mulţimei casurilor date, de cele mai multe-ori fără a se ţinè cont de — excepţiuni.

Ceea-ce se naşte pentru vieaţa practică din aplicarea legei, are pentru cei mai mulţi judecători, potrivit îndatinărei desvoltate cu resolvirea de afaceri, un interes foarte lateral, ear' de cele mai multe-ori nici un interes. Foarte rar au dovedit judecătorii corecţionali chiar şi numai un interes ştientific pentru formele *executărei de pedepse,* pentru sistemul de arestare preventivă şi pentru resultatul practic al justiţiei corecţionale.

Cu totul alta e posiţia *teoriei politice* în raport cu dreptul obiectiv şi cu legile. Ea se ţine de zicătoarea: »*din rodul ei propriu s'o cunoşti!*« Din punctul acesta de plecare nu se ţine în vedere nici excelenţa, nici prudenţa şi nici moralitatea

intenţiunilor legislative, ci numai întrebarea, dacă ele se pot realisa în vieaţă.

În faţa politicei teoretice ori-ce lege n'are decât valoare relativă, ca un mijloc, cu timpul schimbăcios, cu care se pot atinge sau promova scopurile statului. Chiar şi ochiul ne arată, că pentru unul şi acelaşi scop, în state diferite, cu stadiu cultural analog, — s'au dat legi diferite, de pildă în scopul de a compune prin alegere o legislatură acomodată. Pretutindenea se înfăţişează ochiului o multilateralitate de mijloace, dintre cari, după punctul de vedere al eficacităţei mai mari sau mai mici, — este a se face alegerea în ceea-ce-'i bun şi în ceea-ce-'i rĕu. O legătură *logică,* între noul complex de legi şi între cel terminat mai nainte, sĕ nu se prea aştepte. Pusă în mijlocul schimbărei de lucruri, încunjurată de elementele motrice ale faptelor, — *politica practică n'are îndatorirea unei consecinţe logice, acolo unde e vorba de chestii de oportunitate în legislatură, şi unde consecinţa ar duce la rĕu.*

În politică nu poate cere loc ficţiunea cunoaşterei sau a necunoaşterei de legi; raportul real al legei cu obiectele dominaţiunei sale e singur decizĕtor. Tocmai de aceea, în faţa politicei *legea positivă* poartă toate semnele ce le au instrumentele necesare scopurilor vieţei omeneşti. Un bun cârd de vreme ea e greu de folosit, dar' vine obicĭnuinţa într'ajutor şi o face tot mai *aptă;* se lucrează uşor cu ea, ca-şi-cum s'ar administra singură; se tîmpeşte şi devine inutilă: *literă moartă!* Vieaţa lungă a legilor inoportune şi stricăcioase a devenit de mult pentru contemplaţia politică obiect de uimire, pe când teoria

juridică poate că admiră încă coherența armonică a *sistemului* de legislativă obiectivă. În unele părți ale Germaniei mai sûnt pasiuni juridice în favorul simplei *consecințe,* sau a nudei *precisiuni,* întrebuințată de legislativa *napoleonică.*

Metoda contemplațiunei politice, contrar modului de gândire în prevalență juridic, se manifestă deci în faptul, că din faptele actuale scoate *importanța legei,* nu însĕ din o regulă stabilită *importanța faptelor.*

Pe seama politicei trebue deci zilnic reînoită calea *inducției,* cel puțin în acel sens, că trebue examinat: dacă nu s'au schimbat faptele pe temeiul cărora a fost motivat un principiu al legislativei, pe calea deducțiunei.

Raporturile acestea au fost accentuate cu oare-care greutate. Dat fiind, că până acum a lipsit cu desĕvîrșire intermediarea între disciplinele juridice și între politică pe terenul învĕțămêntului superior, ne putem explica, cum de a străbătut chiar și prin cercuri culte credința greșită în ființa așa numitei *consecințe* în chestíi politice. Aici se arată influența activității mentale, în prevalență — juridică.

De sine înțeles, că pentru ori-cine, consecința în aderarea la un principiu autoritativ, e o pretensiune adresată caracterului și considerației persoanei acționiste. S'ar naște chiar imputare, dacă acțiunea s'ar face *fără* principíi conducĕtoare, ci numai după sugerările și necesitățile momentane. Foarte des se ridică însĕ în mod eronat imputarea *inconsecinței,* la tratarea chestiilor de oportunitate. Primele începuturi ale educațiunei politice se manifestă în mare mĕsură astfel, că deosebirea aceasta e trecută total cu vederea. Ear'

consecința e înțeleasă astfel, că în toate dispozițiile politice, la fel cu figura matematică, *cercul, elipsa, triunghiul,* — să se facă o permanentă repetiție. Se trece cu vederea în discuțiile de consecință, că mijloacele politice *trebue* schimbate. Sûntem aproape de ispita de a afirma, că confusia aceasta merge atât de departe, încât recomandă întrebuințarea consecintă a mijloacelor cunoscute ca defectuoase, din motive de *consecință,* de *virtute.*

Cu drept cuvênt s'a luat refuj la asĕmĕnarea cu navigatorul, pentru a se demonstra, cum ideea consecinței logice și logica nu pot fi aplicate la dispoziții subordonate oportunității. Navigatorul are *în urma* sa malul dela care a plecat, și are *înaintea* sa malul la care voește să ajungă. Tăría și direcția vêntului și valurile mărei, îi arată *cum* să-'și întindă pânzele — și fiecare cias poate reclama o modificare.

Cel-ce privește pe o chartă curbele pe cari aveau să le percurgă celebrii navigatori în jurul pământului pe apele oceanului, cu punctele cari marchează călĕtoría făcută într'o zi, cu ocoliturile, cu mișcările șerpuitoare, — va găsi deci asĕmĕnare pentru mișcările cari trebue observate pentru a putè ajunge la țĕluri politice îndepărtate. Încât privește politica externă, — potrivit cursului ei de până acum, — s'ar putè chiar afirma, că succesul diplomaților mari pretutindenea a fost pendent de schimbarea *la timp potrivit* a mijloacelor.

Cu cât era mai multiplă și mai inventioasă conducerea de stat, cu atât mai superioară trecea ea în afară. E evident de altcum, că ori-care bărbat de stat, despre care se știe precis înainte

că în anumite casuri ce va face, — predă singur în mânile contrarilor sei cea mai ușoară combinație de contra-mijloace. Cât de importantă e schimbarea de mijloace în politica externă se arată special în faptul, că pe calea aceasta chiar și o politică imorală se poate menținè în Europa, vreme mai îndelungată. Curia papală a știut, multă vreme, — după-ce perduse domnia nelimitată asupra conștiențelor, — sĕ-'și afirme o influență în Europa prin faptul, că în unul și același scop de supremație hierarchică se folosea, alternativ și cu bun succes, de *două* mijloace, la aparență contrare. Îndemna popoarele, cu provocare la suveranitatea poporului în serviciul bisericei, sĕ iee posiție contra afecțiunilor *eretice* ale domnitorilor și sĕ amenințe cu revoluție, sau îndupleca pe monarchi sĕ asuprească popoarele în cari se manifestau imbolduri pentru libertăți dușmănoase bisericei. Curia cerea, alternativ, când monopolisarea învĕțămêntului poporal pe seama ei, când așa numita libertate de învețămênt după regulele unei neîmpedecate concurențe cu statul, când (ca în Spania și Tirol) sugrumarea cultului acatolic, prin stat, când (ca în țĕri protestante) libertatea cultului pentru toți.

Natural, că la locul acesta nu vorbim nimic despre afirmativa moralitate și buna plăcere dumnezeească a acestei făptuiri. Numai chestia *succesului,* în raport cu mijloacele, ne privește pe noi a locul acesta.

Chiar și bula mai nouă papală, *Aeterni patris,* își calculează eficacitatea în două direcții: amenință popoarele pentru lăpĕdarea lor crescêndă de Dumnezeu, în literatură și în modul de gândire, totodată amenință însĕ și tronurile, declarând

biserica catolică de cea mai bună garanție pentru bunăstarea societății burgheze și pentru existența guvernelor, presupunênd firește, că pretensiunile clerului sûnt satisfăcute din partea guvernelor.

Un asemenea exemplu ne-a dat și politica imperiului al doilea din Francia. Până la anul 1864 diplomația franceză avea o anumită întâietate în Europa prin faptul, că alternativ, pentru unul și același interes al unei influențări prevalente de putere, avea la dispoziție două mijloace diferite. Pe când în interiorul Franciei libertatea să suprima, și sub forme constituționale se înaugura clericalul despotism militar: se câștiga în afară simpatía puterilor cu dispoziții amicale pe seama inevitabilului mântuitor al societății și pe seama retrogradării; ear' prin aceasta se câștiga o anumită siguranță de existență. Totodată se sprigineau *aspirațiunile naționalităților,* prin ce se atingea mulțumirea masselor din Francia și o neliniște între guvernele externe, amenințate cu *principiul de naționalitate.* Astfel s'a desvoltat, încet-încet, starea rușinoasă, că Europa aștepta cu groază gratulările de Anul-Nou din *Tuillerii,* pentru ca s'auză proclamarea programului anual francez, cu privire la *concertul european.* Aceste mijloace ale politicei franceze au rămas ca fiind alese cu dibăcíe, câtă vreme cabinetele de pe continentul european puteau fi ținute legate între frica de revoluție și între groaza de un războiu al naționalităților.

Începênd cu anul 1864, când pe vremea războiului danez mișcarea națională cuprinse corpul, — după părerea franceză, *indiferent* al Germaniei, — s'a nimicit combinația d'a capo. Politica franceză a fost, prin urmare, după încheierea alianței

federative germane, adusă în posiția de a-'și abandona simplu sistemul vechiu de heghemonie diplomatică, sau de a încerca, cu ultimul mijloc al rĕsboiului, restabilirea influenței de mai nainte.

In fine, nu trebue sĕ uităm, că admirabilele succese ale nouei politice prusiane, dela 1864 încoace, sûnt a se mulțumì înaugurărei alianței triple periodice, când cu Austria (1864), când cu Italia (1866), când cu Rusia (1870).

Dacă stările din Europa, luându-'și politica externă refujul la apucături artistice secrete, în detrimentul popoarelor, va fi ori nu totdeauna corĕspunzĕtoare pretensiunilor internaționale, — e altă chestie. Pentru noi, deocamdată e cert numai un lucru, că în politica externă, *schimbarea de mijloace a devenit o necesitate,* reclamată de vechiul sistem.

Același lucru se poate spune, deși în mĕsură mai mică, și despre *politica internă.*

Imputarea inconsecinței primește aici formațiunea următoare: nu se constată nici odată, conform usului, că guvernul cedând stăruințelor masselor de popor sau opiniunei publice a modificat sau schimbat mai târzíu vre-o dispositie care cade în cercul seu de competență; din contră, de regulă ese la iveală faptul, când membri din partidul oposițional spriginesc, în contra așteptărei, vre-un act al guvernului, sau, când ministrul nu satisface așteptărilor și speranțelor partisanilor sei parlamentari de odinioară. Ce se atinge de ultimul cas, putem zice, că el ne dă exemplu despre un mod de apreciere cu totul greșit. Se trece cu vedĕrea, că posiția unui ministru executiv, față de faptele vieței de stat și față de factorii, puși *lângă* sau *peste* dînsul, ai puterei executive, e cu totul alta

ca poziția unui șef de partid, care se poate pune, față de contrarul seu egal îndreptățit, pe punctul de vedere al *criticei teoretice*.

Resultatul acestor contemplațiuni este: că modul de cugetare juridic, — strîns legat de ficțiuni și presumpțiuni, — a dat de multe-ori însă la greșeala, că legile cugetărei și ale logicei în realitatea vieței ar fi exact paralele cu desvoltările cuprinsului menționat. Aflarea logicei faptelor pe cari statul are să le erueze, logică, esențial diferită de mersul corect al ideilor, — nu e însă problemă de metafisică, ci e problema politicei, eventual a științelor ei premergătoare.

Am adus problema actuală aproape de resolvire.

Ea era aceea, de a lămuri mai deaproape conexiunea dintre dreptul positiv și politică, și totodată de a arăta, cum prin împărțirea muncei, pe terenul justiției și al politicei practice, se provoacă o îndatinare diferită în modul de imaginare al oamenilor.

Era necesară pentru noi desvoltarea aceasta, pentru a face o introducere doctrinei ce va urma acum, despre conflictul dreptului positiv cu politica practică.

Înainte de a trece la tema aceasta, să reasumăm resultatele cercetărilor premergătoare, scurt, după-cum urmează. Am aflat anume, că:

1. Nu poate fi vorba de o contrazicere între teoria dreptului positiv și a politicei, din punct de vedere al *noțiunei*. Fundamentul politicei e pe deplin identic cu fundamentul dreptului positiv. Basa lor comună e: *existența caracterului de drept al statului și al organelor sale.*

2. Ceea-ce e *necesitate de drept* în lege, e totodată și o *oportunitate* pentru stat. Ceea-ce e *oportun* pentru stat, trebue să poată fi executat și *de drept*. Exprimându-ne în mod negativ: *nedreptatea positivă nu poate fi necesară în politică;* ear' ceea-ce e contrar politicei, prin urmare păgubitor în general, nu poate fi necesar *de drept*.

3. Acțiunea practică, *în sens politic,* are cu acțiunea practică, *în justiție,* același raport, ca activitatea liberă subiectivă (admisă din partea dreptului) cu activitatea obiectivă necesară și prealabil determinată a organelor de stat.

4. Dreptul public, cu tesele sale diferite formează bariera acțiunilor politice de stat: negațiunea considerației oportunităților concrete, în favorul unei norme (relativ) constante de oportunitate în — lege.

5. Dreptul de stat, cu normele sale admisibile, e isvorul îndreptățirei politice de a aprecia și a regula raporturile de oportunitate cu considerare la faptele variabile.

6. Conexia politicei cu dreptul se manifestă *în actele legislaturei;* un procedeu politic, care acordă în același timp basele dreptului positiv determinat; afară de aceasta însă, în necesitatea comună amêndurora, acoardă și basele fisice ale puterei. Dreptul, pentru a fi realisat, *are trebuință de mijloacele puterei de stat,* a căror menținere și promovare e afacerea politicei.

Riehl numește dreptul public *doctrina formelor politice,* ear' politica *știința despre popor,* ceea-ce în fond se apropie de concepția desvoltată de noi, cu privire la raporturile dintre *drept* și *politică.*

Trecerea la alt subiect de examinare, ni-se lămurește, dacă citĕm din dreptul public al lui *Zöpfl* următoarea tesă:

»Ori-ce *drept istoric* e totodată *drept politic;* adecă un drept ce se poate modifica, prin considerații de oportunitate și de prudență. *Adevĕratul drept istoric e acela, care nu e nici staționar și nici nu sĕ prăbușește, ci sĕ desvoaltă, în mod organic, prin reformare. Adevĕratul drept istoric este dar'* ***acomodarea cu raporturile culturale din periodul istoric din chestiune.***

V.

Conflictele între manuarea dreptului și a politicei practice.

Conexiunea organică între politică și dreptul positiv, comunitatea lor unitară în procesul de vieață al statelor, — o vedem de multe-ori zdruncinată. Între dreptul positiv și politica practică există de fapt *conflicte,* pe cari nu le putem trece cu vederea. Astfel de contraziceri, la cari am asistat noi înșine ca martori adese-ori, reclamă atențiunea noastră în gradul suprem. Mulți poate, față de astfel de desbinări, ivite între politică și drept, vor cădè în ispita de a trage la îndoială exactitatea expunerilor prin cari am demonstrat comunitatea originei și a scopurilor politicei și a dreptului positiv, sau de a lua chiar de o țîntă ideală pretensiunea, basată pe aceste expuneri, a unei consonanțe armonice între declarațiile puterei de stat.

Fără îndoială, ideea despre o desbinare între politică și drept, a pĕtruns atât de adânc în con-

ştienţa poporului, încât în vieaţa privată, celui-ce 'i-se atribue, sau la care se observă o conduită politică, ori despre care se presupune că a purces *politiceşte* în acţiunile sale, — 'i-se aruncă în faţă imputarea unei *duplicităţi,* sau a unei prudenţe, care nu ţine cont de *principiile morale.* Erau timpuri, în cari şireata lipsă de conştienţă era considerată ca condiţie necesară a rolului politic în vieaţa unui om. Ar fi deci ipocrisie oare, dacă astăzi am cere ca politicianul sĕ observe şi sĕ respecte legile? N'am cere dela el ceva imposibil?

Bănuitoarele imaginaţii, la cari ne provocăm, formează moştenirea forţei nelimitate şi a absolutismului, căror a fost supus trecutul nostru, cel mai apropiat, de stat. Vom dovedì la alt loc, cum s'a întêmplat, ca *neîncrederea* în valorarea legilor şi a dreptului sĕ fie provocată cu necesitate. Pentru puterea absolută a domnitorilor, legile dreptului public aveau numai însemnătatea instrumentelor de cari omul se foloseşte sau le abandonează, după-cum îi place.

Nu-'şi lua nimeni osteneala sĕ casseze legile, ci prefera violarea lor, predicând teoria, că fiecare lege are valoare numai până-când e favorabilă celor puternici. De aici isbucnirea vie a sentimentului ofensat de drept, ca reacţiune contra politicei.

Chiar şi în actualele stadii de transiţie a realisărei *statului de drept,* care pretinde, ca tot ce se face sĕ se facă conform legilor şi nimic în contrazicere cu ele, — operează puternic acest sentiment, prin faptul, că acţiunea liberă a administraţiei, în special a poliţiei, e privită pretutindenea cu o neîncredere principiară. Avem cuno-

ştinţă despre o sentenţă judecătorească, cu care afirmarea despre un om privat, că ar fi funcţionar de poliţie sau poliţist, — a fost declarată din partea judecătorilor de ofensătoare. Pretutindenea se observă, în afară de cercurile guvernătoare, afecţiunea, de a se pune pe partea legei şi a justiţiei, contra politicei liber exerciate. Aproape zilnic se fac guvernelor, din partea contrarilor lor, imputarea uşor crezută, că dreptul positiv a fost jertfit, din partea lor, favorurilor de stat.

Chiar şi numai generalitatea acestei aparitíi ne sileşte s'o facem obiect de scrutare ştiinţifică. Ceea-ce am accentuat până acum, e ca fapt psichologic, în sine luat, destul de preţios. Puterea neîncrederei e atât de mare, încât în casuri de dubietate să ia poziţie *contra* guvernelor. De altcum am scos la iveală şi în capitolul premergător un moment psichologic, arătând diversitatea modului de gândire, isvorîtă din împărţirea de muncă între *jurisprudenţă* şi *politică*. Chiar şi acest fapt ne face să înţelegem, că *conflicte* se pot afirma şi acolo, unde în realitate nici nu există. Dar' divergenţa, psichologiceşte explicată, favorisează, afară de aceasta şi naşterea de contraziceri, acolo unde ele puteau fi uşor evitate.

În scopul contemplaţiunilor proxime trebue să deosebim diferite categorii de colisiuni între dreptul positiv şi politică, să separăm întâiu conflictele aparente de cătră cele cu adevărat existente, ear' la aceste din urmă earăşi să examinăm, dacă sûnt evitabile sau inevitabile şi prin ce au fost pricinuite.

Colisiuni *aparente* numim contrazicerile, cari sûnt fixate în opinia publică, fără a li-se fi dat un obiect corĕspunzĕtor în stat. *Aparenţa* încă

e un factor psichologic în vieața politică. Ori-ce prejudițiu, cu teren mare, ori-ce credință deșeartă, e pentru politică o realitate, o starc *existentă* de lucruri. De aceea e perfect corectă zicătoarea, că în politică »*aparența constitue o mare realitate*«. *Aparența* exerciază o eficacitate practică; e idolul masselor lipsite de gândire politică. Bărbatul de stat trebue s'o studieze tot așa de amănunțit, ca medicul semnele alienărei mentale la omul bolnav. Ar fi foarte greșit deci a zice, că statul poate să manifeste o conduită cu totul indiferentă față de astfel de noțiuni pe cari teoria le-a declarat deja de neavenite și fără de rost.

Conflicte aparente între politică și drept se nasc din procedeurile, greșit acceptate de conștiența poporului, cu privire la violările existente de legi. Dacă în politica practică s'ar trece cu totul cu vederea astfel de procedeuri și urmările provenite din ele, — nu s'ar face alta decât s'ar contribui, ca autoritatea puterei de stat să slăbească în mod esențial. Chiar și de aceea avem destul motiv de a căuta să găsim originea acestor noțiuni, pentru-că involuntar sûntem împinși spre întrebarea, oare ce s'ar putè face pentru delăturarea greșitelor admisiuni numite.

Unul dintre diversele isvoare ale conflictelor aparente e descoperit deja, în *neîncrederea, istoricește înrădăcinată, în toate guvernele*. Dat fiind, că în perioada de absolută putere, nu exista intermediare pentru conflictele dintre guvernanți și guvernați, e natural, că s'a format o opinie ușor explicabilă asupra solidarității diferitelor guverne ce se succed unul pe altul. Rĕul pe care-'l face un guvern, să resimte multă vreme după existența guvernului, chiar și atunci, când

urmările nemijlocit evidente au încetat să mai existe.

Al *doilea* motiv residă în imperfecta, unilaterala contemplare a dreptului positiv şi a valoarei ce o are, din ce se naşte opunerea cu totul falsă a unei existenţe juste, solide, sigure, în justiţie, — în faţa administraţiei, care, presumptiv, îşi execută acţiunile în mod *volnic*.

Justiţia trece de o putere disciplinată şi limitată, administraţia de o putere nelimitată şi de aceea *îngrozitoare*. Din credinţa aceasta, care conţine mult adevĕr, s'a născut obicĭnuinţa de a aprecia cele mai mici neglijenţe, comise de puterea de stat, cu un cântar foarte nedrept şi a le transmite imediat principiului întregei ei activităţi.

De aici vine, că încă şi astăzi se trece cu tăcerea mancitatea activităţei judecătoreşti. Se uită, câte *colisiuni* şi *conflicte* se produc în justiţie, cât de numĕroase sûnt greşelile chiar şi în sentenţele forurilor supreme, cât de volnice sûnt interpretările cari se dau uneia şi aceleiaşi legi, în timpuri deosebite, din partea unuia şi aceluiaşi colegiu judecătoresc. Se trec cu vederea sentenţele contrazicĕtoare ale diferitelor instanţe. Se uită, că s'au adus chiar sentenţe de moarte, greşite şi uşuratice, asupra nevinovaţilor. Nu se ţine în vedere, că dreptul de interpretare, acoardă judecătorului puterea de a schimba voinţa originală a legiuitorului în voinţă cu totul contrară; că aşa numita aplicare analogă a legei, prin judecător, constitue încâtva o funcţiune paralelă cu libera chibzuială a autorităţilor administrative. Toate acestea sûnt uitate, pentru-că legile cu cari judecătorul are a face, în aplicarea lor practică, prin

judecătorul civil şi penal, — pare că se refer numai la interesele persoanelor private.

Nedreptatea ce se face singuraticului în proces prin o aplicare greşită a legei, află un resunet foarte neînsemnat în conştienţa publică. În mersul justiţiei civile sûnt angajaţi de regulă numai experţii, ear' statistica ne arată, că numai o parte numerică foarte neînsemnată a poporaţiunei e amestecată în procese. Mulţi mor fără a fi făcut cunoştinţa justiţiei. Pacienţa, cu care se tolerează rele de ale justiţiei, de multe-ori pare experţilor cu totul neînţeleasă; şi se cere un mare grad de depravare de drept, ca vocea criticei sĕ se ridice în mod vĕdit, contra sentenţelor judecătoreşti.

Chiar şi cei-ce perd un proces mai însemnat, fac mai bucuros legea, sau foarte des pe advocatul responsabil pentru nefericirea ce 'i-a ajuns, decât pe judecătorul în causă. Pe urmă, celor neinteresaţi li-se pare meritată nefericirea de care a fost atins cel căzut în proces, abordând ei chestia, de ce n'a fost evitat procesul prin o învoială?

Cu totul altcum e cu actele administraţiei. O împovărare cu dări şi imposite a singuraticului e privită imediat ca un procedeu de importanţă generală, pentru-că se leagă de ea închipuirea, că asemenea lucru se poate întêmpla şi altora.

Ceea-ce dispune un prefect sau un director de poliţie, primeşte caracterul unui mod de contemplaţiune curat personal şi birocratic, pe când responsabilitatea unei greşeli judiţiare se ascunde uşor după perdeaua modului *colegial* de consultare. Pe lângă aceasta, jalba posibilă contra unei dispoşiţii administrative nu se poate compara cu

existentele mijloace de drept procesualiste. Îi lipseşte încrederea într'o nouă şi nepreocupată examinare din partea instanţei mai înalte. Fiecare ştie, că *hotărîrea finală în causă se dă pe basa rapoartelor oficiale, date de autorităţile atacate.* E poate greşită, poate adevĕrată vorba (n'are a face), dar' există şi domneşte presupunerea, că o ascunsă comunitate de interese a autorităţei oficiale menţine hierarchia autorităţilor administrative. Dacă o rea putere de stat ar manifesta intenţiunea de a împuţina plângerile în contra administraţiei, prin punerea în prospect a unui nesucces sigur, nemulţumirea şi neîncrederea în sînul poporaţiunei ar creşte şi mai mult.

Aceste apariţii, în general cunoscute, nu trebue trecute cu vederea în politică. Încrederea prea oarbă a laicului în soliditatea legei, a cărei interpretare multiplă e ascunsă, în mod artificial, în dosul supremei şi unitarei rostiri de sentenţe; încrederea în formele procesului: formează itinerarul căruia trebue sĕ-'i urmăm, dacă e vorba sĕ întărim, — moralicește, — administraţia.

Acel continent specific de drept, atribuit *Englezilor* din partea poporaţiei continentale, se basează în mare parte pe principiul responsabilităţei personale a funcţionarilor, pe competenţa, în comparaţie, foarte extinsă, a oficiului judecătoresc, şi pe exerciţiul larg al administrărei autonome.

O împuţinare a conflictelor aparente se poate aştepta în măsura în care spiritul publicităţei şi al administrărei autonome se va putè face stăpân pe chestiile de stat. Nu trebue sĕ lămurim mai detailat, cum justiţia, prin publicitate, a câştigat în vază, — pentru că faptul acesta nu se poate combate.

Încă pe la finea secolului present zicea o literată franceză că: *relele ascunse ne sparie mai mult fantasia decât relele vĕzute aievea.*

Fără îndoială, că și publicitatea justiției, *pe lângă menținerea formelor vechi de administrare,* a avut resultatul, că încrederea în administrația de stat a trebuit restrînsă de contrastele familiarității. Spre a împuțina conflictele aparente, ar fi deci de mare importanță pentru teoria politică, eruarea faptului, că publicitatea cât de mult se poate extinde asupra tratărei afacerilor administrative, fără de a fi păgubitoare causei.

Neîncrederei poporului în intențiunile guvernului îi corĕspundea de altă parte oroarea față de *critica publică.* Sĕ ne revocăm în memorie, cât de mult au fost combătute, sau cel puțin *contestate* în ce le privește valoarea, principiile publicității și a verbalității, din partea funcționarismului. Nici chiar astăzi nu e recunoscut pe toate terenele justiției acest principiu binefăcĕtor; și întreaga justiție *militară* e lipsită și actualmente de această garanție a unei încrederi potențate, fără a se putè înțelege, ce diversitate *interioară* între furtul unui suboficer și cel al unui civil ar fi în stare sĕ justifice diversitatea *principiilor procesuale.* De fapt nimic n'ar fi mai păgubitor, decât dacă cu provocare la o conștiență curată, bănuiala ridicată în contra organelor de stat ar fi simplu neluată în seamă și lăsată sĕ se desvoalte — sub spuză. Familiarității justiției militare 'i-se poate atribuì nașterea ideei, că persoane aparținĕtoare armatei, ar fi supuse, în casuri de criminalitate ordinară, unui mod de tratarę sau prea aspru sau prea indulgent.

Să părăsim acum tema aceasta și să ne întoarcem la *adevăratele colisiuni,* despre cari ziceam mai sus că sûnt *evitabile* sau *inevitabile,* pe lângă că mai sûnt și *vinovate* și *nevinovate.* Astfel de conflicte, între dreptul positiv și politica practică, se ivesc sub următoarele modalități:

1. între *lege* și *administrație,* când aceasta din urmă pune la cale acțiuni interzise ei sau întrelasă a face acte, impuse ei prin lege;

2. între o *sentență* a judecătoriei și între o *dispoziție* administrativă, astfel, că între ele se ivește o contrazicere obiectivă;

3. între *judecătorie* și *lege,* când cea dintâiu atrage în cercul ei de examinare o afacere detrasă cercului ei de competență;

4. în fine, între suprema *putere de stat* și între *legea cu putere positivă,* când legea, în mod neiertat, e sau *neexecutată* sau *suspendată* în valoarea ce o are.

Să începem, potrivit ordinei stabilite, cu categoria întâiu. Pentru afacerile interne de stat ea ne ofere cel mai mare interes.

Originea celor mai multe casuri de conflicte, cari pot fi înșirate aici, își are isvorul în două aparițíi generale: în *împărțirea de afaceri,* necesară pentru administrație și în *teoria dreptului* public, despre împărțirea celor trei forțe, *legislatura, executiva* și *forța judițiară.*

Dacă înțelegem ideea fundamentală așa, ca fiecare din aceste forțe să ne apară independentă de celelalte: fiecăreia să-'i fie denegată influențarea asupra celorlalte; nici una din ele să nu aibă cunoștință despre ceea-ce se petrece în afară de cercul ei de competență, — nu numai că distrugem unitatea ideală a statului, ci construim chiar

fundamentul teoretic pe seama unui conflict permanent de stat.

Imaginată mai la înțeles, teoria despre totala separare a forțelor de stat, însemnează a ne imagina deodată mai multe straturi de aer, separate, conform diferenței de temperatură și de desime, și puse una peste alta, — cari în stare de liniște stau lângă olaltă, fără să se amestece; firește, trebue să ne imaginăm totodată și faptul, că presiunea vêntului și presiunea aerului lipsesc cu desăvîrșire.

Abstracția curată 'și-o imagina tot așa și statul, aflător cu totul în echilibru, — fără să țină cont de mișcările corpului social și de patimele omenești. În teorie, ce-'i drept, legislatura e nominată ca forța supremă și cea mai importantă, căreia are să 'i-se acomodeze atât administrația, cât și justiția, în toate afacerile. Prin întrelăsarea stabilirei unei intermedieri între ramurile principale de activitate ale conducerei de stat, se stîrnește în fiecare din ele afecțiunea de a se închide în sine singură și de a uita că scopuri *comune* se pot ajunge numai în *comunitate de acțiune*. Chiar și separarea *resortului administrativ*, în interiorul ministeriilor colegiale, produce cunoscuta jalusie a șefilor concurenți administrativi, în afaceri de competență.

Fiindcă *legislatura* a fost presentată ca suprema putere teoretică în stat, — jalusia *executivei* s'a întors imediat în contra ei, pentru-că zace în natura fiecărei forțe supreme *să provoace contraziceri asupră-'și*. Istoria republicelor, special a democrației americane, consună în privința aceasta admirabil de bine cu istoria constituționalismului francez. Ce resultă mai departe? Că legile, de natură mai mult administra-

tivă, a căror executare e încredințată în mod direct executivei, formează înainte de toate un maldăr de interpretări ministeriale, dau ansă la conflicte încurcate de opinii, la discuții asupra diferitelor petițiuni, discuții, cari au influență cu atât mai păgubitoare asupra mersului afacerilor publice, cu cât mai lungă vreme rămân neresolvite și cu cât mai des se contrazic majoritățile și minoritățile în conceperea chestiei de drept. N'are nici un interes, — fără înșirarea de casuri singulare precisate, — a supune cercetărilor întrebarea, dacă corpurile legiuitoare provoacă majoritatea astorfel de colisiuni, prin nemotivata și prematura lor manie de intervenție, sau că tendența de independență a administrației trebue învinovățită în prima linie pentru aceasta. De bună-seamă că pentru statele singulare, guvernate cu ajutorul parlamentului, va trebui acceptată când una când alta, după-cum e alcătuit mersul *desvoltărei istorice*.

Istoria deceniilor din urmă ne este mărturíe, cât de dese erau aceste *conflicte* în Germania. Existența lor se constată mereu în plângerile oamenilor asupra aplicărei volnice de legi din partea autorităților administrative, în derivarea petițiilor la guvernul țĕrei, în nesiguranța interpretărei legei din partea diferiților șefi de administrație, ce se succed unul pe altul. Două opinii fundamental opuse, pare-că sûnt pe lângă aceasta bine representate în cercurile cu influență, privitor la însemnătatea legilor administrative: *ântâiu*, că chiar și legile ordonătoare și interzicĕtoare, pot fi aplicate din partea guvernelor numai întru-cât motive de supremă oportunitate nu li-se opun în casuri singulare; și *al doilea*, că tot ce prin lege

nu este precis interzis, *e lăsat la discreția autorităților administrative*. Așa se întêmplă, că ori-ce dispositie se interpretează la ocasia dată fără considerare la conexia internă a stărei de lege. Numëroase casuri se pot înșira din istoria discuțiilor parlamentare în Prusia. Toate însĕ se pot reduce la greșelile fundamentale de mai sus, cu privire la caracterul normelor legei.

Pentru politica practică ar fi cel mai trist resultat ce se poate închipuì, dacă acestor conflicte și clătinări li-s'ar detrage importanța, în credința, că deasa lor apariție va contribuì, sĕ se desvoalte o anumită obicĭnuință cu conflicte de asemenea natură. Dacă s'ar realisa speranța aceasta, n'ar fi nimic alta decât o știrbire a respectului datorit legei. Întrarea în detaliì, sau presentarea de proiecte pentru a împedeca acest lucru, nu cade în cadrul intențiunilor noastre, și verosimil nici în cadrul competenței noastre științifice. Dar' recunoașterea clară a *principiului* acestei vrajbe, vecĭnic reînoite, e de supremă importanță pentru aprecierea stărilor noastre de stat. Nici asupra faptului nu poate exista nici o îndoială, că e un mare rĕu, dacă chestiile de drept administrativ se țin în permanență *în stare de litigiu,* ear' politica »*mânei libere*« se transmite prin autoritățile administrative și asupra respectărei conștiențioase a legilor, — fie că sub așa numita »*praxă indulgentă*« înțelegem modul mai *conștiențios* sau mai *negligent* al împlinirei legei.

Din același punct de vedere trebue apreciată și strîmtorarea principiară a competenței judecătorești, prin conflictele cu autorități administrative, dacă nu e legată de ea o justiție positivă administrativă, în formă de drept.

În general, nu e greu a precisa încunjurarea celor mai multe conflicte de asemenea natură. Dar' acolo unde ele apar, e neîncunjurat de lipsă o formă pentru definitiva lor delăturare, în toate casurile în cari cearta aparţine naturei de drept a actelor administrative.

A doua categorie de conflicte, între sentenţe judecătoreşti şi dispoziţii singulare administrative, are o importanţă mai mică şi obvine mai rar, din motive uşor de explicat. Ele sûnt posibile atunci, când după aducerea unei sentenţe cu putere de drept într'un anumit proces, vine o autoritate care nu e nemijlocit interesată şi într'un cas de fapt analog lucrează în contra sentenţei judecătoreşti, ca apoi provocând un conflict de competenţă, să se sustragă cu succes de sub responsabilitate. Casul poate să se întêmple de aceea, că eficacitatea puterei de drept la sentenţele judecătoreşti, să refere numai la casul nemijlocit atins.

Afară de aceasta, se mai poate întêmpla, că o chestie de interes public, tranşată din partea judecătoriei cu ocasiunea unei proceduri penale sau civile, — d. ex. calitatea de cetăţean sau indigenatul unei persoane private, — să decide cu totul altcum din partea autorităţilor administative; căci foarte uşor se poate, ca ministrul de interne să aibă cu totul alte vederi despre câştigarea şi perderea dreptului cetăţenesc decât tribunalele ţărei. Diferitele interpretări, la cari au dat ansă *indigenatele* în Germania dela constituţia federativă încoace, confirmă această presupunere.

În fine, s'a mai întêmplat, că *confiscări* poliţiale au fost unilateral menţinute din partea autorită-

ţilor administrative, chiar şi după totala achitare a acusatului în proces de presă. Putem înşira şi aici exemple din istoria poliţiei vechi de presă din Prusia. Necesitatea aplanărei de conflicte trebue, natural, recunoscută şi aici. De regulă se poate învinovăţi autoritatea administrativă; căci atunci, când administraţia lucrează contrar legilor, se poate presupune o interpretare greşită, — dar' faţă de un ordin precis al tribunalului, cuprins în sentenţă cu putere de drept, lucrul acesta nu se mai admite.

A treia categorie cuprinde conflictele dintre tribunale şi legislatură, a căror isvor este sau confusia de drept, sau dependenţa tribunalelor de guvern; se poate însă că şi străduinţa judecătoriilor de a ingera în mod volnic asupra mersului afacerilor de stat. Istoria ne învaţă, că îndrumarea formală la puterea de drept a sentenţei forului suprem nu poate să liniştească conştienţa. S'au făcut în toate timpurile încercări de a ascunde sub masca justiţiei interesele politice de zi ale celor puternici.

Degenerarea politica a justiţiei penale în judecătorie excepţională se poate constata cu istoria dreptului din ultimele secole. Procuratura, modelată franţuzeşte, pendentă de administraţie, e mai mult o autoritate administrativă decât o magistratură juridică. Astfel de conflicte între justiţia penală şi legislatură, în cari judecătoriile joacă rolul instrumentelor de putere, se dau cu deosebire atunci:

când contrar praxei de mai mulţi ani, considerată de neîndoielnică, se prefac în obiecte de urmărire judecătorească astfel de acţiuni, cari până acî nu treceau de punibile;

când modul de îndeplinire al judecătoriilor se modifică, cu considerație la un cas de mare importanță pentru guvern;

când sentențele supremelor judecătorii se croesc în constantă contrazicere cu contemplațiunile de drept ale forurilor inferioare și când tribunalele supreme își lărgesc în mod volnic cercul de competență, d. e. când decid ca punct incidental o chestie de drept constituțional, scoasă în mod neîndoielnic de sub examinarea lor.

În toate aceste casuri se poate oare desaproba dubitarea? Ne este permis să pledăm pentru o încredere oarbă în justiția curților de cassație? Conflictele de natura aceasta sûnt cele mai rele ce se pot închipuì. Legea e călcată în picioare tocmai de aceia, cari sûnt chemați în prima linie să supravegheze respectarea ei. Înzădar se va căuta să se înăbușe sentimentul violat de drept cu aceea, că e vorba de o sentență cu putere de drept, edată de supremul tribunal!

Un singur procedeu evident de călcare de drept între formele justiției e suficient pentru a zdruncina pe decenii încrederea în justiție.

Încât procesul criminal (penal) e împărtășit de asemenea violări de drept, fără a mai aștepta întrebarea, trebue precisat principiul, că *influența partidelor politice și a autorităților administrative trebue exchisă din justiție.* Instituirea judecătoriilor are misiunea de a da garanții contra justiției *tendențioase politice.* Din acest punct de vedere trebue apreciat casul guvernatorului *Eyre,* care cu ocasiunea turburărilor politice, a condamnat și executat, fără nici o procedură legală, pe un om din Iamaica, cu numele *Gordon.* În astfel de casuri, legislatura trebue să reprobeze

interpretarea *greşită* a unei legi învechite şi să decidă controversele politice existente în sensul opiniilor predominante de drept.

O altă fiinţă poate să 'i-se dee conflictului atunci, când tribunalele, — un lucru astăzi neadmisibil în Germania, — se însărcinează a controla, dacă ordonanţele guvernului sûnt ori nu basate pe constituţie, sau, după-cum e în America-de-Nord, a controla legea însaşi. Aici se poate întêmpla, că asupra aplicabilităţei sau neaplicabilităţei să decidă tribunalele din punct de vedere curat politic. Dacă se poate da judecătorului această competenţă azi, cu toate-că congresul *juriştilor* germani a dat un vot *afirmativ,* e o chestie neresolvată din partea literaturei de drept public, pe când de altă parte, fiecare judecător e obligat în Germania să preciseze faţă de dreptul existent *imperial,* valabilitatea sau existenţa normelor de drept regnicolar, în ori-ce cas de dubietate.

Dar' să lăsăm controversele la o parte. Valoarea politică a sentenţelor judecătoreşti asupra formei constituţionale a ordonanţelor sau a legilor, ar fi totdeauna foarte relativă şi pendendă dela modul compunerei judecătoríilor. Ambele casuri pot să se observe: că judecătoría, duşmănoasă progresului, e prevenitoare faţă de intenţiile de volnicíe, sau împedecă intenţiile legislaturei reformatoare. Posiţia supremului tribunal american a fost mult atacată în chestia sclavismului, în Statele-Unite, tocmai din punctul de considerare al partidelor.

Ultima categorie de *conflicte* cuprinde în sine cele mai însemnate procese de vieaţă ale desvoltărei de stat de până aici. E vorba de violarea sau suspendarea *volnică* a *legilor positive.* Aici

e imposibil ca un mod de interpretare se ascundă calitatea formală, violătoare de drept, a întrebuințărei *politice* de putere. Pentru a fi și mai scurt, aici e vorba de casuri *revoluționare* și de *lovituri de stat,* între cari expresíi de volnicíe nu există nici o deosebire juridică, ori-cât de mult s'ar face încercarea de a stabilì un drept de prioritate pe seama guvernelor, la apreciarea actelor anticonstituționale.

Din punctul de plecare al teoriei juridice, încât ea se află pe basa unei stări positive de lege, nu se poate găsì nici-odată justificare pe seama *revoluției.* Din punctul de vedere istoric și moral însĕ sûnt, firește, justificări foarte motivate pentru călcarea dreptului positiv în stări anormale.

Examinând evoluțiunile de până aici, trebue sĕ facem deosebire între acelea, cari se presentă ca acte de volnicíe și de poftă de domnie și ca atari trebue respinse necondiționat, — și între acelea, cari ca adevĕruri de mulți nerecunoscute, își fac în fine calea eșind dintr'o stare incorigibilă de lucru, provocată de o lege devenită primejdioasă pentru existența statului. Până acuma știm, durere, prea puțin despre progrese alcătuitoare de epoce istorice pe terenul statelor europene, cari s'ar fi putut desvolta în forme de legi positive.

De regulă, în teoriile politice și în doctrinele de partid, se amestecă la olaltă casuri, esențial deosebite, de violare de constituție, sau li-se fac deosebiri cu totul neadmisibile. Casul din urmă se observă în contemplațiunile extreme ale celor-ce acordă înainte dispensă volniciei domnitorului pentru călcarea jurĕmêntului, sau cari

glorifică ori-ce resturnare, proiectată de voința poporului, ca revoluție legitimă.

Fiecare condamnă aici, la contrarul seu, aceea ce reclamă pentru sine ca — *drept*. In state cum e Spania, chestia era multă vreme aceea de ex. că contrarul politic era prevenit în călcarea de drept, la care se așteptau ambii reciproc, și pe care o condamnau ambii.

Tot așa se află și republicele Americei-de-Sud, — cu excepția statului *Chile*, — într'o stare egală cu svîrcolirea permanentă. Scurtele perioade de liniște aparentă, seamănă cu pausele ce le face cutremurul de pământ.

Ce se atinge de Germania, putem zice că conștiența de drept din zilele de astăzi stă deopotrivă de departe de teoriile unei suveranități volnice de popor ca și de doctrina nelimitatei concentrări de putere în mâna domnitorului. N'a dispărut cu desĕvîrșire modul de cugetare, nici cel dogmatic religios nici cel materialistic, asupra »*stăpânirei*«. Dar' aceste contemplațiuni au fost restrînse în anume cercuri, și nu mai sûnt motive de a face deosebire între subiectele cari calcă legea în mod volnic.

În aceeași mĕsură însĕ, în care se întărește basa de drept a conștienței moderne de stat, în consonanță cu recunoașterea mai perfectă a trecutului nostru; în aceeași mĕsură, în care dăm viitorului misiunea sĕ astupe, în constituții bine organisate, isvoarele conflictelor mari și volnice de stat: ne va silì și pe noi sentimentul de dreptate sĕ dăm sancțiune ulterioară dărîmărei stărilor insuportabile de drept din trecut.

Precumpĕnind în mod calm lucrurile, nici că ne putem teme, că aceasta sancționare a vio-

lențelor trecute, ar putè fi interpretată ca un indemn pentru viitor, în sensul violărei de drept. In tot casul, pentru aprețierea celor întêmplate nu ajunge sĕ ne provocăm la sentimentele noastre de aversiune sau de aprobare. Cântarul obiectiv, admisibil și aplicabil, trebue sĕ ni-'l dea *evenimentele* acelea însele.

Nainte de toate e cert, că legea positivă, existentă, nu poate fi nici-odată perfect de identică cu dreptul ce residă în conștiența poporului, sau se desvoaltă din ea. Nici cel mai perfect sistem de legislatură nu poate sĕ înfățișeze ideea dreptului nici-odată, din toate părțile sale, și n'o poate nici chiar limbistic s'o exprime în mod neîndoios. Chiar în momentul în care s'a dat legea, există imperfecția legei omenești față de cuprinsul contemplațiunilor de drept, parte legate de vechiturile trecutului, parte trecute înainte, spre viitor. Incongruența asta se lărgește, conform mărimei timpului dela care se moștenește legea.

Legea vrea sĕ determine cu ajutorul unui mijloc istoric, schimbăcios, cu ajutorul limbei, în mod deobligător și irevocabil aceea ce e încă în curgere. Legiuitorul însĕ, atunci când își impune voința sa generațiilor nenăscute, uită că *mișcările* voinței omenești și contemplațiunile de drept fiecare om le poate vedè precis *numai pentru zilele sale.*

Din punctul de plecare al conștiinței noastre de astăzi, fiecare lege nu e decât un provisoriu, istoricește limitat, de durată nedeterminată. Finalisarea naturală zace în dispositia faptelor și a stărilor sociale, în cadrul cărora legea a fost contemplată la urzirea ei. De altcum legea e atrasă în valurile *schimbărei,* pe lângă toată încă-

păținarea naturală și repulsiunea ce o are. Deodată cu generațiile 'i-se schimbă și interpretarea și modul de aplicare. Precum ori-ce credință revelată, — cu dorința de a rĕmânè *adevĕr* vecĭnic, — face sĕ se scurgă admirabila multiplitate de idei omenești în *istoria dogmelor,* ear' formele credinței nu se pot sustrage dela interpretarea generațiilor următoare, — tot așa și priceperea juridică a legei e supusă unei schimbări continue.

Știința de drept e în stare a demonstra, că legiuitorii secolilor trecuți, n'ar fi în stare sĕ-'și recunoască voința, *în praxa de astăzi,* întrodusă la judecătorii. Purtată de vremuri, legea primește o față așa de schimbată, ca copilul care prin desvoltare a ajuns etatea de moșneag. Și atât de pe neobservate se face schimbarea, din zi în zi, din an în an, în ambele casuri, — că noi nu o băgăm în seamă decât după lungi intervaluri.

Cel mai fericit cas e când legea, în cursul treptat al vremilor, își menține plasticitatea, cu ajutorul căreia, ținênd pas egal cu schimbarea modului de contemplațiune omenească, apare fiecărei generații ca opera ei proprie, calculată pentru trebuințele sale proprii.

Cu cât mai puțin poate menținè justiția acest caracter poporal al legei genuine, cu atât mai curênd se ivește contrazicerea legei cu elementul mobil din contemplațiunile unei conștiențe ale timpului, cu totul schimbat. În fine conflictul isbucnește pe față, între lege și ideea de drept.

Și atunci se constată, că legea nu-'i alta decât masca nedreptății, ear' provocarea la așa numitul drept istoric nu mai ajunge pentru a câștiga respect pe seama unor tese învechite. În momentul în care se resimte mai bine această contrazicere,

se poate începe cu lecuirea, pe doue căi. Sau se numește judecătorul, pe sine însuși, de organ al conștienței generale de drept, astfel, că provocându-se la puterea suspendabilă a usului (cum s'a întêmplat de pildă cu privire la organisarea judecătoriilor de decapitare, de pe vremea lui Carol V. din anul 1532, — efectuită în cursul secolului trecut), se proclamă pe sine totodată și de judecător *peste* lege, sau apoi, legiuitorul își face datoria și toarnă noul drept, eșit din conștiența poporului, în vasul legei.

Casul dintâiu poate sĕ se dee numai la legile cari sûnt supuse unei aplicări judecătorești; dar' el e aproape neexecutabil, de când avem un sistem formal, bine desvoltat și centralisat, cu privire la remediile de drept, sistem, cu ajutorul căruia orice chestie abstractă de drept poate fi supusă aprecierei unui for suprem judecătoresc, lipsit de orice comunicație vie între judecătorul inferior și procedeurile faptice ale desvoltărei sociale.

De regulă mijlocul de remediu nu e deci decât vindecarea legislaturei. Ce se întêmplă însĕ atunci, când legislatura e neactivă, din motiv că clasele predominante sûnt interesate și cer menținerea abusurilor vechi? Ce e atunci, când neținênd seamă de datorințele sale, legislatura rĕmâne, din comoditate, indiferentă? Ce e atunci, când un mijloc admirabil *legal* nici nu există, pentru-că nu se poate conta la aprobarea tuturor celor atinși prin modificare?

Rĕspunsul e simplu acela, că durerile mai mici, născute pe seama unui popor din o lege nedreaptă, se supoartă în mare mĕsură, dacă cumva isteținea judecătorului sau a publicului nu încunjură legea, un lucru ce se întêmplă foarte des. Cu totul

altcum e însĕ atunci, când se aduc în primejdie procesele mari de vieață ale statului însuși, prin o lege din punct de vedere juridic indeclinabilă, care nu se poate nici încunjura nici suspenda. *Ajunsă la această alternativă, politica trebue sĕ frângă legea necondiționat, și în locul nedreptăței legale sĕ prefacă în lege dreptul ce se luptă pentru existență.*

Dacă alternativa aceasta, precisată îndeajuns, există cu adevĕrat, — vorba nu mai poate fi de a *scusa* acțiunea contrară legei positive, cum se întêmplă de obiceiu, ci mult mai mult de a cunoaște acțiunea de o necesitate morală, de o datorință, căreia au sĕ'i-se supună atât popoarele cât și guvernele. Ori-cât de mare ar fi valoarea legei, în privința ei formală ea rĕmâne totdeauna valoare *relativă,* nici-odată *abstractă.* Îngrijirea, că volnicia ar putè exploata tesa aceasta în interesul ei și ar putè abusa de ea, sĕ nu zăpăcească pe nimeni. O lege, care conform naturei sale nu se poate îndrepta și modifica, trebue *de jure* înfrântă atunci când ea *taie calea desvoltărei istorice a dreptului și nu există mijloc legal de lecuire.* — Pentru a nu lăsa însĕ nici cea mai mică urmă de dubietate, teoria politicei trebue sĕ fixeze precis condițiile violărei de lege, *de jure* necesare.

Pentru a justifica violările politice de lege, sûnt indispensabile douĕ momente; anume:

ântâiu: nedreptatea materială a cuprinsului legei, în raport cu conștiența de drept a unei anumite perioade de timp;

al doilea: imposibilitatea de a delătura contrastul pe calea legislaturei reformatoare.

Încât privește punctul întâiu, zace în natura lucrurilor că el nici-când nu poate fi cu desăvîrșire indiscutabil. Dacă *toți* ar fi convinși despre abandonabilitatea legei, nu s'ar ivì niciodată, în afacerile interioare de stat, conflictele presupuse de noi. Nedreptatea materială a *feudalismului*, înainte de a isbucnì revoluția franceză; a *jobăgiei* și a robotelor nainte de anul 1848; a dreptului de vênătoare pe teritor străin: nedreptatea tuturor acestor stări de lucruri, față cu principiul întreg desvoltat al libertății personale, e pentru noi foarte evidentă. Intru-cât trebue sĕ admitem lipsa de prospecte pe seama unei reforme legale, revoluția a fost deci fără îndoială o necesitate. Chiar și stările de stat din Mecklenburg ne arată în present cum clasele privilejiate, basate pe așa numitul drept istoric, trec cu vederea aproape totdeauna momentul unei înțelepte schimbări de front.

Ceva mai puține greutăți ne ofere momentul al doilea. Cele mai multe casuri, în cari teoria politică poate pretinde violarea legei positive, sûnt de natură: *internațională,* sau *de drept public*. Sĕ luăm în privire, *întâiu:* conflictele *internaționale,* în cadrul *dreptului positiv contractual*.

Din capul locului lipsește aici forma unei revisuiri și a unei desvoltări legale. Ori-ce schimbare depinde dela consentimentul contrahenților. Se observă acum casul, că un contract de stat se pune mai târzíu în contrazicere cu desvoltarea istorică a spiritului poporal, cu independența și neatîrnarea internă, fără sĕ existe posibilitatea unei sĕvîrșiri de contract, — nu rĕmâne decât alegerea, sau statul sĕ fie jertfit intereselor și

inechitabilității unei națiuni streine, sau contractul să fie jertfit conservărei proprii a asupriților.

Cât de puțin se poate conta, ca un drept vechiu contractual să poată fi adus în consonanță cu desvoltarea istorică a vremilor mai noue, ne arată istoria contractelor vieneze, dela 1815 încoace. Istoria mai nouă ne dă două exemple însemnate. Din timpul mai recent: violarea concordatului austriac din anul 1855, prin publicarea legilor confesionale în Austria. În momentul în care s'a încheiat contractul, a fost invederat fiecărui om cu considerație, că independența legislaturei interne s'a dat pradă *Curiei romane.* Școala și căsătoría, egala îndreptățire a cultelor, au fost jertfite principiului hierarchic. Suportabilă putea fi această stare de lucruri poate numai atunci, dacă concordatul se lega, cum se leagă contractele moderne comerciale, pe un period de zece, doi-sprězece ani, pentru a putè judeca după expirarea acestui termin, întru-cât s'a ivit necesitatea unei — modificări. Prin faptul însě, că concordatul s'a legat pe vecíe, ear' eventuala modificare, devenită *necesară* pentru statul austriac, a fost făcută pendentă dela bunăvoința Curiei, — au comis *ambele* guverne contrahente, în comunitate și încă a priori, un *act de viitoare călcare de contract.*

Violarea de drept e deci cu totul pe partea celor-ce au legat la anul 1855 un contract de stat, necalculabil în urmările sale, și 'l-au legat pe timp nelimitat.

Un alt exemplu ne ofere abrogarea contractelor federative germane, întêmplată la 1866. Se discută și astăzi asupra chestiei, că oare guvernele, cari au votat la 14 Iunie 1866, în

majoritatea lor, sau Prusia, prin separarea sa, a călcat legile fundamentale federative? Ori-cum ar sta lucrul, fără nicí o considerație la ulterioara terminare a luptelor în Boemia, s'a putut afirma încă la 15 Iunie 1866, că suspendarea dietei federative germane e condițiune prealabilă pentru ori-ce dosvoltare națională în Germania.

Cu privire la lipsa de valoare materială a constituției vechi federative, erau de acord dela 1851 toate partidele și toate guvernele, tot așa cum erau în perfect desacord cu privire la ce ar fi să-'i ocupe locul, și în desacord aveau să rămână chiar și după o discuție seculară și după o seculară împrotocolare a dietei federative. Totodată constituția federativă purta în sine imposibilitatea unei desvoltări organice, chiar și pentru-că la ori-ce schimbare esențială se cerea *unanimitate,* adecă consentimentul chiar și al acelor domnitori cari nu erau de proveniență germană (Olanda și Danemarca). Că pe calea unui vot federativ, sau a tratărilor directe diplomatice, ori pe calea formărei unei uniuni, federative și mai departe, nu se putea ajunge absolut la nimic; că aproape majoritatea guvernelor germane de stat și grupări de partide, puteau fi tot atât de puțin cucerite pe cale morală, adecă prin simplă îndemnare pacînică și prin o legislatură exemplară, ca și locuitorii din Siam: devenise o convingere generală a poporului german. Conflictul acesta nu se putea deslega decât în mod brachial, pe calea unei mișcări revoluționare de popor, pe calea unui rĕsboiu în afară, prin o ciocnire internă între statele germane, sau în fine, prin provocarea deodată a mai multora din aceste combinații.

Care putea fi cea mai dorită cale de desvoltare, se poate spune numai din punct de vedere al doctrinei de partid. Din contră, nu există nici o îndoială asupra punctului, că suprimarea dietei federative formează de fapt cel mai însemnat act în istoria germană dela emanciparea din 1813, dat fiind că dieta federativă, după suprimarea din anul 1848, a fost reactivată în mod cu totul ilegal.

Mai curênd de cât se putea crede, recunoașterea aceasta a ajuns să fie un bun comun al tuturor celor cu deplină considerație. Germania-de-Sud și Austria, vulnerate reu prin evenimentele din 1866, au sancționat abia la 1871 finalisarea de voltărei atunci inițiate. Dacă s'ar putè zdrobì astăzi imperiul german, la reactivarea dietei federative totuși nu s'ar mai gândì nimenea. Atât de streină era ea conștienței poporului. De bună-seamă va trece multă vreme înainte de a fi recunoscut lucrul acesta în general. Multă vreme s'au plâns că s'a călcat în picioare contractul federativ mai mult aceia, cari au aplacidat în persoană ruperea contractelor de alianță între Germania-de-Sud și Prusia, la 1866. In dreptul public există numëroase paralele.

Necesară, și moralicește justificată, violarea stărilor formale de drept devine atunci, când clase privilejiate își deneagă consentimentul legalmente necesar, ca drepturile lor de privilegiu să fie suspendate în momentul în care ideea egalei îndreptățiri personale a pëtruns clasele până aici asuprite, sau existența statului devine amenințată prin aceste privilejii. Suprimarea forțată a sclăviei, a iobăgiei, fără nici o recompensă; delăturarea castelor vechi domnitoare din partea

monarchielor absolute: n'a fost altă decât *urmare a dreptăței istorice*. Acelaşi lucru se poate spune despre secularisarea averilor bisericeşti, cari deoparte prin îngrămădirea pământurilor productive într'o mână moartă, ear' de altă parte prin reclamarea scutirei de imposite, din partea preoţimei, — făcuseră imposibil ori-ce progres economic şi politic. În general se poate spune, că ori-ce lege sancţionează violarea sa ulterioară prin faptul, că ordonează ea însaşi inviolabilitatea sa istorică. Nebuna reclamare a unei *valori absolute* în desvoltarea istorică a spiritului omenesc, motivează din capul locului suspendarea acestei valori, pe calea forţei, sau prin nimicirea formalităţilor.

Istoria mai veche e bogată în exemple. *Demostenes* a călcat legea lui *Eubulus*, lege care amenința pedeapsa de moarte, stabilită pentru a se face disponibile, din fondurile teatrale, mijloacele băneşti necesare în rĕsboiul cu Macedonia, — desì chiar şi numai o astfel de propunere era considerată de crimă.

Opreliştea *romană* de a nu se putè crea o magistratură în chestii de capitale fără a se face apel la popor, n'a putut pune stavilă *dictaturei*. *Cicero*, când a făcut imposibili pe Catilinari, fără îndoeală s'a lovit de o lege positivă, — dar *a salvat statul*. Din vremile mai noue ajunge sĕ ne provocăm la legea regală din Danemarca, dela 1660, — prin care *monarchia absolută* a fost decretată de: *principiu constituţional veciniс şi nealienabil*. Înainte de toate vin însĕ considerate principiile canonice şi de drept bisericesc, încât ele pot sĕ-'şi menţină adevĕrurile, indiscutabil eterne, cu mijloacele unei legi inalienabile de

stat și în contrazicere cu conștiența, total schimbată, a vremilor de mai târzíu. În aceste principíi de drept canonic residă deci isvorul revoluțiilor permanente, — cum poate s'o dovedească istoria Spaniei, Italiei, Franciei, — până atunci, până-când puterea *lumească* a bisericei nu va fi desĕvîrșit zdrobită. Nici o lege nu e eternă! Și totuși, biserica se opune sĕ-'și aducă decretele sale din evul mediu, — încât ele formează obiecte de drept *lumesc,* — în consonanță cu principiile societății moderne. Ea respinge condițiile de pace, sub cari statele cu confesiuni mixte pot numai sĕ aibă putere de vieață, și prin aceasta nimicește legăturile interne ale unei culturi noue. Prin faptul, că legiuitorul pune în lanțuri viitorul și-'și bate joc înainte de o modificare dată la timp potrivit voinței sale, pe cale legală, — devine el singur urzitorul tuturor turburărilor din viitor. Fiindcă acest punct însemnat a fost trecut cu vederea, câtă vreme cunoașterea și priceperea istoriei a fost slab desvoltată, — nu poate fi de loc vorba de o *continuitate de drept* în istoria culturei omenești. Cel-ce de pildă ar voì sĕ șteargă sau sĕ îndrepte istoria secolilor din urmă, din punctul de vedere al formelor ilegalității, — n'ar pretinde alta decât *barbaria.*

Rodul istoriei pentru conștiența zilelor de astăzi e acela, că noi nu numai înțelegem drepturile trecutului, dar' știm și învĕțăm sĕ conservăm și libertatea generațiilor viitoare, față de timpurile noastre.

De aici resultă pentru teoria politicei moderne, că tot atât de puțin se poate ținè la calitatea absolut neatacabilă a conglomerărei de putere în regate, cât și la cântarul absolut solid al dreptu-

rilor democratice, derivate din suveranitatea poporului. O lege, care ar voi să preciseze *ceva* ce vecînic are să fie neschimbat, n'ar face decât 'şi-ar pregăti sinuciderea.

Pentru politica constituţională, care trebue să considere de ţîntă supremă armonia între lege şi desvoltarea istorică a spiritului poporal, — urmează deci, *întâiu*, că o ulterioară modificare a legei trebue de mai nainte ţinută în vedere; *a doua*, că pentru stări extraordinare de forţă, ca se poată fi evitată călcarea legei, *trebue admisă suspendarea ei temporară.*

Un semn foarte pregnant de mai înaltă consideraţie politică se manifestă în faptul, că diplomele *mai noue* constituţionale dispun precis, că în viitor *sub cari modalităţi* se poate exopera schimbarea cuprinsului lor. Se poate discuta asupra chestiei, că aceste schimbări încât pot fi făcute mai uşoare sau mai grele. Dar' nu ne putem imagina, că în zilele noastre ar ridica o constituţie pretenţia de a remânè în valoare, în toate particularităţile sale, până la sfîrşitul lumei. Ce se atinge de constituţia imperiului german, încă nu se poate spune cu siguranţă, că oare determinarea, conform căreia patrusprezece voturi contrare, date în consiliul federativ, pot să împedece o schimbare de constituţie, — nu va face viitorului greutăţi păgubitoare. Legile bune posed însuşirea metalelor, cari se topesc cu mare siguranţă la un grad mijlocíu de căldură. Chiar şi Romanii aseměnau legile cu ferul oţélit *(ferrea jura)*.

O pretensiune neîncunjurat de lipsă a principiului istoric din constituţíi, afară de aceasta ţînteşte, ca stările de forţă şi raporturile excep-

ționale, cari nu conced aplicabilitatea legei, calculată pentru desvoltarea pacînică, să fie deasemenea precisate. O constituție bună pentru timpuri obicînuite, poate devenì neaplicabilă, în mod temporar, în timpuri de crise politice grele.

Conflicte amenințătoare se pot preîntimpina așa, că se *constată* dinainte restrîngerea temporară a drepturilor și a libertăților cetățenești. O absolută negare a dictaturei poate să provoace în timpuri de neliniște finala zdruncinare a libertăților publice.

De o specială importanță pentru raporturile europene au fost în privința aceasta procedeurile din ultimul rĕsboiu civil american. Presidentul *Lincoln* n'a esitat să suspende actele cunoscutului «*Habeas-Corpus*» în mijlocul pericolului ce amenința Uniunea, cu toate-că era pregătit la imputări pentru călcarea de constituție.

Din același motiv s'a întrodus obligativitatea pașaportului, o mĕsură care a fost imitată în parte și la Berlin, după atacul de lesă maiestate din 1878, asupra împĕratului. Excepțiunile aceste au dispărut odată cu motivele provocărei lor. Chiar și în Englitera au fost suspendate de mai multe-ori actele «*Habeas-Corpus*» pe timpuri de neliniște amenințătoare. Prin aceea, că se voește absoluta împedecare a restrîngerei drepturilor libertăței personale, de frica abusului ce s'ar putè face cu o perfecționare potențată de putere, — se împedecă, în realitate, existența sigură a constituțiilor. Ca acceptabilă în principiu apare natural și aici cooperarea acelora, — pe cale legislativă, — ale căror drepturi au să fie supuse unei scurtări trecĕtoare, adecă a representanților de popor; mai departe, precisarea anumitelor ter-

mine, după expirarea cărora are să urmeze, sau o nouă prolongire a stărilor excepționale, pe basa unei acordări reînoite, sau în urmă dreptul până aici suspendat își reîncepe earăși eficacitatea. Chiar și biserica apreciază lipsurile practice ale vieței zilnice pe lângă principiile nestrămutate ale lui: *non possumus*. Pentru biserică acest »*possumus*« e adecă dreptul *excepțional* al dispensației papale. Cu acest drept excepțional se echilibrează interesele zilei cu neschimbatele legi ale vecinicíei.

Conștiența de a putè dispune în casuri de forță de o extraordinară aglomerație de putere, ridică energia și siguranța conducerei de stat și în realitate împuținează casurile adevěratei folosiri de forță, la care se pretează eminamente numai politiciani slabi și fricoși.

Ca un semn demn de amintire ne servește în privința aceasta împrejurarea, că în rěsboiul, sau înainte de rěsboiul din 1866, guvernul prusian n'a făcut întrebuințare de dreptul ce'i-'l-a dat art. 111 din diploma constituțională prusiană și legea din 4 Iunie 1851, *de a suspenda libertatea de presă și dreptul de întrunire,* — deși în cursul periodului de conflicte interne au fost edate și publicate șiruri de ordonanțe, atacabile din punct de vedere de drept, — ear' îngrijiri juridice sigur că n'au fost puse în cumpěnă în momentul amenințărei cu rěsboiu. Una din cele mai esențiale probleme ale politicei practice e prin urmare: a ținè precis în vedere casurile neaplicabilității legei la compunerea actelor legislative, și a deschide calea pe seama recunoașterei, că prea stricta precisare a normelor, în afacerile de conducere politică de stat, nu evită conflictele, ci din contră le face probabile.

În anumite clase de legi sûnt provĕzute chiar şi cazurile de neexecutabilitate şi de consecinţă de drept ale legei, în mod expres. Acestea sûnt *legile financiare*, în cari sĕ admite trecerea erogatelor *peste* sumele votate la budget, pe lângă responsabilitatea personală a funcţionarilor. Ideea exprimată aici e bună, ba în mare mĕsură chiar necesară de a fi pusă şi în alte legi administrative. Vorba e numai, că totdeauna sĕ se pună bariere volniciei, prin decretarea principiului de responsabilitate şi prin *indemnisarea ulterioară*.

VI.

Raportul între morală și politică.

Ori-cât de important ar fi *principiul legalității,* ca basă a acțiunilor politice, totuși, încât vine ținut aici în vedere legislatura positivă, nu poate fi nici-odată el singur și exclusiv dătător de ton. Am dovedit-o aceasta cu faptul, că am ridicat îndreptățirea, acordată bărbatului de stat în mod excepțional, de a călca dispozițiile legei positive, dela rangul ei inferior de scusabilă sau iertătoare greșală, la o necesitate merituoasă a politicei. Dar' chiar și pentru timpuri normale, există misiunea conducerei de stat de a modifica și ameliora legea positivă, păsind înainte pe calea desvoltărei istorice. De aici resultă: că în fiecare stare dată positivă de drept, nu poate fi abandonat, ca exhauriat, decât numai principiul formal, nu însă și cel material al activității guvernului.

Guvernul, care în afară de normele legilor existente n'ar simți alt imbold spre activitate, și menținerea stărilor date, contrar propunerilor

altora de ameliorare, ar trîmbița-o ca chestie determinantă de conștiență, ar fi tot atât de pĕcătos ca un regim de volnicíe, presupunênd, că în general ar fi posibil a ținè intactă, secole de-arîndul, aceeași stare de lege.

Această simplă precumpĕnire ne duce la principiul *moral al politicei*. Întrebarea ne-o punem astfel: prin cari motive se poate determina activitatea puterei de stat și a organelor sale, în afară de legea positivă și peste limitele ei?

O examinare a problemei acesteia e cu atât mai importantă, cu cât mai evident e, că am recunoscut, că în epoca de față nu se poate acorda legei dreptul unei nemodificări. În general, durabilitatea legilor stă în raport invers cu variabilitatea faptelor și a stărilor de lucruri la cari se referă. E posibil, că multe părticele din dreptul nostru privat sunt urmări ale regulelor legale, pe cari, cu 1300 de ani în urmă, vre-un împĕrat bizantin a dispus, pe malurile Bosforului, sĕ le preciseze ai sei în *Corpus juris civilis*.

Cumpĕrare, închiriere, puterea părintească, proprietatea, — sûnt raporturi generale omenești, prin urmare acomodate pentru dispositíi constant în vigoare. La dreptul penal însĕ sĕ schimbă situația. De douĕ sau de trei-ori s'a modificat legislatura, dela finea secolului trecut, în majoritatea statelor germane, în Francia, Belgia, Italia, în mĕsura în care s'a făcut progresul, dela vechiul barbarism la modul mai fin de intimidare, ear' dela acesta la ideea dreptăței, — în ce privește alegerea mijloacelor de pedepsire. Pe când raporturile singuraticilor indivizi, între sine, pot sĕ-'și păstreze în decursul vremilor caracterul lor de drept, se schimbă raporturile dintre individ

și societatea burgheză, în totalitatea lor, cu fiecare progres simțitor pe terenul invențiilor științifice și al recunoașterei morale. Pentru dovedirea acestor schimbări e suficient să ne provocăm la invențiile technice ale ierbei de pușcă, ale tipografiei, mașinelor cu abur, telegrafiei etc. Cu astfel de invenții se schimbă și trebuințele legislatorice.

Natural, că noua formațiune a legei nu se poate face numai pe basa considerațiilor unei momentane oportunități. Ori-cât de necesar ar fi, ca reforma progresistă a stărilor culturale să iee în posesie puterea legislativă, — ar fi totuși păgubitoare o schimbare precipitată, grăbită și neprecaută a normelor generale, căror statul are să urmeze.

Chiar și pentru cei-ce devin scurtați în drepturi prin o schimbare a legislaturei, — ear' o reformă a stărilor existente se efectuește foarte rar fără violarea intereselor particulare, — se cere provocarea la un principiu mai înalt ca cel al legei positive. Acest principiu superior nu poate fi altul decât *morala,* legea morală, legea nescrisă și desbrăcată de ori-ce constrângere, a împlinirei libere a datoriței față cu statul.

Nu este scopul nostru, să examinăm mai detailat la locul acesta *sistemele moralei,* și să întrăm pe terenul controverselor filosofice. Accentuăm însă, că între regulele legei morale și între oportunitățile permanente ale vieței omenești, nu se poate zice că există vre-un contrast, și că amorul propriu, pribegitor prin regiuni îndepărtate, într'un anumit punct se întâlnește cu legile iubirei deaproapelui, *totdeauna;* afară de aceasta, că recunoașterea conținutului moral, care trebue dat

vieței omenești, - încât nu e vorba de unele porunci abstract luate, — e supusă asemenea unui proces istoric de desvoltare. Nu se poate discuta, că imaginațiile morale ale popoarelor, — și nu numai construcția lor teoretică în sistemele filosofice, — conform importanței lor practice, ca motive de acțiune omenească, n'ar fi fost înainte cu o sută de ani cu totul deosebite de ale noastre.

Când supunem unei aprecieri motivele morale ale felului de acțiune politică a puterei de stat, trebue, natural, să protestăm la locul acesta chiar în numele expunerilor făcute de noi mai nainte. *Respins trebue ori-ce punct de vedere confesional sau bisericesc, când e vorba de aprecierea îndatoririlor morale, căror e supus statul.* Și anume, atât din punct de vedere al egalei îndreptățiri religioase a tuturora, — despre ce vom vorbì mai târzíu, la înșirarea scopurilor de stat, — cât și ca simplă consecință a recunoașterei economice a statului și a naturei sale. Evident, că supremele pretensiuni ale *eticei* nu pot pătrunde în mod practic în massele poporului, fără recunoașterea unei puteri religioase, care pune în mișcare conștiența omenească. Dar' *forma* contemplațiunilor religioase și a regulelor (dogmelor) credinței, nu pot avè pentru statul modern niciodată însemnătatea unor regule privilejiate în formă de *monopol*. E meritul așa numitului period de clarificare din secolul trecut, și al spiritelor cari 'l-au condus, că acest lucru a fost rostit cu deplină claritate.

Dacă statele s'ar putè îndupleca să sancționeze în mod legislatoric tesele derivate din principiul religios, — recunoscut de ele ca inalienabil

și vecînic, — atunci sau ar trebuì sĕ respingă ori-ce schimbare, devenită necesară, a legei, când ar fi vorba de contraziceri cu dogmele, sau sĕ-'și calce îndatorirea luată față de dogme.

Principiul unei dogme unitare, singură valabilă, nu poate fi adus în consonanță, pe terenul legislaturei de stat, cu principiul istoric al desvoltărei de stat. De aici totala neaplicabilitate și neadmisibilitate științifică a sistemelor *teologisătoare* de stat, puse pe base, fie protestante, fie catolice. Faptul, ajuns de present neînlăturabil, al desbinărei de credință în statele germane, se opune ori-cărei încercări de a pune politica pe basa singură recunoscută a principiilor religioase-confesionale.

Ori-cât de mare sĕ fi fost sau sĕ mai fie partea creștinismului în desvoltarea ideilor noastre morale, — și noi taxăm partea aceasta foarte sus, — pentru statul modern nu există o «*curată doctrină a politicei externe*».

Morala se apreciază în statele moderne cu deosebire din trei puncte de vedere; *întâiu:* în raportul subordonărei cetățenilor, — puterei de stat; *al doilea:* în raportul subordonărei puterei de stat, — deasupra cetățenilor; și *al treilea*: în raportul statelor între olaltă.

Așadar' *întâiu:* subordonarea cetățenilor, — puterei de stat.

Principiul *moral* al voluntarei împliniri de datorință, conform ideei subordonărei omului singular persoanelor și corpurilor sociale, din cari 'și-a împrumutat el singur elementele existenței proprii fisice și de drept, anume: ale familiei, comunei, statului, — e indispensabil pentru politica modernă. Insuficiența mijloacelor exterioare

de constrîngere şi a motivului temerei de pedeapsă pentru împlinirea materială a legei, — năzueşte chiar şi din punctul de vedere al experienţei spre această recunoaştere. Dacă scutul acordat din partea dreptului ar fi numai de a se pune în aplicare în fiecare cas dat, când e vorba de împlinirea îndatoririlor acceptate, activitatea constrîngentă a statului, am sta foarte slab cu valorarea dreptului material. Basa sa solidă, valoarea sa sigură, 'şi-o poate găsi dreptul numai în respectul voluntar, născut din motive *morale,* şi legiuitorul trebue sĕ aibă totdeauna în vedere ceea-ce a zis Frideric-cel-Mare cu privire la supremul principiu al dreptului, anume, că: «*tot ce se face de frică, poartă pecetea infamiei*».

Dar' imaginaţia unei îndatoriri necondiţionate, cu totul independentă de ori-ce favoruri sau desavantajii exterioare, a singuraticului voluntar supus legei corĕspunzĕtoare ideei de drept, unei respectări a legei, în cuprinsul ei, chiar şi atunci când stă în contrazicere cu opiniile mai bune ale bărbaţilor cu inteligenţă distinsă, — poate devenì mare şi se poate ridica la rangul unei mari puteri morale numai atunci, când şi puterea de stat, în acţiunile sale, e adumbrită tot de asemenea idei fundamentale.

Chiar şi în acel punct se manifestă natura organică a întregei vieţi de stat, că guvernaţi şi guvernanţi sûnt supuşi aceleiaşi sorţi de stricăciune. Şi anume, nu în casul singular al unei lovituri de stat, nu al guvernărei greşite (căci şi popoare nobile pot fi înşĕlate de tirani şi de parveniţi şi ca rĕsplată pentru nemărginita lor încredere pot fi subjugate), — ci cu privire la lungi perioade istorice, — are valoare zicĕtoarea,

că *poporul merită totdeauna guvernul pe care-'l are,* sau are guvernul pe care-'l merită, la ceea-ce ca întregire se mai adaogă sentența, că o politică durabilă imorală are necesarmente de urmare decadența morală a poporului. Pusă la cântarul distanțelor istorice din viața națiunilor, ori-ce politică, în principiu *imorală,* se distinge, necesarmente, prin — *nesuccese.*

Despre o contrazicere internă între politică și morală nu poate fi deci vorba în teorie, sub nici o împrejurare. Numëroase acte politice pot avea un caracter moral cu totul indiferent; dar' nu se poate concrede, sub nici o împrejurare, că arta de stat, în interesele sale proprii, pentru a atinge favoruri momentane exterioare, — ar putè viola regulele legei morale recipiate în conștiența poporului, fără a simți un durabil detriment.

Pentru statul de drept, adecă, pentru statul care e mai mult o putere ce influențează în mod fisic asupra oamenilor, nu poate sĕ existe alt principiu decât acesta: *ceea-ce e imoral cu privire la stat, nu poate fi voit din partea politicei nici ca scop, și nu poate fi folosit nici ca mijloc pentru ajungerea unui scop în sine luat admisibil.* Trebue respinsă dar' ori-ce provocare la tesa: că scopul, în sine luat, bun, exchide folosirea unui mijloc rĕu numai la persoane private nu însĕ și la stat, — deși praxa secolilor premergĕtori ținea la ea.

Subordonarea poruncilor morale, considerațiilor de oportunitate ale conducerei de stat, ar putè fi în general numai atunci apĕrată, când în lipsa unei conștiențe istorice, și trecênd cu vederea legile causalității, — succesele momentane ale politicei ar fi considerate ca egale cu resultatele

durabile ale progresului de stat; sau, când popoarele ar fi considerate ca obiecte politice, fără suflet.

Astfel de greșeli erau odinioară foarte lățite. Nu numai măiestrii vechi în ale statului, ci oameni de știință erau pătrunși de ideea momentanelor considerații de oportunitate. *Medicii* nu s'au sfiit să primească în tratament pe criminali, ca prin altuirea materiilor lipicioase să-'și înmulțească, prin ei, experiențele. Criminalii osândiți la moarte erau cedați anatomiei din partea domnitorilor, ca să facă cu ei experimente de *vivisecțiune,* și nu s'au ridicat glasuri de indignare.

În cursul secolului 17 și 18, politica cabinetelor principiare nu era cu nimic mai rea decât a republicelor, a *Veneției*. Întregul continent european era de părerea, că ar fi o nebunie pentru bărbatul de stat, dacă s'ar ține legat de regule morale, a căror respectare se credea a fi incompatibilă cu ajungerea resultatelor politice. Ideea aceasta era atât de generală, încât nu se poate reduce la o întêmplătoare consonanță individuală, a opiniilor celor dela putere. Politica numită pe scurt *machiavellică,* a cărei ființă era, că judecata politică e condiționată exclusiv de ajungerea succesului dorit, nu însă și de respectarea principiilor de drept și morale, — era o moștenire din evul mediu. Căci statul, în care dreptul avea să aibă valoare, trebuia creat întâiu din chaosul confusiei, imoralității, a forței brutale, în mijlocul cărora nu era în general recunoscut principiul moral social. Când Machiavelli spunea principilor cum pot să-'și delature inimicii prin simplă ucidere, în mijlocul operei actelor creatoare de stat, — nu făcea decât repeta praxa introdusă de Papi, ca *Alexandru Borgia*, și repeta

doctrina, predicată în teorie, și de fapt exerciată, care preamărea omorul principilor și al tiranilor, ca faptă merituoasă, adusă în interesul bisericei. O morală de stat nu putea stabilì Machiavelli, pentru-că atunci nu exista nici statul felului nostru de gândire, și nu era dată nici conștiența îndatoririlor generale de stat. Ambele lucruri trebuiau, din contră, create. Morala, era pe vremea lui Machiavelli, — bisericește coruptă.

Pe când biserica evului mediu demoralisa massele și clerul, prin degradarea autorității statului, — ortodoxia luterană demoralisa pe guvernanți, predicându-le autoritatea divină a stăpânirilor și răpind masselor conștiența politică prin ordonarea unei supuneri oarbe.

Despre calitatea morală a acțiunilor de stat poate fi deci vorba, istoricește, abia atunci, când libertatea personală a omului în stat, și responsabilitatea morală omenească a guvernanților, — în contrast cu vechea doctrină bisericească, — va devenì un fapt al conștienței generale sociale.

Chiar și în momentul de față nu poate fi considerat ca terminat în general faptul conștienței unei libertăți personale, — deși filosofia dreptului personal și știința despre stat, derivată din ea, influențează de două decenii asupra modului de gândire a omului, deși mai departe, revoluțiile au constatat *debilitatea* vechei doctrine de stat, — ci numai ca un fapt care progresează spre finalisare.

În acest stadiu de transiție, dela contemplațiunea de stat în apunere, la o pricepere mai înaltă a naturei noastre omenești, e ușor de explicat, cum de se ivește câte-odată de nou greșeala veche, care afirmă, că între politică și morală

există o contrazicere incurabilă. Cine n'a vĕzut încă, cum «*mijloacele morale*» și «*cuceririle morale*» au fost respinse cu un simplu dispreț, ca niște închipuiri copilărești! Cum considerații morale erau luate de identice cu purtarea neoportună și doctrinară! Ear' de altă parte, cum desvoltări naturale în viața politică, provoacă în anume cercuri o continuă indignare morală, acolo, unde majoritățile sûnt eșite, ca principiu suprem moral, din voturile universale.

Contemplațiunea de până acum a politicei practice în raportul ce-'l are cu legea morală se basează, în mare mĕsură, pe două greșeli: *pe determinarea falsă de noțiune a politicei, și pe aplicarea greșită a moralei private asupra afacerilor de stat.*

Ce se atinge de punctul întâiu, se poate zice, că secolii premergĕtori n'au vĕzut în politică decât arta de a pune mâna pe favoruri materiale de putere, în mod unilateral, pe seama guvernelor. Arta de stat datora supunere numai intereselor poftei de domnie. Țînta supremă pe care o avea, era aglomerarea de mijloace materiale de putere, în țeară și la oameni; linia sa de conduită era *egoismul.* Totul trecea de permis, dacă se părea că corĕspunde unui folos momentan, pe seama guvernanților. Supusă unor continue amenințări din afară, puterea de stat a început încetîncet a se considera singură pe sine de scop, căruia trebuia sĕ-'i fie jertfit totul. Despre o determinare morală și de drept a vieței de stat, se vorbia în actele de stat numai *pentru aparență.* Bunăstarea economică a supușilor se dorea numai într'atât, întru cât ea oferea statului favoruri financiare, sau îl făcea sĕ le spereze. În prăbu-

șirea instituțiilor evului mediu, guvernele sau se vedeau pe ele însele ca stat, sau considerau statul de o creațiune măiastră a geniului principilor. Câtă vreme a durat această imaginație, era natural, ca observarea științifică a datorințelor cetățenești să fie considerată ca incompatibilă cu principiul *suveranității personale,* a cărei ființă era destrăbălarea însași. Morala era »*virtute cetățenească*« a cărei violare, din partea guvernanților, nu putea forma obiect de judecată în conștiența omenească. Mai vine considerat aici, că științele de stat nu aflaseră încă măsura cu care să se măsure simptomele decadenței și înflorirei ființei comune. Întreaga precumpănire a oportunității se reducea la aceste puține puncte: numărul milelor pătrate, atacabilitatea proprietății pentru acoperirea impositelor, mărimea și numărul soldaților, *minciuna și spionajul în comunicația de stat.*

Ca două lumi, desbinate una de alta, stăteau lângă olaltă, *politica,* ca artă a egoismului, și *morala,* ca lege de vieață pe seama celor slabi și leșinați. Abia oțelirea conștiențelor, începută cu reformația, și dărîmarea vechiului sistem de guvernament, exoperată de revoluția franceză, au justificat admonițiile, cari cereau *caracter de drept pe seama statelor.*

Depravarea morală a încetat în fine a mai fi mijloc recomandabil pentru domnie, deși despotismul inteligent încă nu se desbinase cu totul de credința, că lipsurile materiale trebue satisfăcute, luxul trebue promovat, străduințele ideale ale culturei trebue încurajate..

Din punctul de plecare al experienței istorice, trebue considerat ca fapt bine precisat, că cu *decadența politică a statului merge mână în mână*

corupția morală a cetățenilor, și că corupția trebue să fie resultatul necesar al unei politici, care, fără a recunoaște principii morale, a scris pe stindard: *egoismul guvernanților*.

Căderea Bourbonilor în Francia, Neapol și Spania; a monarchiei din Iulie și a prinților italieni; prăbușirea vechei organisații din Germania la 1848, — nu se pot atribui într'atât preponderanței fisice și mijloacelor de putere de cari dispunea mișcarea contrară, cât mai mult propriei slăbiciuni și nesiguranței sau lașității guvernelor, cari în momentul primejdiei, sub puterea ideei de drept violată din partea lor, perd curajul, scapă arma din mână, și involuntar să predau singure distrugerei, fiindcă la moment și fără nici o pregătire începe să se miște în ele propria lor conștiență, până aici ținută în lanțuri.

Și apoi, natural, că nu trebue să trecem cu vederea, că modul de acțiune politică nu se croește *numai* după principiile moralei private, a cărei presupunere faptică constitue sfera de viață a individului. Cu aceasta nu stabilim un principiu dublu sau multiplu al moralei. *Morala e una și aceeași*, pentru nobili și oameni de rînd, pentru domnitori și supuși. Dar' în stat există un obiect special de aplicare pentru ideea moralei. Nici individul, nici puterea de stat, nu-'și are scopul de viață numai în sine însuși. Organele cari funcționează în numele statului își primesc cuprinsul îndatoririlor lor în prima linie din imaginarea sau representarea statului. Aici zace deosebirea între noul drept public și al perioadelor de mai nainte, în cari tot ce se făcea, își lua justificarea de drept din aglomerarea de putere *personală* a guvernanților. Principiul dreptului

public modern, ideea sa fundamentală e: *îndatorirea morală a domnitorului de a pune în aplicare puterea de stat în înțelesul scopurilor de stat și conform legilor.*

Ori-ce forță, ori-ce autoritate a guvernanților, își află bariere în datorințele sale față de stat.

Diversitatea pretensiunilor *moralei de stat,* în comparație cu *morala privată,* residă, înainte de toate, în faptul, că dreptul de proprie conservare al statului trebue să fie cu totul altcum în valorarea sa, decât dreptul omului singular, căruia îi este *prescrisă datorința de a se jertfi pentru scopurile supreme morale.*

A murì pentru stat pe câmpul de rĕsboiu; a te jertfì pentru apĕrarea deaproapelui: sûnt supremele pretensiuni ale moralității, adresate individului. Dela stat nu se poate cere nici-odată ca să se jertfească pentru interesele dinastice ale casei domnitoare, sau pentru susținerea altor state. Căci existența sa e basa ideală a existenței de drept a tuturor cetățenilor. Numai într'un singur cas ar putè statul să decidă disolvarea sa proprie, anume, *când ar voì însuși să se contopească într'un organism de drept și național-omogen, de rang superior, ale cărui scopuri sûnt identice cu scopurile sale și se pot mai ușor realisa în unire și cu mijloace mai perfecte.* În Italia nu poate forma obiect de îndoială, că *Toscana* a exoperat *singură* unirea sa cu monarchia *sardinică,* în mod voluntar; și chiar și în Germania, e posibil, ca statele mai mici, convinse fiind despre insuficiența puterilor lor, să dorească alăturarea lor la o ființă mai mare comună. Despre o *absolută* datorință a statului de a se conserva din punct

de vedere teritorial, — inviolabil și suveran, — astăzi nu mai poate fi vorba.

De regulă însĕ se valorează tesa, că *statul e dator sĕ îngrijească de conservarea proprie, în dragul totalităței.* Și aceasta se cere din dublu motiv. Necesitatea morală a conservărei proprie de stat consistă în misiunea culturală generală omenească, care fără o împărțire a popoarelor în corpuri diferite de stat, după concepția noastră, n'ar putè fi deslegată; ear' mai departe, ca consecință, consistă în raporturile naționale ale statului istoric față de cetățenii sei. Ultimele motive ale moralei de stat residă deci în *ideile omenirei, — (principiul cosmopolitic),* — și în *ideea naționalităței,* strîns legată de omenire, — *(principiul istoric),* — cu care nominare, voim sĕ se știe, că nu se înțelege conexiunea de limbă, ca fundament exclusiv pe seama comunităței morale de stat.

Statul e *dator* sĕ se susțină; și din *această* misiune își primesc și mijloacele conservărei proprii de stat caracterul lor moral. Acest scop »*de a fi*« sancționează toate mijloacele inevitabile și necesare. Natural însĕ că *conservarea proprie* la nici un cas nu poate însemna *perseverență exterioară pe lângă o stare limitată.* — Principiul istoric stărue din capul locului, ca sĕ se între la timp potrivit în desvoltarea produsă în mod continuant în conștiența omenească a singularului și a popoarelor. Tocmai de aceea, actul contopirei unei ființe mai mici de stat, *în favorul unităței naționale,* poate fi considerat în fapt ca act de conservare proprie în sens moral. Luând de basă aceste datorințe de existență de stat, se pot desvolta datorințele morale ale politicei practice, în ambele direcții principale ale vieței interne și externe de stat.

In politica *internă,* datorințele morale sûnt imprimate în caracterul de drept al statului, pentru guvernanți și guvernați, deopotrivă. *Supunerea* morală față de majoritate, nu poate fi întru nimic deosebită, — calitativ, — de supunerea morală a superiorității față de lege. Volnicía cabinetelor princiare, sau a masselor revoluționare iritate, poate stoarce cu forța supunere pe seama capriților lor, dar' n'au dreptul s'o *pretindă.* Pretinderea unei supuneri unilaterale și absolute, ar împinge statul înděrĕt în periodul de peatră al existenței sale faptice și fisice.

În praxă, firește că există o însemnată deosebire. Pe când supunerea cetățenilor, denegată pe nedrept, găsește dinainte, în formele constrîngerei legale, garantiile ineficacității sale, — nesupunerea autorităților supreme nu poate fi turnată nici-decum, sau foarte cu greu, în formele dreptului positiv. Suprema putere de stat în monarchíi e *inviolabilă și neatacabilă.* — De aici însĕ nu resultă o micșorare, ci din contră o potențare a responsabilității ei morale, pentru acoperirea deficitului juridic; mai departe, resultă necesitatea, de a stabilì echilibrul juridic între guvernanți și guvernați, prin stabilirea unei urmăriri judecătorești pe seama organelor puse în acțiune.

Ori-ce restrîngere inutilă a acestui drept de a urmărì pe calea justiției violările de lege, comise de funcționari, — *e imorală.*

În această supremă lege a moralei de stat, care leagă deopotrivă pe guvernanți și guvernați, dispare cu desĕvîrșire deosebirea dintre puterea totalității și libertatea individului, substituindu-o — unitatea tuturor.

Limitele supunerei cetățenești și mĕsura puterei care stoarce supunerea cu forța, nu pot, firește, sĕ rĕmână neschimbate. În istorie vedem direcția variantă, cum sûnt preferate, când interesele *importate* ale ordinei exterioare, când interesele *de nou născute* ale mișcărei spirituale. Nici aici nu lipsește un regulator moral. În loc de a lăsa sĕ fie copleșiți de fapte, și a sancționà ulterior ceea-ce s'a întêmplat, — e de datoria guvernanților și a guvernaților sĕ-'și creeze raporturile, conform principiului renunțărei voluntare la drepturi de privilej, învechite și dispărute din conștiența timpului.

Cea mai ușoară deslegare a tuturor contrarietăților residă în pretinderea morală a renunțărei *voluntare*, din partea celui formal îndreptățit, în casul unei desvoltări de conflict. Monarchia absolută, trebuia de mult, fără sĕ aștepte întrarea sguduirilor revoluționare, sĕ se restrîngă însași, din proprie inițiativă; aristocrația, trebuia sĕ renunțe singură la dreptul feudal de vênătoare, la judecătoria patrimonială și la alte privilejii, — dacă conștiența morală de stat era mai bine desvoltată. De altă parte, ar fi tot atât de potrivit, dacă s'ar modera, în republicele Americei-de-Sud, patimele unei mulțimi de popor desfrînate, neiubitoare de ordine, aflătoare în permanentă revoluție, — prin o voluntară restrîngere a drepturilor de libertate personală, abusarea cărora a devenit regulă dominantă. Concilianța voluntară în fața unui drept, care istoricește abia are »*sĕ fie*«, e o pretensiune a moralei, fără care nu sĕ poate imagina desvoltarea pacĭnică a vieței de stat.

De fapt s'a schimbat în mod esențial și modul de *vorbire* al guvernelor europene în ultimii

cincizeci de ani. Statul a eșit din etatea minorenității și de sub absolutismul tutelar, ear ideea îndatorirei și a responsabilității guvernelor în fața legei nu mai e respinsă, fără cruțare. Desvoltarea ideei în constituții, e însă cam rămasă îndărăt și cam vestejită. Chestia, dacă se poate ori nu stabili, chiar acum, pretutindenea, în toate particularitățile ei, o responsabilitate *organisată* ministerială, — nu schimbă întru nimic pretensiunea, pe care o adresează stăpânitorilor conștiența de drept a națiunilor și care, potrivit legilor istorice, nu poate se rămână neîmplinită, observându-se valorarea ei în apunerea tuturor dinastiilor inimice statului.

Cu privire la aplicarea ideei morale, situația raportului *exterior* e cu totul alta ca la posiția *internă* a statului. Fără îndoială, că au valoare și aici pretensiunile morale, înrădăcinate pe basa ideei cosmopolitismului omenirei în conștiența popoarelor culturale. S'a pus stavilă oarbei dorințe de cucerire, în respectul datorit existenței poporului; ideea monarchiilor, mari cât lumea, și a moștenirei spirituale universale, s'a abandonat; tot așa și pretenția, ceva mai modestă, a unei națiuni, de a fi călăuza altor popoare în fruntea civilisației, o pretensiune, care se isbește de contrazicerile tuturor celoralalte pretensiuni. Comerciul cu sclavi și pirateria trece astăzi de crimă; stîrpirea barbarilor, cari nu se pot apăra, prin ostași de civilisație superioară, trece de ticăloșie. Un element ideal a întrat în comunicația statelor, element, care mai nainte era timbrat de vis. Afinitatea alegerei în ceea-ce e *bun* și ceea-ce e *egoist*, se manifestă în afecțiunea și aversiunea popoarelor, a căror glas chiar și în actele rusești

de stat e recunoscut ca factor în politica externă. Nefericirea de care e atinsă *o* naţiune, prin foamete, epidemie, recoltă rea, — provoacă compătimire în toate părţile lumei. Există o binefacere *internaţională,* care trece peste barierele certelor naţionale şi confesionale; o *unitate de conştienţă morală,* care nu exista nici chiar atunci, când o unitate exterioară de credinţă bisericească unea la olaltă statele europene. Ori-cât de importantă ni-s'ar părè tăria precumpĕnitoare a unei puteri mari; ori-cât de mult s'ar simţi influenţa ei: *vieţuirea pacînică a naţiunilor lângă olaltă e imprimată cu litere neperitoare în conştienţa generaţiilor de astăzi, ca pretensiune.*

Basa fisică a modului comun de contemplare, asupra drepturilor esenţiale de independenţă a statelor, s'a întărit încet-încet, într'atât, că pretensiunea de a se pune în politica externă principii morale în locul egoismului şi în locul duşmăniei ascunse, — aşteaptă satisfacere.

Dreptul internaţional, două sute de ani înainte o simplă teorie ştientifică, s'a ridicat la rangul de putere morală, după-ce s'au experimentat urmările politice egoiste de cabinet, secole dearîndul. Aici încă se poate dovedì, că ideile positive morale ale popoarelor se formează şi se întăresc din punctul de vedere experimental al nesucceselor în istorie, şi *din suferinţele provocate de egoismul imoral.*

Pe nici un teren nu se vede atât de clar dependenţa relativă a contemplaţiilor morale de determinările oportunităţei, ca tocmai în dreptul internaţional şi în politica externă. Ântâiu de toate în *diplomaţie.* Înainte cu o sută de ani,

prefăcătoría, minciuna și călcarea de contract erau echipament necesar în comunicația exterioară de stat. Nici chiar *Frideric-cel-Mare* nu să putea emancipa de acest mod de gândire, decât numai pentru anumite momente. *El* a scris pe *Antimachievalli*, — dar *el* a împărțit Polonia cu Rusia și Austria, o faptă, care cu greu poate fi altcum motivată decât cu resoanele de stat.

Geniul duplicității și al echivocității era dominant, ear' raporturile pacînice ale statelor între sine de fapt nu însemnau alta decât *armistițiu pe abzicere*. Un sistem militar de verbuvare, lipsit de-o basă populară, permitea rĕsboirea fără responsabilitatea pe care o datorează chiar și domnitorul absolut unei oștiri eșite din popor! Luptele acelea erau *uciderí contractuale*, asupra căror n'avea nimeni a se plânge, afară de aceia, cari din întêmplare erau loviți în posesiunea sau în bunăstarea lor; la nici un cas însĕ nu aveau dreptul sĕ se plângă cei-ce s'au — *vêndut*. Între astfel de împrejurări, nici diplomația nu putea fi altcum decât așa cum era. Ar fi fost cu totul neadmisibilă aplicarea principiilor moralei private *despre minciună* asupra acestor vremuri, și asupra diplomației lor. *Numai prin șiretenie și seducere reciprocă se putea asigura existența*, într'un period de generală șarlatanerie.

Un guvern onest și sincer față cu inimicul, între atâtea guverne, din principiu mincinoase, ar fi fost curată imposibilitate; ar fi fost o executare proprie. Se poate, că onestitatea era privită de necesară, pentru-că nici în ea nu se încredea nimeni și chiar și în asemenea casuri, din greșeală, sĕ presupunea totdeauna contrarul dela ceea-ce a fost intenționat.

Nu ducea lipsă diplomația de odinioară în fapt nici de astfel de bărbați, cari din comoditate spuneau adevĕrul, știind ei foarte bine, că e lucru enorm de greu a minți permanent, consecvent, și fără a te contrazice.

Că din acest motiv nu poate fi mustrat nici un guvern *singular,* ne apare destul de clar când ne provocăm la *rĕsboiu.* Neaplicabilitatea moralei private ni-se arată aici destul de evidentă, la prima vedere. Tot ce condamnăm și pedepsim ca crimă: omorul, mutilarea, distrugerea de proprietate, câte-odată chiar și jaful, se permite aici de dragul scopului. Rĕsboiul are, prin urmare, morala sa proprie, în care se sfințesc mijloacele, pe cari le condamnă, în mod absolut, morala privată.

Aici recunoaștem eminamente dependența regulelor morale de determinare de scop în vieața omenească. Fără îndoială că și rĕsboiul își are regulele sale anumite. Că ideile morale s'au desvoltat în mod însemnat și s'au apropiat de ideea cosmopolită a umanității, resultă chiar și din superficiala asemĕnare, între rĕsboirea din rĕsboaiele de »*șepte ani*« și din rĕsboiul de »*șepte zile*« din 1866. Îngrijirea inimicilor vulnerați; neutralitatea lazaretelor și a locurilor de pansare; înlăturarea pirateriei, integritatea proprietății private pe apă, de pe vremea rĕsboiului *prusiano-austriac* din 1866, sûnt progrese, de cari nu poate sĕ se supere nici cel mai aprig apostol al păcei eterne. Vecĭnic va exista însĕ faptul, că: *toate aceste progrese, au putut fi realisate numai pentru-că regulele vechi de rĕsboiu, astăzi suspendate, nu mai sûnt reclamate cu insistență de scopurile rĕsboiului.*

Imoral e deci în morala de rĕsboiu aceea, ce nu numai că e abandonat de legile morale ale unei stări de lucruri pacĭnice sociale, ci afară de aceasta, nici *nu e reclamat de scopurile rĕsboiului, ca ceva necesar.* Dacă li-se poate face imputare Francezilor (sub Turenne) că au devastat *Pfalz*-ul; Americanilor-de-Nord, că în rĕsboiul civil au închis portul din *Charlestown,* prin scufundarea de năi pline cu peatră, sau că au inundat malurile apei *Misissipi,* — e o întrebare, care poate fi decisă abia după-ce se va lămurì ântâiu chestia, oare actele acelea de distrugere, erau ele sau nu acomodate a contribuì în mod esențial la succesul rĕsboiului, judecându-le, firește, cu cuvenită înțelepciune.

Fiecare știe, că șiretenia și minciuna, atât de urîcioase și nedemne de un guvern, în rĕsboiu și față de inimic sûnt luate ca — *merit.* Respândirea de știri false, pentru a înșela, a seduce pe inimic, e în general *permisă,* ear' pentru reușita operațiilor strategice e chiar de cea mai mare importanță. Fiecare dintre părțile rĕsboinice caută se ascundă adevĕrata sa tărie, sĕ seducă pe inimic și sĕ-'i pregătească o cursă. Firește, că cuvêntul »*minciună*«, folosit în morala civilă, e înlocuit aici cu numirea mai frumos sunătoare de *stratagemă.*

Și cu tot dreptul. Se imitează simplu aceea ce era în us și la Romani, cari deosebeau înșelătoria *bună* (dolus bonus), de înșelătoria *rea* (dolus malus); și ceea-ce biserica, — adevĕrat, că nu cu același drept ca rĕsboirea lumească, — numește »*înșelătorie pioasă*« (pia fraus). Aceste exemple sûnt suficiente pentru a arĕta: că o *tesă absolută și abstract luată a moralei private, cum*

e interzicerea lipsei de veracitate, — restrînsă, firește, în comunicația civilă, prin admisibilitatea așa numitei »*minciuni de nevoe*«, — *nu poate fi aplicată la nici un cas asupra acțiunilor de stat din rĕsboiu.* Șiretenia și înșelătoria, pe cari voim să le exerciăm în rĕsboiu, le admitem dinainte și pe seama contrarilor noștri, ca să le folosească în contra noastră, sperând că noi, ca mai deștepți, vom eși cu ele mai bine la cale. Nu mi-se întêmplă nimic ce noi nu am fi precalculat și nu am fi precumpĕnit. Și tocmai aici residă deosebirea, — dat fiind că în comunicația privată minciuna e folosită totdeauna ca privilej unilateral al înșelătorului, față de omul ce lui 'i-se pare onest. Vorba însĕ e, dacă poate un general sĕ-'și înșele și soldații sei proprii? Atunci, când lupta dela *Waterloo* luase o întorsĕtură proastă pentru Francezi, *Napoleon* rĕspândise faima, că a sosit *Grouchy,* prin ceea-ce voia sĕ mascheze înaintarea Prusienilor. Minciuna, descoperindu-se, a avut urmările cele mai funeste pentru *Napoleon.*

Acolo, unde lipsește starea solidă de pace între state, e posibil și astăzi, — pe lângă o neîncredere *reciprocă* a guvernelor și pe lângă o periclitare *reciprocă,* — ca în interesul apĕrărei sĕ fie *aprobată* ascunderea adevĕratelor intențiuni ale guvernului față de străinătate. Luat însĕ ca generalisat și ca regulă, procedeul ar da dovadă numai despre ruinarea principiilor morale ale comunicației pacĭnice de popoare.

Cu totul neadmisibilă pare a fi aplicarea moralei rĕsboiului, — care recunoaște distrugerea ca oportună, — asupra raporturilor guvernului cu partidele politice, sau asupra raporturilor partidelor, între sine. Aici, din contră, se valorează

reciprocitatea îndatoririlor față de adevĕr și onestitate, în cadrul stărilor pacĭnice de drept; se valorează *subordonarea generală — legei*.

Înainte de a putè fi acest lucru bine înțeles, trebue sĕ treacă, fără îndoială, multă vreme. Periodul de transiție, dela absolutism la instituții libere de stat, și viceversa, dela libertatea decadentă la despoție, se anunță astfel, că partidele sûnt stăpânite de orbul imbold de nimicire a ori-cărei opinii contrare. Starea de asediu, proscripția, judecătoriile excepționale (tribunalele marțiale, statariul), se îmbracă în hainele dreptății învinse, — pentru a desonesta morala publică. *Politica anarchiei și a despoției, mĕsurată cu mĕsura statelor actuale de drept, nu poate fi capabilă decât de acțiuni imorale.*

Recunoașterea, că principiile morale sûnt indispensabile la conducerea statelor, a dus *doctrina moralei de stat* la ispita de a taxa expunerea lor ca țintă a unei doctrine special limitate.

În contra unei cultivări speciale a principiilor acestora, din partea științei, — nu se poate obiecționa nimic. Dar' că ar exista motiv suficient pentru ruperea acestor doctrine din teritorul eticei sau al politicei, — pentru a clădì pe el o disciplină independentă, — trebue sĕ tragem la îndoială. Sûnt, cu adevĕrat, atât de mari diversitățile între morala privată și morala de stat? Nu se poate, din contră, ținè la olaltă, științificește, unitatea principiului moral pentru *toate* raporturile vieței omenești? Ar fi poate mai importantă lămurirea conexiunei dintre divergențele aparente, decât scoaterea la iveală a diferențiărei. În ori-ce cas trebue însĕ accentuată totdeauna greșeala conclusiei ce se trage de aici, că: ceea-ce-'i oprit din

punct de vedere moral, pe seama individului în raporturile sale cu alți indivizi, trebue respins și din partea statului, totdeauna, în raporturile ce le are cu alte state.

Pentru viitorul desvoltărei statelor, această pretensiune poate fi adusă în legătură cu ideea *păcei eterne,* ca scop de desvoltare, câtă vreme rĕsboiul e un fapt aprobat de conștiența de drept a națiunilor, — dar' pentru statul *singular* pare a fi încă neexecutabilă. Chiar și în devierea cea mai mare a moralei publice dela legile morale ale vieței private, cum se ivește ea în stările de rĕsboiu ale popoarelor între sine, se manifestă totdeauna o unitate de principii, în momentul în care ne evocăm în memorie paralela apĕrărei de nevoe a celor atacați, și considerăm moralicește de justificat numai rĕsboiul care apare ca inevitabil pentru apĕrarea celor mai înalte bunuri și drepturi ale statelor.

Separarea moralei private de morala de stat, era reclamată la început de posiția persoanelor domnitoare în ființa absolută de stat. Aici era adecă vorba de a se dovedì, că deoparte virtuțile unei inimi nobile nu erau suficiente pentru a conduce statul cu siguranță, ear' de altă parte, că misiunile și mijloacele guvernelor nu pot fi subordonate volnicíei, care concede singuraticului sĕ se păgubească singur. Era vorba, sĕ se separeze persoana privată a domnitorului de funcția sa politică, la fel cum juridicește sĕ separa-se persoana sa de drept material, de cătră puterea de stat.

Am menționat deja, și am dovedit cu istoria dreptului internațional, că *contemplațiunile morale sûnt și ele supuse unei desvoltări istorice,* cel

puțin cu privire la importanța lor reală pentru conștiența popoarelor, și cu privire la puterea ce o exerciază asupra procesului spiritual de vieață. De acì resultă, pentru formațiunea dreptului în politica legislativă, direcția dublă, că: sau se scot din cercul elementelor, necesarmente constringente, și se predau unei sfere libere morale, sau pretensiunile morale, odinioară lăsate libere, primesc caracterul unei necesități de drept și devin legalmente — constringente.

Lărgirea, extinderea, restrîngerea limitelor dreptului positiv e determinată de *această* mișcare a ideilor. Mai lămurit se poate dovedì acest proces cu istoria dreptului penal. Lucruri, cari cu trei sute de ani înainte erau criminale, pot rĕmânè astăzi nepedepsite, și ceea-ce era atunci impunibil, poate trece astăzi de criminalitate. Același fenomen se repetează și cu privire la mijloacele corecționale.

Raportul între mutilări, pedepse corporale și pedepse de moarte, și între conștiența morală din zilele noastre, e aproape contrar concepției, care era pusă în curs înainte cu o sută de ani. *Bagehos* zice: întreaga istorie a moralisărei, e prefirată cu idei și instituțiuni, cari la început erau imens de prețioase, ear' mai târzíu au ajuns stricăcioase.

Pentru știința politicei, faptul acésta nu poate rĕmânè neobservat. Știința însași e drept că nu simte necesitatea de a se ocupa cu demonstrarea contemplațiunilor morale, în singular, ba trebue chiar sĕ o lase aceasta în grija eticei și în grija așa numitei *statistice morale,* dela a cărei facultate de perfecționare sĕ sperează mult; afară de aceasta, ea trebue sĕ împrumute procesul formațiunei con-

templațiunilor dela — *psichologie*. Dar' faptul evoluțiunei mereu ivite, trebue adus, ca gradator, în atingere cu politica legislativă, în al cărei interes trebue cercetat, ce influență exerciază în general voința legiuitorului asupra formațiunei contemplațiunilor morale în popor, ear' de altă parte, întru-cât depinde legea, în executabilitatea ei, dela existența faptică a ideilor morale. Să facem abstracție dela casurile în cari dispunerea legiuitorului apare indiferentă din punct de vedere moral, sau valoarea ei morală nu e trasă încă la îndoială, — și vom vedè, că incongruențele pot să se iveasscă în faptul, că: *vederile legislatorului, sau au prevenit conștiența morală a periodului seu, sau au rèmas îndĕrĕtul desvoltărei acesteia*.

Casul din urmă se observă atât de des în zilele noastre, numai pentru-că multiplitatea societăței de astăzi face ca singuraticele ei pături sĕ-'și formeze imaginațiile morale în mod inegal, ba de multe-ori, acolo, unde vin ținute în vedere raporturile cercurilor singulare sociale, — chiar în mod *contradictoriu*.

Pe calea aceasta se naște în legislatură o nesiguranță, ale cărei motive, în sine luate, merită atențiune. Suspendarea legei cămătăriei, în *Prusia*, s'a întêmplat mult mai târzíu decât în celelalte state europene, a căror desvoltare culturală stătea îndĕrĕtul celei din Prusia. Neoportunitatea unei legi penale, pe seama cămătăriei, era *de mult* recunoscută în praxă, — înainte de a se lăsa în voe liberă stabilirea intereselor. Cu privire la partea morală și social-politică a chestiei, nu sûnt însĕ lămurite nici astăzi controversele. Pe când printre marii capitaliști e mult lățită opinia, că

în general nu există cămătărie reprobabilă din punct de vedere moral, în clasele muncitoare s'a menținut neîndoioasă ideea despreţuirei şi a netrebnicíei încassărei intereselor de usură. Imaginatiile morale asupra usurei sûnt, prin urmare, pendente cu totul de organisaţia generală economică a muncei poporului, şi de bună-seamă vor fi modificate pe viitor, dacă fiinţa asociaţiei muncitorilor va putè trece peste prăpastia care există între capital şi plata muncei.

Chiar şi în *jocurile de hasard* 'şi-au menţinut controversele acestea rolurile avute, până-ce n'a urmat închiderea băncilor de joc. Domnitorii mai mici germani, nu erau nici-odată deplin lămuriţi asupra punibilităţei jocurilor de hasard. Dar' între contrarii jocurilor publice, chestia morală constituia o controversă neîndoioasă, întru-cât unii, din motive exterioare economice poliţiale, alţii numai în urma indignărei, devenită la ei obicĭnuită din punct de vedere moral, pledau contra corupţiei jocurilor publice de hasard. Unii condamnă alţii apĕră *loteria de stat*, sau cel puţin o consideră de — moralicește — indiferentă. Aceeaşi discuţie s'a născut şi cu ocasiunea emiterei losurilor cu premíi, în scopul contractărei unui împrumut de stat.

Astfel de controverse probabil că nu vor înceta nici-odată. Privilejul breslelor s'a apĕrat cu cea mai mare tenacitate contra libertăţei industriei, reclamată de timpul mai nou. *Ori-ce interes de oare-care importanţă în economia rurală, industrie si comerciu, îşi construeşte însuşi morala sa proprie, spre us propriu.* Dar' tocmai împrejurarea, că anume pretensiuni sûnt apĕrate ca necesarmente morale de cei ce trag din ele favoruri

evidente pentru dînșii, — e un semn prețios pentru direcția în care politica își caută scopul ei.

Ar fi afacerea politicei *speciale,* ca *ea* să facă observabile controversele singuratice din actualul period, și anume, conform felului special al problemei adresate ei.

Unele chestíi discutate sûnt însĕ de o așa importanță *generală,* că atingerea lor nu poate fi trecută cu vederea. De regulă se recunoaște ca germene al îndoielei, diversitatea opiniilor asupra aplicabilității sau neaplicabilității unei tese, recunoscute din partea moralei private. Ca mijloace, din punct de vedere moral, dubioase, — pot fi nominate, după starea lucrurilor din present, următoarele:

1. *Exploatarea faptului provocat în mod ilegal, sau a acțiunei, în sine luată, imorală, a persoanei a treia, — în scopurile statului.*

Praxa politică a zilelor noastre nu e de loc dubioasă, deși moraliștii fac propagandă contrară.

Cu adeverat, se pare, că între provocarea și causarea acțiunilor imorale, și între exploatarea lor ulterioară din partea altora, — s'ar putè face ușor deosebirea. Necondiționat condamnabilă ar fi provocarea adresată soldaților inimici, să comită acte de necredință și tradare. Dreptul modern internațional reprobă acest mijloc de rĕsboire. Nici un beliduce nu va esita însĕ să primească și să utiliseze serviciile stegarilor fugari, a desertorilor și a spionilor, atunci, când ei singuri 'și-le ofer, deși nu-'și va ascunde, sigur, disprețul personal față de purtarea lor. Trimiterea desertorului îndĕrĕt la steagul tradat ar fi o acțiune în favorul inimicului, și ar fi tocmai contrarul dela ultimele scopuri ale rĕsboiului. Slă-

birea inimicului, nu numai e admisibilă, dar' chiar cerută în interesul forțelor proprii. De altă parte, fără îndoială, ar fi necondiționat moral lucru respingerea ofertului uciderei unui șef de armată inimic, sau a trupelor sale, și împedecarea executărei unui asemenea plan.

S'ar putè obiecționa, că primirea în serviciu a desertorilor ar fi totodată motiv pentru desertare, și întru-cât există o responsabilitate pentru acțiunile imorale ale altora, n'ar trebuì aplacidată.

Dar' motivul acesta ar avè, cu toate acestea, numai o eficacitate laterală pe lângă motivele de nemulțumire sau lașitate, cari dau imboldul desertărei din trupe rĕu disciplinate. Tot astfel nu e de loc indoielnică praxa rĕsboirei, când e vorba de acceptarea ofertului de a trada o fortăreață inimică, în schimbul unei mituiri.

Tot astfel sûnt și casurile denunțărei delictelor politice. Denunțarea unui conspirator, în contra consoților a căror încredere 'și-a usurpat-o, va rĕmânè totdeauna un act de ticăloșíe și va fi înfierat cu cel mai legitim dispreț, cu toate-că existau guverne, cari acordau ăstorfel de mișei distincțiuni, adrese de mulțumire și funcții de stat. Dar' cu toate-că o astfel de acțiune e extrem de vrednică de dispreț, din punct de vedere polițial nu poate sĕ remână neexploatată. Poliția are sĕ facă anchetele prealabile, și are sĕ aplice toate mijloacele cercetărei, — întru-cât ele sûnt permise și funcționarii statului nu cumva sûnt înșiși împinși sĕ comită acte imorale. Pe așa numiții *agenți provocàtori* ai poliției franceze nu-'i va apĕra nimeni. Anumite mijloace tradiționale ale poliției criminale, sau ale înaltei investigări de sentimente politice, -- sûnt considerate astăzi de

condamnabile din partea tuturora, excepționând pe cei-ce le folosesc.

Procesul criminal din vremile vechi e în special acomodat să desvălească depravarea morală din cadrul cercului de funcționare judecătorească. Incviratorul avea misiunea *să descopere crime*. Îi era liberă alegerea între bătaie, admoniere, promisiune, seducere șireată și minciună, între apucăturile măiestre ale întrebărilor cari să încurce și între credulitatea mascată, — atunci când era vorba despre un pungaș. Puțini s'au împedecat, înainte cu o sută de ani, de mijloacele acestea, pentru că așa cum era atunci întocmit procesul, criminalii nu puteau fi supuși pedepsirei decât numai prin constringere morală sau prin șiretenie. Problema oportunității de stat era acel suprem punct de vedere, care justifica aceste mijloace condamnabile, câtă vreme n'au fost cunoscute — peste tot — altele.

Multe dintre mijloacele poliției moderne criminale, atacate din punct de vedere moral, sûnt încă justificate cu provocarea la starea de resboiu a societății față de criminal, ear' de altă parte, tot cu afirmarea analogă, că pe altă cale n'ar fi posibilă o pedepsire a criminalului, în casurile extrem de periculoase.

2. *Restrîngerea relelor existente și a imoralităților prin puterea de stat, — întru-cât extirparea lor se pare a fi imposibilă, ear' neobservarea lor dăunoasă totalității.*

Din punctul de vedere al moralei private, încercarea restrîngerei imoralității publice e considerată, de regulă, ca o tolerare reprobabilă, sau ca o favorisare a acestei imoralități. Acest mod de vedere e însă neadmisibil.

Pe când legislatura mai veche pedepsea pe secundanții și medicii cari luau parte la duel, — legile mai noue recunosc impunibilitatea lor, din acel motiv, fiindcă *ei restrîng eficacitatea unui rĕu, care și fără ei s'ar naște.* Biserica, *ea,* care condamnă din tot adinsul rĕsboaiele, își trimite preoții în urma armatei luptătoare, pentru a întinde mângăiere celor suferinzi. Ea *poate* s'o facă aceasta, datoare fiind sĕ-'și zică: rĕmânerea mea la distanță, dela câmpul de luptă, nu poate sĕ influențeze absolut de loc asupra motivelor beligeranților!

Cea mai grea aplicare o întimpină tesa aceasta la organisarea de stat a *prostituției,* a cărei suprimare cu forța, prin pedepse, e imposibilă, și a cărei lățire neîmpedecată, în publicitate, e păgubitoare. Aici ar fi cu totul nemotivată imputarea, că prin stat s'ar încuraja sau favorisa vițiul, atunci, când faptei, în continuu terminante, de destrăbălare, 'i-se opune o acțiune restrîngentă. O singură chestie s'ar putè discuta, față de acceptata presupunere a indestructibilității prostituției, între împrejurările date, anume: că oare mijloacele proiectate își ajung ele scopul, și că ingerința stăpânirei, în generalisarea amenințătoare a rĕului, n'are cumva urmări mult mai desastroase?.

De natură egală cu obiectul numit e și chestia *temperanței* în Englitera, și în unele state singuratice din America-de-Nord, în cari se caută a se întroduce, prin constrîngere, abandonarea beuturilor spirituoase, fără a se recunoaște zădărnicía unei astfel de întreprinderi.

3. *Menținerea faptelor, realisate pe cale ilegală, fiindcă retrogradarea și apoi noua înscenare a lor ar periclita existența statului.*

Morala privată accentuează câte-odată, că nedreptatea întêmplată *cândva* în stat, *trebue reparată între toate împrejurările.* Întru-cât nedreptatea într'adevĕr e indiscutabilă, potrivit cântarului moral de pe vremea în care a fost comisă, — pretensiunea unei satisfacții nu poate fi respinsă. Cu totul altcum stă însĕ chestia privitor la violările, cari nu permit restabilirea stărilor de mai nainte, din motiv că se periclitează drepturile și existența de stat creată de atunci încoace. O simplă *restitutio in integrum,* după trecerea unui period mai lung, e cu desĕvîrșire imposibilă. Nici chiar în dreptul privat nu se poate face nefăcut ceea-ce s'a întêmplat, ci cel mult se poate face o ispășire prin rebonificarea acordată celui violat, în decursul terminului de prescripție.

Restabilirea frontierelor vechi pe seama *Poloniei*, așa cum erau ele înainte de prima împărțire a acestei țĕri, e reclamată de unii, ca ispășire a unei nedreptăți istorice.

Dar' e evidentă imposibilitatea de a restabili, nu vechile frontiere, ci raporturile vechi ale naționalităților între sine; și tot atât de evident e și pericolul pe care 'l-ar provoca, între raporturile actuale europene, o imperfectă restabilire a vechilor frontiere, pe seama păcei europene.

Improbabilă nu poate fi numită restabilirea vechei Polonie; dar' ar fi cu totul neadmisibil, ca timpul present sĕ fie făcut responsabil, — moralicește, — pentru aceea-ce s'a întêmplat înainte cu o sută de ani.

4. *Îndatoririle isvorîte din jurămêntul politic, care sĕ depune în mânile domnitorului, sau sĕ face din partea domnitorului ca gagiu că va păzi constituția și promisiunile făcute.*

Ce se atinge de casul prim, pus de nou în practică după alungarea dinastiei din *Hanovera,* căděau de acord moraliștii englezi, — după detronarea casei *Stuart,* — în opinia, că o îndatorire de a fi credincios și unui principe alungat de pe tron, din motiv că te leagă jurămêntul, nu poate fi considerată, sub nici o împrejurare, ca acceptabilă; prin urmare, *jurămêntul e legat de posedarea puterei de stat.* Ear' încât privește casul al doilea, *Papii* au zguduit și aici, prin dispensațiile lor, morala publică. *Bonifațiu VIII.* a proclamat principiul politic: »*promite mult, ca sĕ poți împlini puțin*«.

O îndatorire necondiționată de a ținè la promisiunea întărită cu jurămênt, după-ce s'a constatat coruptibilitatea promisiunei, pentru stat, nu poate fi acceptată. Conflictul cu conștiența în astfel de casuri se poate deslega numai așa, că *monarchii abzic*, pentru-ca sĕ combată credința, că dorul de domnie și egoismul personal ar fi dictat călcarea jurămêntului. În marea majoritate a casurilor date istorice găsim, durere, justificată presupunerea aceasta.

Cea mai tristă situație pentru morala publică e fără îndoială aceea, în care *jurămêntul politic nici nu e retractat, nici nu e împlinit.* Într'o situație, din punct de vedere moral îngrijitoare, căzuse și constituția *Prusiei* prin faptul, că promisiunile întărite cu jurămênt, din majoritatea articolilor constituției, n'au fost nici retractate și nici n'au putut fi ținute.

Alte chestíi de controversă, mai puțin însemnate, isvorîte din imaginațiile morale ale veacului nostru, le trecem cu vederea. Intenția era de a expune contrazicerea moralei private cu sin-

guraticele direcții ale acțiunei politice. Mai departe am aflat, cum contemplațiunile morale în politică stau cu determinările de scop ale statului, istoricește, în cea mai strînsă legătură, și cum numai în conexia aceasta a lor pot fi înțelese.

De aici resultă problema, de a determina, științificește, *scopurile de stat* însele.

Cartea a treia.

Scopul de stat, ca principiu al politicei.

VII.

Scopurile ideale de stat.

(După doctrina universală de stat.)

Conform expunerilor din capitolul III. chestia *oportunităţei* ocupă o poziţie mijlocie între chestia de *principiu* şi chestia *technică* a modului de executare, la ori-ce tratare a problemelor de politică practică, a căror chintesenţă s'a dovedit a fi. Însĕ numai încât raporturile de oportunitate, în casul singular al unei anume acţiuni de stat, vin examinate din punctul de vedere al eventualului succes şi încât vin ţinute în vedere raporturile, în cari se află mijloacele disponibile faţă cu scopul precisat al acţiunei. Deasupra însemnătăţei acestei oportunităţi, condiţionată de fapte concrete, a singuraticei acţiuni de stat, — se înalţă mult mai sus întrebarea prealabilă: *dacă scopul precisat, se află în conformitate cu determinările generale de scop ale vieţei de stat, dintr'un anume stat, şi dacă acestea din urmă îl reclamă, admit, sau exclud?*

Dreptul și *moralitatea* au fost rostite de noi, până acum, esențial din punctul de vedere *negativ* al restrîngerei impuse acțiunei politice a puterei de stat. De aceeași mare importanță e și determinarea scopurilor de stat, din partea lor *positivă*. Sistemului politic 'i-ar lipsì fundamentul solid, dacă problema aceasta ar remânè nèresolvită. *Legalitatea* și *moralitatea* acțiunilor de stat și de altcum nu pot fi clar recunoscute, de cât numai în conexiune cu ultimele determinări de scop ale statului..

În fața acestei posiții a doctrinei despre scopurile de stat, reclamată din capul locului pentru praxa politică și pentru formațiunea de partide în stat, trebue sĕ ne mirăm, că în Germania ea n'a aflat, la nici un cas, tratarea corĕspunzĕtoare importanței ce o are. De altcum examinarea minuțioasă și precisa determinare a scopurilor de stat, e resultatul muncei mai noue, la care a dat ansă, în prima linie, apunerea formelor vechi de stat.

Adevĕrat că și evul mediu avea motiv suficient de a adresa o astfel de întrebare, într'atât, încât în lupta dintre ambele puteri ale domniei *spirituale* și *lumești*, misiunea ambelor trebuia dedusă necesarmente din determinarea lor de scop. Dar' restrîngerea aceasta, în a pune chestia pe raportul dintre stat și biserică, era întreaga examinare a modului de luptă, împedecător de ori-ce eveniment pacĭnic, în luptele pentru credință. Abia după-ce s'au început scrutările în școala de drept natural, conform principiului de stat și potrivit motivelor formațiunei sale și a necesității conservărei sale, s'a făcut necesarmente trecerea la determinările de stat ale societății organisate

în stat, pentru a stabilì limitele față cu scopurile de vieață ale omului singular.

Resultatul ştientific al direcției, începută cu *Hugo Grotius* şi terminată cu revoluția franceză, în contemplarea statului, consistă eminamente în faptul, că statul a fost arĕtat ca istoricește eșit din clara recunoaștere a determinărei de scop, dată din partea cetățenilor sei. Statul părea, prin urmare, a fi un mijloc, stipulat contractualicește, pentru astfel de scopuri de vieață, a căror atingere e tot atât de dorită pentru individ, pe cât e de imposibilă într'o stare socială simplă, neorganisată, lipsită de mijloacele constringente ale puterei de stat. La tot casul, prin această intuiție, statul a fost trecut dela rolul de unilateral îndreptățit a *pretinde,* față de individ, la punctul de vedere al exclusiv *îndatoritului.* Deosebirea între doctrina canonică de stat din evul mediu şi cea modernă de drept natural, consistă deci esențial în faptul, că statul, după dogmele papale, ar avè *sĕ servească supremelor scopuri eclesiastice,* ear' după teoria de drept natural, ar fi *subordonat trebuințelor sociale.* Aparițiile mai noue ale clericalismului şi socialismului se basează pe aceste fundamente.

Inevitabila reacțiune contra ideilor de drept natural s'a manifestat în parțialitatea şcoalei de drept istoric pentru dominația şi independența îndreptățirei de stat. Procedeul istoric de formațiune a singularului stat, era pentru şcoala aceasta principiul, necontenit eficace, al activității statului, astfel, că determinările de scop ale vieței de stat ar trebuì luate exclusiv din trecut şi din tradiții. Chiar şi în această confrontare a contemplațiunei mai vechi (de drept natural) cu cea mai

târzíe (istorică) a scopului de stat, residă germenele acelor diversități, cari se dovedesc a fi de o eficacitate practică în adunările legislatorice, atunci, când se ivesc desbinări și partide de ori-ce natură.

În manualele dreptului universal de stat, în documentele publice, în programele de partid și în foi volante, rînd pe rînd apăreau cele mai multiple contemplațiuni asupra scopului de stat, anume:

că statul sau e scop propriu, ceea-ce nu înseamnă decât preamărirea egoismului, sau denegarea ori-cărei socoteli și responsabilități, în cas că cei-ce afirmă nu aparțin personal acelui guvern, care pune la cale acțiunile fără conștiența unor scopuri anumite; sau:

că statele ar avè, fiecare pentru sine, scopuri separate, schimbăcioase după timp și persoane; sau:

că pentru toate statele, fără osebire, există un scop simplu, suprem, de acțiune, care pretutindenea există în aceeași formă, fără a fi poate pretutindenea recunoscut.

În direcția aceasta din urmă s'a mișcat teoria, — ce inclina spre abstracție, — a dreptului universal de stat, cu o preferință specială. Făcea bun serviciu trebuințelor unității si a consecinței, în mare măsură, deducerea normei de apreciere pentru desvoltările istorice dela suprema, simpla și universala imaginație de scop.

Acolo, unde timpurile trecute au deviat dela această normă, se ivise îndreptățirea de a le declara simplu de greșite și pline de neștiință.

Privită din punct de vedere istoric, precisarea anumitelor scopuri de stat e pretutindenea o apariție secundară, isvorîtă din lipsa mai apropiată,

de a afla o justificare pentru năzuințele domnitorilor sau ale contrarilor lor.

Dat fiind, că teoriile acestea ale unui scop simplu și universal de stat, au representanți și în present, nu pare a fi de loc superfluu a le face pe scurt cunoscute, firește numai în ce privește cuprinsul lor.

De fondul istoric și de conexiunea teoriilor acestora, fie cu năzuințele practice politice sau cu sistemele filosofice, ne-am putè apropia numai atunci, dacă o combatere mai detailată ar fi recunoscută și astăzi de — necesară. Peste tot doctrina distinge, abstrăgênd dela mici devieri, trei *teorii de scop de stat,* cu totul diferite, și anume:

Întâiu: teoria scopului *prosperității.*

Al doilea: teoria scopului *de drept.*

Al treilea: teoria scopului *moralității.*

Ce se atinge, mai întâiu, de teoria *primă,* ne putem apropia de ea din foarte diverse puncte de vedere. Apĕrătorii drepturilor libertății, tot așa ca și aderenții despoției princiare, s'au provocat rînd pe rînd la prosperitatea și foloasele statului, parte pentru a justifica abusuri existente, parte pentru a lăuda ameliorările așteptate. *Nu există violare de drept, nu există călcare de lege, care n'ar putè fi înfrumsețată cu această provocare.* Ceea-ce ar putè fi recunoscut însĕ de câștig general și permanent al statului, n'a fost precisat până acum nici-unde din partea sa positivă.

Înainte de toate, se manifestă în descrierea stărilor de prosperitate, spre cari năzuește statul, vederi universale *materiale* și *idealiste,* la toți singuraticii scriitori. S'ar putè zice: *ca țîntă dorită de a fericì, era privită totdeauna partea opusă abusurilor ce se simțeau cu deosebire într'o anu-*

mită epocă. Fără a mai examina chestia, că relele, a căror delăturare e cerută de stat, s'au causat ele din partea statului, sau sûnt întemeiate pe stările naturale ale vieței sociale: să ridică pretensiunea, ca *statul să vină într'ajutor*.

Fiecare partid, fiecare interes consideră afacerea sa proprie de afacere supremă și de cea mai generală. De cele mai de multe-ori apare figura prosperității îmbrăcată în hainele *economiei*. Puterea de stat e făcută necondiționat responsabilă pentru suferințele și lipsele sărăciei, pentru lipsa ocasiunei de câștig rentabil, pentru inundații și recoltă rea.

Eficacitatea schimbăcioasă a imaginațiilor, se manifestă așa, că deoparte guvernele, mînate de năzuințele unei prosperități afirmative a popoarelor, reclamă drept opera lor proprie ori-ce succes favorabil al activității care *trebuia pusă sub curatelă* și al »*îngrijirei părintești*«, — de altă parte, poporațiunea, obicinuită cu tutoratul, consideră toate întêmplările neplăcute, desavantajoase și stricăcioase, toate crisele și miseriile, ca — *păcate oficiale*. Nimeni nu caută originea suferințelor sale în păcatele proprii. Drepturi și datorințe publice ajung astfel într'o stare permanentă de confusie.

E destul de evident, că afirmarea, cumcă misiunea unui guvern și scopul acțiunilor sale ar fi să mulțumească și să fericească pe toți supușii sei, n'are trecere decât pentru scurte momente de entusiasm. Faptul, că ori-ce schimbare, întêmplătoare sau intenționată, introdusă în viața socială, ba chiar ori-ce ameliorare și invenție păgubește necesarmente anume interese, e imposibil se poată rămânè lungă vreme ascuns. Pentru

a rĕmânè între limitele posibilităţei, trebue dar' ca *scopul prosperităţei* sĕ fie restrîns, cel puţin într'atât, că omul, întocmai ca Englezul *Bentham,* — sĕ se mulţumească cu bunăstarea celor mai multe activităţi posibile de stat, ca resultat, sau chiar sĕ separeze, în sens calitativ, acele clase ale poporaţiunei ca demne de fericire, cari au aparenta misiune de a duce vieaţa în contul altora. Pe calea praxei, ajunge încercarea puterei de stat de a fericì, mai întâiu la punerea faţă în faţă a *majorităţilor*, căror li-se poate acorda ajutorul statului, şi a *minorităţilor,* căror le incumbă datorinţa de a servì ca satisfacţie pe seama majorităţilor; unde însĕ, e adevĕrat, că se arată tocmai raportul invers, anume, că o minoritate, înzestrată cu mijloacele de putere ale organisaţiei de stat, adecă: o aşa numită clasă dominantă, înghite »*spre binele întregului*« interesele majorităţei căilor de prosperare.

Cea mai clară imagine a unui stat *de prosperitate*, ne-o dă legislatura celor douĕ secole din urmă, pe terenul poliţiei economice: ingerinţă în toate afacerile de industrie, stabilirea de taxe şi de preţuri fixe pentru meşteşugari, sistemisarea unei regule de mâncare pe seama servitorimei, precisarea luxului permis în haine şi în mâncare, modelarea metodei economice din ţeară etc.

Pe vremea, când era aproape sĕ se creadă, că omul poate sĕ ajungă fericit după fasonul seu propriu, eram foarte departe de a permite ca fiecare sĕ-'şi caute după fasonul seu propriu satisfacerea lipsurilor fisice. Dar' chiar şi pe terenul spiritual, exista îngrijirea fericitoare în: *opreliştì* şi *regulamente;* censura poartă grije ca un nou cas de pĕcătuire sĕ nu se mai atingă de pomul

recunoașterei de stat; ca credința în miraculositatea puterei eficace a unui rescript sau a unei dispoziții a guvernului să nu fie slăbită de critica »*mustrărei nerespectuoase*«. Cea mai supremă potență o atinge, în fine, teoria *prosperității* atunci, când concede, ca și justiția să se supună cerințelor utilității momentane.

Că teoria prosperității, în stil vechiu, cu tesa mult însemnătoare: »*Salus publica suprema lex est*« nu acordă un principiu solid pe seama ordinei de stat, nu acordă fundament stabil pe seama politicei practice, în momentul în care se iau în vedere raporturile *numerice* ale cetățenilor mulțumiți, — e un fapt care cu greu va putè fi negat în zilele noastre. Ideea unui drept constituțional regulat ar fi o imposibilitate atunci, când prosperarea majorităților sau a momentului ar trebuì să decidă asupra valoarei sale. Numai pe seama puterei neînfrînate a cabinetelor princiare sau pe seama masselor de popor cari poruncesc orbește, poate să treacă stabilirea unui astfel de principiu de activitate, ca consecință a degenerării existente. Acolo, unde au prins rădăcină ideile libertății personale și a proprietății private, există pretensiunea, că dreptul acordat singuraticului sau unei minorități, în casul dat, trebue jertfit satisfacerei majorității, — o contrazicere, care nu se poate menținè și afirma.

Deși teoria științelor de stat a protestat pretutindenea în contra primejdiosității vechilor scopuri de prosperitate, nu e la nici un cas superfluă accentuarea convingerilor câștigate mai târziu, ca element necesar pentru formațiunea generală politică. Afecțiunea majorităților de a face, ca voința și interesele lor să stăpânească

minorităţile, e cu atât mai puţin exchisă din vieaţa parlamentară, cu cât majorităţile pot fi considerate, din punct de vedere formal, ca *representante ale voinţei de stat.* Stăruinţele politicianilor radicali, ca *I. Stuart Mill,* de a asigura representarea parlamentară a minorităţilor prin aşa numitul sistem de alegere *Hare*-ean, s'au născut din îngrijirea, că în Englitera, voinţa majorităţei formal îndreptăţite, e accesibilă unor dispositii pripite cu privire la drepturile minorităţei; o temere, care în republicele democratice se manifestă şi mai puternic.

De altcum rĕmăşiţele vechei teorii de prosperitate n'au dispărut cu desĕvîrşire din vieaţa zilelor de astăzi. Lupta contra maniei de a *curatelisa,* cuprinsă în sistemul preventiv, pe care-'l caracterizează *Buchez* ca un sistem, în înţelesul căruia chiar şi binele, din motivul posibilităţei abusărei, trebue împedecat din partea statului, — nu 'şi-a perdut la nici un cas obiectul. Lupta aceasta trebue purtată şi astăzi în două direcţii. *Întâiu*: trebue luptat contra pretensiunei nesocotite a acelora, cari la început au desvĕlit steagul egalităţei, ear' de present, provocându-se la autoritatea cifrelor poporaţiunei, doresc se câştige pentru sine privilejii de clase pe seama masselor muncitoare, *ca afacere a generalei prosperităţi. După aceea*: contra cercurilor oficiale, cuprinse încă şi acum de închipuirea, că alţii ar putè mai bine judeca în afacerile interne ale comunelor şi ale corporaţiunilor decât cei interesaţi înşişi; cu un cuvênt: contra *inimicilor autonomiei,* a cărei tradiţie istorică e aceea a scopurilor publice de prosperitate. Şi de altcum, remăşiţele vechei teorii fericitoare sûnt numĕroase. Nu s'a uitat

încă, cum înainte cu puțină vreme, un stat care nu face parte din statele germane, a oprit folosirea chibritelor, fiindcă s'au întêmplat mai multe casuri de incendiu.

În Germania sûnt cuprinși de griji funcționarii administrativi ai ordinei morale, când vĕd că țĕranii merg mai mult ca de trei-ori în an — la joc.

În legile penale există necontenit credința că sentimentele supușilor trebuesc regulate din partea statului; că e lucru punibil, când stîrnești ură și dispreț chiar și față de lucruri și stări sociale vrednice de ură și de dispreț. State, cari se numiau creștine-germane, păreau că uită de dragul prosperărei cum apostolul a declarat ca grea pĕcătuire morală lipsa de forță și urgisirea celui rĕu.

În fine, mai putem atrage atențiunea și asupra faptului, că în formele procedeului penal, în compunerea colegiilor de judecată, în procuratura croită după model francez, și în principiul »*oportunității*«, adecă, a ridicărei de acusă din motive de oportunitate, în conservarea justiției politice excepționale: își afirmă posiția și astăzi numitele contemplațiuni vechi. Fără îndoială, mĕsura valoarei e diferită în statele singuratice. Se poate însĕ totuși afirma, fără a fi nedrept sau a exagera, că pretenția de a face pe tutorul deoparte, de altă parte credința în puterea guvernului care le împacă pe toate, — nu e nicăiri atât de desvoltată ca în Francia, ale cărei guverne rele, urmate unul după altul și ale cărei revoluții, nominează lupta nedecisă dintre principiul »*binelui public*« și »*drepturile omenești*«.

Să ne întoarcem acum spre a doua teorie a scopurilor de stat.

În cea mai strînsă legătură cu aparițiile și eficacitățile scopurilor de *prosperitate* ale statului, a căror nefolosibilitate pentru teoria politică reside în nemărginirea și nedeterminarea lor, — s'a format dintr'un curent contrar, ușor explicabil, *teoria scopului* (exclusiv) *de drept,* al cărei cel mai distins representant este din vremuri — *Kant.*

Ni-se spune: *centrul tuturor intereselor de stat, finalisarea și ținta tuturor acțiunilor de stat, este libertatea individului, care în genere nu se poate fericì prin acțiunea de eficacitate constringentă a statului, ci trebue recunoscut cà stăpân peste soartea sa.*

La o și mai perfectă înțelegere a expunerei acesteia putem ajunge abia atunci, dacă ne evocăm în memorie, cum a fost concepută chiar și crearea statului, ca act de libertate omenească, ca drept al superiorității, împuternicită din partea individului liber. Determinarea de scop a statului nu putea fi prin urmare alta, decât aceea care a fost dictată de lipsurile individuale și de insuficiența puterilor personale. Statul apare cu forța sa constringentă numai ca un ajutor de nevoe, pentru completarea neputinței omenești. Numai aceea ar fi să-'i aparțină statului, ce a fost scos din cercul de drept natural al persoanei, prin conștiența individuală, și nu putea să rămână legat de modul de viață al individului. Între diferitele raporturi de drept, după părerea aceasta, dreptul *privat* ocupă primul rang, și am putè să zicem, că dreptul *public* a fost inventat numai pentru menținerea și apărarea dreptului privat.

Conform nedreptăţirei, căreia au fost supuse anumite drepturi personale, se obicĭnuise icĭ-colea, chiar şi în literatură, a se nomina anumite drepturi fundamentale, a căror apĕrare avea sĕ fie ultima şi suprema datorinţă a puterei de stat.

Locke afirmă, că conservarea proprietăţei private ar fi scopul instituţiei de stat; o teorie, care a fost provocată de împovărarea volnică cu imposite şi care sta în legătură cu representanţa parlamentară, după dreptul public englez.

Acele drepturi singulare, a căror apĕrare se cerea dela stat, puteau fi periclitate în general din douĕ părţi: sau prin patimile, poftele şi actele de forţă ale *singuraticului,* sau prin preponderanţa *societăţei organisate.*

În modul filosofic de cugetare asupra lucrurilor, eşia la iveală în mare parte luarea în considerare a pericolului dintâiu. În consecinţă, eficacitatea statului se vedea a fi în esenţă exhauriată cu manuarea exterioarei organisări existente de drept, cu justiţia civilă şi penală, pe lângă instituţiunile necesare pentru afirmarea sa proprie. Atât de mare era încrederea în ideile scoase din teoria *scopului de drept,* că rĕmânea neatinsă chestia, ce dispoziţii ar fi de luat în statul de drept, contra *violărilor făptuite de guvern însuşi.*

Dreptul de resistenţă şi de revoltare al celor păgubiţi pe nedrept din partea statului, era afirmat în teorie, naturalmente, ca un extrem mijloc de informaţie. Pentru siguranţa comunicaţiei de drept în general, părea a fi perfect de suficient, dacă scopurile statului se restrîng peste tot, şi se taie provocarea la prosperitatea din care pare-că au eşit eminamente ingerinţele unilaterale ale puterei de stat.

Tot așa cum au derivat apărătorii scopului unilateral de drept toate turburările sociale numai din greșeala teoretică asupra ființei problemelor de stat, au întrat ei, ca consecință, și în presupunerea combătută de istorie, că expunerea principiilor corecte garantează în sine respectarea lor din partea celor puternici. De aici inevitabila taxare exagerată a importanței dreptului scris constituțional, adecă a »*constituției*«, ca garanție pentru dreptul public.

Cu toate acestea, în accentuarea drepturilor de libertate personală, — în contrast cu epitropisarea constrîngentă, — sub numele de *utilitate generală* s'a pregătit atotputernicíei de stat o barieră eficace, și s'a croit fundamentul teoretic, pe seama statului din present, organisat pe base constituționale. Chiar și în aceea s'a adeverit puterea progresivă a ideei acesteia, că în adevăratele sisteme ale statului de drept n'a rămas loc reservat pe seama *staturilor;* din contră, demnitatea omului singular a fost ridicată nu numai deasupra sferei puterei încredințate guvernelor, ci totodată și deasupra diferențelor cari despart singuraticele deosebiri de clase. Conform naturei ei interioare, teoria aceasta era efluxul unei contemplațiuni cosmopolite. Drepturile individului, a căror apărare statul trebue să o considere ca o exclusivă chemare a sa, erau contemplate prin o ficțiune de *drepturi omenești,* bine precisate, și cu valoare de stat generală, ale unei statificate stări sociale, dedusă din scopul de drept, fără considerație la desvoltarea temporară și locală. În contrazicere cu multiplitatea regulelor de stat, era vie credința în existența unui drept natural, primordial, curat și perfect, mistificat

abia mai târzíu, prin volnicíe, a cărui restabilire ar însemna totodată încheierea istoriei omenești, reînoirea unei periode de aur, cel puțin în ce privește cuprinsul dreptului.

Presupunerea aceasta greșită, care s'a reoglindat două veacuri de-arîndul în doctrina de stat, e recunoscută astăzi ca existență, în basele și în ființa ei. Cu ea deodată cade și conclusia, că indivizii singuratici ar putè dicta statului, în mod eficace, potrivit cercului lor de voință, determinările de scop. Dar' chiar și din punctul de vedere al posibilului succes, nu s'ar putè susținè doctrina veche despre exclusivul *scop de drept*.

Sĕ presupunem anume, că statul ar voì sĕ recunoască ca decisĕtoare voința singuraticului în ordinea tuturor raporturilor sociale; mai departe, că perfectul drept natural, basat pe egalitatea oamenilor, ar eșì de undeva la iveală și ar fi apĕrat cu dictări de pedepse în contra ingerințelor neiertate: n'ar trebuì oare ca resultatul final sĕ fie același, care era și în epocele de mai nainte, din cari s'au născut toate relele și toate nedreptățile sociale? Voința liberă a singuraticului n'ar fi lăsată oare în grija proprie în momentul în care ea începe sĕ domnească nelimitat, fie și numai în sfera dreptului privat, ear' acele forme de subjugare, a celui mai slab din partea celui mai tare, în contra cărora s'a purtat lupta din partea teoriei scopului de drept, nu s'ar repeta de nou? Oare zdruncinările sociale, al căror sfîrșît 'l-a pregătit revoluția franceză, oare tirănía claselor privilejiate, robota, iobăgía, și raporturile de sclavism — erau ele dela început instituțiunile unei legislaturi înainte determinate, sau erau resultatul unei subjugări, sancționate

abia mai târzíu, a celui mai slab, sub scutul dorit de el în mod condiționat, al unei puteri, firește, predominante?

Insuficienta cunoaștere și pricepere a istoriei, făcea să se creadă că statul, căzut fiind în mânile claselor dominante, trebue privit peste tot ca o instituție periculoasă libertății.

Cu cât mai adânc a fost pătrunsă conștiența popoarelor din statele europene de spiritul scrutărilor istorice, cu atât mai clară era recunoașterea, că n'a existat nici-odată un drept natural perfect, schimbăcios, egal pentru toți oamenii, în sensul filosofiei de stat de odinioară; și chiar de aceea, probabil, nu va exista nici-odată, câtă vreme variațiunile istorice stăpânesc raporturile vieței omenești. Lumea a înțeles, că scopul de a menține *necondiționat* și *neschimbat* un drept al omului singular, recunoscut ca perfect într'un anume period, — ar pune statul într'o inevitabilă contrazicere cu întreaga istorie și ar face imposibilă pentru viitor ori-ce ameliorare. Departe de a face serviciu libertății omenești, vechea părere despre scopurile de drept privat al statului ar împedeca necesarmente pe o oare-care treaptă viitoare de desvoltare ori-ce perfecționare mai înaltă a individului.

Fără îndoială, însemnătatea specială a scopului de drept, pe lângă toată netemeinicía imaginațiilor pe cari se basează, residă în protestul ridicat în contra jertfirei individului, în favorul intereselor unilaterale ale guvernului. Câtă vreme există deci de fapt amintitele rămășițe ale teoriei de prosperitate, nu vor lipsì nici-odată nici oameni de aceia, cari la ocasie se vor întoarce îndărăt, la vechiul armament.

Pe terenul legislator se dau și astăzi foarte des contrastele celor două teorii de scop numite din partea noastră, cu deosebire în procesul penal, în care trebue resolvită problema grea, anume: apărarea dreptului celui acusat, în contra tiranisărei din partea așa numitelor *interese publice de siguranță*. Concepția dreptului penal francez este expresia unilaterală a teoriei de prosperitate, în contrast cu formele dreptului englez, cari, pe lângă toată imperfecția lor, sûnt purtate de ideea unei speciale reclamări a apărărei de drept, care revine acusatului.

Așa cum usurpările teoriei vechi de prosperitate s'au simțit mai bine în procesul economic de viață, s'au menținut, în consecință, și contrastele lor în afirmarea unui scop unilateral de drept privat mai lungă vreme în doctrinele economiștilor, cari au urmat căile începute de *A. Smith* mai mult ca întemeietorul lor. Doctrinele acelora, cari în Englitera erau numiți, în mod tradițional, *oameni din Manchester* (manufacturiști), au proclamat cea mai perfectă libertate economică a individului de *supremă problemă a statului*, de exclusivul scop chiar al legislaturei; ear' ingerințele puterei de stat, contrarii acestei ținte, au fost respinse din partea lor. Ca resultat al acestor contemplațiuni fundamentale, statului îi revine, nu numai o pretensiune neîndoios îndreptățită: delăturarea tuturor barierelor de pe linia muncei liber desvoltate, delăturarea ultimelor pedeci puse *dreptului de întrunire*, ori-unde s'ar afla ele, — ci și, mai departe, condamnarea necondiționată a *rĕsboiului*, din motive *economice și religioase*, și recunoașterea, că opreliștea, legalmente existentă, a muncei copiilor în fabrici,

trece deja peste competența statului, în contul libertății individuale. Nici chiar constrîngerea învățământului nu e admisibilă din punctul de vedere al aderenților acestei direcții. E respinsă și ea, ca amenințătoare a dreptului familiar. Școala și institutele de educație au să fie folosite după legile *concurenței libere*, existente pe seama industriei private.

În realitate legislatura engleză stă foarte departe de teoria absolutei abstinențe în favorul voinței individuale; și pe lângă toată influența ce a câștigat-o acel mod de contemplare, s'ar putè mai ușor presupune, că în cursul vremei s'a simțit mai mult ca ori-când dorința unei intervenții din partea statului pentru delăturarea relelor sociale.

Ori-cât de disprețuitor ar vorbì presentul despre rolul pasiv pe care 'l-ar avè statul ca simplu institut de constrîngere pentru conservarea raporturilor existente de drept privat, — nu se poate nega totuși preponderanța de drept public a teoriei scopului de drept, asupra punctului de vedere al politicei caotice de — prosperitate. Voința individului e un factor real, a cărei recunoaștere și afirmare e — posibilă. Împrejmuirea statului într'o inevitabilă stare ideală de drept privat ar merita totdeauna preferință față cu nesiguranța zilnic reînoită a unei năzuiri de prosperitate, lipsită cu totul de basele obiective, conform căreia deschisă ar rămânè numai chestia puterei, că anume, în fiecare cas singular, cine să decidă asupra cuprinsului prosperității statului, domnitorul, adunarea, funcționarii de resort, sau majoritățile din camere?

Pe seama dreptului constituțional nu s'ar câștiga deci nimic din expunerea scopurilor de

prosperitate, ori-ce organ posibil al acțiunei de stat ar reclama pentru sine preferința specialei capacități față de ceialalți. Din partea sa negativă, tocmai pentru aceea, expunerea scopului de drept merită fără îndoială recunoștința progresului făcut în concepția statului, a cărei expresie constituțională se cuprinde în cuvintele »*drepturi fundamentale cetățenești*«. Continuității volnicíei domnești 'i-s'a pus o stavilă; praxa veche de stat s'a sguduit în temelia sa, în înțelesul căreia, sub titlul prosperității, drepturile unei clase de poporațiune au fost jertfite intereselor altei clase.

De altcum *Schulze* (în sistemul seu asupra dreptului public german, 1865) zice despre teoria exclusivului scop de drept, următoarele:

»Dreptul devine desbrăcat de ori-ce conexiune cu idei mai înalte morale, ear' statul degradat la un simplu »*cerc juridic cetățenesc*«, la o simplă societate de asigurare, la o cassă de incendiu, sistem Schlözer. Acolo, unde o concepție atât de mărginită s'ar valora în realitate, statul ar trebuì să amorțească și să se petrifice în positivitatea neîndoielnică a tuturor raporturilor de vieață, ear' în fine să apună, atacat de »*marasmus senilis*« ca imperiul roman de odinioară al națiunei germane«.

În contrast perfect cu ideea ce exista înainte cu o sută de ani asupra conservărei dreptului natural din partea statului, — considerația istorică și comparația făcută între diferitele corpuri de stat, existente lângă olaltă, au dat naștere convingerei, că nu imobilitatea normelor de drept, ci din contră, desvoltarea treptată a lor constitue nota unei misiuni mai înalte de stat. Că statul ar putè fi moralicește obligat să nimicească

instituțiuni vechi de drept, chiar și în mod lipsit de forme, — s'a demonstrat în capitolul VI.

Dacă în timpul mai nou se aude des pretensiunea, că statul din present poate fi numai *stat de drept,* — sĕ nu se creadă, că pretensiunea aceasta ar avè ceva comun cu imaginațiile mai vechi asupra apĕrărei dreptului privat, afară poate de titlul egal sunător. Cel-ce vorbește despre statul de drept din present, îndatinează sĕ ceară numai, ca toată activitatea guvernului sĕ se facă în ființe comune organisate, potrivit legilor existente, și nici-odată în contrazicere cu ele. Și aici e evident contrastul volniciei unei simple politici de prosperitate.

Dar' cu simpla numire de »*stat de drept*« a statului de astăzi, nu s'a zis absolut nimic despre determinările de scop ale acțiunilor de stat, admițêndu-se, că statul încă e organ al formațiunei de drept, de unde apoi ar rĕmânè tot deschisă întrebarea: în care direcție și pentru cari scopuri generale sĕ se facă din partea puterei de stat perfecționarea legilor existente.

Ca a *treia* teorie în doctrina scopurilor de stat, trebue considerată în fine determinarea de scop scoasă din — *moralitate.*

Perfecționarea morală a oamenilor apare ca problemă a statului, care e un »*imperiu moral*«. Are, prin urmare, sĕ exopereze »*realisarea*« legilor morale.

Asupra posiției ce s'ar putè da acestei teorii, în raport cu cele premergĕtoare, trebue sĕ rĕmânem indoielnici. S'ar părè că apare ca intermediatoare între năzuințele *materiale* de prosperitate, întrucât lipsește aici partea morală, și între *scopul de drept,* care poartă în sine deja menițiunea morală.

Mai corectă ar fi însĕ afirmarea, că realisarea legei morale e cea mai largă şi totodată cea mai nedeterminată misiune, care în general poate fi dată statului; cea mai *largă,* anume, pentru că fiinţa şi cuprinsul moralităţei se întinde departe peste limitele dreptului positiv şi ale bunei stări exterioare; cea mai *nedeterminată,* pentru-că lipseşte cântarul, idealiceşte acceptabil, al mĕsurărei moralităţei, ear' imaginaţiile subiective asupra realisărei ei se contrazic mai mult decât cu privire la prosperitatea poporului, după teoria dintâiu.

Pentru-ca sĕ putem aprecia *moralitatea,* e inevitabilă o întrebare prealabilă, de extremă importanţă: oare pretensiunile morale se derivă dela un principiu de *raţiune,* sau stau în legătură necesară cu revelaţiile unei *religii?*

Diversitatea rĕspunsului dat la întrebarea aceasta, reclamă şi o formaţiune divergentă a teoriei scopurilor de stat, care, în conformitate, stă pe basă, ori *raţională,* ori *supranaturală.*

Moralitatea raţională era scopul pe care *Hegel* îl prescrisese pe seama statului; opinie, care avea representanţi chiar şi în filosofia grecească, şi avea de presupunere unitatea *politică,* de *drept* şi *morală* a vieţei.

Aici residă fără îndoială adevĕrul, că aceste diferite funcţiuni ale vieţei poporului se unesc în persoana omului, a cărui perfectă desvoltare poate fi imaginată numai în stat. Dar' dacă s'ar pretinde, ca moralitatea sĕ fie realisată *prin* puterea de stat, ear' în cas de necesitate s'ar acorda chiar şi o participare a mijloacelor constringente ale puterei de stat în direcţia aceasta, — am ajunge de nou la un amestec de datorinţe, constrînse pe basa dreptului, şi libere moraliceşte.

Eficacitatea educătoare și creatoare a statului e evidentă în istorie. Posibilitatea ei depinde însĕ în prima linie dela libertatea individului, fără de care acțiunea morală nu se poate imagina. Ceea-ce e cuprins în teoria scopului de drept, în mod indirect, anume: moralitatea ca resultat al supremei mĕsuri posibile de libertate personală, e ridicat aici la rangul unui nemijlocit scop de stat, cel puțin după nume. În speciala accentuare a ordinei morale, ca scop al unei activități de stat, nu se cuprinde decât adevĕrul, că existarea lângă olaltă a vieței morale în cercul vieței singuraticului, și existarea imoralității în cercul activității guvernului, e cu desĕvîrșire imposibilă. Conceput astfel, scopul moralității ar fi ținut în vedere mai mult în mod negativ, ca barieră a puterei de stat, și mai puțin ca determinare positivă de scop.

Ce confusiuni poate provoca expunerea problemelor curat morale în programul guvernului, a dovedit-o în Francia, trinitatea provocătoare de furtuni: *libertate, egalitate, frățietate.*

În tot casul e curată imposibilitate a ținè, pe calea desemnată de teoria aceasta, separate de olaltă, terenele administrației de stat, a bisericei și a școalei.

În esență aceeași obiecție se poate face și formațiunei imaginației scopului moralității, dată ei din punctul de vedere al unei dogme bisericești, fiind pentru stat cu totul irelevant dacă dogma e luată din *islam,* din dreptul *canonic*, sau din vederile *protestante* de stat bisericesc. Condiționata îndreptățire a teocrației, pe lângă anumite presupuneri istorice, în special ca con-

tract al întrebuințărei egoiste a forței curat fisice, — să rémână aici cu totul neatinsă.

Nu e mirare, că contemplațiunile, cari consideră statul, cu administrarea bunului sufletesc al omului, ca eșit din biserică, au trecut, în statele curat politice, din evul mediu și asupra actualului mod de gândire. E de sperat însă, că s'au făcut serioase încercări de a unì principiul protestant cu această unitate de putere lumească și spirituală.

Stahl, ultimul, și în timpul mai nou cel mai renumit apĕrător al scopului de stat bisericesc, zice în filosofia sa de drept (II. 2, 179):

»Misiunea statului e basată pe *serviciul Domnului*. E poruncă dumnezeească pentru viața comună — dreptate, disciplină, morală, — pe care are s'o execute; e domnia Domnului, pe care trebue s'o întemeieze. Stăpânirea, după-cum spune sfânta scriptură, nu numai e rînduită dela Dumnezeu, ci e și servitoarea Domnului. De aceea stăpânirea e dela Dumnezeu, nu numai în sensul general, cum toate drepturile sûnt dela Dumnezeu, ci și în înțelesul specific, că e opera Domnului aceea-ce face stăpânirea. Ea exerciază dreptul nu numai conform ordinului celui de sus, cum face și proprietarul, și tatăl, — ci-'l exerciază *pentru* ordinul celui de sus.

Posesiunea proprie nu e numai un simplu drept propriu, ci e misiune dumnezeească. De aceea e provĕzută superioritatea cu titlul de Maiestate. În consecință însĕ și scopul statului nu e simplă împlinire de ordine morale, ci și un serviciu și o supunere față de Dumnezeu și față de întemeierea unui imperiu în onoarea Domnului,

și astfel trebue privit scopul de stat din partea superiorității și a poporului«.

În catechism pot avè loc astfel de contemplațiuni, în doctrina de stat însè — *nu.* Nu sûnt convingeri filosofice, cari se pot documenta logicește, — ci sûnt *profesii de credință.* Din motivul acesta, ar putè fi tot atât de puțin combătute, din punctul de vedere al rațiunei, ca și însușirile miraculoase ale unei icoane sfinte sau ale unei relicvii, din punctul de vedere al științelor naturale, deși *Stahl,* de dragul aparenței științifice — a pus în fruntea doctrinei de drept și de stat, compusă pe basa vederilor creștine, un motto împrumutat dela poetul vechiu păgân, *Pindar.*

Ori-ce serviciu dumnezeesc de stat, pe care ar avè sè-'l facă superioritatea în legislatură, diplomație, poliție, în armată și în repartisarea impositelor, după *Stahl* n'ar fi serviciu *ideal,* ci practic *profesional,* din motivul, că pentru el religia creștină avea realitate numai în formațiunea celor trei profesii solide, delimitate, neschimbate și — *privilejiate.* Acolo însè, unde majoritatea religiilor există lângă olaltă, ca în cele mai multe state europene; unde sfânta scriptură e supusă diferitelor interpretări, și în general se discută încă, dacă poate fi recunoscută ori nu de unica normă a credinței creștinești: nu poate fi vorba despre o lege fundamentală, obiectiv recunoscută, a activității de stat, — la nici un cas. În locul așezèmintelor religioase, considerate de vecînice, suprapuse statului ca imagine, — în faptă totdeauna teologia dominantă ar da direcția în care statul ar avè sè se miște.

Încercările neisbutite de a stabilì în Prusia un drept *matrimonial* confesional, corèspunzètor

caracterului teologiei protestante, aplicabil la credincioşii tuturor societăţilor de credinţă, — lămuresc executabilitatea acestei teorii de stat, numită creştină-germană, cu toate-că e înrudită în grad foarte apropiat cu teocraţia evreiască. O politică confesională, care din capul locului să se intereseze de Prusia, şi contrarie spiritului întemeietorilor statului prusian, ar fi pentru imperiul german curată imposibilitate.

Căci imperiul nou german nu se basează pe imaginaţiile mistice ale vre-unui drept dumnezeesc, reclamat de împăraţii evului mediu sau de domnitorii absoluţi, ci pe raţiunea devenită istorică şi pe basa descompunerei unei naţiuni cu profesii contrarii de credinţă.

Nu se poate nega, firește, că contemplaţiunile exprimate clar din partea lui *Stahl,* nu 'şi-au perdut încă de tot însemnătatea pentru zilele noastre. 'Şi-au păstrat eficacitatea ulterioară în politica eclesiastică din Prusia, căci altcum n'ar putè fi suprimat cu forţa în Prusia spiritul liberal, în cercul preoţimei protestante, pe când în celelalte state mijlocii şi mici germane se poate manifesta neîmpedecat.

Determinarea de scop a statului, pe care *Stahl* a împrumutat-o din teocraţie, nu poate fi combătută în faţa credincioşilor ei nici cu provocarea la faptele ce stau în contrazicere cu ea. Punerea faţă în faţă a statelor moderne, basate pe perfecta egală îndreptăţire a tuturor confesiilor (nu numai creştine), şi a statelor, cari, pe lângă toată alipirea credincioasă ce o au pentru principiul teocratic de stat, (ca Spania, statul bisericesc de odinioară şi Turcia), au căzut în cea mai adâncă desmoralisare, — n'ar fi primită ca dovadă, ci

ar fi respinsă cu afirmarea, că în statele decadente ale Europei, legea bisericească ori a fost violată, ori n'a fost exprimată destul de clar.

Ceea-ce e primejdios în mĕsură supremă, în contemplaţiunile de scop ale bisericanismului de stat, reînoite din partea lui *Stahl,* residă nu numai în nesiguranţa aplicărei lor asupra politicei legislative, împreunată cu ele şi devenită inevitabilă prin existarea lângă olaltă a mai multor confesiuni, — ci şi în reîmprospĕtarea vechilor contraste dintre credinţă şi ştiinţă, în cadrul cercului de activitate curat de stat, astfel, că în chestiile de discuţie ale vieţei publice, ori-ce fel de dovedire, luată din experinţă sau din meditare, ar putè fi respinsă. Ştiinţa politicei ar trebuì sĕ se întoarcă îndĕrĕt la *teologie,* căreia 'i-a abzis serviciul pe vremea reformaţiunei.

Ceea-ce am zis despre cele trei teoríi simple de scop e perfect de suficient pentru-ca sĕ putem aprecia valoarea relativă a fiecăreia. În fiecare din ele recunoaştem:

un *ideal de stat,* din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat de present; şi anume:

sau conform unităţei exterioare a vieţei religioase, morale şi politice, dupa teoria explicată mai în urmă,

sau ca perfecţionare a personalităţei generale omeneşti, în natura ei individuală, după teoria scopului de drept,

sau ca potenţare a prosperităţei materiale în cadrul stărei sociale, după teoria scopului de prosperitate.

Pentru politica practică, expunerile acestea n'au aproape nici o valoare. Din nici unul din acele trei puncte de vedere n'ar fi fost posibilă

desvoltarea sumelor funcțiilor de stat cari se observă în realitate. Ideea era deci aceea, de a afla o intermediare pentru diversitatea concepțiilor, prin amestecarea lor. Progresul cel dintâiu, în recunoașterea teoretică a statului, s'a manifestat în faptul, că trecênd peste unilateralitatea scrutărilor premergĕtoare, s'au acceptat mai multe determinări de scop de stat, și prin aceasta s'a lărgit terenul de activitate al statului.

Sĕ ascultăm ce zic unii dintre representanții nouei doctrine de drept public.

Robert de *Mohl* zice (în *Enciclopedia științelor de stat)* că statul, ca organism permanent unitar, are chemarea, »de a promova scopurile permise de vieață ale unui popor anumit și teritorialicește delimitat, și anume: începênd dela individ până la societate«, o misiune, care ar fi restrînsă atunci, când s'ar oprì acceptarea perfectă, referitoare la simpla *promovare* a scopurilor de vieață ale poporului din partea statului. Ceea-ce deosebește contemplațiunea aceasta de doctrinele mai vechi, residă în faptul, că determinarea de scop nu se poate câștiga pe calea abstracției generale, ci din recunoașterea poporului singular. *E lăsat deci în grija fiecărui popor, sĕ-'și asigure în istorie o anumită desvoltare a facultăților sale cu ajutorul statului.* Pe lângă tot progresul îndiscutabil ce residă în această recunoștință, rĕmâne însĕ sĕ întrebăm: de unde sĕ luăm noțiunea pentru ceea-ce e *permis?* Că aceasta nu se poate face cu o simplă provocare la bunăvoința statelor singuratice, e evident, dacă avem în vedere legătura internațională a statelor.

Și cum se poate afla limita de drept între ingerența de a constrînge a puterei de stat și

cercul de vieață al singuraticului? Deosebirea acceptabilă între *promovarea* scopurilor permise de vieață și intervenirea desavantajoasă? Se poate exopera această promovare pe basa unei petiții de ajutorare, înaintată din partea celui-ce are trebuință de ajutor, sau pe calea constrîngerei, cum se făcea odinioară cu cultivarea cartofilor, ordonată cu forța?

Pe când *Mohl* aduce natura curioasă a popoarelor în legătură cu scopul de stat, *Zacharia* declară *(Dreptul public* I. §. 13) că:

»*Sfera statului cuprinde în sine, conform determinărei ideale, toate raporturile exterioare de vieață pământească a omului, întru-cât ele cad sub noțiunea generală de drept, adecă: sub noțiunea normei și a orînduielei, — realisabile în cas de necesitate chiar și prin constrîngere externă, — pentru vieața comună omenească*«.

În această determinare *ideală* se poate afla, probabil, că: îndreptățirea statului și scopul seu pot să meargă atât de departe, cât numai poate exista o posibilitate a stăpânirei raporturilor de vieață prin constrîngere. Dar' posibilitatea constrângerei există și pentru biserică, care în dreptul canonic a dat vederilor creștine haine oficiale juridice. Dintre multele încercări, în multe privințe divergente, de a stabilì un scop de stat acceptabil, merită în fine revelație și opinia lui *Schulze* (Sistemul dreptului public german 1865, pag. 136), în înțelesul căreia numai »*adevěratele scopuri*« ale oamenilor singuratici, cari trăesc în stat, pot fi adevěratele scopuri ale statului însuși.

Schulze zice: »năzuințele omului înțelept se reduc la următoarele trei direcții fundamentale:

1. *Viață economică,* în care omul își îndreaptă activitatea spre natura externă, pentru a câștiga bunuri dela ea. Scopul: *bunăstarea.*

2. *Viață socială,* în care oamenii își regulează raporturile între olaltă. Scopul: *ordinea,* în special *dreptul.*

3. *Viață de educare,* în care omul își îndreaptă activitatea asupra persoanei proprii. Scopul e: *educația,* anume: nu numai simpla dilucidare, ci desvoltarea morală și religioasă, la loc de frunte«.

Mai departe zice:

»Astfel aparțin toate cele trei direcții fundamentale ale vieței omenești, domeniului statului, dar' nu în ori-ce privință, ci numai încât sûnt scopuri de *viață comună;* nu totalitatea vieței omenești, ci totalitatea vieței *comune* omenești e chestie de stat«.

În fine, mai restrînge *Schulze* misiunea statului și prin faptul, că pretutindenea unde e vorba de interese spirituale, cere numai promovare *indirectă* din partea statului, presupunênd că activitatea privată e insuficientă. În sensul vederilor lui *Schulze* s'ar putè vorbì deci despre scopuri de stat *nemijlocite* și *mijlocite* (subsidiate).

Cu toate-că desvoltările acestea, al căror esențial conținut 'l-am reprodus, merg mai departe de cum era până acum obiceiul de a determina scopul în dreptul public universal, rămâne în principiu totuși dubios, că oare problema statului, poate fi considerată numai de problemă a individului, întărită sau restrînsă prin viață comună? Din misiunea națională se nasc scopuri, cari

singure se deosebesc esențial de cele ale individului. Scopurile vieței individuale sûnt anume în Svedia, Englitera și Danemarca în esență aceleași ca în Germania. Diversitatea și multiplitatea statelor, apoi particularitatea naturei lor politice, n'ar putè fi explicate atunci, când s'ar ținè cont numai de *înțeleptele* năzuințe ale omului singular.

Întocmai ca *Schulze,* acceptează și Josef de *Held,* ultimul scriitor care vine luat aici în seamă, un scop *triplu* de stat, anume, unul *umanitar,* care ar consista în faptul, că statul sĕ fie capabil a împlinì o misiune umanitară, într'un mod care sĕ formeze particularitatea sa (așadar' capabilitate umanitară!); unul *de stat,* cu misiunea de a aduce, din partea dreptului, individualitatea tuturor membrilor sei, în tòate direcțiile ființei omenești, la cea mai înaltă *perfecționare* posibilă, în unitate armonică și egalisare pacĭnică; și un *scop privat,* de natura »de a aduna, conserva și întrebuința toate mijloacele materiale necesare scopului seu, în opunere cu ori-ce altă determinare de scop, însĕ — pe cale legală«. Acest ultim *scop privat* al statului, care chiar în cuvintele reproduse ale autorului, nu e definiat ca *scop*, ci ca *mijloc,* nu apare pe lângă celelalte două premergĕtoare ca legicește egal îndreptățit, tot așa cum se împotrivește limbajului juridic și vorba despre un *scop privat al statului.*

Intențiunea noastră nu cere, ca pentru a fi realisată, sĕ se facă un conspect al tuturor teoriilor de scop, lansate în zilele noastre. Ceea-ce am înșirat e perfect suficient pentru a demonstra, că asupra întrebărei, la aparență atât de simplă: *ce misiune are sĕ împlinească statul?* există însemnate diver-

ginţe şi opinii contradictorii, la cei mai străluciţi profesori de drept public. Dar' chiar dacă ar fi *una* din determinările înşirate ale scopului de stat recunoscută de generală, — s'ar câştiga ceva pentru politică? Toate expunerile acelea, fie ele ori-cum construite, sûnt nedeterminate, luate din cugetarea abstractă asupra statului, prin urmare necesare, fără a sta în vre-un raport special cu mersul desvoltărei politice din epoca de faţă şi din lumea statelor astăzi existente. Pentru dreptul public universal şi lămurirea doctrinelor sale poate-că o astfel de nedeterminare e suficientă. Sau sĕ fie oare nedeterminarea aceasta tocmai inevitabilă? Unii publicişti par a accepta vederea aceasta. Cel puţin *Gerber* zice (în sistemul dreptului public german):

»o determinare teoretică a scopurilor de stat se poate mişca totdeauna numai între contemplaţiuni prea generale, şi poate precisa foarte nehotărît limitele, cari despart terenul voinţei de stat, îndreptată spre o perfecţionare a vieţei comune morale, de terenul libertăţei individuale«.

Dacă am admite aceasta, am face fără îndoială mai bine, când pe viitor ne-am lăsa de ori-ce încercare, căci câştigul scos din contemplaţiuni în general exprimate şi din limite nedeterminate, ar fi mai mult decât dubios.

Pentru politică, precisitatea şi claritatea contemplaţiunilor de scop e o cerinţă neîncunjurat de lipsă; e o condiţie preliminară a praxei de stat. În teorie se întreabă înainte de toate: *cum se pot precisa scopurile de stat?* Abia după aceasta este a se examina: ce s'a descoperit pe calea prescrisă a scrutărilor? Până acum era *conştienţa*

ştiinţifică a singuraticului savant autoritatea, care emitea certificate de proveniență pe seama teoriilor scopului de drept, după cea mai bună convingere a sa; un fapt, căruia se poate atribuì că scopul de stat, întocmai ca alte probleme ale cugetărei speculative, a rĕmas în stadiul chestiilor de discuţie — *neresolvite*.

VIII.

Scopurile reale de stat.

I. Scopul de putere națională al statelor.

Puncte de raliare pentru o precisare mai exactă, politicește folositoare, a scopurilor de stat, ne ofere doctrina mai nouă a dreptului public în faptul că, sau se face încercarea (ca special la *Zachariä* și *Schulze*) de a determina în mod *negativ,* ce are să rămână în afară de sfera constrîngerei de stat, sau (cum o face cu deosebire *Mohl* și *Held)* se avisează la natura caracteristică a fiecărui popor singular. Vorba e numai de a se descoperi, încât contemplațiunile de scop asupra statului permit o recunoaștere la națiunile epocei actuale, din partea negativă a întrelăsărilor de stat, ear' din partea positivă a activității de stat o congruență și o afinitate, și încât permit recunoașterea divergențelor și a contrastelor.

Înainte de toate e cert, că scopurile *reale* ale vieței de stat se pot deriva numai din conștiența unitară a națiunilor însĕși, nu însĕ din

construcţia teoretică a unui ideal de stat sau chiar din pretenţiile egoiste ale partidelor; ear' doctrinei universale de stat nu-'i revine decât misiunea critică faţă de cuprinsul astfel constatat.

Ca stare existentă, ca fapt condiţionabil pentru politică, vine ţinută în vedere imaginaţia existentă în spiritul poporului asupra problemei statului, unde firește, nu trebue sĕ uităm, că nu toate popoarele organisate în stat au o imaginaţie clară despre scopurile de stat. Tocmai din contră, o conştienţă, care se poate recunoaşte cu claritate, despre problemele de stat, poate fi privită de unul din cele mai supreme semne de cultură politică, a cărei existenţă e exchisă acolo, unde statul, în urmarea prea puţinei desvoltări a popoarelor, e simplu considerat, fie ca o lege oarbă a naturei, fie ca o revelaţie supranaturală.

O examinare comparativă a determinărilor de scop, cari residă în conştienţa popoarelor vieţuitoare în stat, apare deci ca o esenţială problemă a *psichologiei popoarelor,* unde trebue descoperite înainte de toate grupările înrudite între olaltă, la naţiuni.

Pentru scopurile noastre ajunge din destul luarea în privire a acelor formaţiuni de stat, a căror aparţinere la olaltă a aflat expresiune juridică în terenul de valabilitate *geografică* al dreptului internaţional european. Punerea lângă olaltă a mai multor state pentru cercetarea scopurilor de stat, apare fără îndoială neadmisibilă, şi trebue reprobat, ca o greşeală a doctrinei abstracte de stat, faptul, că aproape pretutindenea, descoperirea principiului de stat, lămurirea puterei de stat, potrivit însuşirilor sale esenţiale şi apreciarea formelor de stat, s'au întrodus şi s'au început

cu separarea statului de către starea socială a naţiunilor. În cele mai multe casuri se ţinea unilateral la opunerea forţei de stat, fie cetăţenilor, fie bisericei. Cele mai esenţiale idei despre stat, cari trebuesc presupuse la o tratare abstractă a doctrinei de stat, se pot câştiga în general numai în cadrul conexiunei dreptului public cu dreptul internaţional (respective, pentru trepte de desvoltare mai anterioare: *cu etnografia).* Tot atât de greşită ar fi metoda, care pornind dela trebuinţele vieţei individuale, s'ar năzui să determine scopurile de stat. Faptul şi *fundamentul,* care necesarmente trebue presupus pretutindenea, e din contră, *poporul,* ca corp social, înzestrat în mod particular cu voinţă comună şi conştienţă deplină, în raport cu alte popoare; şi din *el* se desvoaltă istoriceşte noţiunile doctrinei de stat.

Determinările sale reale de scop pentru viaţa politică, le primeşte statul din raporturile fundamentale în cari s'a pus conştienţa poporului faţă cu obiectele esenţiale ale desvoltărei sale, sau, exprimându-ne altfel: *din contrastele pe cari are să le învingă spiritul poporului prin ajutorul statului.*

Raporturi fundamentale generale pe seama conştienţei poporului, cu eficacitate de stat, se pot constata pretutindenea cel puţin în trei formaţiuni, anume, presupunêndu-se:

1. poporul, cu delimitare teritorială faţă de alte popoare;

2. poporul, în voinţa sa unitară faţă de individul singuratic;

3. poporul, în unitatea sa de vieaţă, faţă de contrastele de interese ale societăţei ce trăeşte întrînsul.

Fiecare din aceste trei momente poate fi luat, cum s'a menționat deja, și ca contrast al organisației de stat a poporului singular, așa, că statul ar putè devenì o imposibilitate atunci, când unul din ele ar câștiga de fapt preponderanță asupra valorărei voinței comune. Dacă ne ținem de expunerea triplă de mai sus, aflăm, că statul necesarmente ar înceta de a fi: când, sau națiuni străine 'și-ar impune voința lor în locul voinței indigenilor *(cucerirea)*, sau individualismul ar trece în general peste puterea normei de vieață comună *(anarchia)*, sau dușmănía intereselor singuraticelor clase sociale ar face imposibilă existarea lor lângă olaltă (desmembrare prin rupere sau *revoluție)*.

Se naște mai departe, din aceste trei raporturi fundamentale de conștiență poporală, cu necesitate, un triplu scop de stat, anume: *scopul de putere* (națională), corĕspunzĕtor raportului dintâiu; *scopul de drept sau de libertate* (individuală), corĕspunzĕtor raportului al doilea; și *scopul cultural* (social), corĕspunzĕtor raportului al treilea.

Aceste trei determinări de scop au sĕ fie ținute în vedere, în ordinea lor, ca basă pentru politica practică, pentru a lămurì totodată și forma *specialei* aparițíi a acestor scopuri generale în vieața poporului singular. Înainte de toate însĕ o observare.

Chiar și mulțimea aceasta de obiecte în determinarea de scop a statului e un progres istoric în raport cu unitatea unei imaginații absolut dominante, din care dispare cu desĕvîrșire, sau ideea dreptului individual, sau ideea puterei naționale de stat.

Ca contemplațiunea cea mai primordială, cea mai naturală, și de aceea multă vreme *pre-*

dominantă asupra determinărei de stat, se afirmă pretutindenea în conștiența poporului: *scopul de putere națională*. N'are altă însemnătate, decât garanția vieței speciale, proprii, naționale, ca deosebire, sau la început chiar ca *contrast,* față de celelalte corpuri de popoare. Afirmarea și conservarea modului particular de vieață, teritorialicește delimitat, față de alte forțe inimice, ca necesitate a unei comunități, desvoltată pe cale naturală: *se poate exopera durabil numai prin stat, și tocmai de aceea, dintre toate motivele compunerei de stat, cari se pot demonstra cu istoria, acesta e fără îndoială cel mai general.*

Conform unei legi simple, ușor de înțeles, teoria scopului de putere și a mijloacelor în permanență organisate pentru ajungerea sa, potrivit pretențiilor conștienței poporului, e cu atât mai mare, cu cât mai amenințătoare sûnt primejdiile ce residă în raportul de vecinătate al popoarelor, pentru fiecare singuratic. În legile aceste găsim fără greutate trecerea la explicarea punctelor de scop ale vieței politice, eșite din istoria statelor și eficace în zilele de astăzi ale popoarelor culturale europene.

După ideile lumei antice, existența națională de stat, ca supremă determinare de scop pe seama vieței politice, era posibilă numai pe basa supradominărei unei națiuni peste celelalte; sau, pe basa alianței trecătoare cu vecini mai puternici, cu ajutorul parțialei subordonări voinței acelora, în unele casuri mai rari, prin exchiderea cetățenilor din comunicația externă.

Nici un fel de drept pe seama străinilor; desprețuirea celor din alte țări; separatismul cel mai strict cetățenesc în dreptul privat; cultura

și religia: astea erau urmările naturale ale oricărei opuneri inimice scopurilor de putere ale fiecărui stat singular. Între exchiderea din comunicația cu lumea și între cucerirea lumei nu există alegere; divergența e numai faptul, că elementele puterei organisate sûnt înțelese în mod diferit de popoarele singuratice: sau ca *teocrație*, ca aglomerare materială de *metale nobile*, ca colonisare și comerciu, ca educare rĕsboinică a tuturor forțelor disponibile, — sau ca *asociare și contopire a mai multor factori de putere*.

În ori-ce cas însĕ se vede, că dreptul individual e stăpânit în afară cu totul de vieața națională; și viceversa, desnaționalisarea de drept, morală și religie poporală, progresează în aceeași mĕsură la Perși, Greci, Romani, în care dispare din conștiența poporului periclitarea existenței exterioare în continuitatea cuceririlor.

Partea inversă a contemplațiunei antice ne arată ideea dreptului modern internațional din Europa, — fără îndoială că și aici, ne arată necesitatea mulțimei de state și societăți, în particularitatea naturală a fiecărui corp de popor, constituit în formă independentă; dar' ne arată și garanția existenței în conservarea comunicației păcinice în permanență, și în recunoașterea reciprocă a tuturora.

În mĕsura în care slăbește tot mai mult contrastul dintre una și ceealaltă națiune, ear' statele mai mici trebue chiar sĕ renunțe cu totul la continuarea asigurărei existenței lor prin forță fisică: își perd vechea lor importanță și contemplațiunile asupra necesității unei puteri solid organisate. Atât de evident e casul acesta, că de

secoli nu se mai vorbește nimic în manualele determinărei de scop a statului despre garantarea existenței naționale a popoarelor în afară. Zădarnic se urmărește simpla recunoaștere, că statul are înainte de toate chemarea, să apere conștiența comună existentă a poporului, în contra conturbărei și nimicirei externe.

Legea care se făcuse observabilă în anticitate, e activă deci și în zilele noastre. Ca fantomă, pentru cei-ce în general nu dovedesc nici o pricepere pentru organisarea în stat a corpurilor mai mari de popoare, se ivesc în fine din fondul periodului actual un șir de apariții noue, al căror caracter comun îl formează cea mai declarată dușmănie față cu transmisiunile de până aici: distrugerea statelor mari; restabilirea cantoanelor mici în locul lor, sau a așa numitelor state unite în Europa, sau a comunității suverane; desființarea armatei; guvernare prin representanțe de popor, cari direct și indirect, nu numai fac legi, ci și dispun și hotăresc. Raritatea și scurtimea rĕsboaielor mari în timpurile mai noue a întărit într'atât sentimentul siguranței, că ori-ce turburare a păcei, în comparație cu evul mediu, apare ca o volnicíe personală a celui puternic, ear' nu ca revelația contrastelor existente în raportul dintre popoare.

Ar fi cu totul nemotivată desconsiderarea acelora, cari își dau silințe să pună în locul forței volnice judecata legală a unui tribunal de pace imparțial; în locul norocului de pe câmpul de rĕsboi și al mijloacelor de distrugere, perfecționate din punct de vedere technic, — examinarea minuțioasă a punctelor de litigiu; în locul rĕsboiului — *pacea eternă*.

»*Pe pământ pace!*« e dorința fiecărui suflet religios, e punctul final moral în ideea omenirei!

Pentru politica practică *scopul de putere* rămâne totuși o necesitate imperativă, câtă vreme un popor ridică, față cu altul, pretensiuni neîndreptățite, ear' noțiunile asupra faptului »*ce e drept*« sûnt stăpânite într'atât de imaginații naționale, că în privința aceasta trebue să se nască divergențe esențiale de opinii, cu o necesitate nespusă.

Până în momentul de față în fiecare stat mai mare din Europa se manifestă o particulară apreciare a anumitelor chestii teritoriale în raport cu alte state; în Rusia cu privire la Polonia, la țările slave dela Dunăre, la Asia-centrală și la Turcia; în Grecia cu privire la Creta, Tracia, Epir și Tesalia; în Italia cu privire la Trentino și la porturile adriatice; în Germania cu privire la demarcarea spre Nord și la partea dinspre Vest a imperiului, ca să nu mai vorbim de aspirațiile Cehilor, Galițienilor, Irlandezilor și a altor popoare.

Pentru nici una din aceste chestii de litigiu nu există în dreptul positiv internațional nici o soluție acceptabilă din partea statelor interesate; căci principiul accentuat din unele părți, că deoparte nu se poate admite dreptul de amestec în afacerile statelor străine, ear' de altă parte fiecărei părți de stat, până la frânturile cele mai mici, trebue să 'i-se acoarde dreptul de desmembrare și separare de cătră uniunea existentă, e foarte departe de a afla recunoaștere. Afară de aceasta e cert, că toate progresele în raporturile internaționale ale statelor între olaltă, niciodată nu pot fi asigurate decât pe basa unei învoieli comune. Statul, cu o cultură mai bine des-

voltată, rămâne prin urmare totuşi dependent de ţinuta statelor vecine, mai puţin desvoltate.

Scopul de putere al unui stat, în poziţia sa faţă de puterile străine, e fără îndoială ţinut în frêu de principiul dreptului modern internaţional, care condamnă ori-ce idee despre o monarchie universală sau o domnie peste întreaga apă (ocean) şi-'şi are de presupunere recunoaşterea reciprocă a popoarelor vieţuitóare în comunitate de drept.

Cu aceasta s'a tras limita care lipsia mai nainte. Dar' această recunoaştere a unei existenţe date de stat, sau a unei dinastíi ca forţă de stat, cu drept de dispunere, nu exchide, nici o nouă formaţiune teritorială, nici revoluţiile interne.

Căci recunoaştere internaţională de drept, nu înseamnă înainte de toate alta, decât constatarea unui fapt politic fără nici o consideraţie la legalitatea naşterei sale. Negreşit că chestíi de teritor sûnt privite altcum ca odinioară. Mai nainte cucerirea era un fapt de sine înţeles şi în general admis; astăzi însĕ e justificată cucerirea cu forţa, a unui teritor străin, conform contemplaţiunei generale, numai din punctul de vedere al unei idei mai înalte referitoare la compunerea de stat naţional, sau e scusabil numai ca mijloc de conservare proprie, în contra inimicilor declaraţi ai existenţei de stat.

Pe lângă toate stavilele acestea, mĕsura manifestărei de putere, pe care statul e silit s'o desvoalte, sau poate s'o desvoalte în afară, poate fi foarte divergentă. E chestia politicei înainte de toate, sĕ găsească limita adevĕrată pentru fiecare fiinţă singuratică de stat, conform naturei forţelor şi intereselor sale, cu consideraţie la scopurile internaţionale de desvoltare, şi la cul-

tura generală omenească, şi potrivit acestui lucru să influenţeze înfrînător asupra conştienţei naţionale, acolo unde se ridică pretensiuni exagerate. Motive determinante pentru o intervenire generală, la măsurarea scopurilor de putere şi a mijloacelor necesare pentru ajungerea lor, ni-se ofer în trei puncte, anume:

1. în garanţiile *internaţionale* pentru existenţa de stat;

2. în poziţia *geografică,* şi

3. în condiţiile de desvoltare ale *vieţei interioare* de stat.

Vom avè ocasie a revenì asupra punctului ultim, atunci când va fi vorba despre raportul scopului de putere faţă de celelalte două scopuri de stat (capitolul ultim). În schimb, vom trata la locul acesta ambele puncte dintâiu, în conexiune nemijlocită cu scopul de putere al statelor.

Încât vine ţinută în vedere chestia existenţei statelor, pentru determinarea mijloacelor sale exterioare de putere, e înainte de toate de mare importanţă, a şti:

Ce preţ pun statele vieţuitoare în strînsă comunitate internaţională, pe conservarea nemicşorată a acestui corp de stat determinat şi recunoscut din partea lor?

Ear' mai departe: *În ce măsură e desvoltat sentimentul de drept în voinţa popoarelor din statele învecinate, şi care e atitudinea acestor popoare faţă de statul respectiv?*

Suprema valoare de drept a conservărei naţionale a unui stat, din punct de vedere internaţional, să exprimă în deplina garanţie de *neutralitate,* acordată anumitelor state şi teritorii.

În asemenea poziție se află, abstrăgênd dela *Luxenburg*, statele *Elveția* și *Belgia*.

Pentru o apĕrare proprie în contra statelor mai tari învecinate, puțin sau insuficient capabile, ambele aceste țeri află o siguranță potențată a existenței lor în recunoașterea precisată în contract, că *conservarea lor formează o afacere europeană*, ear' atingerea de ele din partea uneia dintre marile puteri, ar putè fi amenințătoare pentru toate celelalte. Pe lângă toată asigurarea aceasta, nici unul dintre statele acestea nu crede că ar putè renunța la o armată mai mare decât cer trebuințele siguranței publice interioare. Cum însĕ avantajiile unei neutralități înainte garantate, sûnt condiționate de renunțarea la ori-ce politică de amestec activ în afară, ear' în controlarea reciprocă a marilor puteri se acordă o apĕrare relativ mai puternică în contra atacurilor ușuratice: întemeierea instituțiilor militare vine pusă în cea mai mare mĕsură în contul unei apĕrări, observate cu mai mare stricteță decât altundeva. Cu toate acestea, rĕsboiul germano-francez din 1871 a dovedit, că state neutralisate, pot fi serios periclitate prin luptele decisive ce se dau în apropierea frontierelor lor, atunci, când trupele luate la goană caută sĕ se retragă pe teritor străin. Lupta dela *Sedan* a amenințat teritorul belgian, ear' desàstrul lui *Bourbaki* a amenințat *Elveția* în mare mesură. Ambele state au fost tîrîte în rĕsboiu, și chiar și numai provocarea la acest fapt ajunge, ca sĕ vedem ce crezĕmênt se poate da recomandației de a-'și întocmì și alte state așezĕmintele militare după sistemul din *Elveția*. Înainte de a se da ascultare unei astfel de preamăriri, ar trebuì sĕ se examineze, oare po-

siția politică permite o asemănare cu Elveția, din punct de vedere internațional? Experții din Elveția consideră, tocmai din contră, de o necesitate, constatată pe basa experiențelor mai noue, întărirea armatei din țeara lor. Și chiar și în Belgia e plănuită de mult întroducerea înarmărei generale.

Afară de acesta mai vine ținută în vedere, necesarmente, *posiția geografică* a statului în raport cu națiunile învecinate, modul împrejmuirei sale, și străbaterea căilor exterioare de comunicație, la calcularea primejdiilor căror pot să facă față mijloacele de putere solid organisate ale statului.

Precumpănind astfel de raporturi, se poate ușor înțelege, cum de scopul național de putere trebue să primească cu totul altă formație în *Uniunea de Nord americană* și în *Englitera* decât de ex. în *Germania*. La o subjugare a marei republici transatlantice din partea altei oare-care ființe de stat din lumea veche sau nouă; la o restrîngere a frontierelor sale prin o întervenire forțată nu s'a gândit nimenea, din nici o parte, nici chiar în cel mai trist period al rĕsboiului civil încă. nedecis Uniunea americană de Nord, representă, politicește, o întreagă parte de lume. Pe lângă ea, toate celelalte ființe comune, ale aceluiași continent, cu subțirelele cifre de poporațiune, politicește nu sûnt decât *state mici*, cu toată extinderea lor cea mai largă în sens teritorial. Interesele apĕrărei în afară, reclamă numai atâtea trupe, câte sûnt necesare pentru siguranța unei ferme (moșie) amenințate din partea hordelor de Indiani nepacĭnici. Un atac neașteptat din partea puterilor europene, privit din punctul de

vedere al actualei desvoltări, nici că se poate imagina. Tot atât de puțin are republica transatlantică vre un interes oare-care de a se amesteca în chestíi teritoriale ale lumei de state europene.

Acestei posiții, dintre cele mai favorabile în afară, 'i-se opune, ca contrast, *Germania*. Frontierele sale sûnt din toate patru părțile cerului, dinspre Nord, Ost, Sud și Vest, — din partea Danismului, Slavismului și Latinismului, reclamate și atacate. Rînd pe rînd arenă pe seama trupelor luptătoare ale tuturor marilor puteri europene, și loc de congrese alcătuitoare de pace; mijlocitoare între toate interesele mari politice, în mijlocul a trei puteri mari militare: n'ar fi în stare Germania, — după-cum o dovedește istoria vremilor trecute, — să se bucure de liniștea dorită, ca recompensă pentru renunțarea la ori-ce influență externă, decât numai *desvoltându-'și bogăția de putere în mod neîndoielnic*. În posiția acordată ei, Germania n'are decât o *singură* alegere: sau să fie desprețuită, sau să dee statelor învecinate convingerea despre o putere preponderantă pe câmpul de rĕsboiu, sau cel puțin perfect de egală.

Germania trebue considerată deci de o alianță (uniune) de state, în care se manifestă mai cu putere scopul exterior de putere (pe base defensive), ca necesitate imperativă, conform naturei statelor învecinate. Dacă ar fi să se stabilească un cântar relativ pentru mĕsurarea îndreptățirei de a întreține o cantitate mai mare de oaste, ar trebuì să se zică: forța organisată de defensivă a unei țĕri trebue să fie calitativ și cantitativ cu atât mai puternică, cu cât mai numĕroase sûnt punctele de atac pe teritorul

seu, cu cât mai tari și mai dornici de a ataca sûnt vecinii ei, cu cât mai nesigure sûnt alianțele în eventuale casuri de rĕsboiu. Frontierele statelor neutrale, considerate din punct de vedere strategic, sûnt privite ca paravane pe seama eventualei părți mai slabe.

Speciala greutate a mișcărei de unitate germană residă tocmai în faptul, că puterile mari învecinate aveau din punctul de vedere al politicei lor de forță, cele mai urgente interese de a împedeca ori-ce succes. Înainte de 1866 Germania seměna încâtva Poloniei, — într'un punct, — întru-cât trei puteri mari militare ale continentului formau comuna opunere unității ei; și trebue sĕ ne minunăm, că atitudinea Rusiei și a Austriei, din 1850, față de năzuințele de uniune prusiene, s'au dat mai târzíu atât de iute uitărei. Conexiunea mișcărei germane cu politica mare europeană a fost trecută aproape cu vederea, căci mijloacele existente de putere nici n'au fost luate în seamă, din multe părți, la stabilirea succeselor politice. Perfecționarea unității prin rĕsboiul dela 1870 a fost asemenea amenințată de o alianță, bine pregătită, a Francezilor cu Austria și Italia. Numai Rusia a fost în stare sĕ-'și facă calculul, că antagonismul ce era așteptat pentru multă vreme între Francia și Germania, poate sĕ-'i promoveze influența politică în — *Orient.*

Din raporturile Germaniei, pe scurt expuse, resultă că o afirmare în grad mai micșorat a scopului de putere abia atunci poate sĕ existe, când o politică de pace în Francia ar risipì îndoielile Germaniei, acum justificate. Nu trebue trecută cu vederea nici împrejurarea, că în urma

unei neînțelegeri seculare, resultatul unui neîndoios desastru militar ar trebuì sĕ fie cu mult mai nefavorabil pentru Germania decât pentru Francia, a cărei poporațiune e cu mult mai adânc pĕtrunsă de spiritul unității și a centralisației, decât se poată suporta durabil o sfășiere, în urmarea cuceririlor fericite.

Instituțiunile desvoltate în conexiune cu scopurile naționale de putere ale statului sûnt, în zilele de astăzi, următoarele: *miliția, pe apă și pe uscat; diplomația și ambasadorii; consulatele, și instituțiile comunicației de stat,* — ear' corĕspunzĕtor acestora, vin precisate regulele unei aplicații corĕspunzĕtoare scopului de putere, în *politica militară,* în *politica externă* și în *politica comercială,* unde aparțin și *căile ferate,* dat fiind că importanța lor strategică a fost dovedită în modul cel mai clar în rĕsboiul din urmă. Când ne aducem aminte de politica *comercială,* accentuăm tocmai prin aceasta conexiunea puterei de stat cu finanțele statului, și cu isvoarele interne de ajutorare ale poporului. Căci nimic n'ar fi mai greșit, decât taxarea puterei, eficace în afară, a unui stat, *numai* după suma trupelor permanent puse sub arme, sau după calibrul tunurilor așezate pe corăbii, în mod unilateral, ear' urcarea cea mai mare posibilă a mijloacelor curat fisice de putere, sĕ fie considerată ca urcare corĕspunzĕtoare a garanției unei desvoltări naționale, asigurate în lăuntru. *Ori-ce exces de înarmare militară duce statele la un desastru interior.* O disproporționare evidentă în privința aceasta trebue privită tot astfel, ca împedecarea creșterei și a desvoltărei personale, prin ce, în loc de atleți, sĕ desvoaltă în fine numai — *ofticoși.*

În măsura în care sĕ potenţează *scopul de putere* dintr'o parte, în urma naturei nefavorabile a raporturilor încunjurătoare ale altor puteri, cari au de scop *intervenţie* sau *cucerire*, în aceeaşi măsură trebue necesarmente sĕ şi scadă, din consideraţie la desvoltarea internă a forţelor poporului.

Zicĕtoarea veche: »*cel-ce vrea pace, gătească-se de rĕsboiu*« ar putè fi schimbată astăzi cu mult drept astfel· »*cel-ce vrea rĕsboiu, sĕ păstreze forţele păcei!*« Cu alte cuvinte, succesul unui rĕsboiu necesar, sau inevitabil din capul locului, depinde în mare măsură dela desvoltarea şi adunarea forţelor de pace, cari dau scutul cel mai sigur. De altă parte, nu trebue uitat nici-odată, că rĕsboiul stă astăzi în acelaşi raport temporar cu pacea, ca excepţia cu regula. Temerea manifestată de multe-ori mai nainte, că pacea durabilă face sĕ lâncezească spiritul poporului, e combătută de istoria Prusiei. Periodele neaseměnat de pacĭnice de sub Frideric Wilhelm I. dintre anii 1815—1864, n'au împedecat pe Frideric-cel-Mare şi pe Wilhelm I. sĕ poarte cu succes rĕsboaie decisĕtoare, fără a fi fost trebuinţă sĕ se tragă învĕţături din luptele perdute la· început,

Greutăţile politicei militare, în epoca actuală. residă pentru statele culturale din Europa în aflarea unei intermedieri între unilateralitatea punctului de vedere curat militar, care exagerează taxarea raportului de scop şi mijloace, în favorul unei desvoltări exterioare de putere, şi între concepţia unilaterală economică, care provocându-se cu tărĭe la înproductivitatea materială a corpurilor de armată, cere delăturarea armatei active, în aşteptarea miopă, că un exemplu bun va afla

imitare imediată. Primejdia exagerărei residă, ce e drept, mult mai mult astăzi în direcţia ântâiu amintită, decât în direcţia din urmă.

Cu toate că mĕsura lucrurilor, şi prin urmare şi mĕsura raporturilor între scopul naţional de putere şi mijloacele de putere lui corĕspunzĕtoare, pretutindenea şi totdeauna poate fi discutată în particularităţile sale, nu se poate nega totuşi, că anumite principii politice se înrădĕcinează tot mai mult şi în armată, în mĕsura în care se învaţă a se înţelege importanţa forţelor materiale şi economice de stat, ear' afară de aceasta, a se mai înţelege, că o ruină economică înseamnă un desastru, care nu se poate repara cu învingeri glorioase în luptă.

Vechea imaginaţie, că miliţia ar fi scop propriu, căreia trebue sĕ-'i stee la dispoziţie forţele de stat, dispare în pas egal cu priceperea mai înaltă, că armata întră în cercul instituţiilor mari poporale, căror li-s'a dat o misiune naţională, independentă de voinţa personală a domnitorilor.

Principiile politicei mai noue militare, în cari se manifestă o apropiere de aceste puncte de vedere, es la iveală cu osebire în următoarele pretensiuni: *înarmare generală,* prin ce sĕ delătură dualismul dintre militarism şi libertate cetăţenească, dintre puterea militară şi egala îndatorire cerută de etică; cea mai mică posibilă cifră, suficientă pentru vremuri de pace, a armatei *active,* pe lângă cea mai mare, în ori-ce mod folosibilă, putere de *reservă;* posibilitatea unei grabnice transiţii dela numĕrul de pace la pregătirea de rĕsboiu; cea mai înaltă educaţie technică şi intelectuală a trupelor, în timpul cel mai scurt posibil şi cu întrebuinţarea mijloacelor, din punct de

vedere economic, mai puțin desavantagioase. Că aici nu poate fi acceptată o măsură nevariabilă nici chiar pentru statele în cari în proporție timpul de serviciu e cel mai scurt, resultă dela sine pentru cel-ce acceptează și în astfel de lucruri o capacitate de desvoltare. Ca chestie de discuție rămâne însă existentă următoarea: *valoarea reală a îndatinărei curat militare a trupelor cu disciplina, încât se cere pentru aceasta un restimp care trece peste periodul de educare technică al recruților.* Sistemele mai noue militare stau deci la mijloc, între sistemul de *verbuvare*, cu trupele profesionale năimite, și între sistemul de miliție, care renunță la cumpăna cu care 'i-se cântărește în vreme de pace capabilitatea și abia rĕsboiul îl face școală pe seama armatei.

Cu cât mai greu apasă militarismul profesional în cercurile mai de jos și la ostașii de rînd, cu atât mai pronunțat se arată și în armată afecțiunea pentru o influențare asupra mersului politicei externe, în interesul punctului de vedere curat militar, și declararea imediată de o afacere de onoare națională, a ori-cărui cas de ceartă internațională, pentru a slăbi posibilitatea unei concilianțe reciproce.

Încordarea prea mare a puterilor militare franceze s'a manifestat cel puțin, pe lângă alte momente, și în faptul, că dispositia armatei a fost pretutindenea privită ca o considerație greu apĕsătoare asupra politicei externe.

Înădușirea la timp potrivit a jalusiei reciproce dintre puterile mari militare și delăturarea substanțelor nutritoare dela gura pasiunilor naționale, — *aceasta e chemarea instituțiunilor de legațiune* (ambasadă).

Ar fi cu desĕvîrşire greşită credinţa, că influenţarea unei naţiuni asupra alteia ar fi condiţionată numai de mărimea mijloacelor militare de putere. Chiar din contră, eficacitatea naturală a acestora e împedecată atunci, când diplomaţia prevĕzĕtoare, condusă de scopuri clare şi de un simţ internaţional de dreptate, nu mijloceşte raporturile statelor între olaltă.

Conexiunea între avêntul ce-'l ia mereu constituţia armatei (oastei) şi între schimbările în contemplaţiunile asupra misiunei diplomaţiei, — e evidentă. Sistemului vechiu de verbuvare, cu nuielele sale şi cu profosii sei, îi corĕspundea sistemul diplomatic de reciprocă tragere pe sfoară (minţire), prin urmare, ambasadorul putea fi de fapt definiat astfel: »*un om trimis în străinătate ca sĕ mintească pentru patrie*«.

Trupelor naţionale, ca păstrătoare organisate ale păcei, le corĕspunde fiinţa legaţiunilor, ca o magistratură a dreptăţei internaţionale, a cărei basă nu poate fi alta decât conservarea dreptului internaţional, şi conştienţa unei comunităţi de interese, care leagă toate statele civilisate.

Chemarea ambasadorilor este deci: sĕ represente nu numai pretensiunile noastre propríi faţă de străinătate, ci şi pretensiunile motivate ale străinătăţei faţă de guvernul propriu, şi sĕ mijlocească înţelegerea instituţiilor din străinătate. Peste tot, nu se poate nega, că diplomaţia modernă a rĕmas în mare mĕsură încă nepopulară, fiindcă ea, călcând pe urmele tradiţiilor forţei absolute domneşti, sau că se încrede prea mult în influenţele personale asupra celor dela curţi, sau că ea însaşi e supusă în prea mare mĕsură acestor influenţări, şi apoi îi lipseşte

norma vieței parlamentare din statele de pe continent, cu care 'i-ar putè fi cântărite prestațiunile.

Tot așa cum există contrari, în numĕr mai mare, pentru armata permanentă, există și aici oameni, cari consideră de superfluă o permanentă instituțiune de legație (ambasadă) și privesc cu un extrem dispreț la diplomația profesională.

Care ar fi starea de lucruri cea mai dorită, trebue se rĕmână aici nelămurit. Statele mai mari, îndeosebi marile puteri, n'au decât sĕ cerceteze, oare în actualele împrejurări cu cari mijloace se poate efectuì în mod mai eficace comunicația oficioasă cu străinătatea, și se poate conserva o influențare îndreptățită asupra hotărîrilor ce le iau puterile externe, presupunênd că ne privesc și pe noi mai deaproape?

Revocarea ambasadorilor din partea unui stat mare ar fi fără îndoială o încercare cu greu recomandabilă atunci, când toate celelalte state ar insista pe lângă menținerea lor. Din același punct de vedere o economisire exagerată, în modul de instituire a legațiunilor pe lângă curțile mari pline de splendoare, ar fi chiar mai puțin ducĕtoare la scop decât totala renunțare la representarea diplomației; căci, nu se poate negà, representarea *socială* e o parte a influenței personale, fără de care sûnt lipsite de succes adese-ori expunerile cele mai energice de drept și dovezile cele mai clare.

Suma tuturor împrejurărilor cari pot potența gravitatea influențelor personale în comunicația exterioară de stat, nu trebue sĕ fie deci trecută cu vederea; pentru politică n'are a face, oare filosofia le recunoaște ca naționale și oare oamenii de posiție înaltă se lasă influențați, în momente decisătoare, de aceste împrejurări laterale? Când

se aleg darurile, cari după obiceiurile orientale de stat sûnt a se face domnitorilor din țările semibarbare, n'avem asemenea să ținem în vedere gustul fin al curților europene, ci din contră, numai dorințele primitorului, cari nouĕ ni-se par a fi copilăroase.

În America, democrația era de părere, că ambasadorilor le șede bine o simplitate puritană. De aici alegerea membrilor corpului diplomatic din societățile de temperanță, cari își înfrumsețau firmele cu câte o sticlă de apă, erau slab plătiți, și aveau foarte des o posiție aparte, în afară de cercurile înalte sociale. De ceealaltă parte, Englezii se închinau principiului, că la *Washington* trebue trimis un nume vechiu aristocratic, pentru a se asigura mai bine succesul favorabil. Sistemul american numit, cu o diplomație, care se schimbă cu fiecare schimbare de president, și afară de aceasta nu e suficient salariată, începe a fi combătut acum și din partea gazetelor radicale din *New-York*, ca sistem cu totul greșit, accentuându-se cu tot dreptul, că ceea-ce e mai ieftin e de multe-ori și mai rĕu, ear' o republică, doritoare de a fi representată la curțile monarchice, nu poate scăpa simplu din vedere aceste mijloace tradiționale de eficacitate.

Influența pe care o poate exercia diplomația, se compune totdeauna din trei factori: *ântâiu,* puterea statului representat prin ea; *al doilea,* considerația politică, care dă și execută instrucțiuni fără a renunța la dreptul *special* de a aprecia și trata *independent* casul singular, potrivit împrejurărilor și contrar instrucțiunilor primite înainte; *al treilea,* posiția socială a diplomaților în străinătate, care posiție nu se poate *transmite,* ci trebue totdeauna *cucerită*.

De altfel, o diplomație onorabilă are trebuință de puternic sprigin din partea opiniei publice și de înrîurire din partea acelor experți, cari reprezentă dreptul public științificește și cu totul independent de influențele guvernului. Din acest motiv a fost de mare importanță, că la 1873 știința specială a dreptului internațional s'a încorporat, ca academie internațională, în institutul de drept internațional din *Geneva*, și aproape în același timp s'a creat pe base mai largi, în *Bruxella*, o reuniune pentru reformarea și codificarea dreptului internațional, cu scopul de a conduce și înființa opinia publică din *Europa* în sens pacînic, față de susceptibilitatea pasiunilor naționale.

Dintre toate afacerile comunicației internaționale, pe cari diplomația le pune la cale, locul de frunte îl ocupă interesele, vecînic crescênde, ale politicei comerciale, ca și cele mai importante; ear' de aici resultă totodată importanța ce se dă instituțiunilor consulare. Urmează deci cu necesitate, că pe lângă această desvoltare a comunicației materiale internaționale, educația unui funcționarism special, promovător al scopurilor internaționale, sĕ fie legată cu totul de alte pretensiuni decât era funcționarismul eșit din școala veche, care se mulțumea cu capacitatea de a țese intrigi pe la curți. Englitera a fost primul stat, care a înțeles în timpul mai nou necesitatea de a pune educarea diplomației în mai bună consonanță cu extinderea intereselor *politice-comerciale*.

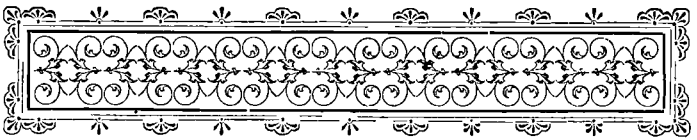

IX.

Scopurile reale de stat.

II. Scopul de drept individual al statelor.

Opunerea voinței poporului și a scopurilor de viață, persoanei singulare omenești, nu e decât resultatul unei desvoltări încet progresive în istoria statelor. Amenințat din afară; de o existență nesigură; fără a fi moștenit forme de drept pentru comunicația cu străinii; în continuă dușmănie cu vecinii sei: statul, din vechiul seu început, n'a putut sĕ taxeze valoarea supușilor sei decât în mĕsura prestațiunilor lor *pentru totalitate*. De aici, pe treapta cea mai inferioară de educație: expunerea copíilor mai slabi și a moșnegilor, degradarea femeiei la rangul unui obiect (unelte) de casă, nimicirea vinovatului în cas de atac îndreptat în contra totalității, și anume, nu numai a persoanei sale, ci chiar a întregei familii, în general însĕ nimicirea unității vieței publice, private și religioase. Jurisprudența, armata, jertfa, dreptul familiar, — toate sûnt nedespărțite, crescute la olaltă.

Acestei contemplațiuni generale îi răspunde perfect de bine modul de imaginare al omului singular. Expulsarea din comunitatea poporului și trimiterea în străinătate e o pedeapsă mult mai aspră decât uciderea. Posibilitatea unei existențe, demne de om, dincolo de frontierele statului, încă nu e cuprinsă cu mintea.

Stadiile de desvoltare, prin cari a trebuit să treacă cultura europeană, înainte de a fi fost posibilă în stat o poziție independentă de drept pe seama individului, sûnt pe scurt următoarele:

stricta deosebire, potrivit noțiunei, a *dreptului privat* de *dreptul public,* îndeosebi în legătură cu desvoltarea proprietății private, în ce privește proprietatea imobilă, ca operă a istoriei romane de drept;

stricta deosebire a vieței *bisericești-religioase,* de cea *politică de stat,* ca opera luptelor creștine din evul mediu;

Stricta și sigura deosebire a poziției de *conștiență personală,* independentă de comunitatea externă *eclesiastică,* a *științei* de către *credință,* ca operă a reformației germane;

stricta și sigura deosebire a *responsabilității proprii* economice a singuraticului, de activitatea comună economică a statului, ca opera considerației științei de stat din epoca mai nouă.

Eficacitatea reciprocă, naturală și pretutindenea observabilă, în extinderea îndreptățirilor individuale și desvoltarea morală a statului, nu se poate deci trage la îndoială. În măsura în care concepția spirituală ce 'și-o face cetățeanul despre stat, trece peste simpla alipire instinctivă către acela, se întărește, în cadrul conștienței

poporale, respectarea dreptului singular, ca o pretensiune către stat, necesară pe seama comunității însași. Departe de a fi statul amenințat în restrîngerea proprie prin stricta regulare a sferei individuale de drept, după modul de cugetare din zilele noastre tocmai *suprimarea personalității libere e privită ca o slăbire a totalității*. Nu uniformitatea, ci *variabilitatea* posibilelor forme de vieață, cari sunt de dorit pe seama singuraticului, ni-se pare a fi cântarul îndreptățit a măsura cultura de stat. Astfel se manifestă chiar și aici congruența puterei naționale cu îndreptățirea individuală, din punctul de vedere al actualei idei de stat.

Scopul de drept al statului, care cu drept cuvênt poate fi numit și *scopul libertății*, residă deci în *asigurarea desvoltărei libere personale a omului*, reclamată de conștiența de astăzi a națiunilor europene, și executabilă în forme solide, în cadrul terenului de activitate, care nu vine necesarmente reservat pe seama puterei de stat.

Trebue limitată măsura pretensiunilor, adresate singuraticului, în numele totalității poporului. La aparență deci, scopul de drept, potrivit importanței sale interioare, e o slăbire a scopului de putere. Dar' numai la aparență, căci în realitate, după cum s'a accentuat mai sus, existența asigurată a dreptului singular, solid organisat, basează în presupunerea mijloacelor de putere pentru apărarea sa.

Desvoltarea mai potențată de drept și de libertate în conștiența națiunilor e deci legată totodată de priceperea sigură a puterei, organisată cu necesitate pentru menținerea ordinei interioare a statului.

Cu cât mai prețios e cuprinsul libertății personale, cu atât mai puternic e de multe ori sentimentul insuficienței forței personale de a-'l putè apĕra în contra turburărilor silnice. Și invers, după-cum ne arată exemplul dat de republicele din America-de Sud, ori-ce nesiguranță în întrebuințarea forței publice din partea guvernanților, ori-ce încercare silnică de a rĕsturna ordinea publică, se manifestă imediat în *nesiguranța vieței și a proprietății.* Anarchia cuprinde totdeauna totalitatea raporturilor de drept, *ale statului și ale individului.*

Cu siguranță se poate afirma, că cel mai înalt grad posibil de moralitate, existentă într'un popor, trebue sĕ se manifeste în cel mai mic grad posibil de întrebuințare a mijloacelor exterioare de putere, pentru a menținè folosirea dreptului din partea persoanei singulare. Nu mai puțin nediscutabilă e însĕ și tesa experienței, că exterioara restrîngere a îndreptățirilor guvernelor apare de regulă acompaniată de o generală nesiguranță de drept, până-când earăși, lipsa unei apĕrări, acordată folosirei materiale de vieață, îndeamnă spiritele omenești sĕ se plece înaintea unei domnii de forță.

Pentru scopul de drept nu e deci suficientă limitarea, *în lege și constituție,* a drepturilor de libertate individuală, în mod clar și precis, ci mai trebue, afară de aceasta, sĕ se poarte de grije și de un *efectiv abundent de mijloace de putere,* în organisația puterei publice. Cum are sĕ fie întrebuințat acest efectiv în mod corect, pentru a satisface misiunei sale, — e una din cele mai grele probleme ale politicei practice.

În general se poate afirma, că apărarea practică de drept se acordă cu cea mai mare eficacitate prin activitatea unită a mai multor factori, anume: prin propria grije de evitare a individului însuși, pe calea precauțiunei și a apărărei legitime (de nevoe), care trebue recunoscută din partea statului în extinderea cea mai largă; prin întărirea conștienței de drept a asociațiunei de popor însași, oferită de instituțiunile vieței publice; și în fine, prin intervenția decisătoare a mijloacelor constrîngente de stat, în forma justiției, poliției și a armatei.

Ca exemple, potrivite de a dovedì o degenerare existentă, putem cita: *Statele unite* din America-de-Nord și *Italia.*

Regimentele austriace din *Romagna* și *Umbria* n'au fost în stare sĕ pună capĕt banditismului, înainte de 1859, nici chiar pe lângă proclamarea legei celei mai aspre marțiale (statariul), în regiuni cu populație deasă, cum era Bologna. Tot așa de zadarnice erau năzuințele de a menținè siguranța generală în jurul *Romei.* De sute de ani s'au opus hordele de banditi din munții *Italiei* de mijloc, din părțile *neapolitane* și din *Sicilia,* tuturor guvernelor, până în zilele noastre. Lupta regimentelor alese din armata italiană cu briganții a avut, relativ, prea puține resultate. În cea mai nemijlocită apropiere de orașe populate s'au întêmplat dispariții misterioase de cetățeni cu vază, acte de tâlhării și de brutalitate, în deasă repetiție. Tot așa și aparițiile din munții *Greciei* de mijloc, de pe pustele puțin populate ale *Ungariei,* și din unele părți ale *Spaniei. Germania* însași abia a putut exopera extirparea bandelor de hoți și pungași, — organisate în urma rĕs-

boiului de treizeci de ani, — după o luptă neîntreruptă de două sute de ani.

În toate aceste exemple residă o învěțătură morală ușor de înțeles: că mijloace militare de putere nu sûnt suficiente pentru apěrarea siguranței publice, dacă în sînul claselor amenințate ale poporațiunei nu se naște o *cooperare* hotărîtă, în scopul apěrărei proprii. În păturile mai inferioare ale poporațiunei neapolitane, romane, grecești și maghiare, hoțul e apěrat de consentimentul natural și de conțelegerea secretă a celor-ce înșiși au puțin de perdut și acest puțin ar trebui sě-'l verse în tesaurul de stat, chivernisit de un guvern care puțin le poartă de grije. Fapt e, că între împrejurările date, poporația din ținuturile dosnice mai bucuros dă contribuții, *la ocasie*, bandelor de hoți, decât guvernelor, *regulat*, pentru scopuri neînțelese și necuprinse de mintea mulțimei. Pe lângă aceasta mai era de considerat, că legislaturile mai vechi, chiar și a Germaniei, au restrîns *apěrarea legitimă* între bariere ânguste, și au purtat de grije, sě o evite cu cele mai îngrijite měsuri de precauțiune.

O apariție, analogă după resultat, dar' cu totul divergentă după causele cari o provoacă, ne ofer statele de vest și de sud ale Uniunei americane de nord. Siguranța proprietății, față de pungași și înșelători, e relativ mică; căci siguranța de drept e condițională în mare měsură de energia celui amenințat, în cas extrem de justiția poporului, de *lynch*-uire. Cu mult mai mică e însě siguranța vieței cu privire la ruinarea indolentă sau intenționată. Conștiența individuală de drept e, adevěrat, atât de lățită, ear' încrederea în forțele proprii atât de înrădăcinată, încât

majoritatea se află pusă în situația penibilă de a-'și apĕra drepturile amenințate cu revolverul totdeauna gata de descărcat. În această prisosință de sentiment propriu personal residă însĕ totodată și isvorul numeroaselor crime, isvorîte din inevitabilul ajutor propriu, — *justificat.* Iritat fiind de vechea moștenire a unei tirănii volnice, rĕmase dela domnitorii englezi, spiritul american se împotrivește și astăzi acceptărei unei garanții residente în forța oficioasă, solid organisată, pe seama folosirei unui drept sigur. Căci ori-cât de mare ar fi deosebirea, în privința politică și socială, între *Italia* și *Statele-Unite,* resultatul vrednic de compatimire este comun, atât al desvoltărei mijloacelor de putere, curat militare, pentru menținerea ordinei publice în Sicilia, cât și al încordărei prea mari a poftei de bătaie din partea cetățeanului din America-de-Nord, gata totdeauna de apĕrarea proprie.

În ambele casuri, justiția penală, cu mijloacele sale, pare a fi prea puțin eficace: martori cumpĕrați sau intimidați, cari ascund adevĕrul; afecțiunea de a se sustrage dela mărturisirea cerută; slăbiciunea judecătorului, care se face părtaș convingerei generale și crede și el, sau în ineficacitatea legei sau în scusabilitatea apĕrărei proprii în contra crimei, prefăcută ea însași în crimă. E fapt cunoscut, că dela nici un *juriu* din statele de sud nu se poate stoarce verdict în contra vr'unui *alb,* care împușcă fără motiv vr'un *negru*, că, mai departe, omorîrea celor învinovățiți cu seducerea unei femei, aparținătoare familiei, e considerată din partea curților cu juați din statele de nord ca act *permis* de apĕrare proprie, chiar și atunci, când lipsesc cu desĕvîrșire do-

vezile pentru acusa ridicată, că s'ar fi întreținut relațiuni nelegiuite. Astfel curțile cu jurați americane ne dau reflexul imaginației lățite pretutindenea despre necesitatea apărărei proprii, pentru a scutì drepturile personale; și aceasta e: impunibilitatea celor mai grele crime în contra vieței. Pe când justiția americană știe sĕ scoată din ascunzĕtoarea sa, din fundul Africei, pe cel-ce era învinovățit că ar fi luat parte la omorîrea presidentului, — lasă neurmărit și neîmpedecat omorul politic asupra partidei contrare, din partea bandelor în secret organisate, în statele de sud.

Despre raportul în care stă siguranța de drept cu mijloacele de drept, menite sĕ o mențină, statistica proceselor penale poate da pentru politică cele mai prețioase deslușiri. Tabelele și cifrele ei ne lămuresc asupra aproximativului raport dintre pretinsele crime, dintre crimele venite la cunoștința autorităților și dintre crimele supuse osândirei judecătorești sau acusei. Din o comparativă punere față în față a cifrelor acestora se poate forma judecată asupra suficienței mijloacelor de putere, menite sĕ apere sfera dreptului privat.

În general resultă din o asemenea comparație, că în statele culturale din Europa de mijloc, în Francia, Belgia, Olanda, Danemarca, Svedia și Elveția, siguranța relativ mai mare a folosinței de drept s'a ajuns din partea dreptului penal. Dar' o mai departe desvoltare a siguranței de drept, în Germania și Francia, ar fi numai atunci posibilă, când la instruirea crimelor grele nu s'ar simți atât de mult lipsa de declarată cooperare a *puterilor neoficiale*. Afară de aceasta, se pot împuțina perderile isvorîte din crime îndreptate

contra proprietății, prin reducerea așteptărilor, legate din partea cercurilor cetățenești, desmerdate prin guvernare de sine, de suprataxarea autorității superioare și de capabilitatea de prestare a poliției criminale.

Mult mai grea decât aprecierea mijloacelor cerute și necesare pentru menținerea ordinei de drept, cu privire la natura lor generală, este limitarea terenului ce compete libertății personale.

Cea mai veche provință, în cadrul acestui teren, îl formează *dreptul privat;* eminamente suma acelor norme deci, prin cari se regulează raporturile indivizilor între olaltă, în cercul comunicației isvorîte din schimbul de bunuri, după punctul de vedere al îndreptățirilor și îndatoririlor asigurate prin constrîngere. Ori-cât de ușoară ar fi separarea dreptului privat de îndreptățirile pe cari le are totalitatea în general, se poate vedè chiar și aici, că spiritul particular și dispozițiile speciale ale fiecărei națiuni singulare *înțelege în mod divergent cuprinsul și obiectul dreptului privat.* Adecă în faptul ce consideră știința de drept, în mod tradițional, ca materie de drept privat, a cărei regulare se cedează în prima linie voinței libere a singuraticului și numai în casul că nu se manifestă o declarație expresă de viață, 'i-a dat legislatura menirea sĕ formeze în codurile civile obiect de decisiune judecătorească, — zace ascunsă pretutindenea o însemnată parte de drept public; așa, că și aici, ni-se revelează conexiunea, de fapt neresolvită, și unitatea tuturor drepturilor, în ultima lor basă.

De drept *public*, și prin urmare, în compunerea lor, de caracter *politic*, sûnt toate tesele codului de drept privat, în cari pe seama voinței

private, cu toate-că în general e recunoscută ca îndreptățită să dispună de anume obiecte, se precisează forme speciale de manifestare sustrase dela volnicíe, sau bariere pe seama valorărei sale; prin urmare, toate formele necesare, indispensabile pentru valabilitatea afacerilor de drept, forme cari în deosebi în afacerile de credit real, de ipotecă, și de testamentare joacă un rol însemnat, mai departe, condițiunile formale de legarea și de desfacerea căsătoriei, afacerile de curatelă, condițiile capabilității de a face comerciu, limitele etății minore și multe altele.

Ca ideal al unui *drept privat,* de severă coherență și desvoltat în perfectă libertate, ajuns la perfecționare științifică, și mai mult corăspunzător cerințelor aplicabilității generale, fără considerație la barierele naționale, — e considerat, cum să știe, *dreptul roman.*

Dar' chiar și în sînul acestui sistem, de care a fost stăpânită desvoltarea de drept a multor popoare europene, începênd din evul mediu, — să văd, cu deosebire în periodul împăraților, însemnate ingerințe ale momentului public *moral,* provenite din idei politice de stat; de ex. oprirea legărei anumitelor contracte, din îngrijire unilaterală pentru debitor.

Chiar și pe treapta' supremă de desvoltare a dreptului privat roman, au mai rămas anume regule de formă pentru unele afaceri de drept, ca reclamate pentru acusabilitatea judecătorească. Când ne întrebăm: încât poate să acorde dreptul civil voinței private un curs, perfect de liber, pentru regularea afacerilor de drept civil, nu trebue să uităm, că eventualitatea unei ulterioare certe de drept trebue prevăzută de legiuitor astfel, ca

nesiguranța unei decisiuni judecătorești, și prin urmare nedeterminarea exprimărei de voință din partea părților litigante, să fie redusă la cea mai posibilă mică măsură.

Legiuitorul trebue să caute ca procesele să fie, după putință, *evitate*. Formele contractelor, ducătoare la scop, trebue precisate deci esențial cu privire la interesele universale ale justiției, din partea ori-cărei legislaturi.

Dacă procedura are să fie mai strictă sau mai domoală, e o întrebare ce formează pretutindenea obiect de discuție, în care persoanele judecătoare iau poziție de partidă, așa, că sau interesele generale ale statului, legat de soliditatea formelor de drept, sau natura particulară a voinței private, exprimată liber și fără formă, — formează pentru ele motivul de decidere.

De ori-care opinie ar fi omul peste tot, cu greu se va putè face abatere, — pe lângă cea mai mare respectare a voinței private, și pe lângă întonarea cea mai puternică a drepturilor de libertate personală, — dela pretinderea unor anume forme de expresie de voință, la afacerile de drept, a căror existență, sau al căror cuprins, ori că are eficacitate *de drept* asupra persoanei a treia, — trecênd peste cei nemijlocit împărtășiți, — (de ex. dreptul de avere al soților [bărbaților] deviat cu totul dela presupunerile generale legale), ori că devin pentru stat însuși de importanță. (de ex. schimbarea în raporturile de proprietate imobilă).

Ce se atinge de cuprinsul material al raporturilor dreptului privat, pentru a precisa mai deaproape pretensiunile scopului de drept din

zilele de astăzi, avem să nominăm ca decisĕtor un curent *dublu* în istoria de drept; şi anume:

Întâiu, afecţiunea, născută din tot mai marea desvoltare a comerciului şi a vieţei economice, de a respinge tot mai mult amestecul legiuitorului în raporturile dintre creditor şi datornic, ear' de aici, extinderea valorărei vieţei private, faţă de ajutorul acordat consideraţiilor morale ale unui presumptiv contrahent mai slab, — revocându-ne în memorie la locul acesta, în treacĕt, delăturarea limitărei proceselor, delăturarea moratoriilor etc.

Al doilea, tocmai contrarul, restrîngerea treptată a voinţei de drept privat a domnitorului, cu privire la alte persoane.

Pe când în dreptul câştigărei de avere, cu osebire în dreptul obligaţional, se lărgeşte tot mai mult îndreptăţirea de dispunere a persoanei singulare şi se urcă în continuu responsabilitatea contrahenţilor cari au o poziţie nefavorabilă economică, — ideea dreptului privat în cadrul dreptului familiar şi personal se restrînge prin faptul, că se eliberează tot mai mult femeile, copíii, cei puşi sub curatelă, servitorii şi ucenicii, de raporturile cele vechi de forţă ale stăpânilor şi despoţilor. În Germania se observă direcţia din urmă mai puţin ca în Englitera şi America, unde în special poziţia de drept privat a femeiei e influenţată de restrîngeri diverse.

Chiar şi desfiinţarea arestărei pentru datorii vine redusă, fără îndoială, la acelaşi punct de vedere. Odinioară renunţabilă, şi prin libera subordonare, unei voinţe străine, restringibilă, — libertatea personală s'a ridicat tot mai mult la rangul unui bun, care nu se poate distruge nici

chiar de cătră volnicía proprie a posesorului ei însuşi, şi s'a sădit în terenul intereselor publice comune. Dar' rĕmâne cu toate acestea îndoios, dacă desfiinţarea arestului pentru datornici, exoperată din motive curat principiare de umanitate, cu privire la ineficacitatea ei faţă de datornicii cei rei, nu a zdruncinat cumva şi creditul industriaşilor onesti? Ca o greşeală a generalisărei mai trebue privit şi faptul, că la delăturarea barierelor procentelor, capitalele mari şi împrumuturile mici au fost puse pe treaptă necondiţionat egală.

Cu toate-că aparţine dreptului privat, raportul familiar al persoanei singulare, puterea părintească şi căsătoria, e supus totuşi în mĕsură foarte mică dispunerei libere private, cu privire la determinările mai importante de cuprins. Dar' chiar şi dreptul de proprietate, şi în legătură cu el dreptul *ereditar*, — raporturi în cari e predominant interesul dreptului de avere, — sûnt stăpânite de o însemnată parte de regule, provenite din interesele publice comune. Vom indica aici numai incidental legislatura *agrară*, deposedarea forţată şi divisiunea de comuniuni, pentru a lega de ele observarea, că mĕsura restrîngerilor, admisibile de interesele culturale ale ţĕrei, în libertatea personală de dispunere formează tocmai în timpul de faţă o chestie de discuţie mult accentuată.

Permite de ex. scopul de drept al statului, — ca proprietarului privat de păduri sĕ 'i-se impună cu forţa reguli referitoare la desarborarea, sau la plantarea de nou a părţilor despădurite?

O supraveghere de stat a manipulărei economice de pădure e oare compatibilă cu respectul datorit proprietăţei private?

Încât să intenționează aici o asigurare a proprietarului față de nebuniile sale proprii și față de ruina ce-'l amenință, răspunsul trebue să fie fără îndoială *negativ*, din punctul de vedere al actualei conștiențe de drept; dar' are să fie, după părerea noastră, în principiu *afirmativ*, atunci, când o păgubitoare manipulație de păduri se dovedește că e, conform raporturilor geografice ale unei poziții de munte sau de coastă, păgubitoare pentru cultura economică a teritoriilor de țeară extinsă, cu toate-că nu se poate nega, că direcția predominantă astăzi în economia națională se închină altei păreri, ear' congresul economic din *Breslau* (1868) a acceptat opinia aceasta.

Chiar și dreptul de a eredita moșii, e tratat, dela revoluția franceză, ca obiect de interese politice. Abstrâgênd dela severitatea formelor testamentare, în cari statul a căutat să conserve interesele generale ale siguranței de drept: influențarea pretensiunilor de drept public se manifestă în dreptul ereditar chiar și în acel fapt, că în dreptul ereditar *de nevoe* se pune stavilă anumită dispunerei libere, în cas de deces, în favorul rudeniilor mai deaproape.

Principiul etic al familiei stăpânește aici în mod absolut principiul de liberă dispunere asupra proprietății private. Întrebăm însă mai departe: Oare crearea de *fideicomis*-familiar și dispoziția testamentară de a nu se putè vinde un anume bun, în scopul permanentei conservări a unei moșii în stare nedivisată, trebue *oprită* sau *favorisată*, ca în Prusia, prin acordarea de privilejii politice de *substituire*?

În întrebarea aceasta se încrucișează nominațiunile tradiționale ale partidelor economice.

Pe când cei-ce apĕră dreptul nelimitatei substituțiuni de *fideicomis*, se provoacă la principiul perfectei libertăți de dispunere, avênd în vedere persoana fundatorului, — aderenții nelimitatei libertăți economice cer oprirea și desființarea *fideicomiselor*, avênd în vedere persoana moștenitorului, restrîns în dispositiunile sale, ear' afară de aceasta, mai consideră libera vênzare a imobilului și de interes economic-politic de stat. Cu ajutorul acestor puncte de vedere economice s'au înfrățit năzuințele aristocratice cu cele democratice. *Montesquieu* atrăsese deja atențiunea asupra importanței politice a sistemului de ereditare. Dacă precumpĕnim toate raporturile, trebue sĕ resulte, că firul fundamental al desvoltărei legislaturei mai noue e acela, de a strîmtora tot mai mult frontierele acelui teritor de drept privat pe care fiecare poate sĕ-'și punà vieața în acțiune, fără pedecă.

Ceea-ce s'a zis despre cuprinsul de drept de avere în sfera dreptului privat, se refere, de sine înțeles, și la producția economică în general, și la acțiunile de câștig în special. Era destul de curioasă contrazicerea provenită din existența lângă olaltă a dreptului privat roman și a împedecărei activității industriale din partea breslelor (triburilor). Astăzi trebue acceptat în modul cel mai hotărît, că intervenirea puterei de stat și a legislaturei în afaceri de industrie, deoparte ca împedecare a concurenței în favorul producenților, de altă parte ca scut pe seama consumătorilor în contra prețurilor exorbitante, nu poate fi compatibilă cu supremele principii ale libertății individuale; ceea-ce însĕ nu poate fi casul la întrebarea: oare chemarea unei politici sănĕtoase

comunale nu poate fi apĕrarea intereselor, congruente în chestia principală a consumenților, în contra scumpirei monopoliste *locale?* Întrebare deschisă rĕmâne mai departe, că: încât pot fi supuse unei influențări din partea statului acțiunile industriale, în cari se manifestă un interes de drept public, ca la advocatură sau la cariera medicală, în cari, în cas de abusare, e dovedită primejdia unei păgubiri comune? Întrebarea nu poate fi resolvită numai din punctul de vedere al scopului individual de drept. Decisĕtoare e aici, din contră, precisarea, că în ce mĕsură e în stare statul, conform experienței, sĕ acoarde ajutor, fără a viola scopul individual de drept; ajutor, care e imposibil sĕ fie înlocuit prin opintirile proprii ale forței sociale, pusă cu totul liber în mișcare? Cel-ce urmărește cu atențiune literatura politică și economică, va trebuì sĕ observe, că sûnt foarte divergente contemplațiunile asupra conformității limitelor cari trebuesc precisate în direcția aceasta pe seama puterei de stat.. În Germania predomină în momentul de față, la tratarea acestei probleme, aversiunea teoretică pentru ori-ce restrîngere a libertății personale ce cade în afară de datorința de desdaunare; în Englitera și America pare a fi în creștere opinia contrară, despre insuficiența datoriței de desdaunare la ramurile de industrie, periculoase vieței și sănĕtății (exploatarea minelor, căile ferate, architectura). Experiențele nefavorabile, făcute cu eficacitatea stărilor existente de lucruri, și relele evidente, servesc aproape pretutindenea ca impuls pe seama legislațiunei și ca itinerar pe seama opiniĕi publice. Ori-cum s'ar desvolta experiența faptică în statele singulare, din principiu

trebue afirmată restrîngerea libertăței personale în acele ramuri de industrie cari sûnt de natură mixtă, fiindcă au totodată o eficacitate primejdioasă binelui public şi siguranței personale a altora.

Politica *economică* are sĕ examineze mai deaproape mijloacele şi căile desvoltărei de stat, din punctul de vedere al succesului stabilit din partea experienței, recunoscênd totodată scopul individual de drept.

Ca element, esențial din cale afară, al îndreptățirei individuale, trebue considerată mai departe *libertatea religioasă,* potrivit conştienței statelor culturale de astăzi. Scopul de drept al statului pretinde, după principiul protestant, în mod necondiționat, *perfecta recunoaştere a libertăței convingerei,* din partea ei positivă, față de dogmele precisate din partea bisericei, sau sancționate din partea statului, — ear' din partea negativă, desființarea tuturor inegalităților şi a drepturilor de privilejii, legate de ea ca anumite profesíi. O excepție se poate închipuì, fără îndoială, numai în direcția, că statul poate fi îndatorat sĕ acopere în mod parțial trebuințele acelor confesiuni, cari aveau anumite drepturi seculare asupra moşiilor confiscate din partea statului. Cu eliberarea conştienței *individuale* nu trebue însĕ confundat dreptul *corporativ* al reuniunilor bisericeşti.

Statul, pornind din punctul de vedere al stărilor date sociale, are sĕ precumpĕnească, încât poate el sĕ permită, sĕ restrîngă sau sĕ împedece eficacitatea mănăstirilor şi a ordurilor, în interesul păcei publice.

De altcum, contemplațiunile asupra ființei libertăței religioase sûnt foarte diferite în statele singulare, conform desvoltărei istorice. Nu numai

că în statele singulare catolice e abandonat cu desĕvîrșire însuși principiul libertății convingerei, care nu mai găsește decât cel mult câte un apĕrător singular, — dar' chiar și în statele protestante s'a prorogat prin un armistițiu discuția între bisericanismul privilejiat de stat și libertatea religioasă, armistițiu, care a conservat avantajii însemnate pe seama posesiunei date istorice. A fost mai nainte vorba despre opinia lui *Stahl* asupra misiunei statului, din punct de vedere bisericesc. În majoritatea legislaturilor, chiar din țĕri protestante, ordinea lucrurilor corĕspunde mai mult pretensiunilor lui *Stahl* decât consecințelor scoase din principiul unei perfecte libertăți religioase.

Dar' cu toate acestea, ne putem face o idee mai clară despre contrastul ce există între concepțiile din statele europene, dacă asĕmĕnăm poziția cu totul liberă a bisericei catolice din țĕrile cu poporațiune predominantă protestantă, cum e Englitera și Olanda, cu cea din astfel de state, în cari sau că copíii puteau fi răpiți dela părinții evrei, prin botezul exoperat cu șiretenie și cu constrîngere, sau cetitorii sfintei scripturi puteau fi duși la eșafod.

Greutatea pentru politica practică din zilele de astăzi residă în faptul, că pe lângă toată recunoașterea principiului libertății de conștiență, satisfacerea tuturor pretensiunilor derivate de aici, din partea clerului, se lovește de mare resistență în vieața practică. Deși doctrina de stat, independentă de influențe și dogme bisericești, procede de acolo, că acceptată fiind recunoașterea principiului libertății de conștiență, statul ca atare în general nu mai poate purta predicatul de cato-

lic, protestant sau creştin, — acest mod, teoreticeşte corect, de contemplaţiune, rămâne totuşi lipsit de eficacitate în momentul în care persoanele aparţinătoare unei anumite comunităţi de profesie exercită influenţare asupra legislaturei sau asupra mersului afacerilor publice. De fapt există deci, în mod neîndoios, pretutindenea pe terenul politicei practice aceea ce Francezii numeau în constituţia lor *religia majorităţei,* sau aceea ce altundeva s'ar putè numì *confederaţia confesiilor* istoriceşte îndreptăţite. Chiar şi în America se vede a fi prea slab principiul, în sine luat, pentru a putè da piept cu influenţele exerciate de moştenirile mai vechi bisericeşti. Conduita curat negativă a constituţiei *unioniste* faţă de determinarea de cuprins a confesiilor şi a sectelor singulare, nu împedecă existenţa legilor stricte pentru sărbarea Duminecei, legi, cari ca resultat al vederilor puritane vatămă modul de cugetare al claselor germane de poporaţiune, de nou imigrate. Nestatornicía ce se observă de decenii pretutindenea în politica eclesiastică a statelor mai noue culturale se basează pe faptul, că statul paritatic deoparte trebue sĕ observe neutralitatea faţă de diferitele confesii, de altă parte *neconfesionalitatea ar putè fi un rĕu ce nimiceşte basele morale ale vieţei poporale.*

Chiar şi lupta îndreptăţită a statului contra usurpărei clerului, păgubeşte totdeauna bunurile morale, la fel cum pe câmpul de rĕsboiu învingĕtorul încă are perderi dureroase.

Nu poate fi lăsată neatinsă *libertatea emigrărei,* ca istoriceşte strîns legată de libertatea religioasă. Realisată în plină extindere, ea însemnează *dreptul liberei alegeri de stat din partea*

cetățeanului. Dat fiind că dreptul acesta nu numai e teoreticește recunoscut, ci totodată și exerciat în cea mai largă extindere din partea cetățenilor din statele germane, prin el ni-se ofere aptitudinea de a ne imagina în modul cel mai clar contrastul între modul antic de gândire și imaginațiile de astăzi asupra îndreptățirei cosmopolite a individului. Dintr'un stat ese liber și neîmpedecat; ear' în celalalt »*stat adoptiv*« emigrantul primește imediat întregul favor al dreptului privat, ear' mai târzíu chiar și drepturi politice.

Singura barieră împedecătoare de caracter de drept public pentru emigrant: obligamentul de serviciu în armată și de apĕrare de patrie, n'are, cel puțin în Germania, decât eficacitatea unei amînări trecĕtoare. Acolo unde e recunoscută libertatea de emigrare și imigrare, se poate zice cu drept cuvênt, că statele moderne nu mai sûnt state de constrîngere față de individul matur pentru determinarea proprie, ci sûnt state de alegere, al căror proces de vieață se manifestă în aparținerea liberă a supușilor. De altă parte, faptul emigrărei, desvoltată în mĕsură mare în statele germane, ca Englitera, Germania și Scandinavia, nè arată, că sub influența reformațiunei, sentimentul de drept individual și conștiența forței personale a primit desvoltarea cea mai puternică față de viitorul îndepărtat. Abstrăgênd dela Irlandezi, a căror emigrare din țeară, — în cete numĕroase, — trebue privită mai mult ca o alungare, provocată de miseria socială și de foamete, — emigrarea însași trebue privită ca un semn de libertate, relativ mai bine desvoltată în statele germane, o concepție, pe care o aflăm chiar și la scriitorii francezi, și care își

primește întreaga însemnătate abia atunci, dacă luăm în considerare, că scopul de putere națională în statele expuse mai mult emigrărei, n'a suferit câtuși de puțin de când a luat proporțiuni mai mari emigrarea în America-de-Nord și Australia.

Întocmai ca religia aparține și *scrutarea științifică* și exerciarea ei libertății individuale, o tesă, care în constituțiile mai noue e întrodusă ca o consecință a libertății de conștiență; căci, tocmai biserica era aceea, care se încercase să împedece libera scrutare, prin oprirea de cărți și de instruire.

Resultatul expunerilor noastre e acesta: scopul de drept reclamă recunoașterea principiară a personalității, în întreaga ei libertate de dispunere, în cadrul dreptului privat în general, — pe terenul economic al câștigului, în alegerea statului prin emigrare, în domeniul conștienței și al științei. Astfel scopul de drept e în esență efluxul *ideei de umanitate,* mai mult sau mai puțin desvoltată la popoarele europene, și a problemei cosmopolite de desvoltare de stat. Căci toate acele drepturi, pe cari le-am înșirat, compet și străinilor aparținători la state externe.

Când congresul de pace din Berlin a asigurat drepturile Evreilor în România, n'a făcut alta decât a dat exprimare acestei recunoștințe cosmopolite a dreptului de conștiență, în cercul societății creștine de stat. Cu recunoașterea teoretică a acestor drepturi de libertate omenească, a căror violare directă din partea statului poate motiva o responsabilitate internațională, — nu e exhauriată nici-decum problema statului. Nu e

suficientă abstinența prudentă în legislatură față de aceste drepturi individuale. Din contră, vorba e de a le asigura valoarea practică, suprimând tot ce ar putè intervenì în mod conturbător sau împedecător. Recunoscêndu-o aceasta, statul poartă de grije, în legislatura sa de expatriare, precum și în poliția de emigrare, ca sĕ fie împedecată exploatarea egoistă și înșelătoare chiar a celor-ce tocmai 'i-au întors spatele. Asigurarea practică a scopului de drept individual e o problemă, calculată eminamente pe seama justiției, poliției și a politicei economice. Recunoscêndu-se în mod corect problema aceasta, nu mai e de temut că se va putè face o schimbare cu vechiul scop de prosperitate, care stăruia pentru o satisfacere a vieței individuale, prin așezĕminte positive de stat.

Delăturarea pedecilor, cari de fapt se pun afirmărei scopului de libertate, va forma, probabil, pe seama politicei legislative o problemă care nu va fi în veci exhauriată.

Chiar și pentru acele state, cari ar putè sĕ creadă, că în stările lor proprii de drept au atins culmea perfecției, ar mai rĕmânè încă îngrijirea de-a se egala divergențele de drept privat existente în țĕrile singulare, prin legarea de contracte internaționale, cu alte cuvinte, ar mai rĕmânè, ca dreptul privat internațional sĕ se desvoalte la o — *unitate*.

Înrudită cu drepturile de libertate, nominate de noi, mai este o altă clasă de îndreptățiri, cari se numesc *drepturi fundamentale cetățenești,* fiindcă stau în conexiune cu folosirea drepturilor politice, și nu se acordă necondiționat celor din alte țĕri sau străinilor; adecă: dreptul de asociare politică, dreptul de întrunire, libertatea presei

și libertatea învățământului. Drepturile aceste din urmă se refer la raportul dintre individ și totalitatea de stat. Conform naturei lor sûnt deci esențial divergente de dreptul privat. Deși ca principiu suprem e recunoscută și aici libertatea individului, totuși trebue sĕ ținem în vedere, că libertatea aceasta e o îndreptățire derivată din voința și interesele totalității, în favorul statului însuși. Originea lor nu residă în ideea generală de drept omenesc, deși ici-colea li-se recunoaște calitatea de drepturi omenești, ci din contră, în crearea constituției naționale, pe care se întemeiază și drepturile politice electorale ale individului singular. Între libertatea individuală a dreptului privat și libertatea politică există deosebirea ușor de înțeles, că cea dintâiu, conform ființei sale, are de urmare o conduită *negativă* în activitatea legislaturei, aceasta din urmă o influențare *positivă* a individului asupra formațiunei statului. Mĕsura îndreptățirei, admisibile în fiecare stat, a presei periodice, a dreptului de asociare și de întrunire, a libertății instrucției și a cultului public, nu se poate determina pe basa unei formule neschimbate, ci se leagănă în istorie între pretențiile unei frecări de partid, dușmănoasă statului din principiu, și între idealismul fără stat; va sĕ zică, între drepturile omenești *absolute*, înăscute și neprescriptibile deoparte, și de altă parte între abusul de putere al unei puteri de stat, cuprinsă de frică sau devenită înverșunată în urma atacurilor ce 'i-s'au îndreptat.

Regulatorul natural al tuturor drepturilor politice e *faptul* eventualei lor folosiri sau abusări, prin urmare, nu poate fi stabilită decât regula: mĕsura drepturilor fundamentale politice, în urcarea

și căderea sa, e pendentă și condiționată pretutindenea de măsura sentimentului comun cetățenesc, care știe să se restrîngă însuși la reclamarea drepturilor sale, prin respectarea păcei sociale, a egalei îndreptățiri a celor de altă opinie și a ordinei de stat.

X.

Scopul social-cultural al statului

Contemplațiunile asupra statelor și a popoarelor ne arată, între unitatea națională din afară și imensa diversitate a vieței individuale, grupuri sociale, precis limitate, a căror recunoaștere residă în particularitatea scopurilor și năzuințelor colective.

Grupurile și asociațiile acestea stau într'atât aproape de fenomenele vieței individuale, că determinarea lor de scop nu e condiționată, de cele mai de multe-ori, de comunitatea națională a poporului. De altă parte, formațiunea lor are comunitate cu statul numai într'atât, că poartă în sine semnele unei organisări a forțeler unite pentru acțiune, pretinsă de comunitatea de scopuri. Deși aceste scopuri sociale sûnt foarte rar provocate de statul însuși, totuși sûnt pretutindenea pendente de stat, în desvoltarea și lărgirea lor istorică.

Trebue considerat ca unul din cele mai importante resultate ale științei mai noue de stat

faptul, că s'a recunoscut, că oamenii vieţuitori în stat trebue luaţi în privire, — când e vorba de atitudinea lor reciprocă, — nu numai din punctul de vedere al unei sume de fiinţe singulare, ci totodată şi după aparţinerea la anume comunităţi de interese, de natură spirituală sau materială.

Pe când în *Francia,* conform usului limbei din şcoala veche de drept natural, se înţelege sub »*societate*«, mai cu seamă, suma indivizilor vieţuitori în stat; ca totalitatea a cărei operă e statul, a cărei intenţii au să stăpânească statul, a cărei eventuale pretensiuni au să fie satisfăcute din partea statului, — în *Germania* a primit »*societatea*« cu totul altă determinare de noţiune.

Fără a întra mai adânc în chestiile de discuţie tratate în istoria literaturei, menţionăm că, conform determinărei lui *Mohl,* acceptabilă şi pentru scopurile noastre: »*societatea însemnează complexul tuturor formaţiunilor sociale, de fapt existente într'un anumit cerc* (d. e. stat, continent)«.

Întrebarea, că formaţiunile acestea sociale merită să formeze obiect pe seama unui mod special de scrutare şi expunere, — în afară de ştiinţele de stat, — a fost atinsă deja în capitolul ântâiu, ca chestie de discuţie, ear' aici, unde avem să examinăm mai deaproape fiinţa societăţei, trebue s'o lăsăm cu totul neatinsă. Atât însă e cert, că de s'ar *afirma* ori *nega* întrebarea aceasta, o pricepere clară a noţiunei despre societate e pentru politică de mare însemnătate.

Înainte de toate trebue ţinut în vedere, că societatea poate însemna numai o *resumare de expresie* a diferitelor forme de conştienţă, nu însă *unitatea diversităţilor.* Căci trebue să accep-

tăm de nediscutabil faptul, că toate formațiunile sociale, de fapt existente, nu pot avè nici-odată o conștiență comună a unității. Dacă ar fi *astfel,* societatea n'ar fi altceva decât *poporul.*

Sè luăm, pentru a învedera raporturile, o bibliotecă mare de stat. Volumele singuratice ne vor apărè ca *indivizii;* opurile compuse din mai multe volume, mult mai mult însè opurile cari formează un anumit ram (ca: știința de drept, filosofia, matematica etc.), — ca *formațiune socială;* ear' ideea societății o putem întrebuința în mod figurat, dacă ne imaginăm suma tuturor despărțèmintelor puse lângă olaltă, aducêndu-ne poate aminte și de aceea, că despre unul și același obiect, d. e. despre stat, despre singuraticele ramuri ale teologiei, filosofiei, economiei naționale, istoriei și jurisprudentei: opurile ne dau de multe-ori curioase, chiar contradictorii — învățături.

Aparținerea noastră la o grupă singulară socială în cadrul statului e determinată de influența unei întêmplări: de *nașstere,* de alegerea proprie și de decisiunea liberă.

E admisibil, probabil chiar, ca noi sè aparținem deodată la mai multe grupări sociale. Ca astfel de compositii, a căror resumare, cu privire la noțiune, o formează »*societatea*« tradiționalului mod de vorbire, — pot fi înșirate, de pildă, următoarele:

Familia, ca și cea mai primordială, statificată chiar, și cea mai generală formă de societate omenească, în care e necesarmente închis fiecare individ, cel puțin pe un anume timp al vieței sale. *Legăturile de afinitate* (de neam), ca legătura cea mai extinsă și totdeauna în co-

nexiune, a mai multor familii. *Trunchiul* (semința), care reclamă pentru sine speciale particularități, la singuraticele popoare orientale tot așa ca și în intuiția particulariștilor germani. *Rassa,* care prin diversitatea coloarei pielei dă naștere la puternice motive de atracție și aversiune, — în uniunea Americei-de-Nord. *Castele,* ca desbinare și organisare a popoarelor indice. *Staturile* evului mediu.

Toate aceste ne arată corpuri sociale, cari *pot* exista *lângă olaltă.* În ele, aparținerea dată *prin naștere* e momentul decisĕtor pentru individ. Ca alte exemple li-se mai adaugă: *comunitatea profesională;* funcționarismul, cu gradațiunea sa și cu împărțirea de muncă; *armata,* întru-cât în comunitatea indivizilor se manifestă o *conștiență de clasă; comunitățile de idei,* în corporațiile științifice și în academii; *comunitățile de confesiune,* în mărturisirea de credință și în biserici; *comunitățile intereselor materiale,* în cercurile, economicește separate, ale marelui și ale micului proprietar, ale industriei, comerciului în mare și în mic, capitalului, sau ale muncei industriale.

Abstrăgênd dela ori-ce completare a expunerei felurilor de formațiuni sociale, cari astăzi se pot constata, am ales exemplele noastre cu precugetare. Ele au sĕ ne arete diversitatea vechei și a modernei *culturi de stat.*

Particularismul lumei vechi și al ființei orientale de stat, născută dintr'însa, este: că poziția socială, față de individ, e stăpânită de legea întêmplărei și de naștere. De aici *castele,* cel puțin la punerea față în față a cetățenilor liberi și a sclavilor, de aici *puterea patriarchală a familiei,* de aici influența *semințiilor* și a *neamurilor.*

Particularismul lumei noue și a statelor de astăzi, basate pe cultură europeană, este: că poziția socială, — abstrăgênd dela întêmplătoarea soarte de a te naște sărac sau avut, de a moșteni defecte corporale sau spirituale, sau de a te naște înzestrat cu bune aptitudini, — e stăpânită de voea liberă a individului. *Tipul fundamental al societății moderne este deci libera unire și asociare.* În această opunere găsim totodată cursul de desvoltare al istoriei de drept și al legislaturei, de ale cărei fapte mari, referitoare la dreptul social, pot fi numite: *suprimarea castelor* din evul mediu, cu ajutorul principiului egalității cetățenești în fața legei și *ștergerea sclăviei* în America-de-Nord.

Din exemplele citate mai în urmă putem să deducem chiar aici o mică experiență. Recunoaștem anume, că statul poate determina formațiunea socială numai conform valoarei legale a acesteia, nu însă după nașterea și apunerea ei. Prejudițiile preferințelor de naștere, acolo unde au existat ele, nu s'au atenuat nici-decum prin ștergerea legală a castelor (staturilor), ci din contră, s'au agravat foarte mult. În America-de-Nord, *Negrii,* când se apropie de câte o femeie *albă,* sûnt omorîți sau mutilați imediat și fără nici o judecată din partea *Albilor.*

Dacă ar exista chiar o formațiune socială vrednică de dorit, la fel cu cea de pe vremea epocei de aur, totuși statul n'ar fi în stare s'o realiseze nemijlocit, din mijloace proprii. Și tot așa nu poate statul să împedece o generală descompunere sau degenerare a societății, în mod nemijlocit. Mijloacele sale de putere sûnt considerate, fără îndoială, ca ajutor dat spre bine

sau spre rĕu, naturei desvoltărei sociale. Din acest motiv trebue determinată problema statului ca *principiu politic de scop* față cu societatea.

În recunoașterea clară, că forțele statului sûnt insuficiente pentru a realisa stări perfecte sociale residă nainte de toate necesitatea renunțărei la vechea imaginație, că statul ar fi dator sĕ octroeze poporului, cu mijloacele sale constrîngente, o formă oare-care socială, sub titlul — *perfecționărei*. E imposibil ca statul se desființeze *familia* sau *căsătoria* și sĕ mențină, prin împărțire forțată, o *posesiune egală de bunuri,* câtă vreme societatea existentă găsește însași că căsătoria constitue *un raport de drept* și recunoaște proprietatea privată.

Pentru a stabilì posiția corectă a puterei de stat din conținutul conștienței unitare a poporului față de desmembrarea poporului în grupuri sociale, trebue sĕ luăm în privire, nainte de toate, năzuințele naturale ale societății însași.

Conform adevĕratei sale naturi, societatea nu poate fi numită altcum decât *imaginea negativă* a unui popor organisat în stat. *Statul e unitatea poporului,* instituită de voința de drept a totalității; societatea e desbinarea faptică a poporului, conform frânturilor sale interne. Suma comunităților de interese sociale, cuprinsă sub numirea »*societate*«, e adecă totodată suma *contrastelor,* adevĕrate sau presupuse, *de interese.* În imaginea positivă a statului, poporul e, nainte de toate, *unitate în afară, față de alte popoare.* În imaginea negativă a societății, poporul e: *comunități de interese,* existente lângă olaltă, cu spirit dușmănos, luptând una contra alteia, și organisate în forme determinate.

În cadrul vieței sociale sûnt pretutindenea trei raporturi deosebite, cari tradează dispoziția naturală a grupurilor singuratice.

Ântâiu: poziția între olaltă a singuraticelor grupări sociale, întemeiate pe scopuri egale sau analoge. Dacă mai multe din ele își au îndreptate năzuințele *spre acelaș scop,* resultă cu necesitate legea psichologică (ear' în acțiunea lor, motivul practic), de *a se eschide și dușmăni reciproc.* Așa stă chestia cu ele ca și cu omeopathia și aleopathia. Fiecare urmărește scopul de a vindeca pe cel bolnav, dar' fiecare atacă greu pe concurenta sa, pentru diversitatea mijloacelor ținute în vedere.

Grupările sociale se luptă între olaltă ridicându-'și alternativ glasul și cerênd: *concurență liberă,* ca pretensiune din partea grupei pentru moment mai slabă și *suprimarea concurenței,* din partea grupei mai tari; până-ce în fine, slăbirea reciprocă, sau egalisarea forțelor, face posibilă existarea lângă olaltă, dacă nu se nimicește cumva unul dintre contrari. Mai cu vehemență se aprinde focul luptei, indicată de noi, atunci, când e vorba de a se valora deodată numai *două* grupuri sociale.

Ca imaginație sĕ ne servească dușmănia, în fond neîmpăcată, a reuniunilor creștine bisericești, în care, biserica catolică, la început singură îndreptățită, cerea, conform împrejurărilor: libertate *dela* statul în care era persecutată, sau libertate *în* statul în care avea de gând sĕ-'și validiteze forța în contra altor reuniuni de credință (confesii), sau în urmă libertate *în contra* statului în care a eșit biruitoare.

Aceeași imagine ne-o dă lupta societăților industriale, cari concurează pe unul și același

teren de câștig, luptă, în care de multe-ori contrarii caută reciproc sĕ se ruineze materialiceşte pe calea concurenței în *ieftinitate*. Lupta brezlelor și a triburilor în contra muncei libere profesionale; lupta proprietății mari și împrejmuite în contra împărțirei bunurilor; lupta celor interesați la scutirea de vamă în contra comerciului liber; lupta comunelor, corporativ închegate, în contra afluenței libere și a îndreptățirei persoanelor sărace de a se căsătorì, apoi a claselor muncitoare în contra marelui capital: toate aceste sûnt fenomene de aceeași natură.

Partidelor sociale, nemijlocit opuse, li-se asociază, pe basa afinității de alegere, un șir de interese aliate. La 1849 s'a aliat marea proprietate cu brezlele meșteșugarilor, conștíe fiind de o întărire a influenței sale. Cu cercurile socialiste ale poporației muncitoare s'au aliat dușmanii agrari ai marelui capital, angajat în întreprinderi industriale, care la timpul seu a căutat sĕ micșoreze primejdia ce-'l amenința, prin o decentralisare a întreprinderilor mari pe calea împărțirei de acții. Pretutindenea ni-se arată același scop: *dominare asupra concurențelor economice*.

Strîns legată cu această contrarietate e:

Al doilea: posiția singuraticelor grupări sociale față de membrii lor proprii. Interesele unei lupte cu succes, în contra concurenților, pretind aici pretutindenea năzuința de a înființa și menținè o organisație, cu ajutorul căreia sĕ poată fi imposibilă sau fără efect contrazicerea unui membru singular din societate, adusă intereselor comune. În cadrul corpurilor inimice sociale se repetează în mĕsură mai mică fonomenele prin cari se face observabilă dușmănia, din vremile

vechi, a naționalităților cari se aruncau una asupra celeialalte.

Unde corporațiuni se ceartă între sine, se observă cel puțin îngreunarea eșirei din ordinea de luptă, și încercarea de a îngreuna repășirea dela causa în comun representată, prin isolarea socială a membrilor puși în serviciul respectivei corporațiuni. Din istoria bisericească putem să cităm aici lupta bisericei catolice din evul mediu contra *eresiei,* și mărturisirile protestante, ale căror forme sûnt înșirate, în parte, în dreptul bisericesc din zilele noastre. Excomunicarea și canonul bisericesc, folosite față de membrii suspecți; exchiderea preoțimei dela interesele civile prin celibat; inalienabilitatea averei bisericești și alte ordonanțe: au isvorît din punctul de vedere de tactică al bisericei întrate în luptă. Din cea mai nouă istorie bisericească, aparține aici: isolarea preoțimei de influențele unui mod de gândire liber cetățenesc, prin educația din colegíi, seminarii de băieți și convicte, unde e supusă unei severe controle întreaga desvoltare spirituală, prin manuarea cea mai strictă a dreptului disciplinar, nu atât în sensul disciplinei *morale,* cât mai mult ca necondiționată supunere față de ierarchia bisericească, și punerea sub genunchi a *individualității libere;* mai departe, combaterea *căsătoriilor mixte,* în cari se credea că zace o slăbire a contrastelor confesionale, sau o apropiere a deosebitelor confesíi; acordarea de binefaceri materiale, prin ajutorarea săracilor și îngrijirea bolnavilor, cu considerație la subordonarea lor — legilor externe ale bisericei; în fine, isolarea tinerimei, prin educație severă confesională. Mijloacele acestea vor fi considerate de merituoase și laudabile câtă vreme

o comunitate oare-care bisericească, ținênd la aroganță, reclamă pentru sine singura posesie a adevĕrurilor morale, și în posesia acestora fiind, își atribue misiunea, nu numai de a ferì credincioșii proprii de greșelile și minciunile altor societăți religionare, ci și de a le stîrpì chiar și dintre credincioșii altor confesii. Și mijloacele vor fi folosite cu atât mai puternic, cu cât mai puțin inegal e raportul dintre forțele puse față în față. De altă parte, biserica dominantă se arată cu atât mai conciliantă față de greșelile membrilor ei, cu cât mai puțin se poate serios teme de o micșorare a posiției sale de putere.

Aceeași lege de organisație sĕ repetează în toate clasele sociale, temeinic limitate: în *castele indice,* cari consideră de injurioasă și profanatoare chiar și atingerea de persoane aparținătoare unei caste inferioare; în *castele militare,* cari pedepsesc combaterea unei acțiuni, legalmente punibile, cum e a duelului, sau convenirea cu oameni politici, liber cugetători, ca fapte neoneste, cu exchiderea din corpul oficerilor; în *castele aristocrate,* cari execută regulele de egalitate de naștere; și în fine, în *castele muncitorimei,* cari sĕ pregătesc de luptă, în contra adevĕratului sau pretinsului contrar, după aceleași regule, începênd cu restrîngerea libertăței personale la membrii lor proprii, acceptând dictatura singuraticilor conducĕtori, ordonând din vreme proclamarea stărei de asediu economic, în contra industriei, prin sistarea muncei (punerea în grevă), și folosind mijloace de costrîngere în contra celor-ce ar fi înclinați a se retrage din lupta începută. N'a existat deci, de fapt, nici o deosebire între terorismul exerciat de singuraticele corporațiuni de

meșteșugari, în secolii de mai nainte, prin declarațiile lor de defaimare, și între terorismul confesional al bisericelor privilegiate.

Al treilea: trebue considerată în fine, poziția grupurilor sociale față de mijloacele domniei de stat; un raport, care se poate deduce din principiile și afecțiunile deja desvoltate ale corpurilor sociale, către olaltă și către membrii lor. Cu cât mai mic e prospectul pe teren intelectual și economic, că concurențele cari se combat vor eși învingĕtoare din lupta pentru interese și vor provoca o supunere voluntară din partea contrarului, cu atât mai aproape e ispita de a-'și asigura pentru sine puterea de stat, în special însĕ legislatura, administrația și judecătoriile.

Conștiența clară a unui plin egoism poate deci sĕ lipsească persoanei întrate în acțiune. De cele mai de multe-ori se calmează ori-ce îngrijire prin amăgirea, că interesul amenințat, sau clătinător chiar, de domnire a unei grupări sociale asupra unei clase emulătoare, e de egală importanță cu *interesul de stat,* și de aceea trebue sĕ se ceară satisfacere din partea statului.

În admonițiile mereu repetate ale ierarchiei catolice și protestante, cari amenință statul cu stricăciune și dispariție dacă se retrage dela acordarea de privilegii confesionale; în convingerea patrimonială sau feudală, care crede asemenea că e înviolabilă și sfințită, ca ordine divină a lucrurilor, născută din simpla faptă a proprietăței moștenite; în utopia statului muncitorilor, care după o expunere numerică are sĕ jertfească, în favorul afirmativelor nouĕzeci-și-cinci procente de lipsiți, restul de cinci procente de — *proprietari;* în apĕrarea taxelor mari de vamă din punctul

de vedere al politicei naționale: pretutindenea se repetează și se reînoește aceeași idee a unei apărări de interese, acordată din partea statului. În fond e mică deosebirea, dacă unul din aceste interese ridică pretenția de a fi în general predominant și valabil, sau dacă, având puțină modestie, consideră de suficient ajutorul statului spre a-'și completa forțele ce-'i lipsesc.

În constituțiile și legislaturile statelor orientale, recunoaștem, în mare parte, organisarea de *simple* interese sociale, prin necondiționata domnire asupra altora. Cu tot dreptul au fost apreciate din acest punct de vedere și luptele pentru constituție, purtate în evul mediu și în timpul mai nou. Acolo, unde astăzi stăpânirea necondiționată a unei clase sociale asupra celeialalte a fost zdrobită, totuși rămâne existent faptul, că năzuințele de a câștiga influență politică pe calea formațiunei de partide stau în cea mai strînsă legătură cu interesele sociale. Partidul politic, e de multe-ori, până la un anume grad, totodată comunitate de interese economice sau religioase, sau chiar local-particulare.

De aici partidul așa numit al »*nobilimei*«, partidul »*ultramontan*«, sau partidul »*muncitorilor*«, în diferitele state din Europa. Fiecare e adumbrit de vanitatea de a reclama domnia perdută în stat ca un *drept istoric* ce-'i aparține, ori de a o propovĕdui cu provocare la viitorul apropiat.

Conform descrierei făcută de noi asupra năzuințelor sociale, li-se poate opune problema (misiunea) statului, sub titlul de: *scop cultural.*

Examinând înainte de toate poftele de domnie politică ale grupărilor sociale, observăm, că prin ele sûnt periclitate, în mare parte, atât scopul

național de putere, cât și scopul individual de drept. Statul, care se razimă pe o clasă privilegiată, devine slab și fără putere în afară în momentul în care se ridică contrastul de interese în contra privilegiaților. Interesele sociale violează scopul individual de drept prin faptul, că în interesul propriu fac, ca membrul antipatic să simțească puterea comunității, cu care se face abus pentru a suprima libertatea îndreptățită. Determinarea mai deaproape a cuprinsului ce trebue dat scopului cultural, față de faptul acesta, se naște din noțiunea de drept a statului însuși. Unitatea voinței poporului ar fi zdruncinată în momentul în care legislatura ar voi să se alăture boldului de domnie a unei grupări sociale asupra celeialalte. Ori-ce poziție, pe care o ia statul pentru una din partide, trebue să ducă inevitabil la o distrugere a echilibrului intern.

Treptele desvoltărei dreptului, încât vine ținut în vedere raportul grupărilor sociale cu statul, sûnt, în esență, următoarele: când o formă economică, d. e. a agronomiei, prevalează în mod hotărît și stă deasupra tuturor celoralalte, clasa mai tare socială dispune asupra puterei de stat în acel înțeles, că se acordă recunoaștere legală faptului nediscutabil al *preponderanței existente;* când alte interese își ridică capul, a căror contrarietate, la început prea puțin luată în seamă, nu mai poate fi cu desăvîrșire suprimată, se naște *sistemul de preferire* a unei clase față de concurentele sale, pe teren economic și religios, dându-ne exemple vii despre aceasta organisația staturilor din evul mediu și al statelor feudale; când se înmulțesc grupurile sociale, se naște mai târzíu preferința de odinioară a *aliărei comune*

a tuturor intereselor contrare, cari se unesc în direcția negativă a *resistenței lor în contra privilegiilor.*

Astfel străbate, pe ultima treaptă de desvoltare, *egala îndreptățire* a tuturora în conștiența de stat. De aici se începe, în mare parte, decadența socială, prin faptul, că massa poporului, care stă pe picioarele curat mecanice aritmetice ale dreptului majorității, face ca minoritatea persoanelor distinse spiritualicește și economicește sĕ-i simtă loviturile.

Pretutindenea se arată însĕ, chiar și între împrejurările cele mai favorabile, o afecțiune în corpurile singuratice sociale, de a-'și asigura o posiție favorabilă la împărțirea sarcinelor de stat. Dacă am presupune, că în statele mai noue culturale ar fi aproape realisată din partea statului egala îndreptățire a singuraticelor clase sociale, ar rĕmânè totuși reservată pe seama statului misiunea de a împedeca, sĕ nu fie exploatată puterea de stat de egoismul unui grup social, în contra celuialalt. Din acest punct de vedere trebue apreciată cu deosebire teoria representărei poporului.

Staturile vechi erau representate de țĕri și de grupuri de oameni, după contrastele existente în ele. Problema formațiunei mai noue representative este: *representarea poporului,* după diversitatea părților sale istorice, și după *unitatea părților sale naționale.* Valoarea generală politică a legilor electorale trebue pusă deci, din punctul de vedere al experienței, în faptul, că ele, înainte de toate, satisfăcênd pretensiunilor negative, nu vor suferì încuibarea intereselor exclusive de clasă, sub titlul: *representanța poporului.* Că această

pretensiune se poate realisa mai ușor acolo unde mai multe corpuri sociale, de diverse forme și membri, mențin echilibrul, decât în statele cele mari: e mai mult ca evident; și tocmai în această mai mare probabilitate de existență trebue aflată distincția dată statelor mari, față de statele mici. Cu cât e mai mică corporațiunea legislativă, cu atât mai mare e în sînul ei, de cele mai de multe-ori, neîncrederea reciprocă și temerea de a fi — tras pe sfoară.

Cu privire la posiția grupurilor sociale între olaltă, scopul cultural al statului are acelaș conținut. Dacă mai sus se cerea evitarea însușirei puterei de stat, și evitarea egoismului partidelor sociale, aici se cere, ca altă pretensiune adresată politicei, ca: *o grupare socială sĕ primească apĕrare de drept în contra terorisărei din partea altor grupări*. Punctul de vedere decisĕtor trebue aflat aici, fără îndoială, numai în *ilegalitatea generală a mijloacelor* întrebuințate, nu însĕ în perderea economică, pe care o clasă poate s'o causeze, prin abus de libertate, unei grupări sociale, inimice ei.

Proibiția coaliționalĕ a muncitorilor în contra fabricanților, și invers, a fabricanților în contra muncitorilor, nu a isvorît, la început, la nici un cas, din parțialitatea unilaterală a puterei de stat, ci din binevoitoarea intențiune de a acorda scut economic. Și totuși ea a fost greșită și incompatibilă cu ideea egalei îndreptățiri, din motivul, că proibițiile aceste nu acordau favoruri în mod egal ambelor părți, și nici nu puteau fi ușor evitate, în mod egal.

Era evident, că un numĕr mai mic de mari capitaliști, în cadrul aceluiași ram de industrie,

fără a pĕcătuì în cele exterioare în contra legei, se putea mai uşor înţelege asupra convenţiunei decât o cifră de sute de ori mai mare de muncitori. Dacă se observa chiar cu adevĕrat, din partea marilor producenţi, proibiţia existentă, totuşi neîncrederea claselor muncitoare trebuia sĕ se întoarcă în contra legislaturei. Ori-care ar fi deci desavantajul economic al sistărei muncei (grevă), stabilită înainte, statul, conform ideilor de astăzi asupra dreptăţei sociale, are sĕ renunţe la proibiţii coaliţionale, şi are numai sĕ poarte de grijă, ca la umbra libertăţei sĕ nu se practice *şantajul, intimidarea* şi *forţa*, în contrazicere adevĕrată sau pretinsă cu interesele economice.

Asemenea atitudine trebue sĕ observe statul şi faţă de desbinarea socială a confesiilor de credinţă, existente lângă olaltă. Nu trebue sĕ 'i-se ia nici uneia în nume de rĕu, că mărturisirea sa o ţine de singură adevĕrată şi corectă, că exmite o armată de misionari ca sĕ facă propagandă pentru sine, sau că prin mijloacele învĕţăturei ajunge la preponderanţă asupra celorlalte. S'ar trece însĕ peste limitele toleranţei, atunci, când statul ar voì sĕ permită, ca sub mantaua religiei sĕ se predice de pe amvon *despreţuirea confesiilor egal îndreptăţite,* restrîngerea drepturilor lor, sau călcarea legilor publice de stat. Cea mai nouă istorie a Austriei ne arată, cât de greu este sĕ se îndrepte prin schimbarea legislaturei greşeala de a se fi pus statul pe partea unei anume comunităţi bisericeşti. Cei mai zeloşi aliaţi ai statului se prefac în zeloşi duşmani ai statului, în momentul în care-'şi perd drepturile de prioritate; şi cu privire la statul modern nu zicem prea mult când afirmăm, că ori-ce acordare de

privilejii, naşte în privilejiaţi însişi inimici ai viitorului politic.

Lămurită mai deaproape, fiinţa scopului cultural, încât sûnt evidente raporturile presupuse de noi, se determină astfel: *conservarea păcei sociale, îndeosebi a păcei economice şi confesionale,* a cărei distrugere, în ziua de astăzi, nu mai e opera indivizilor singuratici, aflători în prepotenţă, ci a asociaţiei înarmate de luptă, în contra intereselor inimice.

În fine, atingem o chestie, care nu poate rĕmânè neresolvită, anume: de ce am ales noi expresiunea »*scop cultural*« pentru determinarea de scop a acţiunei politice, îndreptată în contra societăţei?

Rĕspundem: fiinţa *culturei de stat* se poate găsì în general, eminamente, chiar în pacĭnica desvoltare şi în existarea lângă olaltă a diferitelor corpuri sociale. Posiţia mijlocíe, pe care o ocupă ele între puterea de stat şi individ, poate, fără îndoială, sĕ se manifeste, în timpuri de degenerare, în contul (detrimentul) statului. Suprema cultură socială, ca scop al acţiunilor de stat, ar fi însĕ atinsă acolo, unde corporaţiuni sociale, renunţând la supremaţia isvorîtă din anume interese speciale, întemeiază o potenţare a forţelor naţionale, de cari dispune totalitatea, precum şi o desvoltare treptată a libertăţei individuale.

Pentru a se manifesta scopul cultural în politică, şi pentru a învinge cu succes desbinările ivite în sînul societăţei, nu e de altcum suficient ca statul sĕ-'şi păstreze neutralitatea faţă de egoismul unui corp mai puternic social, sĕ asigure desvoltarea naturală prin conservarea păcei interne şi sĕ apere dreptul personalităţei în contra nedrep-

tăţirilor corporative. Caracterul unei astfel de atitudini ar fi, în mod precumpĕnitor, *negativ*. Dar' vorba e, că scopul cultural trebue împlinit în mod *positiv*, desvoltând treptat spiritul naţional, ca basă a unităţei naţionale. Lupta inevitabilă a intereselor sociale trebue echilibrată cu oţĕlirea conştienţei naţionale a totalităţei. Asta se face cu cea mai mare eficacitate prin conservarea şi crearea acelor instituţiuni, cari, fără sĕ acoarde drepturi de prioritate pe seama unei anumite clase sociale, stau deschise pentru a fi folosite de totalitate.

Cu privire la vieaţa economică, se naşte deci pentru stat speciala problemă: *îngrijirea de mijloace de comunicaţie, cari sĕ promoveze trebuinţele internaţionale şi comunicaţia internă.*

Se rĕmână neatins, că oare statul însuşi sau industria privată are sĕ clădească linii de căi ferate, sĕ sape canale, sĕ facă şosele şi drumuri. Nu se poate nega, că acolo unde e puţin desvoltată activitatea liberă a societăţei, statul nu poate sĕ stee în reservă cu indemnul şi spriginul seu, fără a păgubì totalitatea. Abstrăgênd adecă dela favorurile curat economice, pe cari le acoardă mijloacele de comunicaţie ameliorate, drumurile de internă comunicare servesc chiar şi pentru aplanarea contrastelor locale sau agronomice, în cadrul statului mare. Liniile mari maritime transatlantice, cari leagă Englitera cu coloniile sale îndepărtate, n'ar putè sĕ existe numai ca mijloace ale industriei private. Multe din ele, ca sĕ poată exista, sûnt avisate la ajutorul statului. Că acest ajutor *trebue* acordat, n'ar trage-o nimeni la îndoială, imediat cum s'ar vedè resultatul negărei ajutorului, care ar fi: răpirea posibilităţei de a

putè fi legată proprietatea de peste ocean cu țeara mumă.

Acelaşi lucru e şi cu instituția legăturei *postei*, puțin rentabilă, in interiorul statului. Natural că e posibil şi aici, ca imparțialitatea sĕ fie periclitată, de ex. atunci, când statul acoardă ajutor unei liníi de concurență, ear' celeilalte 'i-'l deneagă. Plângerile, că o parte din țeară e preferită față de celelalte, dându-'i-se mai multe drumuri de comunicație, nu lipsesc aproape nici într'un stat mare. Cu cât e mai puternic spiritul separatismului, cu atât mai dese sûnt, de regulă, plângerile şi învinovățirile. În special nu se poate nega, că statele federative, compuse din mici părticele, n'ar avè. sĕ se lupte cu vehemente concurențe în promovarea instituțiilor comune de comunicație. Pentru a dovedì aceasta, n'avem decât sĕ ne aducem aminte de istoria de mai nainte a statelor generale olandeze, ear' din timpul mai nou, de chestia căilor ferate prin Alpi, din Elveția, discutată atât de vehement.

În cercul intereselor spirituale şi a desbinărilor bisericeşti trebue începută şi promovată contopirea contrastelor, prin îngrijirea *artei, ştiinței* şi a *şcoalei*.

Cu privire la *artă*, ne dau un itinerariu, care nu poate fi trecut cu vederea, ființele de stat, desvoltate în grad înalt, ale Greciei, precum şi biserica evului mediu.

Nu poate fi tras la îndoială, că în periodul în care biserica se afla în floare, îngrijirea institutelor ştientifice, a architecturei şi picturei a contribuit foarte mult la conservarea credinței unitare catolice. Dacă procedăm dela scopul unilateral de drept, s'ar putè obiecționa, că statul

n'are nimic a face cu institutele de artă și s'ar putè admite, că e de dorit, ca sĕ se dee imbold puterei creatoare artistice, în scopul rĕspândirei generale a gustului de artă și în special a gustului nobil al claselor poporale cu dare de mână.

Din punctul de vedere al presentului nu se poate însĕ nega, că arta monumentală, sculptura și pictura istorică, nu numai că e avisată la îngrijire din partea statului, dar' îngrijită în mod eficace, contribue chiar în cea mai mare mĕsură la *promovarea scopului cultural.* Dar' chiar și scopul național de putere ne îndrumă la promovarea ei. Apĕrătorii formei republicane de stat și ai democrației au purtat, cu tot dreptul, de grije, sĕ slăbească imputarea, că ei s'ar purta nepăsători față de artă, admițând, că splendoarea monarchiilor e indispensabilă pentru desvoltarea puterei creatoare artistice.

Cine poate afirma, că pentru spiritul unitar al poporului, pentru conștiența națională n'are nici o importanță faptul, că actele mari istorice și figurile oamenilor distinși se ofer contemplațiunilor generațiilor viitoare? Și că acolo, unde arta dramatică s'a prefăcut în josnică lăcomíe de bani, în mojicíe și imoralitate, statul poate privì cu impasibilitate? E tot una oare, dacă dreptatea tribunalelor se aduce în camere obscure, sau în localități largi și ușor de străbătut? Că demnitatea exterioară a unei representanțe de popor, dintr'un stat mare, se manifestă și în mod architectonic, în edificiul parlamentului? Colecțiunile cele mari, museele și galeriile, sûnt lucruri indiferente pentru stat? Sau se poate dovedì, că societățile pe acții pot satisface trebuințelor de artă ale poporului, în forma rentabilelor întreprinderi economice?

Pentru grădinile *zoologice* și pentru *aquarii* pot fi suficiente societățile pe acții; pentru creațiuni mari de artă însĕ — *nu!*

Tot la fel stă chestia și cu institutele ridicate pe seama științei. În ele, ca în artă, străbat problemele culturei naționale, cu ideea omenirei. Așezĕmintele private pot contribui mult la instalarea școalelor de știință, cum ne arată exemplul singuraticelor state din America-de-Nord.

Nu trebue sĕ uităm însĕ, că caracterul, în preponderanță, *de drept privat,* al astorfel de așezĕminte, poate duce foarte ușor în cursul vremilor la o contrazicere cu interesele generale spirituale și la o împedecare a progresului științific. Greutățile, de a reforma instituțiile învechite din *Oxfort,* în sensul spiritului din present, își au motivul lor în preponderanța influențelor corporative și de drept privat. Natural, că caracterul de stat al școalelor superioare, acolo unde există, nu trebue nici-odată astfel înțeles, că problema ce are s'o resoalve știința ar fi educarea unui funcționarism pus în serviciul statului și al bisericei, după-cum cer eventualele interese ale timpului și ale guvernului. Din contră, scopul cultural cere, ca școalele de înaltă învĕțătură sĕ fie asigurate în mĕsură egală în contra teselor subjugătoare, ale învechitelor formule de întemeiere, tot așa ca și în contra influențelor ușor schimbătoare ale intereselor administrative. Ori-cari ar fi mancitățile ce se pot imputa, din diferite părți, școalelor superioare germane, nu se poate nega, că ele ocupă un fericit loc mijlocíu între vechile universități engleze, greoaie, corporative, din evul mediu, între dependența administrativă a școalelor superioare franceze și italiene și între unilateralitatea socială

a așa numitelor universități *libere* din Belgia și America-de-Nord.

Despre școalele poporale și existența lor nu se poate spune la locul acesta alta, decât că ele sûnt necesare din punctul de vedere al culturei de stat. Pentru cele mai multe state, obligativitatea instrucției poporale e o chestie lămurită; și Germania n'are sĕ-'și mai justifice forțarea cercetărei școalei, față de volnicía și neglijarea datorințelor părintești. Nu trebue sĕ uităm însĕ, că nu e decisă încă în școală lupta dintre pretensiunile confesiei, istoricește îndreptățite, și între ideea generală cetățenească. Vorba e de a se afla o împăcare, din punctul de vedere cultural, între drepturile doctrinei libere religioase ale ori-cărei confesii, între drepturile părintești de a determina direcția educațiunei religioase, și între drepturile statului de a asigura chiar în școală manifestarea omenească a personalității, în contra subjugărei intoleranței bisericești și a maniei de persecutare. Contrastele opiniilor, referitoare la aranjamentul dat școalelor, sûnt cu atât mai mari, cu cât mai mare e năzuința confesiilor singulare de a-'și pregătì în școală influența asupra mersului afacerilor de stat.

Și tocmai din acest motiv ne apare cu atât mai clară, firește, posiția statului.

În fine, ar mai fi de întrebat, în ce raport stau scrutările făcute de noi și resultatul obținut, cu dreptul constituțional din present?

Cele mai multe constituții au evitat precisarea unei anume determinări de scop pe seama statului. În confederațiuni însĕ, s'a satisfăcut trebuinței de a separa cercul de activitate al puterei sumare de stat și al guvernului federativ, de cătră

cercurile îndreptățite de vieață ale singuraticelor state comembrate, astfel, că pe seama forței federative sau imperiale s'au reservat anume determinări de scop, ori ele au fost precisate cu specială accentuare.

Constituția federativă din America-de-Nord declară în formula de introducere, că scopul înființărei ei este:

»Stabilirea unei *uniuni* perfecte, pentru a face dreptate, a asigura pacea internă, a îngriji de apărarea comună în afară, a promova binele public, a conserva binecuvêntările libertății pe seama urzitorilor ei și pe seama urmașilor acestora«.

Constituția federativă din Elveția (29 Maiu 1874) declară, că scopul federațiunei este:

»a întări legăturile (alianța) confederaților, a conserva și promova unitatea, forța și onoarea națiunei elvetice«.

Constituția imperiului german, nominează ca determinare de scop a alianței eterne dintre statele participante:

»apărarea teritorului țărilor aliate *(scop național de putere)*, apărarea dreptului existent între hotarele acestor țări *(scop de drept sau de libertate)* și conservarea (îngrijirea) prosperității imperiului german *(scop cultural)*.«

Constituția imperiului german corăspunde deci precis împărțirei în trei categorii a scopurilor de stat, desvoltată de noi. În formula de introducere a constituției uniunei americane se spune același lucru, dar' cu alte cuvinte și mai pe larg, pe când în constituția confederației elvetice se întonează exclusiv numai *scopul național de putere*.

Pentru scopul cultural, determinarea din constituția imperiului german e cea mai puțin pro-

nunțată și nu e nici-de-cum chemată a stabilì o normă indicativă asupra competenței puterei imperiului. Pe când adecă unitatea forței armate și codificările cele mai importante ale ridicărei scopului *de putere* și *de drept* sûnt corĕspunzĕtoare, nu se poate zice că îngrijirea *culturală* încă ar cădè în cadrul competenței puterei imperiale de stat și pe alte terene afară de terenul politicei economice. Institutele mari de știință, de artă, întreaga instrucțiune și educațiune, regularea raporturilor bisericești: sûnt tot atâtea obligamente pe seama *guvernelor țĕrilor respective,* cari compun imperiul.

XI.

Armonia scopurilor de stat.

Am expus pe rînd determinările de scop ale statului, în formațiunea triplă: ca *putere națională*, ca *libertate individuală* și ca *cultură socială*, și am scos la iveală aplicarea principală, în tot casul încă neexhauriată, în care e încorporată, sau cel puțin ar trebuì sĕ fie încorporată recunoașterea acestor determinări de scop.

Pentru politica practică, stabilirea anumitelor scopuri de stat are înainte de toate importanța, că: *ori-ce acțiune de stat, pentru a fi justificată, trebue sĕ cuprindă în sine un oare-care raport cu unul din scopurile de stat; la nici un cas însĕ nu poate fi, în efectul seu, contrară unui recunoscut scop de stat.*

Încât vine ținut în vedere raportul dintre acțiunea de stat ce trebue întreprinsă, și între scopurile de stat, — există, după-cum s'a accentuat mai sus, o chestie de principii, la a cărei deslegare se poate discuta, că oare dispoziția

luată nu trece peste legile de scop ale statului, și că în sine luată, sau în succesul care n'a fost dorit în mod nemijlocit, dar' probabil că se va ivì, — nu se contrazice ea cu legile acestea? În casul din urmă definitiva încheiere a discuției depinde dela dovedirea conexiei causale, pe terenul întêmplărei faptice. Fără îndoială, e de condamnat ori-ce act politic, a cărui intențiune, recunoscută și de bună credință, e în consonanță cu scopurile de stat, dar' al cărui efect, contrar intenției pronunțate, n'ar fi decât o contrazicere cu scopurile de stat.

De cele mai de multe-ori se naște discuția în chestíi de principíi din noțiunea subiectivă de stat a corpurilor sociale, împărtășite sau interesate la o acțiune de stat. Deoparte afirmarea: că satisfacerea anumitelor pretensiuni trebue sĕ se facă în consonanță cu scopurile de stat, de ceealaltă parte negarea lor, din motivul, că nu e vorba decât numai de un interes unilateral de clasă.

Astfel era exprimată poziția partidului, care cerea menținerea sclăviei în America-de-Nord, în asigurarea, că cultura bumbacului, ca o trebuință generală omenească și ca isvor al prosperității naționale, are necesitate de garanții de stat; astfel poziția marilor proprietari din Englitera, cari presentau menținerea vămuirei cerealelor ca o afacere a națiunei engleze; astfel poziția comunistilor și a socialiștilor, după părerea cărora statul e întemeiat numai pentru dênșii.

Dar' vorba nu e numai despre raportul ideal al unei anume acțiuni de stat cu *unul* dintre scopurile de stat; din contră, se cere ca acțiunea sĕ nu fie îndreptată în contra *nici unuia* dintre

scopurile de stat, și ca politica practică necesarmente să țină în vedere raporturile cu toate scopurile de stat. Pentru-ca să se poată face aceasta, trebue examinat: *în ce raport stau între olaltă cele trei scopuri de stat?* Dacă merită vre-unul, și care, preferință înaintea celorlalte?

Despre o contrazicere *internă* a unui scop de stat cu celelalte, nu poate fi vorba, chiar amĕsurat noțiunei. Natura unitară a statului n'ar putè-o concede. Tocmai din contră, singuraticele scopuri de stat sûnt numai părticele, diferit formate, dar' legate de unul și același corp. Raportul lor reciproc nu ni-'l putem principiar altcum închipuì, decât ca *raport de consonanță*. Dacă luăm acum, că toate scopurile de stat, fie ele ori cât de multe sau ori-cât de puține, trebue să se atingă în *ființa unitară a statului*, — resultă pentru teoria politică importanta lege, că: ori-ce acțiune a puterei de stat sau a societăței, contrară *unui* scop de stat, în ultimul ei resultat *trebue să aibă influență desastroasă și asupra celorlalte scopuri de stat;* sau, ceea-ce e tot una: *că nu se poate închipuì o promovare durabilă a unui scop de stat, prin violarea altui scop de stat.*

E necesară deci o apreciare profundă a acțiunilor politice, cu considerația unui bărbat de stat, pentru a se putè afla raporturile lor cu toate scopurile evidente de stat.

S'ar părè, că în contrazicere cu armonia scopurilor de stat stă, fără îndoială, pretensiunea sau imputarea auzită atât de des în zilele noastre, că: *forța premerge dreptului, sau dreptul premerge forței!* În teorie n'are loc scrutarea, de există ori nu un astfel de contrast între *putere* și *drept.*

Puterea nu ne-o putem închipuì fără basă de drept, dreptul nu fără mijloace de forță, încât adecă statul a încetat în general a mai fi un ce curat fisic, străin conștienței morale. Tocmai aici residă particularitatea istoriei de drept, că toate stările de durabilă putere ale societății omenești iau caracterul *legalității;* toate formațiunile noue de drept, trebue sĕ-'și însușească *puterea,* pentru a se putè afirma ca fapte perfecte. Afară de aceasta sĕ mai luăm, că ideea dreptului sĕ revelează în stat de regulă în formă duplă. Deoparte în formă de *egalitate,* în care se neagă preponderanța fisică a unui om față de celalalt, a unei grupări sociale față de ceealaltă, pe lângă toată existența divergințelor naturale. De altă parte în formă de *putere,* când egalitatea numită nu se poate realisa decât în organisarea forțelor, cari potențează voința părței mai slabe și-'i ajută sĕ ajungă la preputere față de nedreptate. În calitatea dintâiu, ideea dreptului neagă faptul dat natural, al împărțirei inegale de forțe între oamenii singulari, în formațiunea a doua învinge în mod practic inegalitățile pe terenul supus ideei de drept.

Perfecta armonie a scopurilor de stat și a mijloacelor cari servesc spre împlinirea lor, fie ele totdeauna ori-cât de conforme cu natura statului, în esență e, negreșit, ultima țîntă și supremul ideal al politicei, și a fost istoricește realisată în modul cel mai perfect în acele perioade de vieață ale statului, cari pot fi numite perioade de *înflorire.* Desvoltarea popoarelor se face la fel ca a indivizilor, la cari nu se atinge, în diferitele stadii de etate, suprema limită a forței corporale și spirituale, egal întru toate.

Frumseță juvenilă, forță, resoluție, dreptate, blândeță, experiență și prudență, nu se întrunesc nici-când deodată în persoana omenească.

Istoria popoarelor și a statelor ne spune, că ideea politică a scopurilor de stat se revelează în diferite moduri. Formațiuni admirabile resultă din unirea și străbaterea ideilor fundamentale de *putere, drept* și *cultură,* cari dominează imaginația de scop a statului. Aproape totdeauna apare câte un scop, — ceea-ce teoreticește e corect, — în politică, sub punctul de vedere al mijlocului de *a ajunge alt scop cu el:* puterea ca resultat al dreptului, cultura ca resultat al domniei totalității asupra individului, sau viceversa.

Precum chemia organică poate sĕ scoată dintr'o mică sumă de materii simple, prin o diversă împărțire a unităților sale fisicale, o mulțime de felurite și totuși isomere combinațiuni și materii colective: astfel descopere scrutarea istorică, din temeiurile imaginației elementare asupra scopului de stat, infinite forme diverse de expunere, în instituții, moravuri, obiceiuri de drept și legi. Nu se poate nega, că în istoria statelor mai bine desvoltate, există o *continuitate a scopurilor de stat,* în acel înțeles, că conștiența națiunilor atribue valoare, cu preferință față de celelalte, *punerei în față a scopului și a mijloacelor unei misiuni fundamentale.*

Ordinea cea mai des constatată e, conform indicațiunei date deja din partea noastră: *scopul de putere* pe basa autorității teocratice, sau organisația belică, la începutul desvoltărei, ori ca stare permanentă, la ființa de stat imperfect adjustată; *scopul de drept,* ca o contrazicere provocată în activitatea spiritului poporal, prin priso-

sința mijloacelor de putere, — contrazicerea, cu care legea scrisă își face întrarea în istoria dreptului; și în fine, *scopul cultural,* în care e proclamată ridicarea noțiunei de stat deasupra contrastelor intereselor sociale.

Chiar și din altă parte pot fi luate istoriceşte în privire raporturilor de stat, anume, amĕsurat influențărilor ideilor internaționale, cari se manifestă la un popor mai mult ca la celalalt.

Ființa, greu de determinat, a *naționalităței,* pe care voește sĕ o examineze psichologia mai nouă a popoarelor, ar putè primì asemenea o însĕninare, dacă, pe basa unui procedeu de comparație, s'ar examina în conștienta popoarelor culturale de astăzi imaginațiile scopurilor de stat, conform cuprinsului și raportului lor, între olaltă. Douĕ lucruri ar trebuì sĕ fie aici ținute în vedere cu preferință: ce extindere a aflat același fel de imaginație de scop în spiritul poporului, și ce contraziceri interne sau greșeli există la diversele pături culturale? Imaginațiile particulare asupra raporturilor scopurilor de stat, între olaltă, precum și mijloacele cari servesc la executarea lor, deosebesc, precum ni-se pare, caracterul corpului, mai mult ori mai puțin desvoltat, al poporului.

Dacă ne ținem de ordinea asemnată pe sĕama singuraticelor scopuri de stat, vom vedè, de exemplu, că *scopul de putere* se manifestă viu pretutindenea acolo, unde centralisarea administrației acoardă satisfacere spiritului poporal și există afecțiunea de a aducc la valoare o poziție de preferință față de celelalte naționalități. În prisosința acestor năzuințe residă signatura caracterului poporului *francez,* așa cum s'a desvoltat el dela începutul secolului al XVII-lea. Negativ este a se mai

adauge, că în Francia scopul cultural a primit până acum cea mai mică satisfacere. Echilibrul societăței, zdruncinat prin *feudalism,* nu s'a restabilit nici în urma revoluțiilor, și tendențele de egalitate, duse la extrem, ale unei contemplațiuni de stat, curat individualiste, a format tot ca mai nainte temeiul puterei guvernului, care, după-cum e ocasia și natura lucrului, se spriginește când pe *armată,* când pe *preoțime,* când pe *massele de popor*. Dușmăniile cele mai mari față de scutirea de vamă, comerciul liber, privilejiile bisericei, libera instrucție poporală, interesele muncitorilor și a capitalului: sûnt încă departe de o intermediare sau împăcare, deși dela 1871 contrastele interne sûnt ascunse sub dușmănia nutrită față de Germania.

În America-de-Nord preponderează, precum s'a accentuat mai sus, scopul individualist de libertate, în așa măsură, că se opune permanent valorărei mijloacelor de putere, puse în serviciul ordinei generale. Trebue să recunoaștem însă, că egalitatea îndreptățirei individuale își găsește razimul în faptul formațiunei sociale, — cel puțin în statele de Nord și Vest, — razim, pe care legea abstractă despre suveranitatea nominală a poporului înzădar caută să-'l substitue în Francia. În acel curent imens de oameni, care se strecoară în internul continentului din America-de-Nord, și pe care abia stâncile munților pot să-'l calmeze, nu ne putem închipui deocamdată, că singuraticul, avisat la ajutor propriu și la apărare proprie, ar putè să aibă alt gând decât *pe sine* și *ai sei*. Dorul de grabnic câștig de bani, ca țintă atrăgătoare a unei puternice masse, compusă din noii veniți ai poporațiunei, îndepărtează dela afacerile publice chiar și spiritul unei clase

mai superioare economice. De aici curiosul fapt, că constituția federativă din America-de-Nord, în periodul dintre nașterea ei și rĕsboiul mare civil, a fost pusă, în detrimentul totalității, în imposibilitate de a ține pas cu schimbările sociale și cu reformarea Uniunei. Împrejurarea, că constituția aceasta a rĕmas sub influența admirațiunei consacrate urzitorilor ei și a rĕmas în închipuirea, în general lățită, că e cea mai perfectă, fiind atâta vreme nemodificată, — e considerată din partea politicianilor americani ca o faptă tot atât de bine promovătoare pentru rĕsboiul civil, pe cât e de împedecătoare pentru restabilirea păcei interne. Fără îndoială, celui mai deaproape viitor al Uniunei îi este reservată cea mai grea problemă de scop cultural social, avênd misiunea de a face posibilă viețuirea socială la olaltă, conform ideei egalității cetățenești: a sute de societăți eclesiastice și secte; a tuturor naționalităților imigrate, dintre cari unele, ca Irlandezii, se încearcă asemenea a se constituì de nou; a sclavilor eliberați și a cultivătorilor, cărora li-s'a răpit cu forța proprietatea; a aparținĕtorilor la cele trei rasse principale ale neamului omenesc, representate în mare mĕsură prin frânturi de poporație germană, prin Celți, Romani, Negri și Chinezi.

O icoană cu totul schimbată ne arată țeara mumă a celor mai multe colonii din America-de-Nord. Scopul de drept individual, abstrăgênd dela așa numitele drepturi fundamentale politice, e foarte slab realisat în Englitera. Lipsește formațiunea ideei de drept privat în știință, și lipsește garanția suficientă, că în justiția de drept civil se va acorda sprigin clasei mai sărace. În schimb însĕ a putut arĕta Englitera, în secolele din

urmă, pe lângă urcarea la extrem a scopurilor de putere, ascunse în *domnia pe mare,* cu toate că are un caracter fundamental aristocratic, — o fericită înjghebare a claselor celor mai influente sociale în *unitatea vieței de stat.*

Contopirea problemelor administrative de stat în organisația socială, succesă în Englitera, a fost expusă în mod intuitiv și imaginar din partea lui *Gneist.* În secolele din urmă însĕ, s'a produs, fără a sĕ observa, o însemnată schimbare. Creșterea proletariatului și a poporațiunei muncitoare din orașele mari, precum și îngrămădirea capitalelor uriașe, au schimbat composiția corpurilor sociale, în detrimentul păturilor mijlocíe. Și totuși, pe lângă toată inegalitatea cea mare în împărțirea proprietății, și pe lângă lipsa unei clase de mici proprietari în poporațiunea țĕrei, pacea socială a fost mai puțin periclitată în Anglia, prin agitațiuni socialiste, decât în state continentale.

Chiar și Italia și Germania au întrat fără îndoială într'un stadiu de transiție, pentru a lua noue forme de vieață. Amêndouĕ aveau comun: totala delăturare a scopului național de putere, în urma desmembrărei interne, și promovarea generalelor interese omenești în *artă* și *știință,* inevitabila întărire a contrastelor locale și provinciale, slăbirea puterilor economice, prin spiritul particular al guvernelor și prin o politică de *epitropisare,* eficace în forma îngrijirei patriarchale. Amêndouĕ au în fine comun: deșteptarea, aproape deodată, a spiritului poporului, prin sentimentul volnicíilor spiritului particular, manifestat în formele politice și în barierele teritoriale, sau în instituțiile economice, naționale și de drept privat și penal.

Deosebirea între aceste două state se manifestă în faptul, că în Italia, pe lângă toată unitatea confesiei catolice, a prins teren durabil, în massele poporului, *spiritul revoluționar,* și a sguduit din temelii respectul, nu numai față de instituțiile politice, ci și față de dreptul positiv, în general, — pe când în Germania, diversitatea vieței sociale și a culturei spirituale, promovată în statele singulare, în legătură cu desvoltarea, în preponderanță *de drept privat,* a forțelor oficioase, nemijlocit active în stat, a provocat o supratăxare unilaterală a legalității curat formale în viața de stat.

În celelalte trebue să recunoaștem, că pe lângă slăbiciunea de până acum a sentimentului *național,* în Germania formează semnele cele mai proeminente cultura, în raport *supremă,* a vieței *științifice,* și formațiunea, în continuele ei transiții favorabilă, a claselor economice de proprietate. Misiunea comună a Germanilor și a Italienilor pentru viitorul cel mai apropiat politic, residă deci fără îndoială în desvoltarea mai puternică a spiritului comun național, prin învingerea intereselor particulare capriționase, cari formează abisul între partidele politice; o problemă, pe care nu trebue să ne-o închipuim ca o nimicire a independenței locale, analogă cu *centralismul francez,* ci din contră, ca o contopire a ideei despre libertatea individuală cu cultura corporativă și socială, și apoi a amêndurora, cu *unitatea națională.* În Germania, unde administrația de stat a atins un grad înalt de perfecție, putem observa în timpul mai nou curioasa apariție, că pe lângă toate instituțiile școlare, cari trec de exemplare, în creșterea rapidă a social-democrației, s'au ivit: o cultură extinsă a minței și o forță polițială,

puțin mărginită, precum și contraste religioase în așa numita »*luptă culturală*«, apoi turburări economice, tocmai în momentul când era generală credință, că după terminarea unității naționale s'a atins un punct de repaus.

Indicând pe scurt și numai în atingere superficială ființa modernă de stat și actuala ei formațiune, aflăm ca resultat general, că: armonia scopurilor de stat e supusă turburărilor *istorice* în măsură însemnată, și că aproape pretutindenea e de fapt întreruptă egalitatea în desvoltarea instituțiilor puse în serviciul diferitelor scopuri de stat:

Motivul acestei apariții residă în faptul, că parte conștiența poporului e stăpânită de fapte, cari stau într'un raport mai apropiat de unul dintre scopurile de stat ca de celalalt, parte procesul de viață al statelor nu e determinat exclusiv de perfecțiunea mai mare sau mai mică a considerației politice.

Toate statele sûnt supuse eventualelor turburări, prin evenimente, cari se nasc cu totul independent de voința lor. Rĕsboiul, purtat de două state aflătoare în dușmănie, are influență nemijlocită și asupra intereselor economice și *de drept* a statelor cari nu sûnt părtașe la rĕsboiu.

Temerile, ani de-arîndul, de un rĕsboiu nou între Germania și Francia, se manifestă, în urmările lor, nu numai în Englitera și Austria, ci și în statele de peste mare, tot așa cum de altă parte rĕsboiul civil american a influențat asupra producțiunei industriale din statele europene. Pĕcătoșiile economice, cari duc într'un stat la crisă comercială, trebue sĕ fie ispășite și de cei mai puțin vinovați din părțile îndepărtate ale lumei. Cu

cât mai strînsă e comunitatea materială și ideală a comunicației popoarelor, cu atât mai puternic trebue să se manifeste reacțiunea tuturor nefericirilor asupra sferei națiunei nemijlocit atinse. Urmările guvernărei păcătoase într'un stat singular nu se mărginesc nici-odată la limitele acelui stat. De aici urmează, că desvoltarea dorită și recunoscută de salutară, și armonia scopurilor de stat, sufere întreruperi, parte meritate, parte nemeritate, ear' *politicei practice,* pe lângă scopurile îndepărtate, *îi mai dictează și faptele înseși probleme mai apropiate.* Pericolul unui rĕsboiu, ivit pe neașteptate, face să ese pe primul plan *scopul național de putere,* și modifică întrebuințarea specială a creditului și a finanțelor de stat, calculate, poate, din punctul de vedere eminamente al promovărei de cultură.

Un rĕsboiu isbucnit nimicește, poate, munca economică a epocelor premergĕtoare și reclamă, poate, pentru a fi purtat cu eficacitate, restrîngerea drepturilor de libertate individuală. Necesitatea de a accepta rĕsboiul de apĕrare în contra inimicului ce se impune, stăpânește și reclamă împlinirea tuturor scopurilor de stat, câtă vreme există starea faptică a primejduirei sau a rĕsboiului. Dar' tocmai în aceste turburări și în urmările lor se manifestă *legea armoniei,* prin faptul, că ori-ce încordare extremă a mijloacelor reclamate pentru susținerea statului, necesarmente a mijloacelor disponibile pe seama împlinirei scopurilor de drept și culturale, — devine redusă și chiar zdruncinată pe timp îndelungat.

Chiar și în interiorul vieței de stat se pot naște turburări, cari nu pot fi calculate înainte și nimicesc în politică uniformitatea pacĭnică a

desvoltărei, prin urmare nimicesc armonia scopurilor de stat.

Ca procedeuri, cari nu pot fi nici stăpânite, nici diriguite de considerația bărbatului de stat, trebue în special numite: *invențiile technice,* cari prin aplicarea lor schimbă la moment echilibrul economic, precum și *revelațiile* puterei intelectuale, cari dau o direcție cu totul schimbată imaginațiilor oamenilor.

Pe terenul technic avem sĕ numim simplu invenția mașinelor de abur și extinderea liniilor drumului de fer, ca motiv al reformărei societăței noastre de astăzi. Pe terenul intelectual, aparțin aici așezĕmintele mari religioase și inovațiile în religiune. Astfel de întêmplări nu pot fi stăpânite din partea politicei. Ele zguduesc statul și societatea în echilibrul avut. Ori-ce invenție însemnată își reclamă plata pentru ridicarea spiritului omenesc, în forma schimbărei dureroase a epocei nemijlocit atinse. Deosebirea între modul vechiu și cel nou de contemplare, asupra lucrurilor acestora, residă esențial în faptul, că politica veche, pentru a apĕra stările date de lucruri, căuta se stăpânească știința și ideile oamenilor, ear' în lupta contra formațiunilor noue, ivite pe neașteptate, accelera apunerea statului; pe când politica din present înțelege, că mijloacele îi sûnt insuficiente și lasă *sĕ se miște liber spiritul omenesc,* calmând prin aceasta dușmănía ideilor noue față de moștenirile vechi.

Ca una din cele mai grave turburări ale armoniei scopurilor de stat apare în present puternica desvoltare a *ideei naționale,* în interiorul acelor state, în cari mai multe naționalități, diferite și dușmănoase între olaltă, au sĕ fie ținute

unitar la olaltă. Dacă această mișcare a spiritelor a atins așa grad de putere, încât poate despărți societatea, conform numĕrului, în două tabere aproximativ egale, pe basa divergenței de limbă, — *politica practică devine și aici neputincioasă,* de cele mai de multe-ori, să restabilească echilibrul, distins în mod forțat, între existența statului și societatea desbinată, cu mijloacele cari de altcum îi stau la dispoziție pentru scopuri culturale. Resultatul final al unei astfel de lupte e aproape *independent de considerația și voința celor-ce ar dorì să se facă judecători în înțelesul păcei,* și e: *sau apunerea, după lungi epoce, a naționalității mai slabe,* provocată de superioritatea intelectuală a grupei celeilalte, *sau desmembrări forțate de teritorii, în conexie cu rĕsboaie externe,* sau, în fine, după o totală exhauriare a forțelor, *stabilirea, prin concilianță reciprocă, a unei stări prielnice viețuirei împreună.* Austria și Turcia ne ofer eminamente turburarea echilibrului prin lupte între naționalități, și ne lasă impresia, că *desnodămêntul final depinde mai puțin dela intențiile bărbaților conducĕtori de stat, decât dela desvoltarea naturală a forțelor, între olaltă dușmănoase, cari politicește nu mai pot fi stăpânite.*

Pe lângă aceste turburări în armonia scopurilor de stat, au contrazicerile intereselor mai mici, ivite în administrarea afacerilor de stat, prea puțină importanță. În raport cu zguduirile zilnice, causate de rĕsboaie externe sau de revoluții economice și religioase, ele poartă pecetea specială, că pot să fie stăpânite de energia și considerația politică. Contraziceri trecĕtoare în aplicarea mijloacelor necesare pentru diverse sco-

puri de stat, se ivesc de ex. în punerea, la ocasie, față în față a proprietății private, conform ideei, inviolabile, și a unui interes de unitate de stat sau de cultură socială, care poate fi satisfăcut numai prin suspendarea proprietății private. Egala îndreptățire a scopurilor e aici asigurată din capul locului prin instituția intermediatoare a *exproprierei* silnice, pe lângă restituirea întregei valori. Un drum analog a luat legislatura mai nouă din Germania pretutindenea, unde era vorba de a sĕ suspenda drepturile cu valoare bănească ale anumitelor persoane în favorul totalității (de ex. îndreptățiri reale industriale, servitute, cens de moșie etc.), așa, că prioritatea drepturilor comune, față de drepturile renitente private, poate fi apĕrată în împlinirea comună a scopurilor de stat.

În fine, mai rĕmâne un cas de ocasională contrazicere în împlinirea concretă a scopurilor de stat, care trebue sĕ fie prevĕzut și regulat din partea politicei legislative în mod egal, anume: clasa importantă, — din punct de vedere de drept administrativ, — a întêmplărilor, în cari exerciarea drepturilor financiare, impositare și polițiale de stat, vin în conflict cu dreptul privat afirmat, și din partea persoanei private părtașe se afirmă, sau ilegalitatea actului din întrebare, sau datorința de desdaunare din partea statului. Excluderea, existentă în cele mai multe state germane, a procesului, care n'are sĕ fie purtat în formele procesului civil și în fața judecătoriei ordinare, se basează pe imperfecta recunoaștere, în punctul acesta, a dreptului privat și a exagerărei unei politici centralistice de putere, eficace pe teren administrativ.

Pentru examinarea aplicărei mijloacelor de cari dispune guvernul, e de mare importanță pentru teoria politică sĕ se erueze, pe basa faptelor existente:

Dacă statul se află în starea, egal asigurată, de desvoltare a cercului *național, social* și *individual* de vieață, și prin aceasta, poate fi menținut raportul general dintre scopurile și mijloacele de stat, cu oare-care reservă, în ameliorarea totdeauna posibilă în particular? În acest cas se naște din natura lucrurilor o politică precumpĕnitoare de *conservare*.

Dacă s'a întrerupt de fapt egalitatea în desvoltarea de stat, prin neglijențe și nebăgare de seamă la continua desvoltare a mijloacelor menite sĕ servească pentru ajungerea scopurilor de stat? În acest cas se cere o politică, în precumpĕnire, *reformătoare*.

Dacă, în fine, există o stare extraordinară, provocată de împrejurări neprevĕzute, care însĕ trebue delăturată din partea statului? În acest cas e justificată politica *radicală*.

Dintr'un astfel de mod de contemplare ar resulta, că în sine luat, teoria politică nu poate respinge cu desĕvîrșire nici politica *conservativă*, nici cea *liberală* și nici cea *radicală*, nici-odată; din contră, valoarea relativă a fiecăreia din aceste direcții e condiționată de raportul, — temporar schimbăcios și variabil în ce privește obiectul, — dintre scopurile de stat și mijloacele de stat. Tot așa e evident, că același bărbat de stat, *poate sĕ-'și schimbe eficacitatea politică*, conform proporției, de fapt schimbate, între scopurile de stat și mijloacele de stat, *dându-'i altă direcție fundamentală, fără a 'i-se putè face imputarea lipsei de principiu.*

Politica baronului de *Stein* a fost variabilă în diferitele perioade: *radicală, reformătoare* și *conservativă*. Același lucru să poate afirma și despre *Cavour* și despre bărbatul de stat, care prin politica radicală în afară a pus capăt dietei germane. Fără îndoială, zace în natura lucrului, că o politică radicală, care recurge la mijloace extraordinare, a căror folosire numai în cas excepțional are succes, și numai în cas excepțional e admisibilă: *are trebuință de o specială justificare prin existența unei stări de nevoe.* E neîndoioasă însă regula, că turburări extraordinare sau schimbări în armonia scopurilor de stat reclamă pentru apărare *mijloace extraordinare.* La morburi grele nu poate evita nici medicul totdeauna prescrierea de otrăvuri, a căror eficacitate probabil că are urmări desastroase pentru unele membre ale corpului, dar' pentru conservarea organismului primejduit sûnt necesare.

Politica stărilor de nevoe în stat poate asemenea să reclame mijloace, cari în stări normale sûnt de condamnat. Ar fi, cum am văzut, în contra scopului cultural, ajutorarea și preferarea *unei* clase de poporațiune din partea statului. Și totuși, când se ivesc recoalte slabe, inundații, devastări în urma războiului, cari pot să nimicească deodată și pentru lungă vreme întreaga bunăstare a unei provințe, statul nu poate să fie sgârcit în ajutor. Că o asemenea stare de nevoe e causată sau nu de cei-ce sufer, nu poate fi luat în socoteală. Cu tot dreptul a sărit deci republica comercială din Hamburg întru ajutorul firmelor ce sufereau la 1857, cu ocasiunea crisei, deși mulți dintre comercianții nenorociți au pățătuit singuri, încordându-'și creditul prea tare și fără nici o precauțiune.

Guvernul austriac a observat, din contră, după isbucnirea crisei economice din 3 Maiu 1873, asemenea cu tot dreptul, o *neutralitate precaută,* pentru-că vedea, că în fața îngrozitoarelor dimensiuni ale crisei nu poate ajuta. Decizĕtoare e în asemenea casuri totdeauna chestia, dacă aduce statul jertfe zădarnice, sau prin intervenirea sa la timp poate sĕ iee în stăpânire grelele inconveniențe.

Tocmai în faptul, că o parte nu poate fi lăsată sĕ sufere mult fără-ca întregul sĕ nu fie atras în suferință, se manifestă *natura unitară a corpului național.* După-ce isbucnirea rĕsboiului civil în America-de-Nord a răpit dela munca lor sute de mii de muncitori englezi, din cercurile industriei de bumbac, nu s'a putut menținè necondiționat teoria totalei neparticipări din partea statului.

Din acelaşi punct de vedere trebue apreciate în istoria culturală şi actele de salvare, pe cari statul e dator sĕ le întreprindă în favorul clasei subjugate, întrând, pe lângă recunoaşterea libertăței individuale, adânc în conexia, istoricește moştenită, a societăței, cum e: ştergerea sclăvíei în statele de peste mare, ştergerea iobăgíei ect.

Justificarea morală a acestor fapte de eliberare residă în faptul, că după lungi perioade se constată de cele mai de multe-ori, cum ridicarea claselor asuprite ale poporațiunei *a provocat şi ridicarea asupritorilor de odinioară.* Punerea la început pe partea părței mai slabe, în mod unilateral, se dovedește mai târzíu a fi fost în realitate aplanarea nedreptăței istorice, efectuită din partea statului.

Adânca pricepere a *crisĕlor de stat* are pentru conservarea armoniei în scopurile de stat aceeaşi

importanță pe care o are observarea crisei comerciale pentru delăturarea turburărilor născute din pĕcătoasa disproporție între producerea și întrebuințarea bunurilor De aici întrebarea: *ce garanții se pot stabili în contra patimilor și greșelelor omenești, în contra forțelor opuse scopurilor de stat?*

De două puncte de vedere trebue să ținem cont.

Întâiu: că statul nu e în stare să-'și termine chemarea vieței numai cu ajutorul proprielor sale mijloace, ci trebue să intervină, cu drept decisiv, și *cultura internațională.*

Asigurarea intereselor, într'adevĕr comune popoarelor, prin desvoltarea dreptului internațional, nu că împedecă, dar' întărește în fiecare stat forțele existente, și e imposibil să nu se observe cum *ideile de naționalitate și de cultură generală omenească, în basele lor se apropie de — unitate.*

Pe armonia scopurilor de stat se basează ideea fundamentală a *formelor de constituție* și a *instituțiunilor constituționale.* Respingênd ori-ce domnie de clasă, și avênd în vedere împlinirea armonică a scopurilor de stat, formele de stat și constituțiile au misiunea: de a înfățișa puterile cari au facultatea de a contribuì la împlinirea întregei misiuni a statului și *de a respinge interesele particulare,* îndreptate, conform experienței, în contra statului. Dreptul internațional și dreptul public (de stat) sûnt deci cele mai însemnate garanții în contra turburărei în realisarea scopurilor de stat.

Regulele politicei constituționale, în starea actuală a societății, nu pot să fie egale peste tot în singuraticele state europene. Dacă presupunem, că imaginațiile despre scopurile de stat

sûnt supuse unui proces de formațiune în conștiența națiunilor; dacă, mai departe, conform eventualului mers de desvoltare al societății, putem descoperì în diferitele state specialități în turburările ce se ivesc mai des: trebue sĕ fie făcute pendente și problemele politicei constituționale de conexia în care se află faptele date. După-ce abstracția și formulele politice au exerciat lungă vreme supremație asupra celor-ce credeau, din comoditate, în nemodificabilitatea și uniformitatea *unei singure* teoríi de stat, pentru present și pentru viitor, — azi începe lumea, vĕzênd lipsa de succes, se înțeleagă tot mai mult, că valoarea reală a constituțiilor atîrnă dela considerația oamenilor, cărora le revine aplicarea ideei politice de drept în vieața publică.

Închipuirea, că votul egal universal necesarmente trebue sĕ dee exprimare egalei îndreptățiri a tuturor cetățenilor, sau trebue sĕ garanteze existența libertăților publice în mod infaliḃil, în contra tuturor atacurilor: s'a ferit lungă vreme sĕ recunoască, că votul egal universal, poate sĕ fie bine pus în serviciul, atât al intereselor de putere ale unei despoții militare, cât și în serviciul luptelor de clase sociale; prin urmare, numai atunci poate sĕ-'și desvoalte eficacitatea ideală, când ideile de stat și scopurile de stat sûnt egal înțelese și egal voite de *toate păturile societății,* și când principiile politicei, pe lângă toate opiniile de partid, cari se combat reciproc, află sprigin solid în conștiența poporului.

Nu trebue sĕ ne închipuim, că se face serviciu libertății prin măgulirea adusă inculturei politice, căreia 'i-se spune, că supremația politică a voinței generale ar depinde numai dela recu-

noașterea formelor exterioare constituționale și dela mechanica unui anumit sistem politic.

Istoria ultimilor secoli ne arată, că în mĕsura în care a scăzut credința într'o dogmă, singură îndreptățită, a bisericei, — a prins teren credința oarbă în necondiționata excelență a formelor singulare politice. Necesitatea de *a crede,* pe care oamenii căutau sĕ o excludă din domeniul vieței religioase, ca nebună și neîntemeiată: a aflat adăpost în doctrinele și programele de partid, în întreprinderi de edificare și în vestirile socialiste de — mântuire. Fără a ține seamă de condițiile reale ale vieței, miopia cerea din tot adinsul, ca mersul lucrurilor politice sĕ fie supus convingerilor morale, întocmai ca acusatul în fața juraților, unor convingeri, pe cari 'și-le-au format părțile din dreptul lor propriu față de faptele acusate ale istoriei contimporane. Ființa inculturei politice consistă astăzi eminamente în faptul, că oamenii sûnt preocupați de *cultul formalismului constituțional;* taxează prea sus valoarea simplelor opinii și sentimente; nu vĕd condiționabilitatea acțiunilor de stat; trec cu vederea faptele și experiențele istorice și întorc *raportul dintre scop și mijloc.*

Principiile politicei generale, pe cari le-am căutat în *ideea de drept,* în *morală* și în *scopurile de stat,* formează, conform formațiunei speciale, dată lor de cătră conștienta poporului, totodată și *principiile politicei constituționale.*

Constituție bună e numai aceea, *care ofere teren liber și forme acomodate de activitate pe seama eficacității individului, societății, națiunei,* întru ajungerea scopurilor de stat, și care apĕră armonia puterei, necesară totalității, cu libertatea indivi-

dual㠠și cu condițiile de existență ale culturei progresive. Stabilirea unei astfel de consonanțe nu poate fi nici-odată chestie de abstracție, care, condusă de ideea fundamentală a împărțirei și a restrîngerei, de ideea punerei față în față, în poziție dușmănoasă, și apoi a ținerei la distanță *a puterilor existente în stat,* nu ține seamă decât numai de consecințele exterioare ale formelor.

Abusarea de putere din partea guvernelor, excesele pasiunilor de partid și egoismul individualismului înstrăinat de stat, au *o singură* barieră comună: *datorințele derivate din scopurile de stat, a căror vie conștiență în spiritul poporului formează garanția cea mai puternică pe seama constituției.*

Erori de tipar.

Pe pag. 62, şirul 6 de sus, în locul cuvêntului: „încurcările“ sĕ se cetească »*încercările*«.

Pe pag. 86, şirul 7 de jos, în loc de „valoarare“ este a se cetì »*valorarea*«.

Pe pag. 148, şirul 6 de sus, în loc de „Antimachievalli“ sĕ se cetească »*Antimachiavelli*«.

Pe pag 209, şirul 8 de sus, în loc de „acesta“ vine pus »*aceasta*«.

Celelalte greşeli mai mici cetitorul e rugat sĕ le îndrepte singur.

Cuprinsul.

	Prefață	III
I.	Politica e — știință	3
II.	Politica e — artă	26
III.	Conexiunea științei și a artei de stat în procesul politic	50
IV.	Raportul dreptului positiv cu politica	75
V.	Conflictele între manuarea dreptului și a politicei practice	98
VI.	Raportul între morală și politică	130
VII.	Scopurile ideale de stat	167
VIII.	Scopurile reale de stat. Scopul *de putere națională* al statelor	198
IX.	Scopul *de drept individual* în stat	220
X.	Scopul *social-cultural* al statului	244
XI.	Armonia scopurilor de stat	268